...Pianz. S. Pantaleonis

... Fran.ci de Rubeis

MAGNI
DES. ERASMI
Roterodami
VITA.
Accedunt
EPISTOLÆ ILLUSTRES.

C. V. Dalen. sculp.

LUGD. BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE. 1642.

MAGNI DES. ERASMI Roterodami VITA;

Partim ab ipſomet Eraſmo, partim ab amicis æqualibus fideliter deſcripta.

Accedunt

EPISTOLÆ ILLUSTRES

plus quam ſeptuaginta, quas ætate provectiore ſcripſit, nec inter vulgatas in magno volumine comparent.

P. SCRIVERII, & Fautorum auſpiciis.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE,
cIↄ Iↄc XLII.

Liber ad Lectorem.

Missus eram nuper dias in luminis oras,
Nunc redeo cultu sub potiore novus.
Nota leges quædam, sed lima rasa recenti,
Pars nova maior erit. Lector, utrique fave.

Lugduni Batavorum cIↄ Iↄ c xv,
v. Kal. April. Iulian.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Vera Effigies Thomæ Nigelli
Armigeri War-nefordiensis

Wil Marshall sculpsit

NOBIILISSIMO

ET

Strenuissimo Viro,

THOMÆ NIGELLO,

Armigero Warnefor-
diensi, Anglo,

Typographus S.

QVanquam omnia, quæ ad hunc sequentem Dedicationem requiri videbantur, Nobilissime & Strenuissime vir, diligenter congesseram; lapsum tamen commisi, dum IOANNIS *nomine inscienter te compellavi. Quod sero me docuit effigies tua, quæ nunc modo ad meas pervænit manus. Excusatum me habeat Nobilitas tua; posteaquam demonstravi, hoc à me inscio commissum esse. Hac occasione*

casione dictam effigiem iuxta è regione inserui; ut haberes, quod quasi mulctæ nomine à me dependeretur, tibi verò in honorem converti posset. Quo dignus es, cum propter tuam eruditionem & qualitatem, tum propter stemmatis vetustatem. NIGELLORUM *enim familiam sunt aliqui Feciales qui ortam asserunt ex* NIGELLO, *qui in Britannia,* SEVERO *Imperante, Tribunus fuit. Vale.*

Nobi-

Nobiliſſimo Viro

IOANNI NEALE,

ARMIGERO,

Britanno.

S. P.

Libelli, quos offerimus, Nobiliſſime NEALE, Magni illius DESIDERII ERASMI ROTERODAMI. genuini filii ſunt, è ſitu & tenebris ſumma diligentia in lucem protracti, ac nitori ſuo reſtituti: utpote digniores meliori ſorte & fortuna, quam qui aut cum tineis & blattis pugnarent, aut pulvere ac ſquallore obſiti, in ſummum maximi Parentis dedecus & contemptum perirent. Etenim

ſi recta rem putemus via, quemadmodum in maioribus ingenii fœtibus nullus ab ævi ſui Phœnice, ac renaſcentis elegantiæ Principe prodiit, niſi qui numeris omnibus abſolutus verum Patrem ad vivum exprimeret: ita etiam, neſcio quo genio, in minoribus hiſce, felicius multo ſe ipſum, animique indolem accuratius depinxit ERASMVS, accinentibus, & calculum album adiicientibus omnibus, quibus Virtuti & bonis litteris ſuus honos conſtat, & non aſperum, non fucatum, non ſuperciliosſum, & vitiligine tinctum, rebus rite diſcernendis adferunt judicium. Nam præter altam & reconditam eruditionem, modeſtia eximia, & ſumma pietas in iis relucet,

lucet, cuius evidentia, etiam moriens, tempore ab impostura alienissimo, dederat argumenta. Protrahantur, evolvantur, animo à studio procul excutiantur: ita me Deus amet, nisi in piis gemitibus ac suspiriis, in Precibus, & ad Deum ardentioribus votis, in contestationibus de Contemptu mũdi, & id genus aliis, horrore sacro stiteris, & quasi divinitatis aura subvehente, cœlum adire videaris. Collidebantur, ut & iam, prô dolor! Christiani orbis capita, dissidebat Europa, ferro & igne gliscebant omnia: quid non medicinarum sanando malo attulit Querela pacis, pacatissimi & mitissimi animi vera proles, quæ undique profligata, aut in exi-

lium eiecta, nusquam sibi requiem; apud quos maxime decebat etiam, toties ingemiscit? Ne quid de Milite dicam, qui, quale potius nobis bellum gerendum, quibus armis pugnandum, quomodo acies instruenda, non triario dicam, sed Imperatore quolibet melius disserit. Hos, Nobilissime NEALE, Maximi ERASMI iam renatos liberos T. N. ex veteri formula L. M. Q. damus, dicamus, & consecramus: uti enim Musarum, & artium bonarum Mecœnas maximus, ita ERASMI, Hollandiæ Corculi & Ocelli, studiosissimus, & Fautor summus cluis. Quippe N. T. auctore, & severioribus admonitionibus, quibus instabat, à prælo nostro, cultu liberali, & habitu

habitu ingenuo prodeuntes, iam donati pileo, in luce vivere, atque N. T. coram videre, & ea qua par est reverentia, salutare gestiunt, gratia soluturi, quod præmio & pretio non possunt. Ac proinde, uti Divi AUGUSTINI vitæ Christianæ Enchiridium N. T., typographia nostra parturiente, tanquam obstetrici & Nutrici sedulæ, novam vitam debet, & ipse Pater legitimos liberos à spuriis & suppositititiis Nobilissima & liberalissima N.T. manu assertos & vindicatos, vitamq; suam ad melius compendium redactam, lætus gaudet: ita hi postliminio in integrum bonis auspiciis restituti, & N. T. in clientelam dati, serio triumphabunt. Valeat T. N. & divi-

no numine adſpirante, rebus humanis & litterario bono diu ſuperſit. Lugduni Batavorum, anno ſalutis per Chriſtum reſtitutæ cIↃ IↃ c XLII.

N. Tuæ devotiſſimus

IOANNES MAIRE.

TYPO-

TYPOGRAPHUS LECTORI.

PLuribus hic tecum ageremus, benevole Lector, si lucri & quæstus gratia, quo alii studium conferunt suum, hos Tractatus emitteremus. Verum cum Auctor abunde se commendet & tueatur, nihil in eius laudem & elogium adiiciendũ putavimus, ne ligna ferremus in silvas, ut ait vetus verbũ, aut lucem soli fœnerari videremur. Res ita se habet. Nobilissimus IOANNES NEALE, Armiger, ubi intellexisset, in maximi ERASMI opusculis excudendis, prælum nostrum desudare, miserat non ita pridem ad nos, summi viri, & cui vix secula postera dabunt parem, vitam, à se ex variis auctoribus summo studio & indefessa diligentia ex ipsis ERASMI operibus collectam, quam in li-

mine, antiquo & veteri exemplo, quo pleniorem auctoris, indolisque & naturæ morem atque cognitionem, in frontispicio depictam omnibus exhibebant, præmittendam censebat, ut propensum & benevolum, erga ERASMUM, *eiusque scripta, animum seculo proderet. Quippe nesciebat Vir Nobilissimus, & orbe toto divisus, olim à clarissimo* PAULO MERULA, ERASMI *nominis vindice maximo, in hac arena desudatum fuisse ope epistolæ, penes* M. CONRADUM GOCLENIUM, *latinæ linguæ Lovanii Professorem, olim depositæ, qua totius vitæ seriem sua manu descripsit* ERASMUS. *Hunc postmodo sequutus* PETRUS SCRIVERIUS, *Historiæ Patriæ peritissimus, propriis & amicorum Auspiciis, pleniorem & auctiorem de-*

scriptio-

ſcriptionem dedit. Extat autem ipſius ERASMI *autographum hoc, apud Conſultiſſimum Virum* HIERONYMUM DE BACKERE, *rebus pupillaribus Præfectum digniſſimum, qui illud inter reliqua inſtructiſſimæ bibliothecæ & exquiſita antiquitatis cimelia, auro æque cara, diligentiſſime aſſervat. Quod ubi Nobiliſſimo* NEALE *innotuiſſet, ea quæ conſignaverat libentiſſime ſuppreſſit, & palmam ab* ERASMI *popularibus ſibi præreptam, æquiſſimo animo tulit, nec invidit. Tu benevole Lector, conatibus noſtris fave, atque his* ERASMI *laboribus, (quorum ſeriem, in fine horum Prolegomenorum, ante principium ipſius Libri, exhibemus,) ex animo fruere.*

Eraſmus

Erasmus de se, in Epist. ad Ioan. Turzonem, Episcop. Vratislaviensem.

Anno cIↄ Iↄ xx.

Adnixi sumus mundum nimis ad scholasticas argutias prolapsum, ad Veterum fontes revocare, ac plus satis fidentem Iudaicis ceremoniis, ad veræ Pietatis studium accendere. Atque utinam hic meus conatus tantum fructus attulerit aliis, quantum nobis attulit invidiæ. Meum incommodum multo levius ferrem, si cum multorum commodo viderem coniunctum. Sed hoc viderit ipse Christus, qui (ni fallor) certe hunc animum probaturus est.

Extat Epistolar. lib. xv. epist. 11.

EX

EX

PAULI IOVII,

Episcopi Nucerini, Iconibus & Elogiis Doctorum Virorum.

ERASMUS Roterodamus ex Insula Batavorum, perpetuis eruditæ laudis honoribus extollendus videtur, postquam ætatis nostræ scriptorum prope

prope omnium decus, ingenii fertilitate superavit. Is ab adolescentia, pio religiosi animi decreto, ad cucullatos sacerdotes se contulit, tanquam humana despiceret. Sed non multo post pertæsus intempestivæ servitutis, votique temere suscepti, ea sacrati ordinis septa transiliit, ut ad excolendum ingenium plane liber per omnia Europæ gymnasia vagaretur. Contendebat enim cura ingenti ad summæ gloriæ fastigium, ad quod literarũ omnium cognitione perveniri posse intelligebat. Quum iam ad arcana cuiusque doctrinæ, infinita lectione, inusitataque memoria penetrasset, edidit Moriam, atque inde primam nominis famam longissime protulit, imitatione Luciani satyræ, pungentes aculeos passim relinquens, omnium scilicet sectarum actionibus ad insaniam revocatis. Opus quidem salsa aspergine periucundum, vel gravibus, & occupatis: sed sacrato vire prorsus indecorum, quum divinis quoque rebus illusisse videretur. Sed mature demum, quod eius intemperantiæ:

rantiæ male audiendo pœnas daret, ſanctiores literas complexus eſt, tanta robuſtiſſimi ingenii contentione, ut vertendo Græca, & commentarios excudendo, plura quam quiſquam alius volumina publicarit. Verum ſe ipſo haud dubie cunctis admirabilior futurus, ſi Latinæ linguæ conditores gnaviter imitari, quam fervido properantiq; ingenio indulgere maluiſſet. Quærebat enim peculiarem laudem ex elocutionis atque ſtructuræ novitate, quæ nulla certe veterum æmulatione pararetur, ut in Ciceroniano non occulti livoris plenus oſtendit. Tanta enim erat naturæ fœcunditas, ut plena ſemper, ac ideo ſuperfœtante alvo, varia & feſtinata luxuriantis ingenii prole delectatus, novum aliquid, quod ſtatim ederetur, Chalcographis, tanquam intentis obſtetricibus, parturiret. Obiit apud Helvetios Baſileæ, ſeptuageſimum excedens ætatis annum, quum Carolus Cæſar in Provinciam irrumpens, ad Aquas Sextias, Franciſco Galliæ Regi grave bellum intuliſſet.

Ex Iconibus Theodori Bezæ, De præcipuis Christianismi nostra patrumque memoria inter Germanos instaurati organis.

Desiderium Erasmum Roterodamum quum inexhausta ingenii ubertas, pari dicendi facultate, ad summæ gloriæ fastigium nostra memoria evexerit, & illi tantum bonæ literæ renascentes, quantum alii ætatis illius nemini debeant, age, locum etiam illi in huius sacrarii vestibulo, & quidem hoc addito elogio, tribuatur.

In Erasmum cingulo tenus depictum.

Ingens ingentem quem personat orbis
Erasmum,
Hac tibi dimidium picta tabella refert.
At cur non totum? Mirari desine, lector:
Integra nam totum terra nec ipsa capit.

In eundem, eiusd. argum.

Ἥμισυ τοῦ παντὸς πλέον εἶν' Ἀρχαῖος ἔειπεν,
Ἥμισυ δ' ὡς οἶμαι τοῦτο λογισάμενος.

Obiit Basileæ IV. Idus Iulii, anno
Domi-

Domini cIↃIↃ xxxvi, annum agens septuagesimum.

Ex Ian. Iac. Boissardi Vesuntini Iconibus.

Desiderius Erasmus natus Roterodami, urbe Batavorum non ignobili, anno Christianæ salutis cIↃ cccc lxv. Prima studiorum rudimenta posuit Daventriæ, præceptore Alexandro Heglo viro literatissimo, & iuventutis moderatore celeberrimo. Sub cuius disciplina quum satis profecisset, Lovanium Brabantiæ Academiam petivit: Ibique in omni bonarum disciplinarum exercitio animum instruens, magnam de se omnibus exspectationem concitavit. Unde Cantabrigiam, & Bononiam se conferens, illic quoque in studiis diligentem navavit operã Tandem ad S. Theologiam animum applicãs, Doctoratus gradum Taurini suscepit. Quum autem adhuc esset iuvenis, habitum Monachalem sumpserat, ut literis posset in cœnobii recessibus liberius vacare. In ea tamen professione non diu perseveravit,

quæ

quæ ad institutum vitæ, quam sibi proponebat, non admodum facere videretur, quum statuisset omnes Italiæ, Galliæ, ac Germaniæ Academias perlustrare. Factum igitur brevi est, ut ob inæstimabilem in omni liberalium artium eruditionem, & admirabilem vim ingenii, facundiæque ubertatem, & morum suavitatem, eius fama per omnes Christiani orbis regiones celebris vagaretur: propositisque uberibus & honorificis stipendiis undique vocaretur ad docendum, à præcipuis Academiis Europæ, à Pontificibus, à Regibus & Principibus. Sed sui iuris esse maluit, & privatis studiis imcumbere, vacans scriptioni, quæ posset posteritati utilis & fructuosa haberi. Ferunt illi à Pontifice oblatam Cardinalitii status dignitatem, quam quum recusasset, cum miraculo à cæteris Patribus Ecclesiasticis exceptum fuisse hunc contemptum, vocatumque Erasmum sapientem bestiam, qui tantam dignitatem, tamque speciosos & fructuosos titulos imprudenter

denter respueret, quos alii summis votis & laboribus ambirent, & quovis pretio sibi compararent. Quumque multis in locis maiorem vitæ partem charus omnibus exegisset, urgente iam senio Basileam Rauracorum in urbem se recepit, ad Rhenum sitam, loci amœnitate captus, & sodalitio multorum doctissimorũ hominum, quibus ea civitas semper ornata est. Academiæ illius Rector factus, quum scholasticorum inordinatam licentiam & petulantiam refrænare tentaret, ab iis male exceptum ferunt. His irritatum contumeliis, fama est, discerpsisse & cremasse Privilegiorum partem illius Academiæ, (quæ cum Moguntina totius Germaniæ creditur antiquissima) ut his deperditis, studiosæ iuventutis protervia retunderetur. Quod aliquando me audivisse recordor à piæ memoriæ præceptore meo Hugone Babelo, qui tunc temporis Basileæ Erasmo vivebat amicus & familiaris. Eius OPERA fere infinita servantur multis in locis impressa, sed maxime in Frobe-

niana

niana typographia Basileæ, quæ omnia NOVEM TOMIS compleplexus est. In primo continentur, &c. (*vide infra pag.* 135. *&* *seqq.*) Longum esset enumerare minora Opuscula & Emendationes castigationesque Auctorum, tam Græcorum quam Latinorum, quos Erasmus à barbarie & mendis scriptorum repurgavit. De quibus omnibus exacte tractavit Gesnerus in sua Bibliotheca.

Lepida de Erasmo & Rege Angliæ Henrico VIII Narratio.

Libet hoc loco subiicere lepidam narrationem de ter maximo illo literarum præside Erasmo, quam retulerùnt viri primarii eius regni. Rebus enim à D. Martino Luthero per Germaniam in causa Religionis passim motis, ob scripta quædam & conciones, quas communis patriæ & libertatis Germaniæ asserendæ gratia contra Italicas Leonis X. bullas Indulgentiarum ille habuerat publice, quæ sane non vulgus subditorū modo, sed & Nobiles pariter & Princi-

pes,

pes, ipsosque adeo Reges & summos Monarchas totius Christianismi suspensos & conturbatos habebant, ut qui eventus tantorum moliminum prospicere satis non possent. Inter cæteros vero Henricus eius nominis VIII. Rex Angliæ, diligenter & accurate super ea re inquirens, non tantum per suum regnum viros eruditione & pietate insignes audiebat, sed & exteros accersebat, quorum iudicia exploraret. Eodem tempore Des. Erasmi Rot. existimatio per totum terrarum orbē erat celebratissima, tam ob literarum humaniorum studia repurgata, quam sacræ paginæ dexteriorem intelligentiam. Literis itaque ad Erasmum scriptis hortatur eum, ut ad se veniat, qui tametsi itineris difficultatem aliasque incommoditates causaretur, Rex tamen non destitit, donec eum ad se pertraheret. Erat enim gravissimum negotium, cuius nomine cum eo cōferre desiderabat. Posteaquam Erasmus in Angliam advenisset, Rex de præsentia eius certior, magna solemnitate eum excipit,

pit, deinde in privatum colloquium eum assumens, multa de Religionis controversia ultro citroque ad aliquot dies cum eo confert. Quo colloquio finito, ubi iam Erasmus reditum ad suos in Hollandiam urgeret, venia quidem à Regia Maiestate, sed satis difficulter impetrata, digreditur, numeratis ipsi in honorarium L. aureis Anglicis. Sed is dimissus, ubi ad viculum, Gravesintam venisset (viculus ille maritimus est, & naves conscensuris vel egressuris primus patens) ab ordinariis regiis inspectoribus in illum ex officio inquisitum est: non tantum enim naves illi, sed & personas singulas, cuiuscunque vel sexus vel ordinis fuerint, tanta cura perquirunt, ut membratim etiam omnia perscrutentur, si quid pecuniæ latentis penes eos inveniant: ubi plus quam quod viatico sufficiat repertum est, superfluum Fisco regio adiudicant, tantum solummodo relinquentes, quantum ad iter cuivis institutum commode absolvendum satis esse videtur. Quare bonus ille no-

ster

ſter Eraſmus eo ubi veniſſet, loci & moris ignarus, in eoſdem inquiſitores incidit, qui Anglicos L. aureos repertos Fiſco regio addicũt, moneta reliqua, quã pro viatico ſecũ habebat, ipſi relicta. Eraſmus rei inſperatæ evẽtu ſuſpenſus, totq; iam Angelottis minutus, à quibuſdam admonetur, ut retro iter ad Regiam Maieſtatem inſtitueret, & apud eandem de damno paſſo conquereretur. Is igitur, niſi pecuniæ iacturam pati vellet, ut pareret neceſſe habuit, quantumvis antea abitum feſtinarit. Quem ubi reverſum Rex in aula ſua conſpexit, quaſi rerum omnium ignarus, & rei novitate motus, ſic facete eum alloquitur: Ecquid rei novæ Eraſme hoc eſt? an in Hollandiam reverſus nondum abiiſti? Ille omnia ut evenerant ordine Regi ſubtriſtior exponens, de pecuniæ ſuæ iactura Regem edocet. Quibus Rex auditis in riſum ſolutus, & fideliter ab officiatis ſuis factum prædicans, bono animo eſſe Eraſmum iubet, addens ſimul, ſi ſecus à ſuis viſitatoribus actum foret, ſuam

** Maieſta-

Maieſtatem in illos omnes laqueo animadverſuram fuiſſe. Ita ad triduum circiter denuo inter Aulicos verſatus Eraſmus, tandem quinquaginta Angelottis numeratis, optima venia, & ſalvi-conductus literis datis, honorificentiſſime dimittitur: datis etiam literis ad Viſitatores, in quibus iubebantur priores L. confiſcatos Anglicos Eraſmo reſtituere. Quare iam ſumma duplicata, id eſt, centum Anglicorum aureorum, (faciunt autem ſinguli aurei Anglici duos Rhenenſes aureos, ſive in argētea noſtra moneta tres Florentinos, vulgo ſic appellatos) Eraſmus auctior ad Hollandos ſuos revertitur, relinquens Aulicis Anglis non illepidam ſui recordationem.

Mortuus eſt Eraſmus Baſileæ annum agens ſeptuageſimum, anno D. N. I. Chriſti cIↃ IↃ xxxvi, Eidibus Iulii. Super tumba ſepulchri humi iacente inſcriptum eſt: DES. ERASMUM ROTERODAMUM AMICI SUB HOC SAXO CONDEBANT, IV. EIDUS IULIAS, ANNO CIↃ IↃ XXXVI. Tholo

Tem.

Templi ingenti marmore hæc excisa sunt: CHRISTO SERVATORI S. &c. *vide pag. 66.*

EPITAPHIA QUÆDAM
Divis Manibus
DES. ERASMI ROTEROD.
ab amicis & viris doctis posita.

Iulii Cæsaris Scaligeri.

TVne etiam moreris? ah; quid me linquis, Erasme,
Ante meus quam sit conciliatus amor?
Tune etiam? cui tam parvus fuit orbis, ut alta
Expleres mentis flumina torva tuæ.
Ergo sidereis postquam est subvecta quadrigis,
Atque Dei læto lingua recepta sinu:
Ille ego, qui insana ridebam vulnera mortis,
Cõditaq; Ætnæa tela trisulca manu,
Ad quodvis stupeo momentum, ac territus asto:
Maxima cũ videã numina posse mori.

** 2 Ioan-

Ioannis Secundi Hagiensis.

Defunctus vita longiq; laboribus ævi,
Hac situs est tandem doctus Erasmus humo.
Quẽ licet in sera rapuerũt fata senecta,
Et vitæ saturum sopiit alta quies:
Nos tamen hunc velut immaturo funere raptum
Flemus, & effusis diffluimus lachrimis.
Ille igitur periit: & quondam illa illa diserta,
Et dulci manãs nectare lingua tacet:
Ingeniumque sagax, & amans virtutis & æqui,
Omnia sub parvo condita sunt tumulo?
Illũ igitur canos Virtus lacerata capillos,
Et Charites lugẽt, luget & ipsa fides?
Collectasque rosas Permessi ad flumina Nymphæ
Inspergunt sacro Piërides tumulo?

Hadriani Marii Ioan. Secundi fratris.

Hic Desiderius requiescit Erasmus, amarum
Qui desiderium liquit in orbe sui.

Mens

Mens habitat cœlo, nomen vix clauditur orbe.
Scripta viri & mundum conteret una dies.

Ioannis Morelli Ebrudunensis.

Ingenio quisquã si vivit, vivis Erasme;
Scripta manẽt ulla non peritura die.
Nam tua vel primæ relegent qui sola iuventæ,
Dicere cogentur, Magnus Erasmus erat.
Gloria sit quamvis multorum tacta sagittis,
Nõ tamen à quoquã gloria læsa tua.
Promptius hanc fuerit linguis lacerare malignis,
Æquo virtutes quã superare pede.
Iam tua convellant dictis, laudentve; quid inde?
Stant merita & virtus, gratia, lausque, tamen.

Nicolai Borbonii.

Lis oritur, Meus est, Germania dicit, Erasmus;
Gallia reclamans adserit esse suum.

Hanc interveniens litem mala Parca diremit:
Neutrius hic vestrum, sed meus, inquit, erit.

Gilbertus Cognatus in Petrum Grappum, pro Erasmo.

Rides quid Magnus mihi sæpe feratur Erasmus,
Quodque is sit parvo corpore, Grappe, mones.
In quem pene ruens Ecclesia nutat Atlantem,
Hunc ego non Magnum dixero iure virum?

Theodorus Beza in Philænum.

Erasmus ille, quo fatentur plurimi
Nihil fuisse vel futurum doctius,
Tibi Philane stupidus est & plumbeus:
Et quicquid uspiam ab omnibus fingi potest
Calumniarum, stulte in illum congeris.
Latra Philane, quamdiu & quantum voles,
Hunc scire constat plura quam tu nescias.

Deside-

Desiderio Erasmo, opt. max.
literarum vindici Sacrum.

Auris Batava quisquis Hollandia
notam
Inuris, Hospes, Celtiberia memor
Dicacitatis; fige, nam sat est, modum;
Opprobrique desine; ac lubens vide
Hoc aviternum saculi miraculum:
Erasmon inquam, quẽ Dei benignitas
Desideratum nubilo indulsit diem;
Qui conditores barbara stribliginis
Abigeret hinc in maximã malã crucẽ;
Qui vindicaret quaprofanas qua sacras
A sorde & omni squallitate literas.
Hinc ille felix (sed Vacerrarum choro
Spissum gemente) per Tryphonũ limina
Tot aureorum luce Scriptorum micat,
Qua promicondus Sol dierum deficit,
Quaque ardifœtam rursus instaurat
facem.
Hic ille fortis, ille mire pervicax
Phreneticorum despicator hostium;
Qui Termini instar risit iratum Iovẽ,
Fretusque sancto conscientia bono
Hispanienses Italasque nanias
Fringultientum praterivit alitum;
Qui graccolorũ, qui cachinnorũ iocos

Ciconiasque pectore invicto tulit.
Nempe ille noster, Hybridarũ plurium
Sæpe impetitus mentis ægræ somniis,
Illustris heros, maior omni iniuria,
Erinnyosque pipulis monastica,
Cælo receptus splendet Indiges novus,
Favente Christo. cui fatigatum lubens
Nec tergiversans tradidit corpusculũ.
Beatus, ô cui sic abire contigit!
Beatus! inquam. namque nil moros moror.
Ille ille Semo, sæculi miraculum,
Hollandus audit, natus Hollando patre.
Quid huic Batavas livor aureis obiicis?
Aureis Batavas non habent eiusmodi
Hæ nationes quæ Batavis invident.

Petrus Scriverius.

Epitaphium Erasmi
Per
F. ANDREAM HYPERIUM.

Qui docuit verbis ad mortem quæ sit eundum,
Nunc re mõstravit flebile mortis iter.

Dum

Dum rogat exemplo vatis, Quis monte quiescet
Sancto, vel quisnam tecta beata colet?
Tum Deus, hunc cernens sine crimine, dixit, Erasme,
Tu montem sanctum, tu mea tecta coles.
Et merito. quis enim scriptis vel moribus usquam
Sanctior? hunc igitur præmia tanta decent.

Aliud eiusdem.

T*E tuus ecce trahit qui nulli cedit, Erasme,*
Terminus, ut cedas imperat ipse tibi.
Tu tamen haud cedis, sed contra audentior obstas.
Non animæ aut famæ terminus ullus erit.
Nam licet hoc tenerum credatur corpus habere
Terminus, haud vincet nomen, Erasme, tuum.

Termini

Termini effigies ex annulo Eraſmi ſignatorio expreſſa.

In Terminum Eraſmi.

TErmine, Divorum quo non conſtantius alter
In Capitolina reſtitit arce Iovi:
Quid facis, ut clypeo modo continearis Eraſmi,
Quum tua iampridem templa fatiget humus?
Quaque locum ſummo non conceſſere Tonanti
Membra, ruinoſo pondere terra premat?
Scilicet ut nulli Superũ tua ceſſit imago,
Ignea nec manibus qui iacit arma Iovi:

Sic

Sic decus, & clari laus immortalis Erasmi,
Non aliquem, cui non cedere possit, habet.
Huius enim cunctas excedit gloria metas:
Fulget & indocto non superãda choro.
Hunc velut atherium coluit Germania numen:
Quam Desiderii nomina iure tenet!

Ioannes Schofferus.

D E S.

DES. ERASMI
Scriptorum noviter editorum
SYLLABUS.

Com-

COMPENDIUM VITÆ
DESID. ERASMI
ROTERODAMI.

Æternum illud Naturæ miraculum, DESIDERIUS ERASMUS,

Natus est Roterodami in vigilia Simonis & Iudæ Apostolorum. Mater eius dicta est Margareta, filia medici cuiusdam Petri. Ea erat è Septimontio, vulgo Zevenberge. Fratres illius duos vidit Dordraci pene nonagenarios. Pater dictus est Gerardus. Is clam habuit rem cum dicta Margareta, spe coniugii. Et sunt qui dicant intercessisse verba. Eam rem indigne tulerunt & parentes Gerardi & fratres. Pater erat Helias, mater Catarina: uterque pervenit ad extremam senectutem, Catarina pene ad nonagesimum quintum annum. Fratres erant decem, nulla soror; ex eodem pa-

 tre

tre & matre, omnes coniugati. Gerardus erat natu minimus, uno excepto. Visum est omnibus, ut ex tanto numero unus Deo consecraretur. Nosti affectus senum. Et fratres nolebant minui rem, sed esse apud quem ipsi conviva-rentur. Gerardus videns se modis omnibus excludi à matrimonio magno consensu omnium, fecit quod solent desperati, clam aufugit, & ex itinere misit parentibus & fratribus epistolam cum manu manum complexa; addito elogio, Valete, nunquam vos videbo. *Interim relicta est sperata coniux gravida. Puer alitus est apud aviam. Gerardus Romam se contulit. Illic scribendo (nam tum nondum erat ars Typographorum) rem affatim paravit. Erat autem manu felicissima. Et vixit iuveniliter. Mox applicuit animum ad honesta studia. Græce & Latine pulchre calluit. Quin & in Iuris peritia non vulgariter profecerat. Nam Roma tum doctis viris mirê floruit. Audivit Guarinum. Omnes auctores sua manu descripserat. Parentes ubi rescîscunt eum esse Romæ, scripserunt illi, puellam, cuius matri-*
monium

monium ambierat, esse vita defunctam. Id ille credens, præ mœrore factus est presbyter, totumque animum ad religionem applicuit. Reversus domum comperit fraudem. Nec illa tamen unquam post voluit nubere, nec ille unquam tetigit eam. Puerum autem curavit liberaliter educandum, & vix quatuor annos egressum misit in ludū literarium. Ac primis annis minimum proficiebat in litteris illis inamœnis, quibus natus non erat. Vbi nonum ageret annum, misit Daventriam: mater sequuta est, custos & curatrix teneræ ætatis. Ea schola tunc adhuc erat barbara. Prælegebatur Pater meus: exigebantur tempora: prælegebatur Ebrardus, & Ioannes de Garlandia: nisi quod Alexander Hegius & Zinthius cœperant aliquid melioris literaturæ invehere. Tandem ex pueris collusoribus, qui grandiores natu audiebant Zinthium, primum cepit odorem melioris doctrinæ: post aliquoties audivit Hegium, sed non nisi diebus festis, quibus legebat omnibus. Hic pervenit ad classem tertiam: tum pestis vehemen-

ter ibi sæviens sustulit matrem, relicto filio, iam annum decimum tertium agente. Quum pestis indies magis ac magis incrudesceret, tota domo, in qua agebat, desolata, reversus est in patriam. Gerardus, accepto tristi nuncio, cœpit ægrotare, ac paulo post mortuus est. Vterque decessit non multo supra annum quadragesimum. Tres tutores instituit, quos habebat fidissimos. Horum præcipuus erat Petrus VVinckel, tum ludi litterarii magister Gaudæ. Legavit rem mediocrem; si tutores bona fide administrassent. Itaque ablegatus est in Buscum-ducis, quum iam satis maturus esset Academiæ. Verum illi Academiam metuebant, quod statuerant puerum religioni alere. Illic vixit, hoc est, perdidit, annos ferme tres in ædibus Fratrum, ut vocant: in quibus tum docebat Romboldus. Quod genus hominum iam late se spargit per orbē, quum sit pernicies bonorum ingeniorum, & minaria monachorum. Romboldus, qui non adamabat ingenium pueri, cœpit eum sollicitare, ut suo gregi accederet. Puer excusabat inscitiam ætatis. Hic exorta

exorta peste, quum diu laborasset febri quartana, reversus est ad tutores, iam stylo quoque satis prompto, ex aliquot auctoribus bonis parato. Vnus tutor perierat peste: cæteri duo, re non admodum bene gesta, cœperunt agere de monasterio. Adolescens languens febri, quæ supra annum illum tenuerat, non abhorrebat à pietate: cæterum à monasterio abhorrebat. Itaque sinunt diem ad cogitandum. Interim tutor subornat, qui pelliceant, qui minitentur, qui perpellant animum imbecillẽ. Atque interea repererat locum in monasterio canonicorum, qui vulgo vocantur Regulares, in collegio, quod est iuxta Delft, dicto Sion: quæ domus est principalis eius capituli. Vbi dies venisset respondendi, respondit prudenter adolescens, se nondum scire, neque quid esset mundus, neque quid esset monasterium, neque quid esset ipse: proinde videri consultius, ut adhuc annos aliquot agat in scholis, donec sibi notior esset. Hæc quum videret constanter dici ab adolescente, statim infremuit Petrus. Ergo, inquit, frustra laboravi, qui

talem locum tibi magnis precibus pararim: tu es nebulo: non habes spiritum bonum: abdico tutelam tuam. Vide, unde alaris. Adolescens respondit, se accipere abdicationem, & ea esse ætate, ut non opus sit tutoribus. Vbi vidit se minis nihil proficere, subornat fratrem, qui & ipse tutor erat, negociatorem. Is blanditiis agit. Accedunt instigatores undique. Habebat sodalem, qui prodidit amicum. Et urgebat febris: nec tamen arridebat monasterium, donec forte fortuna viseret monasteriũ eiusdem ordinis in Emaus sive Steyne, iuxta Gaudam. Ibi reperit Cornelium, quem Daventriæ habuerat sodalem in eodem cubiculo. Is nondum acceperat sacrum illũ cultum: viderat Italiam, sed redierat parum doctus. Hic suum agens negotium, cœpit mira loquentia depingere vitæ genus sanctissimum, copiam librorum, otium, tranquillitatem, sodalitatem angelicam. Quid non? Trahebat affectus ille puerilis ad veterem sodalem. Alii alliciebant, alii propellebant. Onerabat febris. Hunc locum delegit, altero fastidito;

a *Iacta-*

a *Lactabatur interim, donec haberet sacram vestem. Interea, tametsi adolescens, sensit quam non esset illic vera pietas. Et tamen totum illum gregem excitavit ad studium. Parantem abire ante professionem partim pudor humanus, partim minæ, partim necessitas coërcuit.* b *Tandem per occasionem innotuit episcopo Cameracensi, Henrico à Bergis. Is sperabat Cardinalicium galerum; & habuisset, nisi defuissent præsentes nummi. Ad hoc iter optabat hominem Latine doctum. Itaque per hunc evocatus est cum auctoritate Episcopi Trajectensis, quæ sola sufficiebat. Et tamen ille adiunxit auctoritatem Prioris & generalis. Concessit in familiam Episcopi, servato tamen habitu. Quum Episcopus esset destitutus spe galeri, sentiretque illum in amore parum constantem erga omnes, egit, ut iret Lutetiam studii gratia. Promissum est stipendium annuum: nihil missum est. Sic solēt principes. Illic in collegio Mon-*

a Sic habet Autographum: scribere voluit *lactabatur*. b Hic in margine adscriptum erat, *professus erat*, eadē, ut videbatur, manu.

tis acuti ex putribus ovis & cubiculo infecto concepit morbum, hoc est, malam corporis, antea purissimi, affectionem. Itaque rediit ad Episcopum. Acceptus est honorifice. Recreatus est à morbo Bergis. Revisit Hollandiam hoc animo, ut maneret apud suos. Sed ipsis ultro hortantibus rediit Lutetiam. Ibi destitutus auxilio Mæcenatis vixit verius, quam studuit: & ob pestilentiam ibi multis annis perpetuam, singulos annos redeundum erat in patriã. A studio Theologiæ abhorrebat, quod sentiret animum non propensum, ut omnia illorum fundamenta subverteret; deinde futurum, ut Hæretici nomen inureretur. Tandem, ubi totum annum sæviret pestis, coactus est Lovanium commigrare. Ante inviserat Angliam in gratiam Montioii, tum discipuli, nunc Mæcenatis; sed amici verius quam benigni. Id temporis omnium bonorum apud Anglos benevolentiam sibi conciliavit, ob id præsertim, quod spoliatus in littore Dovariensi, non solum non ultus sit iniuriam; sed mox emisit libellum in laudem

*dem Regis, & totius Angliæ. Tandem è Gallia magnis promissis revocatus est ad Angliam: quo tempore nactus est amicitiam Archiepiscopi Cantuariensis. Vbi promissa non apparerent, petiit Italiam: cuius adeundæ desiderio semper arserat. Egit paulo plus quam annum Bononiæ, iam vergente ætate, hoc est, ferme quadragenarius. Inde contulit se Venetias, & edidit Adagia: inde Patavium, ubi hibernavit: mox Romam, quo iam fama celebris ac plausibilis præcesserat. Raphaëli, Cardinali S. Georgii, præcipue charus fuit. Non defuisset ampla fortuna; nisi mortuo rege Henrico VII, & successore VIII, amicorum literis amplissima pollicentibus revocatus esset in Angliam. Illic decreverat reliquum ætatis peragere: verum ubi ne tum quidem præstarentur promissa, subduxit se in Brabantiam, invitatus in aulam Caroli * nunc Cæsaris; cui cōsiliarius factus est opera Ioannis Silvagii, Cancellarii magni. Cætera sunt tibi nota. Mutati cultus rationē reddidit in libello primo, quo respon-*

* Vix paret, an *nunc*, an *tunc* scriptum.

det Leicis sycophantiis. Formam ipsi describetis. Valetudo semper fuit tenera: unde crebro tẽtabatur febribus, præsertim in quadragesima ob piscium esum, quorum solo odore solebat offendi. Ingenium erat simplex; adeo abhorrens à mendacio, ut puellus etiam odisset pueros mentientes, & senex ad illorum aspectum etiam corpore commoveretur. Lingua inter amicos liberioris, nonnũquam plus quam sat esset. & sæpe falsus non poterat tamen amicis diffidere. Putidulus erat, neque quidquam unquam scripsit, quod ipsi placeret: ac ne facie quidem propria delectabatur: vixque extortum est amicorum precibus, ut se pingi pateretur. Dignitatum ac divitiarum perpetuus contemptor fuit: neque quicquam habuit prius otio, ac libertate. Candidus æstimator alienæ doctrinæ, & fautor ingeniorum unicus, si fortuna suppetisset. In provehendis bonis litteris nemo magis profecit, gravẽque ob hanc rem invidiam sustinuit à barbaris & monachis. Vsque ad annũ quinquagesimum nec impetiverat quẽquam, nec impetitus est à quoquam stylo.

ſtylo. Idque habebat ſibi propoſitum omnino, ſtylum incruentum ſervare. A Fabro primum eſt impetitus: nam Dorpiana orſa ſuppreſſa ſunt. In reſpondendo ſemper erat civilitatē. Lutherana tragœdia oneraverat illū intolerabili invidia, diſcerptus ab utraq; parte, dum utrique ſtudet conſulere. Augebo catalogum operum meorum: ex hoc quoque multa colligentur. Scripſit ad me Gerardus Noviomagus, quoſdam meditari vitam Eraſmi, partim carmine, partim oratione. Ipſe cupiebat inſtrui ſecreto: ſed non auſus ſum mittere. Si contingat cum illo colloqui, poteris illi communicare. Nec tamen expedit aliquid tentare de vita, niſi res ipſa urgeat. Sed his de rebus fortaſſis alias, aut etiam coram.

Hæc ubi ſcripſiſſem, venit Berckman onuſtus mendaciis. Scio quam ſit difficile, continere arcanum, tamen uni tibi credo omnia. Celebravi Viandulum noſtrum: Livinus exhibebit libellum: hortare Ceratinum, ut, ſi quando relegat auctorem, annotet aliqua. Favendum eſt Frobrenio: ego non poſ-

sum illi semper adesse. Et eius causa gravor magna invidia. Nosti, quam sint figuli. Rursum vale.

Desid. Erasmi
Vita,
Per
Beatum Rhenanum.

Ex Epistola dedicatoria in fronte operum Origenis ab Erasmo recognitorum, Anno cIↄ Iↄ xxxvi.

Redierat (Erasmus) Friburgo Brisigavorum Basileam anno superiori, quum ut Ecclesiastæ sive operi de ratione concionandi typis Frobenianis edundo præsens adesset, ac partem restantem illic absolveret, nam deerat ad finem aliquid, tum ut valetudinem adversam qua Friburgi laborare cœperat, cœli mutatione discuteret. Neque enim discessit quasi non rediturus, quum illic, ut in ditione invictissimi Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque

regis

regis Ferdinandi, qui virum eius Reip. primoribus per literas accurate commendaverat, quum primum illuc se conferret, lubentissime vixerit, toto septennio non solum optimo cuique eius Academiæ charus, verum etiam Magistratibus, civibusque haud vulgariter amatus atque reverentissime cultus. Sed quum ab illustrissima Hungariæ Regina Maria ac aula Brabantica iterum ac iterum vocaretur misso pridem viatico, cogitans ille de fide sua liberanda qua reditum in inferiorem Germaniam certo foret non semel pollicitus, supellectilem suam omnem Friburgo Basileam curavit avehendam, ut illic in Brabantiam quum visum esset secundo Rheno navigaret. Hoc molientem & æstatis tempore satis commode habentem articularis morbus, quo Friburgi conflictatus ante fuerat, sic hominem lecto sub autumnum rursus affixit, ut hunc raro sit egressus, cubiculum semel tantum. Et tamen in tantis membrorum cruciatibus, si quando vel minimum conquievissent, nunquam scribere destitit. Testis est Commenta-

mentariolus de puritate Ecclesiæ, *& hæc Origenis recognitio. Tandem viribus paulatim deficientibus, mensem enim ferme integrum dysenteria laboravit, quum sentiret iam instare vitæ finem, extantibus, ut semper, claris Christianæ patientiæ, & animi religiosi documentis, quibus in Christum se spem omnem figere testabatur, assidue clamãs,* ô Iesu Misericordia, Domine libera me, Domine fac finem, Domine miserere mei, *& Germanica lingua,* Lieber Godt, *hoc est, Chare Deus, quinto eidus Iulias sub mediam noctem vita functus est. Nec alias emisit voces, ratione usus integra usque ad supremum vitæ exitum. Impatientiam autem in solvendo naturæ debito ostendere, esse debet à Christiano prorsus alienum, quum mors piorum nihil sit nisi transitus ad vitam meliorem, & qui moriuntur non moriantur, sed præcedant nos eodem pervenire cupienteis, ut est apud Septimium Tertullianum. Paucis ante diebus quam vita defungeretur, quum Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Frobenius & Nicolaus Episcopius amici sele-*

ſelectiores, illum officii gratia ſimul inviſerent, cubiculum ingreſſos trium amicorum ad conſolandum Iob venientium admonuit, ubinam ſciſſæ veſtes eſſent, ac cineres capitibus inſpergendi quærens. Hoc autem anno ſe moriturum ante multos menſes vaticinari ſolet, & triduo primum, deinde biduo mortem prædixit. Quam publicum ſui deſiderium reliquerit, teſtis fuit frequens ad ſupremo viſendum defuncti corpus concurſus. Elatus eſt humeris ſtudioſorum ad ædem cathedralem, atque ibi iuxta gradus quibus ad chorum (ut vocant) aſcenditur in ſiniſtro templi latere, ubi ſacellum fuit D. Virgini ſacrum, honorifice ſepultus. Nam in pompa funebri non Conſul modo, ſed etiam è Senatoribus plerique viſebantur; Academiæ profeſſorum ac ſtudioſorum aberat nemo. Fuit in vita cum in ſtudioſos inopia preſſos, tum in cæteros ſubſidio dignos, quoties occurriſſent, admodum liberalis. Nec diſſentit à conſueta benignitate ſuprema hominis voluntas. Teſtamentum enim cõdidit, Romani Pontificis Clementis, Imp. Cæſ. Caroli Aug. ac ma-

ac magistratus Basiliensis diplomatibus munitus, in quo clarissimum virum Bonifacium Amerbachium Ireconſ. nominatum hæredem fidei commisso de bonis suis in pauperes ætate valetudineve infirmos; in puellas nupturas, ut harum pudicitiæ succurratur; in bonæ spei studiosos adolescentes, ac in quosvis huiusmodi dignos auxilio distribuendis collocandisq; oneravit, adiunctis eidem duobus executoribus Hieronymo Frobenio, Nicolaoque Episcopio. Quid hoc testamento sanctius esse potest, aut magis Christianum? Alii construendis ornandisve Basilicis suæ dicant; Erasmus maluit in viva Dei templa superanteis à morte facultates conferre. Legata porro aliquot amicis coniunctioribus reliquit, ac hæredem ipsum certis quibusdam rebus, τὸ τοῦ πηγασιανείου δόγματος τέταρτον, *quam Trebellianicam Iureconsulti hodie appellant, non æquantibus, iussit esse contentum, cui sane voluntas tanti viri præceptoris & amici, omni iure est antiquior. Vixit ad septuagesimum annum, quem communem humanæ vitæ terminum regius*

gius propheta David statuit, aut certe non multum est supergressus: nã de anno quo natus est apud Batavos nobis nõ constat, de die constat, qui fuit ad quintum calend. Novembreis Apostolis Simoni & Iudæ sacer. Apud Daventriam primum posuit in literis tirocinium, utriusque linguæ rudimentis imbibitis sub Alexandro Hegio VVestphalo, qui cum Rudolpho Agricola recens ex Italia reverso amicitiam contraxerat, & ab eodem græce docebatur: nam huius literaturæ peritiam ille primus in Germaniam importavit. Terentii Comœdias puer non secus tenebat ac digitos suos, memoria namque fuit tenacissima, ingenio perspicacissimo. Exceptis rudimentis plane dici potest in literis αὐτοδίδακτος*, nam quod in Italiam iã natu grandior profectus est post regii apud Anglos medici filios, archiepiscopi quoque S. Andreæ in Scotia, qui tum Senis degebat, aliquandiu præceptor, nobilissimæ regionis visendæ causa fecit, non ut professoribus operam illic daret. Neque enim Bononiæ quenquam publice prælegentium audivit, sed Pauli Bom-*

basii

basii qui ſub Leone poſtea Romæ periit, amicitia contentus, domi ſtudiis ſuis invigilabat, Adagiorum opus tum colligens, quod paulo poſt Aldo Manutio dedit excudendum. quæ res fecit ut Venetias adiret, ubi Marco Muſuro atque Scipione Carteromacho viris doctiſſimis familiariter uſus eſt, quos ambos non ſemel conſuluit ſi quis nodus incidiſſet, horum eruditionem ac candorem apud amicos commendare ſolitus. Hieronymo Aleandro Mottenſi trium linguarum peritiſſimo, qui hodie Brunduſinæ Eccleſiæ archiepiſcopus præſidet, longe familiarius coniunctus fuit, utpote contubernali in ædibus Aldinis, qui ſcit me vera prodere. Præter hos & Ambroſium Nolanum medicum, ac Baptiſtam Egnatium ibidem amicos habuit. Romæ poſtea Cardinalibus Raphaeli Reario atque Ioan. Medicæ qui mox Iulio II. P. M. ſucceſſit Leonis Decimi vocabulum nactus, gratiſſimus fuit. Docuit Lovanii, Cantabrigiæ in Anglia, Lutetiæ etiam privatim, ubi Theologiæ dedit iuvenis operam. Pileum deinde Doctoralem quum in Italiam

liam iret in Taurinensi Academia accepit. Patronos ac Mœcenates habuit, Henricum à Bergis Episcopum Cameracensem, Guilielmum Montioium, atque omnium liberalissimum Guilielmum VVaramum Archiepiscopū Cantuariensem, Angliæ primatem, cuius in libris suis sæpe mentionem facit: Amicos, in Britannia Ioan. Coletum, Grocinum, Latumerum, Linacrum, Thomam Morum, Antuerpiæ Petrum Ægidium, Conradum Cochlenium Louanii. Corpusculo fuit satis compacto, sed quod esset tenerrimæ complexionis, & minimarum etiam rerum mutatione (puta vini, cibi, cœlive) facile offenderetur. In literis assidue versabatur infatigabili studio. Testantur hoc tot ab illo conscripti libri, quorum nomina recensere non est opus, quum ipse suorum lucubrationum catalogum ediderit annis superioribus ad Ioā. Botzheimium. Basileæ vixit apud Ioan. Frobenium aliquamdiu, deinde in alteris eiusdem ædibus seorsum habitavit; tandem Friburgo reversus apud Hieronymum Ioan. filiū vita functus est, &c.

Ex

Ex Selato, vulgo Sletstad, anno à partu Virginis matris cIↄIↄxxxvi.

Idem de eodem prolixius
In Epistolâ præfixâ operibus Erasmi Anno cIↄIↄxl.

Invictissimo Imp. Cæs.
CAROLO huiusnominis V, Pio, Felici, Augusto, &c.

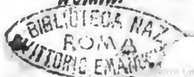
Beatus Rhenanus S.D.

QVantæ semper laudi fuerit apud veteres, Invictissime Carole Auguste, cives habuisse viros insignes, ad posteros traditum inclytum illud septem Græciæ civitatum certamen satis indicat: quarum quælibet, natum apud se præclarissimum vatum Homerum contendit. Nec *iniuria; Quod enim maius ornamentum ulli vel urbi vel provinciæ potest accidere, quam si talem progenuerit, per quem apud omnem posteritatem, illustrem sit laudem consequuta? quæ ex nulla re solidior obveniat atque ex literis, quibus ad æternitatem ipsam nihil magis durat. Hinc igitur*

moti

moti Smyrnæi, Rhodienses, Colophonii, Salaminii, Ienses, Argivi, & Athenienses, certatim Homerũ sibi vendicant; ut de Ægyptiis nihil dicam, qui illum suæ gentis videri volebant. Quod si magni fecit Homeri natales ingeniosa Græcia, ceu omnis doctrinæ parentis & fontis perennis, cur tua Maiestas non merito gloriari queat, Des. Erasmum *illum* Roterodamum *in sua ditione certo natum & educatum, cuius industria velut postliminio revixere plenius literæ, non tantum in istis proximis Germaniarum Galliarumque regionibus, in quibus mira barbaries ante regnabat, verum etiam in ipsa nobilissima terrarum Italia, cum instructius, tum felicius huius ope florere cœperunt, ut si fortassis ambitiosum sit eum alterum parentem literarum vocare, tamen instaurator ac primarius illustrator dici & possit & debeat. Quis enim à mille annis extitit, qui plura scripserit cum in sacris, tum prophanis, tanta humanioris literaturæ peritia perpolitus? cum libri in longinquas provincias frequentius exportati sint, &*

avidius

avidius lecti? denique quem omnium nationum eruditi magis coluerint observarintque? Nihil hic fingo, sed rem omnibus notam narro. Valebat nanque stilo arguto, extemporali, amœno, terso, feliciterque fluente, quem assidua iuvenis adhuc exercitatione sibi paraverat. nec minus iudicio valebat, quod habebat longe acerrimum. Hoc docti in eo præcipue sunt admirati veneratique. Miraculo autem simile videatur, exactum adeo iudiciũ seculo tam rudi. Felicitati raræ perspicacissimi ingenii ferendum acceptum magis quam ullis præceptoribus, si mutos illos magistros excipias. Natus enim est abavi tui Friderici III. Aug. primis imperii annis ad quintum calend. Novembris, Roterodami in Hollãdia tua inferioris Germaniæ provincia: quam olim Batavi possederunt: nunc magis notam studiosis omnibus, ob unius indigenæ Erasmi incunabula, quam veterum incolarum memoria quamlibet bellico robore præstantium. Hoc alumno Roterodamum oppidum se semper iactabit, & doctis erit commendatum. Proximam sibi laudem

dem vendicat Daventria, quæ puellum adhuc ex æde sacra Traiectensi cantorculum deductum, ubi præcentiunculas obire solitus, phonascis etiam tenuissimæ vocis gratia pro more templorum cathedralium inservierat, instituendum suscepit. Præerat illic ludo literario tum Alexander Hegius VVestphalus, homo bonarum literarum minime expers, & Græcarum nonnihil peritus, Rudolpho Agricola communicante, cuius amicitia familiariter utebatur nuper ex Italia reversi, ubi Guarinum Veronensem Ferrariæ profitentem, & alios aliquot eruditione celebres audiverat. Ingenium Erasmi mox eluxit, quum statim quæ docebantur, perciperet, & fideliter retineret, æquales suos omnes superans. Erat tum inter eos, quos illic fratres vocant, non quidem monachos, sed contubernii ratione & vestitus simplicioris & uniformis cõvenientia monachis similes, Ioannes Sintheimus, vir probe literatus, ut illa ferebant tempora, testantur id Commentarii Grammatici quos edidit, magnum ea tempestate nomen in scholis Germaniarum consequutus.

quutus. Is delectatus Erasmi profectu, nam cœnobitæ isti palliati quibusdam scholasticorum classibus præsunt & publice docent, complexus aliquando puerum, Macte ingenio Erasme, inquit, tu ad summum eruditionis fastigium olim pervenies, simulque osculum dedit, & dimisit. Non fefellit hoc augurium, quod omnibus constat. Orbatus autem utroque parente paulo post, ut tutor omne procurationis onus discuteret, eius improbitate in cœnobium Canonicorum, quos addita Latina interpretatione Regulares appellant, ex Daventriensi schola monachorum omne genus fertilissimo seminario, detrusus est. In eo loco Guilielmum Hermannũ Gaudensem literis deditissimm iuvenem aliquot annis studiorum sodalem habuit, cuius extat Odarum Sylva. Hoc socio adiutus & accensus nullum Latinorum auctorum volumen non excussit. Diu noctuque erant in literis. Tempus quod æquales alii iocis, somno, comessationibus ignaviter absumebant, hi duo libris evolvendis & exercendo stylo impẽdebant. Audita Erasmi

ſmi fama Cameracenſis antiſtes Henricus ex Bergenſium regulorum familia prognatus, iuvenem iam ſacris initiatum ad ſe vocat, adornans iter in Italiam, Romamque petiturus. Videbat enim, Eraſmum valere literis, valere eloquentia, moribus ingenuis præditum, epiſtolis eleganter ſcriptis id docentibus: unde cum uſui tum ornamento comitatui ſuo eſſe poſſet, ſi cum Pontifice Romano, ſi cum Cardinalibus agendum foret. Verum quid intervenerit, quo minus ea profectio ſit ab Epiſcopo ſuſcepta, mihi non liquet. Certe Gulielmus ipſe valde doluit ereptum ſibi Eraſmum: ſic enim in Oda quadam canit;

At nunc ſors nos divellit, tibi quod
bene vertat,
Sors peracerba mihi.
Me ſine ſolus abis, tu Rheni frigora
& Alpeis,
Me ſine ſolus abis,
Italiam, Italiam lætus penetrabis amœnam, &c.

Quanquam vero de Roma adeunda cõſilium mutavit Cameracenſis præſul,

tamen Erasmum in aula sua retinuit, ingenii suavitate & praestantia ac candore iuvenis delectatus. Hicque ille in multorum amicitiam sese insinuavit vere ἱμέρσιμος, inprimis Antonii abbatis apud divum Bertinum, qui ex eadem Bergensium gente ducebat originem, & Iacobi Batti, qui senatui oppidi Bergensis fuit à secretis, ad quem tot eius extant epistolae, qui postea apud Annam Borsolam Adolphi principis Veriensis matrem diu vixit in summo honore. At Cameracensis felicissimum Erasmi alumni sui ingenium contẽplatus, haud gravatim eum sumptibus instruxit, ut Lutetiam proficisceretur, & illic Theologiae, quam scholasticam vocant, daret operam. Ergo Scotista factus est, in collegio Montis agens; nam inter Theologos disputatores Ioannes ille Dunsius Scotus, ab acumine ingenii maxime praedicatur. Quumque vitam collegiaticam duriorem experiretur, non invitus emigravit ad Anglum quendam generosum, adolescentes duos generosos secum habentem: Montioium alterum ex illis fuisse coniicio. Videbant

enim Angli, inter professores bonarum literarum in tota Academia Parisiensi nullum existere, qui vel eruditius posset, vel fidelius docere consuesset. Nam Faustus Andrelinus, alioqui carminibus magna cura pangendis intentus, defunctorie profitebatur, iocis quibusdam magis festivis quam doctis plausum rudium auditorum captans. Gaguinus obeundis legationibus ad exteros Principes occupatus erat, in istis studiis non ita prorsum absolutus: nec docebat publice. Atque hinc cœpit Erasmus in Anglia innotescere. In quam insulam paulo post ipse concessit à discipulis illis suis domum regressis invitatus. Vbi quum aliquandiu mansisset, in reditu apud Dovariense littus à telone fortunis propemodum omnibus exutus est: ac nondum navem ingressus naufragium fecit, quod compluseulos aureolos ultra praescriptum numerum & sine regio diplomate, (nihil periculi, nisi in Britannica moneta,) à Montioio & Moro persuasus, imprudens legum Anglicarũ, efferre tentasset. Qua iniuria utcunque mussitanda fuit: nec enim erat ullum

 reme-

remedium, obstante lege. Nec tamen hoc damnum vel alienavit animum Erasmi, vel deterruit, quo minus in Angliam sæpius postea redierit. Abundare tum cœperat ea provincia viris doctissimis, Guilielmo Grocino, Thoma Linacro, Gulielmo Latimero, qui in Italia literis operam dederant, utriusque linguæ peritia celebres: item Ioanne Coleto, Thoma Moro, Richardo Pacæo, & Gutberto Tonstallo: à quibus omnibus certatim amabatur: ut de episcopis nihil dicam, quorum ut quisque erat literarum callentior, ita pluris Erasmum faciebat, & benignius tractabat. In Academia Cantabrigiensi docuit aliquandiu: idem & Lovanii fecit, quum apud Ioannem Paludanum eius scholæ rhetorem diversaretur. Demum persuasus ab amicis, quo tandem Italiam videret, cuius miro desiderio semper tenebatur, (nec immerito, quando totus hic orbis ea regione nihil modis omnibus cultius habet) cum filiis Baptistæ Boerii Genuensis, regii in Britannia medici, Ioanne & Bernardo, Bononiam profectus est: non ut

pædago-

pædagogus, nam morum curam exceperat, nec ut præceptor, sed ut inspector futurus, ac studiorum viam commonstraturus. teste epistola ad Botzhemiũ. ubi inter professores Paulum Bombasium amicum habuit, hominem nivei pectoris, & eruditum, qui vicissim ingenio ac doctrina Erasmi mirifice delectatus est. Iam enim obierat Beroaldus professorum sui temporis Achilles, & Baptista Pius antiquitatem infeliciter æmulatus Oscos & Volscos somniabat. In itinere cum socio Anglo, Taurini in Alpibus Cotiis Theologiæ doctor factus est. Itaque dignitatem & eruditionem in Italiam importavit, quam cæteri inde reportare consueverunt. Dum Bononiæ volumen Adagiorum pridem cœptum absolvit, nam breve & rude specimen operis futuri Lutetiæ ante multos annos ediderat, cultum Canonicorum cœnobiticum, quo hactenus usus fuerat, huiusmodi de causa mutare coactus est. Mos est eius urbis haud quaquam reprehendendus, ut si suspicio sit de quoquam infecto peste, chirurgus ad hoc constitutus statim accer-

ſatur. Is ut commodius ab obviantibus & prætereuntibus devitari poſſit, propter contagium exitiabile, ſolet albam mappulã ab altero humero tranſverſim pendentem geſtare, & virgam in manu. Forte fortuna die quodam neſcio quid acturus Eraſmus per plateam oppidi infrequentiorem ſolus incedebat in cultu ſuo canonicali, quemadmodum conſueverat. Ibi duo treſve iuvenes imperiti obviam veniunt, & omophoro candido conſpecto, peſtis exploratorem illum rati, quum in via pergeret Eraſmus nihil huiuſmodi ſuſpicans, correptis ſaxis vim minati ſunt, & convitiis impetiverunt, intra verba tamen graſſati. Cauſam indignationis demirans inquirit. Aiunt de ædibus proſpicientes, qui rixantes audierant, ſcapularem illam veſtem eos provocaſſe nodo ſubſtrictam ad latus, deceptos ob cultus ſimilitudinẽ, qui putarint eum ab infecto aliquo redire, nec de via decedere velle. Proinde ne ſimile periculum deinceps incurreret Eraſmus, ad Iulium ſecundum Pontificem Max. miſit ſupplicem libellum, quo

ſibi

sibi religiosi cultus utendi aut non utẽdi gratiam faceret. Id promerentibus suis singularibus virtutibus, haud gravatim concessum, modo veste sacerdotali uteretur: quod Leo decimus dein, accedentibus aliis etiam iustis caussis, non tam ad vitæ institutum, quã ad illustrandam Erasmi existimationem pertinẽtibus, in plenissima (quod aiunt) forma corroboravit: omnibus & singulis specialiter & expresse derogãs, quæ (ut verbo dicam) quomodocunq; obstarent, tenores obstantium quorumcunque pro sufficienter expressis enumeratisque habens. Ecquis autem dubitat, Pontifices Max. in huiusmodi humanis constitutionibus plurimum posse, quum Iuris interpretes iisdem in ea, quæ vel Iuris Divini sunt, vel Gentium, interpretanda moderandaque non parum concedant, imo in omnibus, exceptis fidei articulis, liberam ex caussa disponendi dispensandique, ut ipsorum verbo utar, potestatem esse tradant? Ad umbilicũ perducto opere Proverbiorũ, scripsit Aldo Manutio, an librũ excudendũ formis suscipere vellet.

Is respondit, id se lubenter facturum. Venetias delatus quum in officinam venisset, diu coactus est exspectare donec ad colloquium admitteretur, cum quia Aldus cognoscẽdis archetypis operarum laboribus, formulas stanneas tumultuarie concinnantium, occupatus erat, tum quia putabat eum esse ex vulgaribus salutatoribus unum, qui magis curiositatis studio, quam auxilii vel consilii praebendi causa, assidue ventitando homini aliis rebus intento nunquam non molesti erant. Vbi cognovit, Erasmum esse, veniam precatus suavissime eum cõplexus est, & in aedibus Andreae Asulani famigerati illius mancipis, soceri sui, secum tenuit, ubi contubernalem habuit Hieronymum Aleandrum Mottensem eruditione trilingui nobilem, nunc Cardinalem: inter alios etiam amicitia Pauli Canalis Patricii, Ambrosii Nolani medici praestantis, Baptistaque Egnatii familiariter usus: nec adeo brevi tempore: nam & Euripidis Tragoedias duas, Hecubam & Iphigeniam in Aulide, recognitas hic denuo edidit, & Terentii Plautiq;

Comoe-

Comœdias habita carminis ratione castigavit. Sub id tempus Alexander, Iacobi Scotorum regis filius, Patavii literis operam dabat, Raphaelis Regii auditor, & iam Ecclesiæ divi Andreæ in Scotia Archiepiscopus: is Erasmum sibi in rhetoricis præceptorem adsciscit, cum quo postea Senas commigravit. Boerios enim discipulos post unicum cohabitationis annum, dudum dimiserat, ob patris morositatem. Patavii doctissimorum virorum Marci Musuri Cretensis, & Scipionis Carteromachi Pistoriensis usus est commercio. quorum humanitatem sæpe me audiente deprædicare solet, expertus candorem non semel, dum in corruptis Græcorum autorū exemplaribus manu descriptis, quorum magnam partem Aldina bibliotheca suppeditabat, videlicet Pausania, Eustathio, Lycophronis interprete, Euripidis, Pindari, Sophoclis, Theocriti, similiumque commentariis, horum exquirit iudicium. Nihil erat tam reconditum, quod non aperiret, nec tam involutum quod non expediret Musurus, vere Musarū custos & antistes. Omnia

 legerat,

legerat, excusserat omnia. Schemata loquutionum, fabulas, historias, ritus veteres ad unguem callebat. Hanc tam consummatam eruditionem etiam insignis pietas commendabat, dum patrem Graculum iam grandævum amanter seduloque fovet. Scipionem multiplicis doctrinæ & ingenuitatis dotes exornabant. Vterque Romæ periit, sed Musurus à Leone Pontifice Monovasiensem archiepiscopen iam nactus. Dum agit Senis Erasmus in ædibus præsulis divi Andreæ, quem instituebat, cuius indolem sæpe laudavit, & illum vera dixisse magis appareret, nisi cum patre rege latus eius claudens in prælio, quo exercitus Henrici Britanniæ regis, cuius soror huic coniunx erat, tum in Belgica agentis & Tornacum instigante Iulio secundo Pontifice Max. obsidentis, cum Scotis irruentibus, qui Galliarum partes fovebant, concurrit, clarissimus iuvenis paulo post cæsus esset: dum illic, inquam, in Etruria agit Erasmus, cõmeatum impetravit vicinam Romam invisendi. Ibi dici non potest quanto plausu quantoque gaudio literatorum

hominum sit exceptus, non mediocrium tantum, sed & eorum qui Cardinalitia dignitate præfulgebant: in quibus præcipuus Ioannes Medices, qui in Iulii II demortui locum suffectus, Leonis decimi nomen obtinuit, & Dominicus Grimanus Venetus, atque Ægidius Viterbiensis trium linguarum peritissimus, tres quidem egregii Heroes, fovendis studiis nati ac dediti, in quibus adeo non vulgariter excellebant. Vidit, ut audire memini, & Thomam illum Phædram facundia extemporali incomparabiliter eloquentem, qui Ludis & Comœdiis recensendis priscam antiquitatem repræsentabat. Vidit & alios professores. Oblata est Pœnitentiarii dignitas, si Romæ manere vellet, via futura ad altiora conscendendi. nam emolumentum non contemnendum inde esse poterat. Sed redeundum fuit ad Archiepiscopum, cum quo postea denuo Romam adiit, quam nobilissimus adolescens videre cupiebat, prius quam in Scotiam suam rediret. nec Roma sola, quanquam dissimulato archiepiscopi fastigio, ne cuiquam molestus esset, sed ulterior illa

 pars

pars Italiæ Cumas usque perlustrata, ac antrum Sibyllæ subintratum, quod illic ab accolis etiamnum ostenditur. Post discessum antistitis ecclesiæ divi Andreæ, veterum amicorum memoria, quos in Britannia reliquerat, in causa fuit Erasmo, cur reditum in patriam & ipse maturandum duceret. Itaque per Alpes Rheticas Curiam primum, deinde Constantiam ad lacum Brigantinum profectus, transito Lentiensium tractu, qui sunt ad Martianæ sylvæ initium, quod priscis Orcynium fuit, per Brisigavos Argentoratum venit, unde sequundo Rheno in Hollandiam vectus est. Mox amicis suis Antuerpiæ & Lovanii salutatis, Angliam adit. Tenebatur desiderio Ioannis Coleti Theologi, qui Londini decanus erat apud divum Paulum, Grocini, Latimeri, Linacri, quorum ante meminimus, & præcipue Thomæ Mori. Vetus Mæcenas erat Guilielmus VVaramus Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas, & eius regni Cancellarius, hoc est, iudex summus, qui omnes episcopos eius insulæ sua liberalitate vicit.

His

Hic & pecuniam dedit, & præterea sacerdotium Ecclesiæ Aldingtonensis in agro Cantuariensi. quod quum religione Erasmus obstringeretur quo minus statim acciperet, emolumentis integris potius ad pastorem pertinentibus, qui præsens diu noctuque subiectam plebem institueret, id quod nullus inficiari potest, ad cunctabundum Cantuariensis, Quis, inquit, te æquius ex Ecclesiastico proventu vivat, qui scriptis tuis utilissimus ipsos Ecclesiarum præfectos presbyteros instruis, doces, adiuvas, unus omnes: nec illos tantum, sed & cunctas ubique terrarum Ecclesias, quibus illi singulis singuli dūtaxat præsint & prosint? Sane plus semel Erasmum dicere memini, Principum esse debere officium, ut propria liberalitate studiosos iuvent: sed illos suis impensis parsuros ad sacerdotiorum collationem confugere, ad quæ accipienda sectatores disciplinarum cogi, ut ocium literarium tueri queant. Cæterum ut Montioium inscriptione Proverbiorum honestavit, & Iohannem Coletum, novæ scholæ Londini institutorem, libris Copiæ duplicis,

plicis, verborum & rerum, ad quem ludens aliquando dixit, se pauperem plane factum emissa utraque Copia; ita præstantissimum Mæcenatē suum Guilielmum VVaramum recognitione Hieronymianarũ præcipue lucubrationum immortalitati consecrare statuit. Opus Adagiorum Aldum æmulatus flagitãtibus studiosis Ioannes Frobenius typis suis non infeliciter excuderat: qua arridente editione, simul officinæ diligentioris celebritate motus Erasmus, quum alterum Proverbiorum exemplar cum accessione pridem Badio promissum & destinatum, adiunctis aliquot Plutarchi libellis recenter versis, Frãcisci Pircmanni consilio Basileam aberrasse cognovisset, & illic omnes divi Hieronymi lucubrationes sub Frobenianis prælis esse, ipse quoque eodem se contulit, simulans iter ad Vrbem voti solvendi gratia. Nec fuerat vanus rumor. Pridem enim Ioannes Amerbachius absolutis Ambrosii Augustinique libris totum se comparaverat ad castigationem voluminum Hieronymi, undique conquisitis vetustis exemplaribus, & do-
ctis

ctis viris conductis, qui Græcas dictiones passim restituerent. de quorum numero fuit Ioannes Reuchlinus Iureconsultus, qui è Lexicis vacuas lacunas replere conabatur. cui successit felicior castigator Ioannes Cono Norimbergensis, instituti Dominicani, qui meliorem viam sequutus, è vestigiis antiquorum codicum ea, quæ vel deerant, vel depravata erant, diligenter reponebat. idque poterat homo propemodum Græce quam Latine doctior, versatus nimirum in optimis auctoribus, aliquot annis excellentissimorum in Italia professorum Musuri & Scipionis, quorum ante meminimus, atque Ioannis Cretensis minime pœnitendus auditor. Et iam defuncto patre, Bruno & Basilius filii una cum Ioanne Frobenio Hieronymi informationem aggressi erant, & in Prophetis aliquo usque progressi. Erasmo novo hospiti statim in ædes Frobenianas recepto placuit editionis nitor, sed in primis incredibilis fratrum Amerbachiorum in castigando sedula diligentia. Ipse ergo si quando consulebatur, ubi iudicio opus erat propter exempla-

emplarium variationem, nusquam deerat. Verum Epistolarum volumina sibi peculiariter vendicabat, partim absolvendis scholiis, quæ iam pridem cœperat, partim novis addendis & argumentis adscribendis occupatus. Hic labor non erat exiguus. Accessit longe maior. Desiderabant studiosi Galliarum & Germaniarum seorsim edi Novum Testamentum Græce, quod cum Veteri Venetiis coniunxerant. In id olim scripserat Annotationes, Laurentium Vallam imitatus. Eas quum reperisset inter schedas suas, tumultuarie recognovit, & auxit inter prælorum strepitus. Nec deerant qui ipsum N. Testamentum elimandū putarent, vulgo Christianorū, ut videtur, scriptū, vel potius versum. Et hæc monētibus pro sua facilitate paruit. Hunc vero laborem Leoni X. Pont. Max. inscripsit, & quidem merito, primarium nostræ religionis instrumentum summo eiusdem præsidi. At Hieronymianorum operum recognitionē Cantuariensi archiepiscopo VVarano consecravit, æternum observantiæ singularis monumētum. Rediit tum

in in-

in inferiorem Germaniam propter negocia, ac non ita diu post ad nos reversus, commodum illuc recurrerat, quum Maiestas tua Romani Imperii fascibus, cuius nobis ab ipsis Gothis, Theodoricho illo Veronensi & cæteris, antiquitas, apud Aquas Grani inaugur aretur. Mox Coloniæ Vbiorum adfuit sub conventum VVormaciensem, in ordine eorúm, qui tibi sunt à consiliis, spectabilis: nam in horum cœtum iampridem à te prudentissime erat adscitus, adhuc vivente Ioanne Sylvagio, summiq; Cancellarii munus obeunte. Solutis comitiis Vangionum & urbe Tornacensi recepta, quum in Hispanias ex Brabantia Maiestas tua esset regressa, Basileam repetiit Erasmus, iterum editurus Adagiorum Chiliadas, & Paraphrases Paulinas atque Euangelicas absoluturus, quas dubium est, maiore ne studiosorum applausu orbis exceperat, an maiori alacritate ipse scripserit. Hic sum, inquit, in meo campo. Et sic erat. Inspiciebat veteres maxime interpretes, ex nostris Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Hilarium, ex Græcis Chry-

Chrysostomum & huius imitatorem Theophylactum, ipse stilum accommodabat tantum. Ex his unam maiestati tuæ inscripsit, nempe primam, quæ est in Euangelium Matthæi, & postremam germano tuo Cæsari Ferdinando: nam qui te iuvenem summopere veneratus est tot regnorum heredem, qui minus suspiceret ad fastigium Romani Imperii concordibus principum suffragiis evectum, aulæ tuæ dicatus, honestissimoque officio obstrictus? Iuveni adhuc Institutionem Principis Christiani paravit sanctis cæterum brevibus aphorismis comprehensam, libellum, ita me Deus amet, in quo velut in speculo destinatus summarum rerũ administrationi, vel ipse functiones Christiano dignas addiscat, vel huic additus præceptor intueatur, qualibus doctrinæ elementis puerilis regum animus, dum etiamnum tener est, imbui debeat. Siquidem hoc Erasmus semper studio habuit, nobilissimam Austriacam familiam tot Cæsarum parentem, cuius imperium vix Alpibus Iuliis Rheticisque & Oceano Septentrionali terminatur, omni obse-

quio-

quiorum genere, quæ literarum secta-tori convenirent, colere. Docet hoc Panegyricus patri tuo Philippo ex Hispaniis reduci exhibitus, & ab eodem perquam amanter susceptus: quod ille officium singulari munificentia censuit prosequendum, tanquam omine quodam felici primus ostendens quantam olim æstimationem essent habitura huius viri scripta, ac tantum non exemplum statuens quod cæteri magnates æmularentur. Nec aliter accidit. Etenim similẽ multorum Regum & Pontificum Max. benignitatem expertus est Erasmus; ut tuam inprimis, Imperator Auguste, ut Ferdinandi nunc Cæsaris germani tui, ut Henrici Britanniæ regis eius nominis octavi, à quo vivente etiamnum parente Henrico Septimo literis ipsius manu scriptis salutatus est, ut Clementis VII. Pontificis Max. Nec alia mente Hadrianus Pontifex fuit, si sacerdotium oblatum, vel munus honorarium Erasmus accipere voluisset. Quid porro Erasmo à Frãcisco Valesio Galliarum rege non exspectandum fuit, si animum spectemus, &

quid

Chrysostomum & huius imitatorem Theophylactum, ipse stilum accommodabat tantum. Ex his unam maiestati tuæ inscripsit, nempe primam, quæ est in Euangelium Matthæi, & postremam germano tuo Cæsari Ferdinando: nam qui te iuvenem summopere veneratus est tot regnorum heredem, qui minus suspiceret ad fastigium Romani Imperii concordibus principum suffragiis evectum, aulæ tuæ dicatus, honestissimoque officio obstrictus? Iuveni adhuc Institutionem Principis Christiani paravit sanctis cæterum brevibus aphorismis comprehensam, libellum, ita me Deus amet, in quo velut in speculo destinatus summarum rerũ administrationi, vel ipse functiones Christiano dignas addiscat, vel huic additus præceptor intueatur, qualibus doctrinæ elementis puerilis regum animus, dum etiamnum tener est, imbui debeat. Siquidem hoc Erasmus semper studio habuit, nobilissimam Austriacam familiam tot Cæsarum parentem, cuius imperium vix Alpibus Iuliis Rheticisque & Oceano Septentrionali terminatur, omni obsequio-

quiorum genere, quæ literarum sectatori convenirent, colere. Docet hoc Panegyricus patri tuo Philippo ex Hispaniis reduci exhibitus, & ab eodem perquam amanter susceptus: quod ille officium singulari munificentia censuit prosequendum, tanquam omine quodam felici primus ostendens quantam olim æstimationem essent habitura huius viri scripta, ac tantum non exemplum statuens quod cæteri magnates æmularentur. Nec aliter accidit. Etenim similē multorum Regum & Pontificum Max. benignitatem expertus est Erasmus, ut tuam inprimis, Imperator Auguste, ut Ferdinandi nunc Cæsaris germani tui, ut Henrici Britanniæ regis eius nominis octavi, à quo vivente etiamnum parente Henrico Septimo literis ipsius manu scriptis salutatus est, ut Clementis VII. Pontificis Max. Nec alia mente Hadrianus Pontifex fuit, si sacerdotium oblatum, vel munus honorarium Erasmus accipere voluisset. Quid porro Erasmo à Frãcisco Valesio Galliarum rege non exspectandum fuit, si animum spectemus, &

quid

quid in eum conferre voluerit? Vnis certe literis, longe gratissimum eius adventum fore, sua ipsius manu subscribere non est dedignatus. Paulum vero Pontificem Max. eius nominis tertium, quam virtuti & eruditioni Erasmica iudicio & animo, tam etiam effectu ad quamlibet opportunitatem favere fuisse paratum, inde apparet, quod praterquam de Erasmo in collegium Cardinalium cooptando actum fuerat, ipse eidem praposituram Daventriensem Traiectensis diœcesis, qua sexcentorum aureorum reditum tribuere dicitur, ultro obtulerit. obtulerit autem? imo contulerit, literas non solum Apostolicas super ea, ne expeditionis tadio atque impensa beneficium comminueretur, promittens, sed illustrissimam Vngaria reginam Mariam sororem tuam, Flandria tuo assensu prasidentem, ut pro sua erga Romanam sedem filiali observantia, & regia in viros benemeritos benignitate, dicta prapositura (ut appellant) possessionem vacuam ab intrusis pro Erasmo conservari curaret, literis bene amantibus interpellans:

quas

quas tamen Erasmus αὐταρκὴς, quod sacerdotium recusare instituisset, penes se reservavit, satis viatici sibi paulo post morituro superesse dicens. Principum sane & Episcoporum in Erasmum munificorum catalogum texere perlongum sit. Nec solum à Principibus honoratus est Erasmus, sed etiam à civitatibus Germaniæ: si qua transiret, & magistratus rescissent, vino donatus, qui honor magnatibus & civitatũ legatis more gentis impenditur. Id me præsente contigit Basileæ, Constãtiæ ad lacum Brigantinum, Barptolomæo Plaurero Iureconsulto & consule ad convivium sua sponte venire dignato, Schefhusiæ ab Abbate & magistratu, Friburgi Brisigavorum, in Monte Brisiaco, Selestadii, Argentorati, & aliis itẽ locis. Nam notum erat non paucis, eum tuæ Maiestati esse à consiliis. Equidem ob excellentiam doctrinæ, quam editis indies libris testatiorem cunctis faciebat, dignus alioqui censebatur, quem omnes missis muneribus nihil tale ambientem certatim ornare, & quovis honoris genere reverenter cuperent afficere. Quod si vul-

ſi vulgo videmus eos nullis non militaris gloriæ titulis inſigniri, qui, ſi quando opus fuerit, & incidat neceſſitas, defendere patriam vitæ ſuæ periculo ſunt parati: quanto iuſtius honoratur, qui non breve aliquod tempus, ſed omnem ætatem in literis pro publica utilitate ultro abſumpſit, exercens ingenium, genium ſuum defraudans. Potuiſſet eſſe magnus & indies fieri maior apud tuã maieſtatem. An non ad ſummum auctoritatis Eccleſiaſticæ faſtigium præceptor olim ille tuus Adrianus Traiectenſis evectus eſt? Potuiſſet in ſplendore vivere apud quoſvis Reges: quis enim ſummorum principum eum non ambiit? potuiſſet in ocio in voluptatibus verſari: ſed prætulit communem ſtudiorum utilitatem univerſis honoribus & huius vitæ craſſis delitiis. Veriſimile eſt, præter alias cauſas felicem quoque ſuccreſcentium ſtudiorum ſucceſſum hominem haud parum inflammaſſe ad quidvis perferendum. In Germania Galliaque mire frigebant literæ: vix & unus & alter Latine ſciebat, Græce nullus. Et ecce ſtatim, ut editæ

ſunt

ſunt Adagiorum Chiliades, & libri de utraque copia, velut in nebulis coorto ſole, emergere linguarum peritia cœpit. Prodibant alii atque alii libelli ad hanc rem conducibiles, Theodori Grammatica Inſtitutiones Latine verſa, multorumque auctorum in utraque lingua monumenta, Græce cura præceptoris operam diſcere volentibus admodum accommoda. Nã hac ratione etiam Harmolaus Barbarus immortale decus Venetiarum olim profeciſſe fertur privato ſtudio collatis doctiſſimi Gazæ verſionibus. Iamque quaſi ſigno dato, literarum cauſam in his provinciis optimus quiſque promovebat. Sed omnium maxime ſubſidium attulit Trilingue collegium illud in Academia Lovanienſi inſtitutum ſuadente Eraſmo. Magnas opes moriens reliquerat Arienſis præpoſitus Hieronymus Buſlidius, Franciſci Veſontini quondam archiepiſcopi in Hiſpania peregre extincti frater, quas quum ille ſtudioſorum uſibus deſtinaſſet, Eraſmus teſtamẽtariis auctor fuit, ut Athenæum Lovanii conſtituerent, in quo ſtipendiis ordinatis tres linguæ publi-

publice docerentur: è quo tanquam ex equo Troiano innumeri cognitione linguarum instructi prodiere hactenus, & faventibus superis deinceps sunt prodituri; quo universa ditio tua, Cæsar invictissime, nihil habet præclarius. Ea res Franciscum quoque Galliarum regem movit, ut ad similis collegii Lutetiæ Parisiorum institutionem animum adiiceret, Erasmum per literas evocando, cuius consilio omnia disponerentur. Et iam regium diploma acceperat ad itineris securitatem, sed intervenere causæ quæ profectionem impedirent. Instituti tamen & illic professores. Itaque in confesso est, literarum in his provinciis incrementa potissimum Erasmo deberi. Quem enim ille lapidem non movit (quod aiunt) ut studia procederent? Quanto candore tradidit omnia, ab omnibus intelligi volens? quum multi res obscuras multo obscurius explicent. Editurus Proverbiorum opus à quibusdam doctis audire coactus est, Erasme tu evulgas mysteria nostra. Sed cupiebat is omnibus ea aperta esse, quo perfectam eruditionem consequerentur.
Hoc

Hoc candore destituebatur ille, qui Venetiis olim Aldo Manutio, commentarios Græcos in Euripidem & Sophoclem edere paranti, dixit, Cave cave hoc facias, ne Barbari istis adiuti, domi maneant, & pauciores in Italiam ventitent. Iam nihil tam humile fuit, quo tantus vir studiosorũ gratia se non demitteret. Etiam ipsum Catonis carmen iuxta titulum, emendare & interpretari dignatus est, ut nec in magnis, nec in minutis eius opera desideraretur. Adeo vix proferri queat, qui unus studiis communibus plus profuerit. Habet quidem Gallia Budæum principem literarum, quem libenter opponat: qui cum abstrusissimum rei nummariæ, quæ apud veteres fuit, materiam primus doctissime copiosissimeq; explicuit, tum priscas loquendi formulas Iureconsultorum elegantissime edisserit, maxima (quod negari non potest) nationis suæ gloria editis in Pandectas Annotationibus: denique Commentarios linguæ Græcæ conscripsit, quibus nihil utilius Græcitatis studioso contingere potest. Sed noster in Theologicis plus

opera posuit. Quam studiorum partem paulo liberius tractavit; quod videret (ut ipsius utar verbis, ad amicũ quendam scribentis) plus satis tribui Theologiæ argutatrici, veterem prorsus aboleri; sicque Theologos argutiis Scoticis incumbere, ut non attingant fontes divinæ sapientiæ. Ad hæc disciplinam ecclesiasticam longe prolapsam esse à synceritate Euangelica: populum Christianum multis modis gravatum esse: conscientias hominum variis tricis illaqueatas. Atque hanc ob rem alicubi quorundam arrogantiam, ambitionem, avaritiam, superstitionemque liberiori stylo subtaxat, nemini hic adulatus quamlibet potenti, quod tamen hodie nimium multi faciunt. Nec alia res plus officit principibus, maxime ecclesiasticis, dum laudamus quod faciunt, non quid facere debeant commonstrantes. In hac ille parte nusquam cessat. Quanquam eum sæpe dictitare memini dum adviveret, si præscisset tale seculum exoriturum quale hoc nostrum est, se multa non fuisse scripturum, aut isto modo non scripturum. Sed Deo gratia, videmus

videmus istarũ admonitionũ aliquem fructum. Theologorum manus pro Halesio, pro Holcoto, Cyprianum, Augustinum & Hieronymum suis horis versant. Studium theologicum diffusum Petrus Longobardus in methodum redigere conatus est, collectis Sententiarum libris: sic enim appellant. Sed in commentariis recentiorum modus desideratur. Similem rem apud Græcos tentavit Damascenus. Ex veteribus licet cognoscere nascentis ecclesiæ exordia simplicissima, quæ paulatim ad hanc maiestatem increverunt. Absque quorum lectione citra iudicium de rebus differet, qui in neotericis tantum versatus est, amussis iuxta proverbium alba ad sacrorum expensionem. Quare veterum cognitio scriptorum futuro Theologo perquam necessaria: ad quam tantopere studiosos cohortatus est Erasmus, emendatis illorum lucubrationibus, & ad exemplaria vetusta collatis. Extant libri, nec est opus nominatim recensere. Addidit plerisque locis censuras, quas ceu singularem dotem ac evidens argumẽtum præsentissimi perspica-

ſpicaciſſimique ingenii magis admiror, quam quidvis aliud. Nullum enim arbitror fuiſſe multis iam ſeculis, qui iudicio plus valuerit, id quod conſummatæ eruditioni poſtremo omnium contingere ſolet. Quibuſdam viſus eſt non ſatis eſſe Ciceronianus, ad ſtructuram & verba Tullianæ dictionis omnia ſevere exigẽtibus. Sed quia ſtylum apertum, extemporalem, purum, facilem, & argutum ſemper amavit, vocabulis quibuſdam uti coactus eſt Chriſtianæ Religionis materiæ quã tractabat ſervientibus. Neque enim probabat eorum ſuperſtitionem, qui verius inanes modulos quoſdam antiquitatis referũt, quam ſententias denſas & præſtantes. Sane fatemur ſeeulum Ciceronis fuiſſe puriſſimum & imitatione dignum, ac proinde magnam felicitatem ſi quis ſinceram illius temporis, quo lingua Latina maxime floruit, phraſim aſſequatur. Et quibuſdam rem belle procedere cernimus, nec invidemus. At proferant nobis in medium tot tamq; utilia ſcripta, tam ſancta, tam cordata, quot ab Eraſmo Chriſtianus orbis accepit, &

cum

cum illis sentiemus, ac Ciceronianos etiam à pietatę sanctimoniaque prædicabimus. Horum librorum magnam partem Basileæ in ædibus Frobenianis in monte divi Petri sitis, partem etiam Friburgi Brisigavorum elucubravit. ad hoc enim oppidum in ditione fratris tui regis Ferdinandi positum, monitu Bernardi à Gles Cardinalis Tridentini cum sarcinulis suis migrare coactus est, verentis ne quid illi accideret Basileæ mutato sacrorum cultu: quæ tamen res longe placidius transacta est, magistratuum prudentia, quam multi divinabant, nemine ex universo numero sacerdotum per contumeliam attacto. Friburgi primum in ædibus illis magnificis habitavit, quas avus tuus divus Maximilianus pro senectutis suæ nido per Iacobum Villingerum suæ Maiestatis à thesauris parari quondam sibi iusserat. Deinde propriam domum emit. At quum ab illustrissima sorore tua Maria Hungariæ regina, quam tu ab obitu amitæ tuæ Margaretæ provinciis inferioris Germaniæ gubernandis præfecisti, in Brabantiam revocaretur, &

Ecclesiasten suum prius esset editurus, ut præsens adesset dum excuditur in officina, ac operi colophonē (quod aiunt) adderet: nam nescio quid ad calcem restabat adtexendum: simul ut cœli mutatione reliquias morbi pertinaciores discuteret, vendita domo Basileam cum universa supellectile suâ, quæ libris maximam partem constabat, post septimum annum reversus est, ad Hieronymum Frobenium amicum veterem hospes gratissimus divertens, hoc consilio, ut recuperata bona valetudine, & absolutis iis quæ habebat in manibus, navigio per Rhenum, in inferiorem Germaniam descenderet. Interim articularis morbus, qui aliquandiu conquieverat, rursus hominem corripit & miseris modis vexat, ut se loco movere nequiret, frustra cœlo mutato. Hic remittentibus cruciatibus ex bipede primum quadrupes, deinde tripes factus est, scipionum auxilio se sustentans & sensim prorepens. Quumque schedas epistolarum, quas annis superioribus à diversis amicis acceperat, sigillatim evolveret, nova nescio cuius editio-

editionis gratia, ac plurima eorum qui à rebus humanis excesserāt, in manus venirent, subinde aiebat: Et hic mortuus est: ac tandem, Nec ego diutius vivere cupio, si Christo Domino placeat. Sic languentem & viribus destitutum, dysenteria, malum exitiale, ferme mensem integrum vexavit, ac paulatim exhaustum in summa aequanimitate & tolerantia tandem extinxit, Christi misericordiam extremis saepe repetitis vocibus implorantem. Qui Christi doctrinam vivens tam syncere tractavit, mortuus indubie mercedem ab illo summo Agonotheta amplam accepit. Testamentum Maiestatis etiam tuae fretus auctoritate cōdiderat, quo pauperum inopiae relictis à morte facultatibus suis trifariam consultum voluit, invalidis senioque confectis, virginibus elocandis, quibus dos deesset mariti conciliatrix, & studiosis fovendis. Id Bonifacius Amerbachius Iuris professor, haeres nuncupatus, redemptis annuis stipendiis reditibusve bona fide cum sociis iuxta testatoris mentem exequutus est, & quae fieri ille voluit, cun-

cta ad amussim accuravit. Is ipse memoriam in ade sacra cathedrali Basileensi patrono optimo in columnari structura, cui saxum tumulum operiens Termino sculptili insigne adiacet, affigendam locavit in marmore Rhetico. Statura novit Maiestas tua fuisse eum, ut ipse de Moro quadam epistola scribit, infra proceritatem, supra tamen prorsus notabilem humilitatem. Corpusculo satis compacto & eleganti, sed quod esset tenerrima complexionis, & minimarum etiam rerum mutatione, puta vini, cibi, cœlive, facile offenderetur, in senio crebris quoque calculi doloribus obnoxium: ut de pituita nihil dicam, alioqui perpetuo communique studiosorum omnium malo. Cute corporis & faciei candida, capillitio in iuventa sufflavo, oculis casius, vultu festivo, voce exili, lingua pulchre explicita, cultu honesto & gravi, qui Casareum consiliarium, Theologum & sacerdotem deceret. Fuit in retinenda amicitia constantissimus, nullis unquam inscriptionibus quacunque de causa mutatis. Memoria felicissima: nam

puer

puer totum Terentium & Horatium memoriter complexus est. In egenos liberalis, quos, ut alibi, sic à sacro domum rediens, per famulum nunquam non munerari solet: maxime vero in bonæ spei & indolis adolescẽtes studiosos, si qui ad se viatico destituti venissent, largus, benignus, & munificus. In convictu comis & suavis citra omne supercilium, ubique certe ἐράσμιος, hoc est, amabilis. Quod ille nomen à se dolebat non usurpatum, quum primum scribere cœpisset, & editis libellis innotescere. Quis enim, inquit, quenquam mortalium Amorẽ audivit appellari, id quod Græcis significat ἔρασμος? De libris porro suis, quos in omni vita conscripsit innumeros, quà sacros, quà prophanos, coniunctim & universim edundis, vir modestissimus, nihil moriens statuit, opinatus futurum ut cultioribus quotidie emergentibus ista sua scripta facile negligerentur. Cæterum quum Hieronymus Frobenius & Nicolaus Episcopius typographi sensissent ea à studiosis in eo ordine simul collecta desiderari, quem ipse quum viveret, ad Ioan-

nem Botzhemium & postremo ad Hectorem Bœotium suarum lucubrationum catalogum recensens, indicavit, videlicet iis primum coniunctis, quæ vel ad institutionem literarum vel ad pietatem pertinent, tum Moralibus, deinde Apologiis, & ultimo loco recognitis auctoribus suas partes implentibus, obsequendum studiosis rati, rem ausi sunt quum magnificam, tum omnium favore dignam, nulla nec sumptuum nec laborũ magnitudine deterriti, quicunque tandem sequeretur eventus, modo ut voluminum Erasmi tomos cõficerent, auctoris Catalogum ad Hectorem Bœotium, tanquam recentiorem, potissimum sequuti: adiectis etiam ab Amerbachio, suo quibusque loco iis, quæ postea idem ille Erasmus elucubravit: omisso tamen Decimo Tomo, non nisi alios auctores ab ipso recognitos cõplectente: in quibus seorsum successu temporum excudendis, etiam suam operam studiosis iidem chalcographi pollicentur, si modo æquum experti fuerint lectorem. Quæ editio quum ob alia magni facienda est, tum ob hoc quod

tanti

tanti literarum antistitis existimationi consulit, ne quis aut animo nocendi, aut quaestus studio, gratiam videlicet Erasmici genii captans, deinceps aliquid illi tribuat quod ipse non scripsit: id quod vivente eo, factum scimus: aut tanquam suum non agnovit, aut etiam agnitum, minime editione dignum existimavit. Quare, Clementissime Caesar, veterum Imperatorum ac Regum exemplum imitatus, qui rem literariam & honestas disciplinas tueri magnificum censebant, istum Erasmicorum librorum Thesaurum, quo nihil universa res literaria vel ornatius habet, vel utilius, vel pium magis, inter monumenta recentiorum, sartum tectum conservandum suscipe, hominis tot modis tui, sive patriam Hollandiam respicias, quae te Dominum agnoscit; sive Consiliarii dignitatem, quam tibi fideliter obivit; sive probi pectoris devotionem, quo nobilissimae isti familiae Austriacae sive Burgundiacae semper deditus fuit. Vere enim regia res est tueri literas, quibus extinctis miserabili caligine cuncta confundentur, nec

homines à brutis animalibus different. M. Vitruvium haud puduit de Architectura scribere ad Octavium Augustum, qui in ordine vestro Romanorum Imperatorum secundus fuit, Iulii ut hæres, ita successor: Dictionarium suum Pollux Græcus auctor Commodo Cæsari dedicat: Oppianus τὰ ἁλιευτικὰ *Antonino L. Sept. Severi F. inscribit: non quod architectus esset Octavius, à quo struendarum ædium consilia peterentur: aut Commodus, grammaticus: aut physiologus, Antoninus: sed ut liberalium artium patronos agere meminissent tanti monarchæ. Et disciplinis quidem illi delectabantur ut docti, & à teneris recte instituti, non favebant tantum. Quin florebat ipsum Romanũ Imperium, ab hominibus virtute & eruditione excultis per diversa officia administratum. Sume ergo tibi lucubrationes Erasmicas defendendas, vere* τὸ τῆς Ἀμαλθείας κέρας, *partim quod in his quædam tuæ Maiestati privatim dicata sunt, velut institutio Principis Christiani, & in Matthæi Euangelium Paraphrasis: partim quod ut tu*

summus

summus es orbis Monarcha, sic etiam omnium commodis prospicere debes. Proderit autem orbi talem Thesaurum esse conservatum, nec sycophantis quibusdam & studiorum osoribus vel huius intercipiendi vel concerpendi fieri potestatem, non quod Erasmo magnopere timendum sit, quem amare extinctum incipiunt, qui vivum oderant: Pascitur enim, ut Ovidius ait, in vivis livor, post fata quiescit: sed ut malevolis omnis vel calumniandi vel sinistri conatus causa penitus amputetur. Id fiet, si tuæ Maiestatis quasi Aiacis clypeum opponas, & re ipsa ostendas, non solum imminutæ Maiestatis reos esse, qui in te Principem Romanũ, sed & qui in Consiliarios tuos conspirant: id quod Honorius & Arcadius A. A. censuerunt. Quis enim rabularum non obmutescet, si protegentem Carolum viderit? quis illorum aspectu tui territus non terga dabit? quem Afri congredientem expaverunt, quum depulsum ditione sua Tunetensem regem, ultramarina expeditione suscepta rem maximam atque difficillimam ausus,

sus, feliciter & celeriter restitueres. Qui Italiæ pacem dedisti, inque ea iam diu nobilissimam regionem conservas. Qui proximis diebus Gandavensem tumultum in gravem totius Flandriæ perniciem erupturum, dicto citius compescuisti. Quem spes est Germaniæ nostræ pristinam concordiam resarturum lite partium utrinque audita, ac per tuam prudentiam qua vales auctoritatemque æqualiter dirempta. Atque utinam immortalitate dignus Erasmus tãtisper superfuisset, dum ista à te fortiter & præclare gesta suavissimo stylo suo memoriæ æternæ consecrasset! In nulla re ille, certo scio, libentius fuisset occupatus. Denique addam hoc unum, prius quam finem faciam: Glorientur cæteri Imperatores, huius vel illius quamlibet magnæ, persæpe etiam atrocis rei, casu suum principatum factum insignẽ; Caroli Cæsaris tempora candidissimi scriptoris Erasmi monumentis illustrata nunquam ignorabuntur. nam solet eruditissimi cuiusq; laus etiam in principem redundare, sub quo vixerit, ut non dicam in cuius clientela fuerit numeratus.

meratus. Bene valeat Maiestas tua, Cæsar Invictissime, & Erasmi sui lucubrationes sibi commendatas perpetuo tueatur. Seletstadii, calendis Iuniis, Anno à Christo nato M.D.XL.

TESTAMENTUM EXTREMUM ERASMI ROTERODAMI.

In nomine sanctæ Trinitatis.

Desiderius Erasmus Rotterodamus, fretus diplomatibus Cæsaris, Summi Pontificis, ac magnifici Magistratus inclytæ civitatis Basiliensis, hoc meo chirographo renovo supremam voluntatem meam, quam quocunque titulo firmam ac ratam haberi volo: irritum vero si quid aliud testatus sum. Principio certus me nullum habere legitimum hæredem, præstantissimum virum D. Bonifacium Amerbachium omnium facultatum mearum hæredem instituo: exequutores vero Hieronymum Frobenium & Nicolaum Episcopium. Bibliothecam meam iam quidem vendidi D. Ioanni à Lasco Polono iuxta syngrapham

pham super hoc contractu inter nos confectam: non tradentur tamen libri, nisi hæredi numeraverit ducentos florenos. Quod si ille pactum remiserit, aut me priore vita excesserit, liberum esto hæredi de libris statuere quod velit. D. Ludovico Bero lego horologium aureũ. Beato Rhenano cochleare aureum cum furcinula aurea. M. Petro Vetereo centum quinquaginta coronatos aureos: tantumdem Philippo Montano. Lamberto Famulo, si mihi moriẽti adfuerit, ducentos florenos aureos, nisi ego vivus hanc summam ei numeravero. D. Ioanni Brischio Lagenam argenteam. D. Paulo Volsio florenos aureos centum. Sigismundo Telenio ducatos centum & quinquaginta. Ioanni Erasmio Frobenio duos annulos, quorum alter non habet gemmam, alter habet gemmã subviridem, Gallis dictam Turquoys. Hieronymo Frobenio lego omnes vestes meas, omnemque supellectilem meam, laneam, lineam, & ligneam: præterea poculum quod habet insignia Cardinalis Moguntini. Vxori eius annulum, qui habet imaginẽ mulieris in tergum respi-

respicientis. Nicolao Episcopio poculum cum operculo, quod in pede habet versiculos insculptos. Iustinæ uxori eius duos annulos, quorum alter habet adamantem, alter Turquoys minorem. M. Everardo Goclenio poculum argenteum, quod in summo habet imaginem Fortunæ. Si quis legatariorum interciderit, quod legatum erat, in hæredis arbitrio esto. Hæres præter ea quæ per syngrapham designavi, sibi accipiet quidquid superfuerit poculorũ, aut annulorum, aut rerum similium: adhæc numismata, insignia, & Lusitanos cruciatos, Regis Poloniæ & Severini Boneri faciem exprimentia, aliaque his similia. Præterea ducatos omnes duplices & quadruplices. Pecuniam apud Everardum Goclenium depositam, illi in Brabantia dispensandam relinquet, quemadmodum ei mandavi. Si quid apud Erasmum Schetium erit reliquum, ab eo repetet, eamque pecuniam ac reliquam omnem quæ superfuerit, suo arbitrio & ex consilio exequutorum distribuet in usus pauperum ætate ac valetudine infirmorum: item in puellas nupturas: in ado-

in adolescentes bonæ spei: breviter, quoscunque subsidio dignos iudicaverit. Hanc extremam voluntatem meam, quo plenior sit fides, propria manu descripsi, ac peculiare annuli mei sigillum, Terminum, adfixi Basileæ in ædibus Hieronymi Frobenii, duodecima die Februarii, Anno à Natal. Domini M. D. XXXVI.

EPITAPHIVM.

CHRISTO SERVATORI S.

DEſ. Eraſmo Roterodamo, viro omnibus modis maximo, cuius incomparabilem in omni diſciplinarum genere eruditionem pari coniunctam prudentia poſteri & admirabuntur & prædicabunt, Bonifacius Amerbachius Hæres, Hier. Frobebenius & Nic. Epiſcopius nuncupati ſupremæ ſuæ voluntatis vindices, patrono optimo, non memoriæ, quam immortalem ſibi editis lucubrationibus comparavit, iis tantiſper dum orbis terrarum ſtabit ſuperfuturo, ac eruditis ubique gentium collo-

colloquuturo, ſed corporis mortalis quo reconditum ſit ergo, hoc ſaxum poſuere.

Mortuus eſt IV. Eidus Iul. iam ſeptuagenarius ann. à Chriſto nato M. D. XXXVI.

Cum ſupra in Compendio vitæ annotatum ſit obiter, Eraſmum à Monachiſmo, monaſteriove abhorruiſſe: ſubiiciam his opportune ipſius Eraſmi Epiſtolã ſatis prolixam, ad Lambertum Grunnium, ſcribam Apoſtolicum; ubi ſub nomine Florentii (omne hoc falſo) ita deſcribit, ita ſuam pandit fortunam, talibus averſum ab vitâ monaſticâ animum coloribus depingit, ut clarioribus non poſſet. Vere dicit, ſe cauſam agere eius, qui à puero ipſi ſit cognitus, ut vix ipſe ſibi: ſe etiam pleraque, quæ ad cauſam pertinent, non audiviſſe tantũ, ſed oculis etiam perſpexiſſe. Antonius Florentii frater, qui hic triennio fere maior commemoratur, vere eſt Petrus Eraſmi germanus; ad quem cum alibi iſti ipſi noſter

noster Desiderius literas scribit, tum Guilielmus Hermannus Gaudanus Carmen de laude Amicitiæ mittit.

Erasmus Roterodamus Lamberto Grunnio, Scribæ Apostolico, S.

HActenus eruditissime Lamberte ab hoc genere causarum lubens abstinui, licet à multis interpellatus, neque cuiquam amicorum molestus esse sustinui: verum hic singularis quædam pietas me depulit à vetere instituto, fecitque ut & ipse novum patrocinium susciperem, & tibi viro amicissimo in amici negocio negocium facesserē. Quapropter hoc operæ primum abs te peto, ut totam rei seriem digneris cognoscere. Siquidem confido futurum, ut si hoc impetro, & meum comprobes officium, & tuum non illibēter impartias, non iam amicitiæ nostræ, cuius gratia scio te nihil non facturum, sed ipsi causæ. Agitur enim non de lana, quod aiunt, caprina, sed de salute indolis multo omniū felicissimæ, quæ plane viva spiransque defossa peribit, nisi nos fuerimus opitulati.

lati. Vtinam tibi perinde nota esset atque mihi est totius negocii ratio, tribus verbis, sat scio, causam hanc apud te peroravero. Sed tamen rem omnem optima fide sic tibi depingam, ut nihil aut certe quod minimum te fugiat, quod scire sit operaprecium. Nam & is cuius causam ago, à puero mihi sic cognitus est, ut vix ipse mihi sim notior, & pleraq; quæ ad causam pertinent, non audivi tantum, sed perspexi oculis. Tanta autem est rei indignitas, ut ipse vix hæc absque lacrymis commemorare queam, nec tu fortassis, qua natura tua bonitas est, siccis oculis lecturus sis. Sed est hoc Christianæ pietatis, mi Grunni, non tantum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus. Scio tibi, vir optime, & probe notam, & insigniter invisam esse quorundam pharisaicorum improbitatem, qui iuxta testimonium Euangelicum, non solum per maria, perque terras, sed per omnes principum aulas, per omnes divitum ædes, per omnes scholas, per omnes cōpotationes obambulant, ut proselytum aliquem in massam illiciant, vixque creden-

credẽdis artibus insidiantur puerorum ac puellarum simplicitati, norunt ætatem, & iniuriæ & fraudi idoneam, ut eos in vitæ genus pertrahant, unde se non possint extricare, semel irretiti, qua non alia servitutis species miserior. Nam mancipium de lapide emptum ita potest demerere dominum suum, ut ex servo fiat libertus. Itaque non te remorabor nimium nota commemorando, postea quam istorum stratagematis mundus undique plenus est. Quis enim fuit unquam eximiæ indolis, aut honesto loco natus, aut opulentus puer, quem isti non tentarint insidiis, cui non tenderint retia, quem non captarint dolis? frequenter insciis nonnunquam & invitis parentibus. Id quum sit quovis plagio sceleratius, tamen histriones, pietatis etiam titulum audent sceleri prætexere. Ad Christum, inquiunt, etiam calcatis parentibus fugiendum est, & adversus afflatum divini spiritus nihil valet parentum auctoritas: quasi vero satanas non sit & inter monachos, aut quasi quicunque cucullam accipiunt afflati sint Christi spiritu, quum

multo

multo maxima turba, vel ſtulticia, vel inſcitia vel deſperatione, vel ocii ventriſque ſtudio ducatur. Quod Deus iuſſit liberos parentibus obtemperare, extra controverſiam eſt: quis ſpiritus inſtiget hominem ad monachiſmum, nec ipſi certum eſt qui trahitur. Hic vides quantum captum nobis aperiat locus communis, ſed non libet in eo cōmorari, quum quotidianis illaqueatorum querimoniis omnium aures calleant. Equidem nolim improbare cuiuſquam inſtitutum, nec iſtis patrocinabor, qui ut incogitanter ſe præcipitarunt in foveam, ita quod male cœperant peius relinquunt, non ad libertatem ſed ad peccandi licētiam fugientes. Cæterum in tanta corporum & ingeniorum varietate, non omnibus omnia congruunt, neque quicquam accidere poteſt præclaris ingeniis infelicius, quam ut in aliquod vitæ genus, vel arte inducantur, vel vi propellantur, unde ſe non poſſint explicare. In hoc enim potiſſimum ſita eſt hominum felicitas, ſi quiſque ad hoc applicetur, ad quod natura compoſitus eſt. Quoſdam enim ad

cœlibatum aut ad monachiſmum adigere, nihilo felicius cedat, quam ſi aſinum ducas ad certamen olympicum, aut bovem ad ceroma, ut aiunt. Hoc præfatum eſſe ſat eſt. Nunc accipe ſimul & optimi iuvenis calamitatem, & iſtorum plagiariorum deteſtandam improbitatem. Atque hic rurſus oro, ut mihi te præbeas attentum. Vehementer enim cupio tuo iudicio cõprobari quod ago. Nam obſequii nonnunquam pœnituit. Quod iudicio ſit, nunquam non placet. Duo fratres ſunt, Florentius, & hoc natu maior Antonius. Admodum pueri matre orbati ſunt. Pater aliquanto poſt decedens, exile quidem patrimonium reliquit, ſed quod abſolvendis ſtudiis abunde ſufficeret, niſi cognatorum rapacitas qui morienti aderant, rem minuiſſet. Nam præſentis pecuniæ, ne pilus quidem repertus eſt. Attamen quod ſupererat in rebus ſoli, aut in ſyngraphis, nec perinde promptum harpyiarum unguibus, utcunque ſatis erat perdiſcendis artibus liberalibus, ni rurſus tutorum indiligentia, bona pars intercidiſſet. Scis quam pauci

mortales

mortales sint, qui in alieno negocio bona fide vigilent. Tutores autem huc animum adiecerant, ut eos educarent monasterio, miram existimantes pietatem, si illis de victu prospectum esset. Hac suapte sponte propensos, Guardianus quidam, homo superciliosus, magnaque pietatis opinione, perpulerat, præsertim unum, sub quo ludi literarii magistro in prima pueritia grammatices prima rudimenta didicerant. Erat autem is, iuxta vulgarem existimationem, vir pius & innocens, hoc est, nec alea, nec scortis, nec luxu, nec temulentia, nec aliis criminibus infamis, sed homo sibi vivens, ac mire parcus, nec iudicio quicquam vulgo præstantior, nec literas approbans, nisi quas ipse perturbatas ac paucas didicerat. Nam Florentio, decimumquartum annum agenti, quum illi scripsisset aliquanto politius, respondit severiter, ut si posthac mitteret tales epistolas, adiungeret cōmentarium: ipsi semper hunc fuisse morem, ut plane scriberet & punctuatim. nam hoc verbo est usus. Is videtur hoc affectu fuisse, quo plurimos esse

D novi,

novi, ut existimaret, se victimam Deo gratissimam immolare, si quem discipulorum addixisset vitæ monasticæ. Soletque gloriabundus commemorare, quot adolescentulos quoque anno, vel Francisco, vel Dominico, vel Benedicto, vel Augustino, vel Brigidæ lucrifecisset. Proinde quum iam essent maturi scholis quas universitates appellãt: nam & satis erant grammatici, & Petri Hispani dialecticam magna ex parte didicerant: tamen metuens ne illic haurirent aliquid mundani spiritus, ac iugum detrectarent, curavit illos ablegandos in contubernium quorundam, qui vulgo fratres Collationarii vocantur, qui nusquam gentium non nidulãtes, instituendis pueris quæstum factitant. Horum illud præcipuum est studium, ut si quem puerum videant indole generosiore & alacriore, cuiusmodi fere sunt ingenia felicissima, eam plagis, minis, obiurgationibus, aliisque variis artibus frangãt ac deiiciant, id appellant cicurare, vitæque monasticæ fingant. Quo quidem nomine satis amantur à Dominicanis ac Franciscanis,

nis, quod dicant, ipsorum ordines brevi interituros, nisi penes illos aleretur seminarium. Ex illorum enim cortibus legunt suos tirones. Equidem arbitror & inter illos esse viros quosdam minime malos. sed quum optimorum auctorum inopia laborent, quum in suis tenebris, suis quibusdam moribus ac ritibus degant, seque non aliis, sed sibi ipsis comparent, quum bonam diei partem cogantur precum & operarum pensis impendere, non video quo pacto valeant liberaliter instituere puericiam: certe res ipsa loquitur non aliunde prodire adolescentes inelegantius doctos, aut moribus deterioribus. Apud hos igitur biennium & eo amplius perdiderunt. Certe iunior ille perdidit, ipsis praeceptoribus aliquanto doctior, in his duntaxat literis quas illi profitebantur. Vnus praeceptorum talis erat, ut Florentius neget se usquam vidisse monstrum vel indoctius vel gloriosius. Et tales non raro praeficiuntur pueris. Non enim eliguntur eruditorum iudicio, sed arbitrio patriarchae, qui plerumque literas nescit. Alter vero qui semper visus

sus est unice delectari indole Florentiana, quum sentiret agi de reditu in patriam, cœpit privatis colloquiis sollicitare animum adolescentis, ut ipsorum accederet instituto, multa commemorans quibus pueri solent illectari. Quod utinam esset factum! Nam aut volentem pietatis amor apud illos detinuisset, aut si res ita tulisset, licuisset in pristinam redire libertatem. Neque enim hoc hominum genus, quod habent præcipuum bonum, ac priscæ religionis vestigium, votis insolubilibus astringitur: & si vere piorum ac spiritualium sententia plus valeret, quam crassorum iudicia, nullum posthac esset votum insolubile, præter vota baptismi, præsertim ut nunc habet mortalium vel malicia vel imbecillitas. Quum igitur instaret ille crebris hortatibus, interim addens & blandicias, & munuscula, & oscula denique, puer haud pueriliter respondit, nec vitæ genus, nec ipsum sibi satis adhuc notum esse: simul ac maturuisset ætas; tum hac de re deliberaturum. Cessit quidem ille vir non omnino stultus ac malus: verum ex hac hominum soda-

ſodalitate novi, qui non modo terriculamentis ac blandiciis, verumetiam horrẽdis obteſtationibus, ac prope dixerim, exorciſmis & incantamentis, pueros nondum egreſſos annum decimum quartum, divites ac bene natos conati ſunt obtundere, ut inſciis parentibus, ipſorum inſtituto ſemet addicerent. Quid eſt plagium, ſi hoc non eſt? Ergo quum in patriam rediſſent Antonius ac Florentius, tutores qui rem, quamvis exilem, non optima fide tractarant, agunt de inſtituto monaſtico, partim quo citius expedirentur à cura, partim quia ille ludimagiſter, qui ſolus rem adminiſtrabat, (nam unus peſtilentia correptus ſubito deceſſit, nec ratione reddita, tertius homo negociator leviter hac ſollicitudine tangebatur) gratiſſima, ut dixi, victima ſe Deo litaturum arbitrabatur, ſi duas oves illi mactaſſet. Florentius ut ſenſit illos ſic agere, quaſi pupillorum voluntatem haberent obligatam, contulit cum germano, quẽm habebat fere triennio maiorem, ipſe vixdum egreſſus annum decimumquintum, num vere eſſet eius

animi, ut se vellet illigari nodis, quos in posterum non possit explicare. Is ingenue fatebatur, se non duci amore religionis, sed trahi metu tutorum. Quid, inquit Florentius, te dementius, si stulto pudore metuque hominum, à quibus tibi certe non sunt metuenda verbera, temet ipsum coniicias in vita genus, quod nec cuiusmodi sit nosti, nec si semel ingressus sis queas referre pedem. Ibi Antonius allegare cœpit facultatulas, quum per se exiguas, tum tutorum etiam attritas negligentia. Nihil est, inquit Florentius, quod metuas: corrademus quicquid superest, & conflata summula petemus Academiam: non deerunt amici: & multi, quibus omnino nihil est, sua alũtur industria. Postremo Deus aderit ad honesta tendentibus. Hoc responsum adeo probavit Antonius, ut multas etiam spes ostenderit quæ minori non venerant in mentem. Itaque communi consilio decretum est, ut monasticum negocium in aliud tempus reiiceretur, donec treis etiam aut quatuor annos in scholis versati, per ætatem ac rerum usum rectius possent

poſſent diſpicere, quid expediret. Conſtanter ambobus placuit hæc ſententia. Sed maior augebatur etiamnum ſcrupulo, quomodo reſpondendum eſſet tutoribus, qui non explorata pupillorum voluntate negocium hoc ſedulo ſerioque agebant. Hic concepta eſt reſponſionis formula. quam Antonius approbavit quidem; tantum orabat, ut minor eſſe vellet dux verbi, & amborum nomine reſpondere. Nam erat is ad dicendum timidior, quemadmodum & indoctior. At Florentius accepit quidem conditionem, ſed diligenter a fratre ſtipulatus propoſiti conſtantiam, ne, ſi me, inquit, poſt datum reſponſum deſtitueris, tota tragœdia devolvatur in caput meum. Nunc potius muta ſententiam, ſi vel blandimentis vel ſævis dictis putas te poſſe depelli gradu. Neque enim, mihi crede, res agitur ludicra. Sancte deieravit Antonius, deditque fidem ſe dictis manſurum. Venit poſt aliquot dies tutor ille, multaque præfatus de ſua erga pupillos pietate, deque miro ſtudio ac vigilantia, cœpit illis gratulari, quod ambobus reperiſſet lo-

 cum,

cum, apud eos qui bis Canonici gaudent appellari. Hic Florentius puer ex pacto pro utriſque reſpondens, egit quidem gratias pro benevolentia proque ſedulitate. Cæterum negavit ſibi fratrique ſuo videri conſultum, ut id ætatis, adhuc rerum humanarum imperiti, ſemet addicerent alicui vitæ inſtituto, nec ipſi adhuc ſatis noti ſibi, ac prorſus ignari quale foret illud quod aggrederentur. Nondum enim ullum monaſterium fuerant ingreſſi. Nec ſuſpicari poterant, quodnam animantis genus eſſet monachus. Multo videri ſatius, ut poſt aliquot annos in ſtudiis honeſtiſſimis actos, tempeſtivius hoc negocium ageretur. Ita rem felicius ſucceſſuram. Hanc pueri tam non puerilem reſponſionem quum tutor debuerit exoſculari, ſi vir fuiſſet vere pius & Euangelica prudentia præditus, imo quum adoleſcentes, ſi forte conſpexiſſet eo puerili calore propenſiores, remorari debuerit, nec ſtatim affectui temporario fidere, tamen haud aliter incanduit, quam ſi pugno caſus eſſet: & homo alioqui lenis, ut videbatur, ingenii, hic impotens

tens ira, vix manus pudore continuit, ſed miro ſupercilio Florentium appellavit nebulonem, negavit habere ſpiritum: agnoſcis monachorum vocem: abdicavit tutelã, recuſavit eſſe fideiuſſor apud eos apud quos illis victum emerat: teſtatus eſt nihil ſupereſſe: ipſi diſpicerent, ubi caperent cibum. His aliiſque multis ſævis ac plagoſis conviciis verberabat minorem: quæ tum puero quidem excutiebant lacrymas, propoſitum tamen iudicio ſuſceptum non excutiebant. Accipimus, inquit, tutelæ abdicationem, teque noſtri cura liberamus. Ita tum diſceſſum eſt. Tutor ubi perſpicit ſe minis & iurgiis nihil proficere, adhibet fratrem ſuum negociatorem, de quo dictum eſt, virum mire comem & blandiloquentem. Convenitur in viridarium, iubentur conſidere pueri, proferuntur pocula: poſt amicas fabulas, cœptum eſt accuratius etiam agi negocium, ſed alia ratione. Blanda omnia, multa mentiebantur de mirifica felicitate illius inſtituti, oſtendebant magnarum rerum præclaras ſpes, addebant preces. Quid non? His

delinitus maior cœpit labascere, videlicet oblitus non semel deierata constātiæ. Minor nihilo secius perstat in sententia. Breviter; perfidus ille, prodito fratre, accipit iugum, sed clam suffuratus si quid erat rei paratæ, quod tamen illi novum non erat. Atque illi quidem pulchre cessit res. Erat enim ut ingenio tardus, ita corpore robustus, attentus ad rem, ibi vafer & callidus, pecuniarum furax, strenuus compotor, nec scortator ignavus, in summa, adeo minori dissimilis, ut suppositititius videri posset. Nec enim unquam aliud fuit germano quam malus genius. Non ita multo post, hoc munus gessit inter suos sodales, quod Iscariotes inter Apostolos. Is tamen ubi vidit fratrem misere illaqueatum, tactus conscientiæ stimulis deplorabat, quod eum in nassam protractum perdidisset. Audis Iudæ confessionem, & utinam ad illius exemplum sese suspendisset, ante quam facinus hoc tam impium admitteret. Erat Florentius, ut fere solent nati literis, rerum communium & imperitus & negligens, atque in his mira simplicitas.

citas. Reperias enim quosdam ante pilos astutia puberes. Nec alibi quid, in studiis valebat ingenium. Nam huc totum intenderat, & huc vi natura rapiebatur, ab infantia crepundiis versatus in scholis. Corpore delicato, sed tamen ingenii rebus satis accommodo, vix dum ætatis annum ingressus decimum sextum. Postremo febri quartana languidus, quæ puerum iam supra annum tenebat, ex illa sordida & illiberali educatione collecta. Quo se verteret talis adolescentulus undiquaque proditus ac destitutus, rerum omnium rudis, nec à morbo liber? An non hic satis adhibitum est violentiæ ad propellendum quovis puerilem animum? Perstitit ille tamen in non temere concepta sententia. Interea tutor ille stolidus, ne non perficeret quod instituerat, ad peragendam fabulam subornat varias personas, diversi status, atque etiam sexus, monachos, semimonachos, cognatos & cognatas, iuvenes ac senes, notos & ignotos. Inter quos erant quidam adeo natura fatui, ut nisi eos cõmendasset sacra vestis, pro morionibus

cum auriculis & tintinnabulis publicitus obambulassent. Erant & alii, quos arbitror superstitione peccasse magis quam maliciosa voluntate. sed quid refert pereuntis, stultitia iuguletur, an perverso studio? Ibi quot arietibus quatitur puerilis animus? Alius depingebat amabile simulacrum monasticæ tranquillitatis, optima quæque decerpens: sic laudari potest & quartana febris: non pauca largiter admetiens, sed diversa supprimens. Alius μάλα τραγικῶς *exaggerabat huius mundi pericula: quasi monachi sint extra mundum: quemadmodum se ipsos pingit in bene munita navi, cæteros omnes undis iactari, perituros, nisi ab illis contus porrigatur, aut funis. Alius ponebat ob oculos, terrificos inferorum cruciatus: quasi ex monasteriis non pateat iter in tartara. Alius fabulosis exemplis territabat. sunt enim his instructissimi. Quidam viator labore fessus insedit tergo draconis, putans truncum arboris esse. Excitatus Draco, reflexo collo devoravit hominem. Sic mundus devorat suos. Quidam forte inviserat*

monacho-

monachorum sodalitatem: quum vehementer invitatus ut illic maneret, persisteret in sententia, discessit, sed in via obvius Leo dilaceravit miserum. Narrabantur ut visa prodigiosa, non minus inepta quam quæ aniculæ de spectris ac lemuribus solent commemorare. Quidam diverso fabularum genere sollicitabant, de monacho quicum horis aliquot quotidie confabulabatur Christus, de Catharina Senēsi, cui puellæ tanta fuit cum Christo sponso vel amasio potius familiaritas, ut ultro citroque deambularent in cubiculo, nonnunquam & preces horarias simul absolverent. Cumprimis exaggerabant communionem illam bonorum operum. quasi ipsis hæc supersint, ac non potius interdum magis egeant misericordia Domini quam laici, aut quasi non sit in toto corpore Christi benefactorum communio. Ne longior sim, nullum machinarum genus non admotum est, ingenio pueri simplicis, destituti perfidia fratris, denique valetudine fracti: nec minore cura, studio, vigilantiaque advigilatum est, quam si civitas opulenta

lenta

lenta fuisset capienda. Tanti visum est illis plus quam pharisais, unum adolescentem spirantem ac vivum defodere. Inter hos erant qui sui ordinis negocium agebant, cui tantopere favent, ut hac gratia miris odiis inter se diffideant, & Christianam professionem tantum non pro nihilo ducant. Puer erat & ingenio & literis, & facundia praestantior, quam pro aetate. Vnde sperabant eximium aliquot ornamentum suo sodalitio accessurum. Haec erat ea pietas, hic erat ille zelus. Multa sciens praetereo, doctissime Grunni, ne singulis cõmemorandis tibi sim taedio: & tua prudentia est, ex commemoratis coniicere caetera. Florentius interim haret inter sacrum & saxum, ut est in Proverbiis. Dum ita pendet, circumspectans sicunde Deus aliquis apparens spem salutis ostenderet, fortefortuna invisit quoddam collegium, urb in qua tum agebat vicinũ. Ibi reperit Cantelium quẽdam, quicum ab infantia fuerat enutritus. Is erat annis aliquot natu grandior, ingenio vafro, & nunquam non spectante ad suum commodum, animi

tamen

tamen excelsi. Hunc non tam pietas quam ventris studium & amor ocii pellexerant in monasterium. Erat enim natura γλισχὸς, & eximie piger, in literis parum feliciter progressus, tantum canendi peritus, quam ad rem fuerat à teneris exercitatus. In Italia frustra venatus fortunam, quum parentes rei familiaris angustiam, ac liberorum turbam occinerent, ad cucullæ confugit aram, quæ vel hoc nomine laudanda est, quod sat commode multa nutrit θρέμματα, alioquî fame peritura. Ibi Cantelius ex colloquio deprehendens quam feliciter Florentius processisset in literis, ilico de suo negocio cogitans, incredibili affectu cœpit ad eius vitæ consortium exhortari, (erat autem natura Mercurialis) admirandam quandam eius instituti imaginem verbis repræsentans, exaggerans beatam illam trãquillitatem, libertatem, concordiam, quid multis? angelorum contubernium. Illud præcipue repetens & inculcans, quanta esset librorum copia, quantum ocium studiis. Noverat escam qua capi poterat adolescentis animus. In summa,

lenta fuisset capienda. Tanti visum est illis plus quam pharisais, unum adolescentem spirantem ac vivum defodere. Inter hos erant qui sui ordinis negocium agebant, cui tantopere favent, ut hac gratia miris odiis inter se dissideant, & Christianam professionem tantum non pro nihilo ducant. Puer erat & ingenio & literis, & facundia praestantior, quam pro aetate. Vnde sperabant eximium aliquot ornamentum suo sodalitio accessurum. Haec erat ea pietas, hic erat ille zelus. Multa sciens praetereo, doctissime Grunni, ne singulis cõmemorandis tibi sim taedio: & tuae prudentiae est, ex commemoratis coniicere caetera. Florentius interim haeret inter sacrum & saxum, ut est in Proverbiis. Dum ita pendet, circumspectans sicunde Deus aliquis apparens spem salutis ostenderet, fortefortuna invisit quoddam collegium, urb in qua tum agebat vicinũ. Ibi reperit Cantelium quẽdam, quicum ab infantia fuerat enutritus. Is erat annis aliquot natu grandior, ingenio vafro, & nunquam non spectante ad suum commodum, animi

tamen

tamen excelsi. Hunc non tam pietas quam ventris studium & amor ocii pellexerant in monasterium. Erat enim natura γλισχρὸς, & eximie piger, in literis parum feliciter progressus, tantum canendi peritus, quam ad rem fuerat à teneris exercitatus. In Italia frustra venatus fortunam, quum parentes rei familiaris angustiam, ac liberorum turbam occinerent, ad cucullæ confugit aram, quæ vel hoc nomine laudanda est, quod sat commode multa nutrit θρέμματα, alioqui fame peritura. Ibi Cantelius ex colloquio deprehendens quam feliciter Florentius processisset in literis, ilico de suo negocio cogitans, incredibili affectu cœpit ad eius vitæ consortium exhortari, (erat autem natura Mercurialis) admirandam quandam eius instituti imaginem verbis repræsentans, exaggerans beatam illam trãquillitatem, libertatem, concordiam, quid multis? angelorum contubernium. Illud præcipue repetens & inculcans, quanta esset librorum copia, quantum ocium studiis. Noverat escam qua capi poterat adolescentis animus. In summa,

ma, si audisses hominẽ, dixisses, illic non esse monasterium, sed vireta musarum. Amabat Florentius, pro natura suæ cădore, Cantelium puerili vehementique affectu, præsertim ex tanto intervallo præter spem repertum, ut fere solet ea ætas fervidos amores in sodales quosdam concipere. Nondum enim noverat mortalium ingenia, sed ex suo animo æstimabat omnes. Cantelius quidem nullum non movebat lapidem, in omnia se vertens, ut incantamentis subigeret animum pueri. nec flexit tamen. Ab eo colloquio digressus Florentius, ab alteris maiore iam impetu exceptus est. Adornant enim validiores arietes.. Ingerebatur summa rerum desperatio, amicorum omnium simultas, deniq;, quo genere mortis non aliud cruciabilius, βουλιμία, ni mundo renunciaret: sic enim illi loquuntur, contumelioso vocabulo mundum appellantes quos Christus suo sanguine redemit à mundo, ac monachis ceu proprium asserentes quod est Christianorũ omnium commune. Ab his diu vexatus magis quam labefactatus, redit ad Cantelium

tan-

tantum fabulandi gratia. Ille summis iam viribus hoc agebat, ut sibi secretum & gratuitum præceptorem adiungeret. Erat autem Florentius mire propensus ad amicitias, ac facilis ad obsequendum amiculis. Itaque quum nullus esset obtundendi finis, nec ulla spes affulgeret, ad collegium se contulit, non illud quod paraverat tutor, sed in quo forte reperit veterẽ collectaneum. Erat autem locus ille tam putris & insalubris, ut vix bubus alendis esset idoneus; ne dum tam delicato corpusculo. Verum ætas illa nec ciborum, nec cœli, nec loci rationem ullam habere didicerat. Nec tamen huc eo se contulit animo, ut institutum amplecteretur, sed ut interim obtundentium voces effugeret, donec ipsa dies adferret melius consilium. Cantelius interim sedulo suam rem agebat, abutens sodalis & facilitate & simplicitate. Nam Florentius illi clam una nonnunquam nocte comœdiam Terentianam totam prælegebat, ut intra paucos menses præcipuos auctores absolverint furtivis ac nocturnis congressibus, magno discri-

mine

mine tenelli corpusculi: verum hoc nihil ad Cantelium, qui nactus occasionem sibi intus canebat; nec enim quenquã amabat ex animo præter se ipsum. Interea ne Florentius resiliret à cœptis, nihil illi non permittebatur: arridebat puero æqualium grata sodalitas: canebatur, ludebatur, certabatur versiculis: non adigebatur ad ieiunium, non excitabatur ad cantiones nocturnas: nemo monebat, nemo obiurgabat, favebant & arridebant omnes. Atque ita per incogitantiam menses aliquot effluxerunt. Vbi iam immineret dies deponendæ vestis prophanæ, & induendæ sacræ, Florentius ad se rediens, cœpit canere veterem cantilenam, & accersitis tutoribus agere de libertate. Ibi rursus minæ crudeles, & ostensa rerum extrema desperatio, nisi pergeret in bene cœptis. Nec hic instrenue parteis suas egit Cantelius, cui non expediebat amittere nocturnum & gratuitum præceptorem. Obsecro te, an non hæc mera vis est, in puerum natura simplicem, imperitum & incogitantem? Quid moror? Reclamanti iniecta est vestis,

quum

quum scirent animum nihil immutatum. Eo facto, rursus blanditiis & indulgentia lactabatur puerilis animus. Itaque rursus per lusum & incogitantiam annus fere totus effluxit. At iam propemodum compererat, illud vitæ genus nec animo, nec corpusculo suo congruere. Nam animo præter studia nihil erat suave. Ibi vero nullus studiis vel usus. Alioqui non abhorrebat à pietate, sed cantionibus ac ceremoniis non perinde capiebatur, quibus fere tota illorum vita constat. Ad hæc in talia sodalitia plerunque protruduntur, ingenio tardi, natura semifatui, ἄμουσοι, ventrisque quam literarum amantiores. Inter hos si quod exoriatur ingenium excellens, ac disciplinis natum, per illos opprimitur, ne emergat. Et tamen tales sibi vindicant tyrannidem: ac fere fit, ut qui stolidissimus est, maximeque improbus, modo robusto corpore, is in eo grege valeat plurimũ. Iam mihi cogita quanta sit crux ingenio musis nato, inter tales ætatẽ omnem degere. Nec ulla illic manumissionis spes, nisi si forte contingat præfici colle-

gio

gio virginum. Qua servitute nihil infelicius. Nam præter fœminei gregis assiduam curam quotidie desidendum est in prolixis compotationibus, non sine pudicitiæ periculo: neque raro fit, ut Patriarcham suum, iam ætate fractum, & inutilem, ad pristina relegent præsepia, hoc etiam miseriorem, quod aliquandiu voluptariam vitam egerit. Corpusculum autem adolescentis erat natura tam impatiens inediæ, ut, cibo ultra solitam horam prolato, frequenter sit periclitatus, quum ipse tamen sui ignarus nihil tale cogitaret; tantum stomachi cruciatu, & cordis defectu admonebatur. Hæc fortasse rident crassæ pecudes, quas etiam si fœno pascas, lascivirent. At periti medici non ignorant hanc esse proprietatem corporis admodum rari, subtiliumque spirituum, cuiusmodi præscribunt cibos cõcoctu faciles, frequenter ac parce sumptos, quum alios reperias qui semel expleto ventre sine ulla molestia diutius durent quam vultures. Eadem corpora medici docent impatientissima frigoris, ventorum, ac nebularum esse,

acci-

ac citius offendi circumfuso aëre, quam infusis cibis. Habebat adolescens aliud peculiare incommodum, quod illi à teneris in hanc usque ætatem hæret, invincibile. Non nisi profunda vespera potest obdormiscere, & à semel interrupto somno non redormiscit, nisi post horas aliquot. Quoties hoc deplorare solet in familiaribus colloquiis, sibi negatum, aureis illis horis frui, suavissimamque diei partem somno perire? quoties conatus est vi naturam expellere, sed frustra? Porro incœnem pervigilium excipit, non absque valetudinis incommodo. A piscibus sic abhorrebat adolescens, ut ad odorem modo, protenus sentiret gravem capitis dolorē non sine febri. Quid talis animus, quid tale corpus faciat in monasterio, præsertim ita sito? nimirum quod piscis faceret in arvo, aut bos in mari. Hæc quum illi patres non ignorarent, si fuisset in illis mica syncera charitatis, nonne debuerant ultro subvenire puerili, vel inscitiæ, vel incogitantiæ, & his admonere verbis? Fili, stultum est, frustra niti, nec tu congruis huic instituto, nec

hoc

hoc institutum tibi. Dum integrum est, aliud vitæ genus delige. Vbique Christus habitat, non hic tantum: sub quavis veste bene colitur pietas, si non desit animus. Dabimus operam, ut propitiis tutoribus & amicis redeas in libertatem. Ita nec tu nobis futurus es oneri, nec nos tibi exitio. Hæc erat digna vere piis oratio. At nullus verbo monuit, quin potius omnes machinas admovebant, ne miser ille thynnus elaberetur è nassa. Alius dicebat, hunc esse Satanæ morem, ut in tali articulo omnes technas, omnes dolos admoveat, quo supplantet novum Christi tironem. Hunc conflictum si fortiter sustineret, cætera fore prona atque etiam iucunda. Affirmabat, idem ipsi usu venisse quondam, nunc sibi videri in paradiso vivere. Alius iniiciebat scrupulum, ostendens ingens periculum, ne divus Augustinus irritatus, magnum aliquod malum immitteret, ob contumeliam desertæ vestis: atque huius rei cõmemorabat horrenda aliquot exempla: alius inciderat in morbum immedicabilem, alius perierat ictus fulmine,

alius

alius à viperâ morsus interierat. Addebat, vestem sumptam habere tacitam professionem. Nec apud Deum esse multo levius crimen, nec apud homines minus infamiæ, quam si professus deseivisset. Nullo non genere telorum urgebant adolescentem, sed nullo graviore, quam infamiæ metu. Nunc, inquiunt, serum est resilire: missa est manus ad aratrum, non est fas in tergum respicere: si vestem multis testibus acceptam deposueris, semper eris hominum fabula. Hic Apostatæ vocabulum miris tragœdiis exaggerabant. Quo tandem ibis? inquiunt. Non poteris unquã in bonorum virorum venire cõspectum. Et monachis eris execrabilis, & prophanis invisus. Erat autem adolescentis ingenium virgineo quodam pudore, ut mortem levius horreret quam probrum. Ex altera parte urgebant & tutores & amici, quorum aliqui rem furto minuerant. In summa, vicerunt improbitate. Adolescens & animo abhorrens, & verbis reluctans, coactus est capistrum accipere, non aliter quam bello capti vinciendas manus victori prabent,

præbent, ut diutinis victi tormentis faciunt, non quod volunt, sed quod collubuit potentiori. Animum Florentius utcunque vicisset, cæterum corpus nemo sibi fingere potest. Interim facit adolescens, quod solent ii qui carcere sunt inclusi: solabatur se studiis quatenus ibi licuit. Nam hoc ipsum furtim erat agendum, quum palam inebriari liceat. Literis igitur fallebat captivitatis tædium, donec casus insperatus, veluti Deus quispiam ἀπὸ μηχανῆς, spem salutis ostenderet. Id evenit. nam ab Episcopo quodam præpotente evocatus in ipsius familiam, inde gradu facto profectus est ad celebrem Academiam. Quod ni accidisset, tam insignis indoles in ocio, in deliciis, in compotationibus cõputruisset: non quod criminetur suum sodalitium, sed quod ipsius naturæ non congruebat: frequenter enim, quod aliis vita est, aliis mors est. Ea autem est iuvenis verecundia, modestiaque, ut nihil inimice de suo sodalitio veteri prædicet, sed quidam silentio & pudore plus loquuntur, quam si multa verba facerent. Nec tamen horum quicquam

factum est, nisi permissu, atque adeo iussu episcopi ordinarii, permissu præpositi, tum domestici, tum generalis, denique cum pace totius sodalitatis. Quanquam autem esset libera conscientia, sciretque se voto adacto non teneri: illud tamen interim dedit partim verecundiæ naturali, prorsus immodicæ, quæ illi sæpenumero magno fuit malo, partim hominum imperitorum ac superstitiosorum invincibili offendiculo, ne vestem mutaret, quamvis ad hoc à suo præsule invitatus. Aliquanto post evenit per occasionē, ut in longinquam regionem amore studiorum proficisceretur. Ibi iuxta morem Gallicæ gentis togulam lineam supra vestem gestabat, putans, hoc illic non insolitum esse. Verū hinc his in præsens capitis periculum incidit, quod illic chirurgi qui pestilentia laborantes curant, candidum linteum gestant humero lævo, à fronte & à tergo pensile, quo facile conspicui possint & ab obviis & sequentibus vitari: qui tamen ipsi nisi per desertas vias obambularent, saxis impeterentur à concurrentibus, usque adeo gens ea mortem

 horret,

horret, ut ad thuris etiam odorem efferentur, quod in funeribus soleat accendi. Quodam tempore quum Florentius viseret amicum eruditum, duo forte obvii lenones aut certe satellites, vocibus mire paricidialibus, ac strictis gladiis, erant ipsum occisuri, nisi matrona commodum præteriens illos admonuisset, non chirurgi, sed ecclesiastici cultum esse. Nec illi tamen desinebant fremere, nec gladios recondebant, donec pulsatis foribus, nam domus erat in proximo, intro receptus esset. Alio quodam die visebat quosdam sodales conterraneos. Ibi repente fit undique concursus cum saxis ac fustibus, furioso clamore invicem se cohortãtium, Occidite canem, occidite canem. Interim occurrit sacrificus, qui tantum arridens, illi dixit, sed voce tacita & Latina, Asini asini. Illis adhuc tumultuantibus, mox iuvenis quidam perquam elegans & purpurata chlamyde prodiit ex ædibus. Ad hunc velut ad aram confugit Florentius. Nam vulgi linguam prorsus ignorabat: Miratur quid sibi vellent. Hoc, inquit, certum

certum habe, nisi ponis istud linteum, aliquo die lapidaberis. moneo te, tu monitus cave. Itaque linteolum non deposuit, sed texit summa veste. Bone Deus, quantum tragœdiarum ex re nihili. Hic exhorrescent stolidi, qui summam religionis in veste collocant, quam nec ego dixerim temere abiiciendam, sed hanc Cartusiani sæpe negociatoria commutant, quo tutius perveniant ad synodum. Canonici vero vel studii gratia, vel longinqua profectionis causa mutant aut celant, nullius auctoritate, citra omnem reprehensionem. Non enim est eadem religio lineæ vestis quæ cæterarum. Nam olim Canonici non erant monachi; & nunc medium genus est, & in favorabilibus monachi, in odiosis non monachi. Sed horrendum facinus est, si quis Dominicanus aut Franciscanus sacram vestem abiiciat. Nam Dominicanum pallium totam divitum domum sospitat prosperatque: & pueris aliquot annis ex voto matris gestatum, tuetur à morbis & horrendis casibus: Franciscana tunica, etiã mortuo inducta liberat ab inferis.

Quin & summus Pontifex, monachos quosdam qui diversis vestium formis converant admonet, ut offendiculi vitandi gratia simili cultu uterentur omnes. Nec pontificia decretalis fulminat in eos qui honestis de causis vestem sacram ponerent, sed qui id facerent, ut licentius cum prophanis ea facerent quæ solet vulgus. Nam linea vestis non est monachorum, sed Episcoporum, & fortassis olim clericorum: Nec Augustinus in sua regula, formam ullam vestis præscribit, imo damnat potius insignem cultum, admonens ne sit notabilis clericorum habitus, nec affectent vestibus placere sed moribus: licet satis constet eam regulã mulieribus scriptã, non viris; sed cum illis nunc ago, qui viris scriptam existimant. Postremo cultus hic est Romani Pontificis, quum maxime pontificaliter ornari solet. Hæc quum non ignoraret Florentius, tamen ut omnem impleret iusticiam, ex amicorum consilio facillime impetravit à summo Pontifice, ut pro suo arbitrio, quodcunque signum instituti, quacunq; corporis parte gestaret. Quum
illinc

illinc revocatus esset ad suos Mœcenates, quos habebat nec indoctos, nec infimæ sortis, recepit cultum Gallicum, qui præter linteolum pensile, nihil differt à veste presbyteri secularis: sic enim ignominioso verbo nunc vocantur legitimi ecclesiæ ministri, & ab Apostolis Christoque instituti. Nec id fecit absque gravium virorum consilio. Quum ita cultus prodisset in publicum, admonitus est ab amicissimis, eum ornatum in ea regione prorsus intolerabilem esse. Celaret linteum. Dices; Poterat totum eius gentis cultum sumere. Verum eo nihil est operosius, opus est qui sustineat fluentem caudam, læva retinenda est sinuosissima cuculla. Nam hoc illic in primis habetur magnificum, nimirum ad exemplum Cardinalium. Tum negocia cogebant eum, subinde mutare regionem ac veste polypum fieri. Nam cultus qui alicubi reverendus est, alibi prodigiosi habetur. Postremo erat hospes, & quotidie illi versandum erat cum magnatibus: qui non quavis veste delectantur. Tandem visum est syncerissimis amicis, ut quē-

admodum habebat liberam conscientiam, ita Pontificis auctoritate in totum omni scrupulo sublato, sua libertati restitueretur, ne toties ponenda sumendaque veste gravius etiam scandalum pariat male loquacibus. Addam & illud vitæ genus, in quod protrusus est adolescens. adeo liberum est, ut minimum absit à libertate secularium. Nec iam loquor de libertate arrepta, sed de concessa ab iis qui fuerunt auctores. Hoc admoneo, quod Pontifices solent in talibus esse faciliores ad relaxandum, quam quum disceditur ab ordine Seraphico, Cartusiano, aut Brigidensi. Nam hi nec recipiunt hic Pontificis auctoritatem, quum eandem largientem immensa privilegia, ac prærogativas, habeant sacrosanctam, ac tantum non Christo præponant. Non hic disputabo de votis monasticis, quæ quidam supra modũ exaggerant, quum hoc genus obligationis, pene dixeram servitutis, nec in Novo nec in Vetere Testamento reperiatur. Deinde quum Sabbatum auctore Christo sit constitutum propter hominem, non homo pro-

pter

pter Sabbatum, multo magis huiusmodi constitutiones cedere debent, quoties officiunt hominus saluti, præsertim animæ, quum Dominus loquatur de salute corporis: agitur enim de fame, & homine sanato die sabbati. Sedisti vere sunt illi Pharisaici, qui bovem & asinum delapsos in puteum extrahūt violato Dei sabbato, hominem totum perire sinunt ob suum sabbatum. Non hac adducam, quanta sit turba monasteriorum, in quibus adeo nulla viget disciplina pietatis, ut præ his, lupanaria sint & magis sobria, & magis pudica; tum quam multa, in quibus præter ceremonias & speciem externam nihil est religionis. Hi sunt illis propemodum deteriores, quod quum spiritu Christi careant, tamen ex illis Pharisaicis ceremoniis, incredibile dictu, quam attollant supercilium, universam pietatem in extrariis constituentes, & ob has pueros ad necem quotidie cadentes. Quanquam ipsi eas miro tædio peragūt, nec omnino peracturi, nisi crederent hoc spectaculum populo videri mirificum. Postremo quam mira paucitas collegio-

rum, in quibus ex animo vivitur iuxta regulam pietatis, & in his ipsis, si Silenum aperias, si propius inspicias, si ad veræ pietatis coticulam explores, immane quam pauculos reperias synceros! Quam callidæ sunt artes Satanæ, quam sinuosum est cor hominum, quanta simulandi vafricies, quibus rebus, etiam senibus rerum penitissimis frequenter imponitur, & hæc postulant ut paucis mensibus perspiciat puer? Atque hanc vocant professionem. Iam donemus repertũ collegium, in quo cõstent omnia: quid fiet, quum mutatur corpus eius qui professus est: quum in locum boni patriarchæ succedit stupidus, temulentus & tyrannus: quum probi sodales mutantur improbis? Mutet, inquiunt, vel domum, vel institutum. Verum hic quàm ægre dimittunt suos: sed multo ægrius alii recipiunt, suspicantes aliquid latere monstri, quod à vetere sodalitio recesserit, & si quem ibi nutu offẽderit, protinus audit, Quin redis ad tuos? Ad hæc quam anxia disputatio, qui sit ordo strictior, qui laxior. Nam suum quisque vult videri

strictissi-

strictissimum. Et hæc est illa præclara facultas mutandæ domus, aut instituti, ut denuo subeat aleam, ne miser in duriorem incidat servitutem. Porro quoniam plerosque fraudibus illectant, illectos non ad spiritualem pietatem, sed ad pharisaismum instituunt, & ad servitutem hominum adigunt, plurimos sequitur instituti pœnitudo. Itaque veriti ne ipsorum orgia proferantur in publicum, virgis, devotionibus, brachio seculari, muris, cancellis, carceribus, atque etiam mortibus suos retinent. Mentior nisi Matthæus Card. Sedunensis, in convivio multis audientibus, nominatim commemoravit, vicum, personas & monasterium, in quo vivum adolescentem defoderant Dominicani, quod pater eques filium furtim eo pertractum minis reposceret. Tum in Polonia nobilis quidam, qui bene potus forte in templo obdormierat, vidit duos Franciscanos, post cantiones nocturnas, vivos defodi. Hic pondus habet illis Pontificum auctoritas, qui forte concessit hoc illis citra discrimen irregularitatis. Idem ubi liberat ali-

quem veste illa sacra, scinditur diploma, & qui procuravit coniicitur in carcerem. Et post hæc iactant auctores ordinum suorum, Benedictum, Basilium, Hieronymum, Augustinum, Dominicum, Franciscum, Brunonem. excutiant vitam illorum, & videant nunquid unquam tale fuerit ab illis institutũ aut factum: longe aliam reperient politiam. Exemplis, salubri doctrina, amicis monitis, fraterna correptione tota res agebatur. Qui his modis non emendabatur, eiiciebatur è cõtubernio, etiam si sua sponte non discessisset: tantum aberat, ut abire volentem retinerent. Omitto tot constitutiones humanas, tot formas vestium, tot preces ac ceremonias, in quibus quod est levissimi momenti, nempe vestis, fit apud istos plurimi. Qui in sacra veste indulget quotidianæ temulentiæ, qui gulæ servit & ventri, qui scortatur clam & palam, nihil enim addam obscanius, qui luxu profundit Ecclesiæ pecuniam, qui sortilegiis, aliisque maleficis artibus dat operam, probus est monachus, & vocatur ad Abbatiam:

qui

qui quacunque de causa posuit vestem, ut apostatam execrantur. Quod nomen olim merito ducebatur abominandum, quum eo notarentur, qui defecissent à Christi professione ad Iudaismum seu paganismum. Quod si latius porrigas, quicunque deditus est mundi deliciis, pompis, opibus, cæterisque cupiditatibus quas abiuravit in baptismo, apostata est, isto nihilo melior, sed nocentior, utcunque turba levatur criminis invidia. Itidem monachi qui impie vivunt, quod passim faciunt, apostatæ sunt duplices, primum quia desciverunt ab illa sanctissima professione, qua Christo dedere nomen, deinde ab instituto quod professi sunt. In hos, inquam, oportebat execrandum apostatæ nomen torquere, etiam si decem cucullis essent obvoluti. Hæc quum ita habeant, mi Lamberte, quantum flagitium est, simplicem ætatem vi seu technis in nassam impellere? Si palam mali sunt, ut sunt plerique, quid aliud quam pueros in perniciem pertrahunt? Sin neque calidi, neque frigidi, in quam miseram servitutem implicant illos? Sin probi-

tatis specie commendabiles, quum sit tanta corporum & animorum varietas, quum tam ingeniosa simulatio, quum tanta pueritiæ simplicitas, quum nodus sit insolubilis, ut ipsi volunt, in quod periculum tum animi tum corporis mittunt adolescentes? At pubertas, inquiunt, adfert boni malique discrimen. At non eodem anno pubescunt omnibus corpora, sed multo minus animi. Vt nihil intersit; pubertas fortasse reddit idoneum matrimonio, non item professioni monasticæ: quam quidam aggressi, annos nati plus minus triginta, & alioqui rerum humanarum peritissimi, resiluerunt ante professionem, dicentes, Non putaram. Olim vix ad presbyterii gradum admittebantur triginta annos nati, & ad monasticam vitam statim idonei sunt pubescentes? Et interim perperam usurpatis vocabulis imponunt imperitis: mundi, quasi ipsi sint extramundani: obedientiæ, quum scriptura magis commendet obedientiam Dei quam hominum: voti insolubilis, quum nondum invenire potuerint differentiam inter votum solubile

lubile & insolubile, nisi quod Scotus commentus est, ideo monachorum votum solvi non posse, quod per hominem fiat Deo. Nã quod soli Deo fit, facile solvitur. Atqui quum istorũ status omnis Romanorum Pontificum auctoritate nitatur, quur illi quoties libuit strenue oppedunt? Is quum multos liberet à monachismo, licet non sine causa, si potest quod facit, quur illius auctoritatem hic pro nihilo ducunt? Si negant illum posse quod facit, an non illi crimen atrox impingunt? Ita quoties ipsis commodum est, Pontifex Christi vicarius non potest errare: quoties secus visum est, nihil agit. Sed non est nunc animus adversus ordines depugnare. sit hoc aut illud vitæ genus huic aut illi commodum, aut etiam necessarium, probetur nodus insolubilis. quo sanctior, quo magis ardua professio est, hoc circumspectius, lentius ac serius esset suscipienda, satis mature, si ante annum quadragesimum, mea quidem sententia. Cætera vota non sunt rata, nisi constet, sanam fuisse mentem, sobrium animum, à terroribus, aliis-

aliisque violentis curis liberum: Et hic valebit, quum puer illecebris, minis, fucis, terriculamentis, reclamans in laqueum impulsus est? Hic scilicet profertur metus cadens in constantem virum. potius citetur fucus & terror, cadens in simplicem ac rerum imperitum adolescentem. Adde quod in multis genuina simplicitas est, ætatis, & peculiaris naturæ. Nullum hic discrimen; si pubes habet lanuginem, valet votũ, & adeo valet, ut huius gratia deseratur sponsa nondum cognita. O leges? Proinde Florentium, quando tot machinis, perpetuo reluctans ac reclamans, huc protrusus est, nec unquam quicquam gestavit præter vestem, sed conscientiam habuit liberam, mihi videtur nullo teneri votô, non magis quam si quid turpe iurasset piratis mortem intentantibus. Nec dubito quin Romani Pontificis pietas nihilo minus sit indignatura plagiariis istis, quam hominis causæ fautura. Dices; Pontifex poterit illum suæ libertati restituere, quod ad forum humanum attinet, quando conscientiam habet ex se liberam, at hominum

minum linguas non potest compescere. Atqui quum vere summus ille Pōtifex ecclesiæ Christus, & huius aut degener discipulus Paulus, doceant neminem esse iudicandum, præsertim in his rebus, quæ per se nec pium faciunt, nec impium: certe tantum momenti deberet habere summi Pontificis auctoritas, ut hominum suspiciones in bonam partem ibi deflecteret, ubi male suspicari vicium est. Sed quid tandem futurum est de rebus humanis, si talium hominum insulsis iudiciis, & scurrilibus obtrectationibus perpetuo obsequemur? Infirmitati, seu persuasioni invincibili nos vult obsecundare Paulus, sed ad tempus. stultis autem ac maliciosis iudiciis obsequi, quid aliud est quā Christianæ pietatis vigorem obruere? Christus hactenus obsequutus est Cæsari, quod solvit didrachmum: hactenus Iudæis, quod abstinuit à cibis lege vetitis: at in sananda contracta, in illuminando cæco, in restituendo manco, in vellendis spicis palam neglexit, imo studio provocavit scandalum Scribarum & Pharisæorum: quod ni idem fe-

cisset

cisset beatus Paulus, ubi nunc esset Christianismus? Quid autē obiiciunt homines stolidissimi? Deposuit vestem lineam? qui sciunt an intus gerat? Et si deposuit, unde sciunt, quas ob causas deposuerit? Vnde sciunt, quorum auctoritate id factum sit? Si nesciunt, quur iudicant? & si norunt hoc summi Pontificis auctoritate factum, quur non verentur damnare illius iudicium, quod alibi volunt haberi inviolatum? Vbi est hic illa mirabilis totiesque iactata obedientia, quum nec auscultant Christo, & Ecclesiæ principem Christique vicarium lacerant? Vbi est illa simplicitas, quam incurvata cervice præ se ferunt? Vbi est ille spiritus mundo mortuus? Mittamus hæc: ubi est humanitas? ubi sensus cōmunis? Quum tot sint scelera non hic referenda, quæ ipsis possunt obiici, ut in quibus quotidie pene palam deprehenduntur, ne moveam τὰ ἀπόῤῥητα καὶ ἀκίνητα, tamen sine fine mutatam vestem velut inexpiabile crimen obiiciunt. Quid autem inhumanius quam obiicere cuiquam suam calamitatem, in quam aliena malicia

præcipitatus est? Quis tam incivilis est, ut claudicationem opprobret homini, cui mula calce fregit tibiam? Quis monophthalmiam ei, quem in bello eluscavit hostis? Quis morbum comitialem, aut lepram ei, quem natura sic genuit? Quis paupertatem ei, qui naufragio rem amisit? Qui vere sunt homines, talium miserentur potius ac favent, & si qua possunt opitulantur. Et quo malum est atrocius, hoc impensius illis favent. Quod autem infortunium maius possit adolescenti felicis ingenii accidere, quam si in tale vitæ genus protrudatur? Ergo si vehementer inhumanus est, qui calamitatem pro crimine obiicit, quid de illo dicendum est, qui malum opprobrat, quod ipse suo vicio dedit? Veluti si chirurgus imperitus per convicium luscum appellet eum, cui ipse perdidisset oculũ, aut si pirata servitutem obiiciat illi, quem ex libero traxisset in servitutem? Nonne id optimo iure dicant omnes, insignitæ cuiusdam impudentiæ esse, suum scelus in altero criminari? Quid porro aliud isti faciunt, qui pessimis artibus imposuerunt

ſuerunt ætati ſimplici, & poſtea ſuum crimen aliis exprobrant? An non hic vides ſummam inhumanitatem cum ſumma ſtulticia parique impudentia coniunctam? In iſtos recidit ignominia, & tamen alium volunt pudeſcere. Neque enim ignominia eſt eius, qui delapſus eſt in foveam, ſed eorum qui præcipitarunt. Poſuit veſtem; ſed vos coëgeſtis accipere. Quis unquam vicio vertit homini capto, quod profugit à piratis? Ne piratæ quidem ipſi, opinor. Cæteri gratulantur omnes. Quiſque pirata eſt ei, qui per vim adimit homini ſuam libertatem. Et ſi placet minus odioſis exemplis uti, ſi ſutor ſtomachetur in quempiam, quod calceum elegantem quidem, ſed pedi non congruentem, abiecit, nonne merito reſpondeat, Te ipſum accuſas, qui talem calceum induxeris pedi? Pulchrum eſſe non nego, ſed mihi miſere torquet pedem. Nihil enim vetat, quo minus aliquod inſtitutum ſit per ſe præclarum, quod tamē huic aut illi ſit pernicioſum. Vt finem faciam, vir amiciſſime, ſi tibi probavi cauſam mei Florentii; maiorem

iorem in modum te rogo, ut negocium hoc & quam celerrime, & quam maxime ex animi nostri sententia cures expediendum. De impendio ne fueris sollicitus, me fideiussorem accipe. In spacio quod in huius epistolæ calce vacare videtur, signavi quædam, quæ fortassis ad conficiendum diploma requirentur, signavi autem notulis, quas proximis literis ad te misi, nec has tamen leges nisi chartam prunis admoveris. Per hunc veredarium exspecto responsum: hærebit enim Romæ diebus quindecim, aut certe per proximum. Bene vale.

Lambertus Grunnius Erasmo Roterod. S.

N*Vllum unquam negocium, Erasme clarissime, suscepi libentius, quam quod mihi delegasti, & vix aliud confeci magis ex animi sententia. Nam me non perinde movit tua amicitia, cui sane tribuo plurimum, atque Florentii indigna calamitas. Epistolam tuam à capite usque ad calcem perlegi summo*

Pon-

Põtifici, Cardinalibus aliquot, ac summatibus viris præsentibus. Beatissimus Pater, ut stylo tuo visus est unice delectari, ita vix credas quam incanduerit adversus istos vere plagiarios. Nam quo magis favet veræ pietati, tanto magis habet invisos istos qui mundum implent aut miseris aut malis monachis, non sine gravi iactura Christianæ Religionis. Spontaneam, inquit, pietatem amat Christus, non ergastula mancipiorum. Iussit diploma protinus expediri, idque gratis: ego tamen Scribis ac Notariis dedi ducatos treis, quo celerius auferrem: nosti hoc famelicum genus: velis nolis aliquot offis placandi sunt. Veredarius per quem scripseras, Neapolim hinc profectus, affirmabat se hac rediturum. Quid acciderit, nescio; non rediit. Hic tamen commodum sese obtulit, altero, ni fallor, aliquanto certior, qui tibi diploma cum exemplari & subscriptione Pontificis reddet. Pactus sum cum illo, dimidiato ducato, nec dabis amplius. Bene vale, & Florentium, nihil tam mihi tecum commune, meo nomine salutabis amanter. Datum Romæ.

Argu-

Argumentum Epistolæ sequentis.

Notat inter alia, quam ob causam monasterio, cui se invitus satis manciparat, fuerit egressus, imo cuius auctoritate evocatus. Quum autem lapsu temporis eo nomine multorum calumniis vir pius obiiceretur, & Servatius etiam, qui Patris dignitate cœnobio huic præerat, litteris eum revocaret: nervosam ad eum scripsit Epistolam, qua se vitæ monasticæ calamitates ferre non posse testabatur; rationibus additis, quibus motus vestibus se exuerat Monasticis.

Reverendo Patri Servatio Erasmus S. P. D.

HVmanissime Pater, Literæ tuæ per plurimorum iactatæ manus, tandem ad me quoque pervenerunt iam Angliam ingressum. quæ mihi sane voluptatem incredibilem attulerunt, quæ veterem illum tuum in me animũ adhuc spirant. Paucis autem respõdeo, utpote

pote ex itinere iam ſcribens, & ad ea potiſſimũ quæ tu ſcribis & ad rem maxime pertinent. Tam varia eſt hominum ſententia, & ſuus cuique eſt avium cantus, ut omnibus ſatisfieri non poſſit. Ego certe hoc ſum animo, ut quod ſit factu optimum ſequi velim. teſtis eſt mihi Deus. nam ſi quid olim iuveniliter ſenſi, id partim ætas, partim rerum correxit uſus. Nunquam fuit conſilium, vel vitæ genus, vel cultum mutare, non quod probarem, ſed ne cui ſcandalo eſſem. Scis enim me ad id vitæ genus tutorum pertinacia, & aliorum improbis hortatibus adactum magis quam inductum. Tum, Cornelii VVerdeni conviciis, & pudore quodam, fuiſſe retentum, quum intelligerẽ, mihi hoc vitæ genus haud quaquam aptum eſſe. Nam non omnibus congruunt omnia. Ieiuniorum impatiens ſemper fui, idque peculari quadam corporis ratione. Semel excitatus à ſomno, nunquam potui redormiſcere, niſi poſt horas aliquot. Ad literas tantum rapiebatur animus, quarum iſthic nullus uſus. Adeo ut non dubitem, quin ſi in liberum

liberum aliquod vitæ genus incidissem, non solum inter felices, verum etiam inter bonos potuissem numerari. Itaque cum intelligerem, me nequaquam esse idoneum isti generi vitæ, & coactum, non sponte, suscepisse; tamen quia receptum est, (publica nostri seculi opinione) piaculum esse, à semel suscepto vitæ genere discedere, decreveram & hanc infelicitatis meæ partem perpeti. Scis enim me multis in rebus infortunatum esse: At unum hoc cæteris omnibus gravius esse duxi, quod in huiusmodi vitæ genus detrusus essem, à quo tum animo tum corpore essem alienissimus: Animo, quod à ceremoniis abhorrerem, & libertatis amans essem: Corpore, quod etiam si maxime placuisset vitæ institutum, corporis natura non ferebat istiusmodi labores. At obiiciet mihi aliquis annum probationis (ut vocant) & ætatem maturam. Ridiculum. quasi quis postulet, ut puer anno decimo septimo, maxime in literis educatus, norit se ipsum; quod magnum est etiam in sene: an anno uno id discere potuerit, quod multi cani nondum intelligunt?

Quan-

Quanquam ipse nunquam probavi, & gustatum iam multo minus, sed iis quas dixi rationibus sum irretitus. Tametsi fateor, eum qui vere sit bonus, in quovis vitæ genere bene victurum. Nec diffiteor me ad magna vitia fuisse propensum, non tamen usque adeo corrupta natura, quin si commodus accessisset gubernator, & vere Christianus, non Iudaice superstitiosus, potueram ad bonam duci frugem. Hoc igitur interim spectavi, in quo vitæ genere minime malus essem, atque id sane me assecutum puto. Vixi interim inter sobrios, vixi in studiis literarum, quæ me à multis vitiis avocaverunt. Licuit cõsuetudinem habere cum viris vere Christum sapientibus, quorum colloquiis factus sum melior. Nihil iam iacto de libris meis, quos fortasse vos contemnitis: at multi fatentur, redditos eorum lectione non solum eruditiores, verum etiam meliores. Pecuniæ studium nunquam me attigit. Famæ gloria nec tantillum tangor. Voluptatibus, etsi quondã fui inquinatus, nunquam servivi. Grapulam, ebrietatem, sem-

per

per horrui, fugique. Quoties cogitabam de repetendo contubernio vestro, succurrebat invidia multorum, contemptus omnium, colloquia quam frigida, quam inepta, quā non sapientia Christum, convivia quam laica, denique tota vitæ ratio, cui ἢν ἀφαιρῇς τὰς, ὡς καλοῦσι, χειρομονίας, οὐκ οἶδα τί ἂν ἀπολείποις ἐξαίρετον. *Postremo succurrebat corporis imbecillitas; quæ iam ætate & morbis, ac laboribus aucta est; quæ facit, ut nec vobis satisfacturus essem, & me ipsum occiderem. Iam annis aliquot obnoxius sum calculo, gravi sane morbo & capitali. Iam annis aliquot nihil bibo, nisi vinum, neque quodvis vinum, idque cogente morbo. Non fero quemvis cibum, nec cœlum quidem quodlibet. Nam morbus hic facile recurrens, maximam postulat vitæ moderationem: & novi cœlum Hollandicum, novi victus vestri rationem, ut de moribus nihil dicam. Itaque si redissem, nihil aliud fuissem assecutus, nisi quod vobis molestiam attulissem, mihi mortem. Sed tu fortassis bonam felicitatis partem existimas inter confratres emori. At fal-*

lit & imponit ista persuasio, non solum tibi, verum etiam propemodum universis. In loco, in cultu, in victu, in ceremoniolis quibusdam Christum & pietatem collocamus. Actum putamus de illo, qui vestem albam commutavit in nigram, aut qui cucullam pileo, qui locum subinde mutet. Ausim illud dicere, μέγιστον τῆς χριστιανῆς εὐσεβείας ὄλεθρον, ἐκ τούτων, ὡς καλοῦσι, ῥελιγιώνων ἐκπεπορεῦσθαι· *tametsi pio fortassis studio primum inducta sint. Deinde paulatim creverũt, & in sex millia sese discriminũ sparserunt. Accessit summorum Pontificum auctoritas, nimium ad multa facilis & indulgens. Quid enim laxis istis religionibus* ἢ μιαρώτερον ἢ ἀσεβέστερον; *Iam ad laudatas si te conferas; imo laudatissimas,* εἰ μὴ ψυχράς τινας καὶ Ἰουδαϊκὰς θρησκείας, *haud scio quam Christi reperias imaginem. Ex his sibi placent, ex his alios iudicant & contemnunt. Quanto maius est, è Christi sententia totũ orbẽ Christianum unam domum & velut unum habere monasterium, omnes concanonicos & confratres putare, Baptismi sacramentum summam religionem ducere,*

ducere, nec spectare ubi vivas, sed quam bene vivas? Vis me sedem stabilem figere. quod etiam ipsa suadet senectus. At laudatur Solonis, Pythagoræ, Platonisque peregrinatio. Vagabantur & Apostoli, præcipue Paulus. D. Hieronymus, etiam monachus, nunc Romæ est, nunc in Syria, nunc in Africa, nunc alibi atque alibi: & canus etiam sacras prosequitur literas. At non sum cum hoc conferendus, fateor; sed tamen nunquam mutavi locum, nisi vel peste cogente, vel studii causa, vel valetudinis; & ubicunque vixi(dicam enim de me fortassis arrogantius, sed tamen vere,) probatus sum à probatissimis, laudatus sum à laudatissimis. Nec ulla est regio, nec Hispania, nec Italia, nec Anglia, nec Scotia, quæ me ad suum non invitet hospitium. Et, si non probor ab omnibus, (quod nec studeo) certe primis placeo. Romæ nullus erat Cardinalis, qui me non tanquam fratrem acciperet, cum ipse nihil tale ambirem: præcipue vero Cardinalis S. Georgii, Cardinalis Bononiensis, Cardinalis Grymanus,

Cardinalis Navetensis, & hic ipse qui nunc Pontifex Maximus est, ut ne dicam de Episcopis, Archidiaconis, & viris eruditis. Atque hic honos non tribuebatur opibus, quas etiam nunc non habeo, nec desidero; non ambitioni, à qua semper fui alienissimus; sed literis duntaxat, quas nostrates rident, Itali adorant. In Anglia nullus est Episcopus, qui non gaudeat à me salutari, qui non cupiat me convivam, qui nolit domesticum. Rex ipse paulo ante patris obitum, cum essem in Italia, scripsit ad me suapte manu literas amantissimas: nunc quoque sæpe sic de me loquitur, ut nemo honorificentius, nemo amantius: & quoties eum saluto, blandissime amplectitur, & oculis amantissime obtuetur, ut intelligas, eum non minus bene de me sentire, quam loqui. Regina conata est me sibi præceptorem asciscere. Nemo est qui nesciat, si vel paucos menses velim in aula regis vivere, quantum libeat sacerdotiorum mihi accumulaturum: sed ego huic otio meo, & studio, & laboribus omnia posthabeo. Cantuariensis Archiepiscopus

pus

pus totius Angliæ primas, & regni huius Cancellarius, vir doctus & probus, me sic amplectitur, ut, si pater essem, aut frater, non posset amantius. Et ut intelligas hoc eum ex animo facere, dedit mihi socerdotium centum fere nobilium: quod postea volente me in pensionem centum coronatorum mutavit, ex mea resignatione: adhæc dedit dono supra CCCC nobiles. His pauculis annis, idque nihil unquam petenti, dedit uno die nobiles CL. Ab aliis Episcopis supra C nobiles accepi gratuita liberalitate oblatos. D. Montioius huius regni Baro, quondam meus discipulus, dat annue mihi pensionem C coronatorũ. Rex & Episcopus Linconiensis, qui nunc per regem omnia potest, magnifice multa promittit. Sunt hic duæ universitates, Oxonia & Cantelbergia, quarum utraque ambit habere me: nam Cantelbergiæ menses complures docui Græcas & sacras literas, sed gratis: & ita facere semper decretum est. Sunt hic collegia, in quibus tantum est religionis, tanta vitæ modestia, ut nullam religionem non sis contempturus, si videas.

Est Londini D. Ioannes Coletus D. Pauli Decanus, vir qui summam doctrinam cum admirabili pietate copulavit, magnæ apud omnes auctoritatis. Is me sic amat, id quod sciunt omnes, ut cum nemine vivat libentius quam mecum: ut omittam alios innumeros, ne sim vobis molestus, & iactantia & loquacitate. Iam ut de Operibus dicam aliqua: Enchiridion opinor te legisse, quo non pauci fatētur se ad pietatis studium inflammatos. nihil mihi arrogo, sed gratulor Christo, si quid per me boni contigit illius dono. Adagiorum opus ab Aldo impressum an videris nescio: Est quidem profanum, sed ad omnem doctrinā utilissimū: mihi certe inæstimabilibus constitit vigiliis. Edidi opus de rerū verborūq; copia, quod inscripsi Coleto meo, opus utilissimū cōcionaturis. at ista contēnunt ii qui omnes bonas cōtemnunt literas. His duobus annis, præter alia multa, castigavi Hieronymi epistolas: adulterina & subdititia obelis iugulavi: obscura scholiis illustravi. Ex Græcorū & antiquorū codicum collatione castigavi novum totū Testamentum,

tum. & supra mille loca annotavi non sine fructu Theologorum. Commentarios in Epistolas Pauli cœpi, quos absolvam, ubi hæc edidero. Nam mihi decretum est, in sacris immori literis. In hisce rebus colloco otium & negotium meum. In iis magni viri dicunt me valere quod alii non valent. In vestro vitæ genere nihil valiturus sum. Cum tam multis doctis & gravibus viris habui consuetudinem & hic, & in Italia, & in Gallia: neminē adhuc reperi, qui mihi consuleret, ut ad vos me reciperem, aut qui hoc iudicaverit melius. Quin & ipse felicis memoriæ D. Nicolaus VVercerus, qui te præcessit, semper mihi hoc solitus erat dissuadere, suadēs, ut alicui episcopo potius me adiungerē, addens, se nosse & animum meum, & fraterculorum suorum mores: nam iis utebatur verbis linga vernacula. Et in hoc vitæ genere in quo sum video quæ fugiam, sed quid potius sequar, non video. Nunc restat, ut de ornatu quoque tibi satisfaciam. Semper antehac usus sum cultu Canonicorum, & ab Episcopo Traiectino, cum essem Lo-

vanii, impetravi, ut sine scrupulo uterer scapulari lineo pro veste linea integra, & capitio nigro pro pallio nigro, iuxta morem Lutetiorum. Cum autem adirem Italiam, viderem que toto itinere Canonicos magna veste cum scapulari, ne quid offenderem novitate cultus, veste nigra illic uti cœpi cum scapulari. Postea pestis orta est Bononiæ, & illic, qui curant peste laborantes, linteum album ex humeris pendẽs ex more gestant: hi congressus hominũ fugitant. Itaque cum die quodam doctum amicum viserem, quidam nebulones eductis gladiis parabant me invadere: fecissentque, ni matrona quadam admonuisset, ecclesiasticum me esse. Altero item die cum Thesaurarii filios adirem, utrinque cum fustibus in me concurrerunt, & pessimis clamoribus. Itaque à bonis viris admonitus, occultavi scapulare, & impetravi veniam à Iulio II, ut ornatu religionis uterer, aut non uterer, ut mihi visum esset, modo vestem haberem sacerdotalem. Et si quid ante peccatum esset ea in re, literis id totum condonavit. In Italia

ergo

ergo perseveravi veste sacerdotali, ne mutatio esset alicui scandalo. Postquam autem in Angliam redii, decrevi meo solito uti ornatu: & domum accersito amico quodam primæ laudis, & in vita & in doctrina ostendi cultum, quo uti statuissem. Rogavi an in Anglia conveniret? probavit. atque ita in publicum prodii. Statim admonitus sum ab aliis amicis, eum cultum in Anglia ferri non posse: ut celarem. celavi: & quoniam non potest celari, quin aliquando deprehensus scandalum pariat, reposui scrinio, & veteri Pontificis auctoritate sum usus usque adhuc. Excommunicant Pontificiæ leges eum, qui religionis habitum abiecerit, quo liberius inter seculares versetur. Ego coactus deposui in Italia, ne occiderer quidem, deinde coactus deposui in Anglia, quia tolerari non poterat, cum ipso multo maluerim uti. At nunc denuo recipere plus gigneret scandali, quam mutatio ipsa gignebat. Habes universam vitæ meæ rationem, habes meum consilium. Cupio & hoc vitæ genus mutare, si quod videro melius.

Sed in Hollandia quid agam, non video. Scio, non conventurum cum cœlo, neque cum victu: omnium oculos in me excitabo. Redibo senex & canus, qui iuvenis exivi. Redibo valetudinarius. Exponar contemptui etiam infimorum, solitus & à maximis honorari. Studia mea compotationibus permutabo. Nam quod polliceris officium tuum in quærenda sede, ubi cum maximo, ut scribis, vivam emolumento: quid sit, non possum cogitare, nisi forte collocabis me apud monachas aliquas, ut serviam mulieribus, qui Archiepiscopis, nec Regibus servire volui. Emolumentum nihil moror, neque enim studeo ditescere, modo tantum sit fortunæ, ut valetudini & otio literarum suppetat, & vivam nulli gravis. Atque utinam liceat hisce de rebus coram commentari: nam literis nec satis commode nec tuto licet. Tua enim, quanquam per certissimos missa, tunc sic aberrarant, ut nisi ipse casu in arcem hanc me contulissem, nunquam fuerim visurus. & accepi iam à pluribus inspectas. Quare ne quid scripseris arcani, ni certo cognoveris ubi sim, & nun-

nuncium nactus sis fidelissimum. Peto nunc Germaniam, id est, Basileam, editurus lucubrationes meas. Hac hyeme fortassis futurus Romæ. In reditu dabo operam, ut pariter colloquamur alicubi. Sed nunc æstas ferme præteriit, & longum est iter. De morte Guilhelmi, Francisci, & Andreæ, sciebam ex Rasbondo, & eius uxore. Dominum Henricum resaluta diligenter, reliquosque qui tecum vivunt omnes, in quos habeo eum animum quem debeo. Nam pristinas tragœdias imputo erratis, aut (si ita vis) meis fatis. Literas tuas tertio à Pascha die scriptas accepi Nonis Iuliis. Rogo ut salutem meam tuis piis votis Christo commendare non negligas. Cui si certo scirem rectius fore consultum, si ad vestrum rediero contubernium, hac die ad iter accingerer. Bene vale quondam sodalis suavissime, nunc pater observande. Ex arce Hanniensi iuxta Calecium, postridie Nonas Iulias.

Quum autem decens & accurata Scriptorum suorum partitio supra modum cordi fuerit Erasmo, maio-

remque eius rei curam post mortem haberi supremis verbis voluerit ab amicis, quam, ut ipse loquitur in Epistola quadam ad Conradum Goclenium, paulo post subiicienda, *psalteriorum & anniversariorum*, quę defunctis superstitione quadam præstari consueverunt: non abs re fore censui, si Epistolam ad Hectorem Boœtium missam apposuero; qua ipse paucis ante obitum annis stupēdum è lucubrationibus suis instruit & æternitati consecrat hortum; singulis in suos pulvillos & areolas aptissime distributis. Ea sic habet:

Des. Erasmus Roterodamus eruditiss. Hectori Boœtio Deidonano. S. D.

Literas tuas, Boœti ornatissime, datas Aberdonæ septimo Calendas Iunias, anno salutis M IↃ XXVIII, accepi Friburgi, quæ civitas est Brisgoiæ, sub ditione regis Ferdinandi, non incelebrem habens Academiam: accepi autem circiter idus Februarias, anno à

no à natali Christi M D XXX: ne forte mecum expostules, quod serius respondeam. Ea res fuit in causa, ut has literas tibi per typographos excusas mittere maluerim, quam per amanuensem descriptas. Sic enim arbitror celerius ad te perventuras. Ergo ad tuas paucis accipe. Quam mihi tua consuetudo iucũda fuit, Hector eruditissime, quum ante annos triginta duos Lutetiæ in literarum stadio pariter curreremus, licet te pro ingenii tui singularis felicitate multis passibus præcurrente, tam mihi gratum fuit eam voluptatem ex tanto intervallo mihi tuis literis refricari. Ad laudes autem quas tuus candor mihi tribuit affatim, plenaque (quod aiunt) manu, nihil aliud audies, quam te de Erasmo non minus diserte quam amãter, non dicam mentiri, quod à tuis moribus semper fuit alienissimum, sed multum à vero aberrare. Faveo tamen interim tuis de me præconiis, vehementer optans, ex meis lucubrationibus aliquid utilitatis ad disciplinarum ac veræ pietatis candidatos pervenire. Earum Catalogum, uti petis,

huic

huic ſubtexam Epiſtolæ. Nec mihi mediocrem attulit voluptatem, quod intelligo, Scotiæ regnum ut aliis pluribus ornamentis, ita liberalium artium ſtudiis indies magis ac magis expoliri. Hoc nomine ſemper amavi Iacobum regem, quod ditionem ſuam non tam proferre ſtuduerit quam exornare, inter feliciſſimos monarchas numerandus ſi præclaris virtutibus hominis fortuna reſpondiſſet. Nec dubito, quin filius illius ut in paternum regnum ſucceſſit, ita paternis veſtigiis ingrediatur. Quũ Iacobi regis filium Alexandrum Archiepiſcopum divi Andreæ Senæ inſtituerem, aderat illi frater vix decimum agens annum, incredibili puer indole, ac iam tum neſcio quid eximium de ſe pollicens. Aveo ſcire quid illi acciderit, utrum paterni fraternique fati comes fuerit, an adhuc ſuperſit. Pro iſtius Academiæ non ignobilis in me favore ſtudioque gratiam habeo plurimam, cuius commodis & ornamentis utinam meâ operâ poſſit aliquid accedere. Certe, quod unum poſſum, precor, ut Dominus, per te tuique ſimiles

viros,

viros, eam omni genere disciplinarum, veraque pietatis dotibus, bene fortunet ac locupletet. Datum ex inclyta Academia Friburgensi, Idibus Martiis.

INDEX

Omnium lucubrationum Des. Erasmi Roterodami.

Primo tomo hæc habentur:

Tyrannica. Et Erasmi Declamatio Lucinianicæ respondens.
De iis qui mercede conducti degunt.
Dialogi amatorii XVIII.
Hercules Gallicus.
Eunuchus.
De sacrificiis.
Lapithæ, sive Convivium.
De astrologia.

De ratione conscribendi epistolas.
De pueris statim ac liberaliter instituendis.
De ratione studii.
De laude medicinæ.
Libanii aliquot Declamationes versæ.
Similium liber unus.
Colloquiorum liber.
De recta Latini Græcique sermonis pronuntiatione.
Ciceronianus, sive de optimo dicendi genere.
De civilitate morum puerilium.
Galeni exhortatio ad bonas artes, versa.

Epito-

Epitome in elegantias Laurentii Vallæ.

Euripidis Hecuba & Iphigenia, Erasmo interprete.

In Nucem Ovidii Commentarius.

Secundo Tomo,

Adagiorum opus.

Tertio Tomo,

Epistolarum opus.

Quarto Tomo:

E Plutarcho versa:

- De discrimine Adulatoris & Amici.
- Quomodo utilitas capiatur ab inimicis.
- De tuenda bona valetudine.
- Principi maxime philosophandum.
- Animi an corporis graviores morbi.
- Num recte dictum sit, Λάθε βιώσας.
- De cupiditate divitiarum.
- De cohibenda iracundia.
- De curiositate.
- De vitiosa verecundia.

Apophthegmatum libri VIII.

Moriæ Encomium, hoc est, Stultitiæ laus.

Pane-

Panegyricus ad Philippum Burgundiorum principem.
Ad eundem Carmen gratulatorium.
Institutio principis Christiani.
Isocrates de regno administrando, Erasmo interprete.
De morte Declamatio.
Declamatiuncula gratulatoria.
Pacis querimonia.
Lingua.
Xenophontis tyrannus, ex interpretatione Erasmi.
De senectute carmen.

Quinto Tomo:

Enchiridion militis Christiani.
Oratio de virtute amplectenda.
Ratio veræ Theologiæ.
Paraclesis.
Modus confitendi.
Enarratio Psalmi, *Beatus vir.*
Enarratio Psalmi, *Quare fremuerunt Gentes.*
Paraphrasis in Psalmum, *Domine quid multiplicati.*
Concio in Psalmum, *Quum invocarem;*
De puritate Ecclesiæ Christi.

Enarra-

Enarratio in Psalmum, *Dominus regit me.*

De bello Turcis inferendo Consultatio.

Enarratio in Psalmum, *Benedicam Domino in omni tempore.*

Enarratio in Psalmum, *Dixi, custodiam vias meas.*

De amabili Ecclesiæ concordia.

Concio in Psalmum LXXXV.

De misericordia Domini Concio.

Virginis & Martyris Comparatio.

Concio de puero Iesu.

Epistola consolatoria ad virgines sacras.

Christiani matrimonii institutio.

Vidua Christiana.

Ecclesiastes, sive de ratione concionandi.

Modus orandi Deum.

Symbolum, sive Catechismus,

Precationes.

Pæan Virgini matri dicendus.

Oratio ad Mariam in rebus adversis.

De contemptu Mundi.

De tædio & pavore Christi disputatio.

De præ-

De præparatione ad mortem.
Ode de casa natalicia Iesu.
Expostulatio Iesu cum homine pereunte.
Hymni varii.
Liturgia Virginis Lauretanæ.
Carmen votivum Genovefæ.
Commentarius in duos Hymnos Prudentii, de natali & epiphania pueri Iesu.
Christiani hominis institutum, carmine.
Epitaphia in Odiliam.

Sexto Tomo:

Novum Testamentum, cum Annotationibus.

Septimo Tomo:

Paraphrases,
In Matthæum.
In Marcum.
In Lucam.
In Ioannem.
In Acta.

In Epistolas Pauli:

Ad Romanos.
Ad Corinthios I.
Ad Corinthios II.
Ad Galatas.

Ad E-

Ad Ephesios.
Ad Philippenses.
Ad Colossenses.
Ad Thessalonicenses I.
Ad Thessalonicenses II.
Ad Timotheum I.
Ad Timotheum II.
Ad Philemonem.
In Epistolam Petri I.
In Epistolam Petri II.
In Epistolam Iudæ.
In Epistolam Iacobi.
In Epistolam Ioannis I.
In Epistolam Ioannis II.
In Epistolam Ioannis III.
In Epistolam ad Hebræos.

Octavo Tomo:

Ex Chrysostomo versa:

Adversus Iudæos, Homiliæ V.
De Lazaro & divite, Homiliæ IV.
De visione, Homiliæ V.
De Philogonio martyre, Homilia I.
De orando Deum, Libri II.
De David & Saule, Libri III.
Quum presbyter esset designatus, Homilia I.

In

In Pſalmum, *Cantate Domino.*

Quum Sarioninus & Aurelianus a-
ĉti eſſent in exilium, Homilia I.

De fide Annæ, Homiliæ II.

Commentariorum in Acta Apoſto-
lorum, Homil. IV.

Commentariorum in ſecundam ad
Corinthios, Homiliæ VII.

In Epiſtolam ad Galatas, & in Epi-
ſtolam ad Philippenſes, Homiliæ
II.

Ex Athanaſio:

De ſancto Spiritu, Epiſtolæ II.

Contra Euſebium de Nicæna ſyno-
do, Epiſtolę II.

Apologetici duo, adverſus eos, qui
calumniabantur, quod in perſecu-
tione fugiſſet.

De paſſione Domini, Homilia I.

De hoc quod ſcriptum eſt, *Euntes
in vicum qui contra vos eſt.*

De virginitate.

De peccato in Spiritum.

De Spiritu Sancto.

Ex Origene.
- De vita, phrasi, & operibus Origenis.
- Fragmentum in Euãgelium Matthæi.

Ex Basilio:
- Principium Esaiæ.
- De Spiritu sancto, Liber.
- De laudibus ieiunii, Homiliæ 11.

Nono Tomo:

Epistola Apologetica, ad Dorpium.
Ad Iacobum Fabrum Stapulensem.
Ad Iacobum Latomum.
Ad Atensem pro declamatione Matrimonii.
Apologia de *In principio erat sermo.*
Apologię tres ad Notationes Eduardi Lei.
Ad Iacobum Lopim Stunicam.
Adversus Sanctium Caranzam.
De loco, *Omnes quidem resurgemus.*
In Natalem Beddam.
Adversus Petrum Sutorem Cartusianum.
Appendix de scriptis Clithovei.
Declarationes adversus Theologos Parisienses.
Ad Phimostomum De divortio.

Ad iuve-

Indicis operum Des. Eras. Roterod.
FINIS.

Era-

Erasmus amicis Lectoribus
S. D.

PAucis hisce diebus visum schedarum mearum confusissimos acervos excutere, partim ob unam atque alteram epistolam, quas editas cupiebam, partim ut abolerē quæ fortassis alii post decessum meum essent edituri, aut me etiam vivo. Quid enim isti non audent, quibus lucellum quamlibet exiguum, aut gloriola, honesto & amicitia est antiquior? Atqui non omnia in hoc scribuntur, ut evulgentur. Lusimus quædam adolescentes styli exercendi gratia: quædam aliis dictavimus sic inambulantes, nihil minus cogitantes quam de evulgando: nonnulla scripsimus discipulis tardis. Huius generis erant Colloquia, quæ Holonius quidam haud scio unde nactus, nam apud me nullum unquam fuit exemplar, care vendidit Ioanni Frobenio, simulans alios esse typographos qui emptæ cuperent. Hæc emendi orexis. Eiusdem sunt Paraphrases elegantiarum, quæ

summa cum admiratione mea prodierunt, inepto titulo, quum ego nullum titulum addidissem: & singulis ad ordinem literarum digestis, quæ res totum turbavit ordinem: postremo multis admixtis, non minus ineptis quam indoctis, quæ ego nec puer sustinuissem dictare puero. Nuper vidi libellum De componendis epistolis Lugduni excusum hoc titulo, Erasmo Petro Paludano S. D. *Atqui ego neminem novi mortalem huius nominis. Lecto libello deprehendi scurrile furtum. Olim cuidam Anglo discipulo intra biduum scripsi librum De componendis epistolis, plane crassa Minerva crasso. Ex hoc ille quædam decerpsit, & sua quædam admiscuit. Adiecit prolixam epistolam, in qua nullum est verbum meum, insigniter insulsam, nec quicquam facientem ad præsens argumentum. Si suo nomine edidisset opus incontaminatum, multo erat tolerabilius: verum ex meo nomine quæsivit lucrum. Iam scio & apud alios quosdam servari iuvenilia quædam mea Progymnasmata. Et in hoc vase, quod nunc*

excussi,

excussi, fuerant plurimæ chartæ iuveni scriptæ longe alia manu quam nunc utor. Eas comperi sublatas ad unam omnes, nec me fugit penes quē lateant. Sed elevatur furtum literarium, verum nihilo meliore frōte, quam vestiarii excusant furtū pannarium, cæterique opifices suo quisque colore suum furtum excusant. At demus esse levem culpam penetrare in aliena scrinia, & quæ celata volebas suffurari: Num leve crimen videtur, ea quæ nolebas evulgari, cum alieni nominis infamia prodere, & quidem indoctis assuturis contaminata? Quid alii sentiant nescio, ego levius ferrem, & tuli non semel, è scriniis sublatos nummos. At hoc qui faciunt, aguntur in crucem. Illi vocantur studiosi. Ego vero istos studiosos non arbitror dignos qui laqueo præfocentur, sed qui ad Thurini exemplum, chartarum fumo pereant. In uno facto quam multa sunt crimina? furti, sacrilegii, falsi, infamis libelli, perfidiæ. Quid isti non audebunt me mortuo, quum hæc audeant me vivo? Atq; utinam hæc temeritas à veterum

libris abstineret! Officina Veneta dedit nobis Festum Pompeium egregie depravatum. Non insimulo Aldum. Solet ille tales operas alicui pædagogo committere. Ante annos aliquot sæpe mihi fuit in animo, excussis schedis meis, quicquid non esset edendum exurere. Sed dum variis occupationibus impeditus differo propositum, alii anteverterunt, quæ res eis vertat male. Satis dedecoris mihi adferunt lucubrationes meæ, quas ipse edo, etiamsi isti non evulgent meas nænias quas vulgo non scripsi. Quum inter epistolas reperissem multas, à Regibus fere omnibus, à Ducibus, à Cardinalibus, Episcopis, & summis Pontificibus, aut à viris insigniter eruditis amãtissime scriptas, libuit paucis ex his editis specimen dare, quales habeam combibones: sic enim quidam garriunt, qui scurrilem maledicentiam putant esse facundiam. Eas tantum selegi, quas non per secretarios, sed proprio ingenio compositas propriaque manu scriptas animadverterem. Nam ipse mearum aliquot iam annis nullũ exemplar servare curavi,

partim quod amanuenses omnibus describendis non sufficerent, partim quod dum pluribus rescribo, cogor ex tempore scribere, quasdam etiam dictare. Et superiorum editionum me suppuduit. Postremo mihi videntur sapere, qui epistolas suas servant post obitum edendas. Porro epistolæ quæ affectato argumento scribuntur ad eruditionis ostentationem, quoniam nihil habent veri affectus, meo iudicio non sunt epistolæ. In his vero quæ scribuntur ex animo, non temere invenias quæ uni scriptæ ab omnibus citra cuiusquam offensionem legi possint. Card. Cajetanus aliquoties ad me scripsit. Postremam illius epistolam bis adiūgere cupiebam, sed ad manus non venit. In litteras quas ad illum novissimas dederam, questus sum de his, qui libellum De concordia, mala fide tractarant. Eas Clemens Pontifex legit. Libentius enim legunt ad alios quam ad ipsos scriptas, quod in illis credant esse plus veri. Rogavit, an eum libellum legisset? Ait. Ecquid probaret? Nihil, inquit, illic video mali. Eam vocē Pontifex summa

cum alacritate excepit. Vbi ventum eũ ad locum ubi queror de Nicolao Herborno cõmiſſario Ciſmontano, ilico vocavit magiſtrum ſacri palatii. Rogavit ecquem ipſe talem creaſſet commiſſarium. Ille negavit. Qua ex re perſpicuum fuit, nec Pontificem probare Herborni petulantiam, & glorioſum illum titulum, quo ſe iactabat, à patribus Franciſcanis fuiſſe datum, non à Pontifice. Inter excutiendum ſchedas illud admonuit me conditionis humanæ, quod inter tam multas epiſtolas, pleraſque intra decennium ſcriptas, tam paucæ venirent ad manus quarum auctores eſſent ſuperſtites. Homo bulla. Hæc te ſcire volui, candide lector, ne ſtatim meum eſſe credas, ubicunque videris meum præfixum nomen: neve putes, Eraſmo neminem favere præter combibones aliquot. Vale. Baſileæ decimo calendas Martias, Anno à Natali M. D. XXXVI.

Erasmus Christophoro Mesiæ Hispano S.

IN me quidem nihil est, ornatissime Christophore Mesia, quod ullo pacto cum divinis Marci Tullii virtutibus sit conferendum: ego tamen, quocunque in numero sum recta studia pro viribus adiuvantium, istud tuum ingenium tam candidum, tam sanum, tam sobrii iudicii, pluris facio quam quemvis Asia regulum. Cæterum ab ignotis & semotis accipere literas adeo mihi novum non est, ut pene sit quotidianum: à doctis, à magnatibus, ab Episcopis, ab Abbatibus, quos ego natos non noveram, subinde veniunt literæ: à Regibus, à Principibus, ac Præsulibus, ea dignitate, ut nulli possint esse ignoti, non tantum literæ veniunt, sed etiam splendida munera. A Cæsare Carolo multas habeo epistolas, tam honorifice, tam amanter scriptas, ut eas pluris faciam quam illius in me benignitatem, cui tamen bonam fortunæ partem debeo. A Rege Ferdinando, nec minus crebras,

nec minus amicas, non sine munere honorario. A Rege Galliæ quotiens quam amplis conditionibus invitatus sum? Rex Angliæ, & crebris literis ac muneribus ultro missis, declarat favorem ac benevolentiam in me singularem. Nec illi facile cedit fœminarum quas hæc ætas habet optima, Catharina illius Regina. Rex Poloniæ Sigismundus misit epistolam, cum ipso munere vere regio certantem. Dux Saxoniæ Georgius crebris me literis appellat, ἐκ ἄδωρος καὶ αὐτός. Quid memorem Gulielmum Archiepiscopum Cantuariensem? quid Cutbertum nuper Episcopum Londinensem, nunc Dunelmensem? quid Ioannem Episcopum Lincolniensem? Qui præter epistolas omnibus gemmis pretiosiores, quotannis veluti tributum amicitiæ mittunt, nec petenti nec expectanti? Ab Alberto Cardinale Moguntino habeo præter literas egregium benevolentis animi monumentum, quemadmodum & à Philippo à Burgundia Episcopo Traiectino nuper vita defuncto, item à Ioanne Card. Lotharingiæ fratre Ducis. Bernardus Episcopus & Cardinal.

dinal. Tridentinus, præter honorarium munus, idque non exiguum, crebro misit literas tam amicas, adeoque ſolatii plenas, ut quamvis deiectum animum poſſint erigere, ampliſſimis inſuper conditionibus invitans ad convictum. à quo & hodie literas accepi eadem pollicentes quæ olim detulit. ac fortaſſis, ut nunc res ſunt, utar illius oblatis. Archiepiſcopi Toletani ad me literas iam excuſas arbitror te vidiſſe. Quid his fingi, quid optari poteſt amantius aut honorificentius? Nec defuit illius vel fortunæ vel animo digna benignitas. Nuper Gulielmus Princeps Dux iunior Clivenſis ac Iuliacenſis, adoleſcens virtuti natus, ſcripſit literas amoris plenas, addito poculo magnifico. Antonius Fuggerus ſimul atque ſenſiſſet me Baſileæ moliri abitum, miſit viaticum centum flor. aureorum, pollicens in ſingulos annos tantundem & amplius, ſi vellem Auguſtam me recipere. Vbi reſpondi id mihi non eſſe commodum, miſit poculum in primis elegans, pignus initæ inter nos amicitiæ. Ante paucos dies Chriſtophorus à Stadio Epiſcopus

Augustensis, vir tum nobilis tum apprime doctus, itinere septem dierum, nec eo satis tuto, huc se contulit non ob alıud, quemadmodum ipse prædicabat, nisi ut videret Erasmum, videlicet hominis umbram. Candorem illius prædico, non mea merita. Attulit secum pocula regia, cum ducentis flor. aureis, deferens insuper omnium facultatum suarum communionem. Dum hæc scribo, veniunt literæ à Iacobo Sadoleto Carpentoractensi, Deum immortalem, qua doctrina, qua morum integritate, qua auctoritate viro! Solitus est & ante subinde nos doctissimis epistolis appellare. Exciderat ille, nisi epistola forte tum reddita commonuisset. Nec dubito quin plures nunc non veniant in mentem. Venit interim in mentem Petrus Episcopus Cracoviensis, vir summa doctrina parique auctoritate, eius Regis Cancellarius, qui suam erga me pietatem & literis amantissime scriptis, & magnificis donariis declaravit. In eadem Polonia est Andreas Critius Episcopus Plocensis, qui me frequenter & humanissimis literis, & eru-

& eruditissimis carminibus recreat excitatque, ne hic quidem ἄδωρος. Habeo cubiculum epistolis differtum ab eruditis, à magnatibus, à Principibus, à Regibus, à Cardinalibus, ab Episcopis: habeo scrinium plenum donariis poculorum, lagenarum, cochleariorum, horologiorum, quorum aliquot ex puro sunt auro: annulorum magnus est numerus. omnium autem longe maior futurus, nisi pleraque donata redonarem aliis studia provehentibus. Et in his qui hæc donant sunt multi non doctrina modo, sed & vitæ sanctimonia præstantes, velut Archiepiscopus Cantuariensis, Episcopus Londinensis, Episcopus Augustensis: & in primis Ioannes Episcopus Roffensis, qui fugerat: quemadmodum fugerat & Episcopus Vratislaviensis Ioannes Turzo, qui miserat scrinium rebus elegãtissimis refertum Antverpiam, ubi tum agebam, quum ego nunquam audissem aut somniassem Vratislaviam aut Turzonem. In huius locum successit frater, Episcopus Olmucensis. Et indies accrescit talium numerus, quum ego nullius benignita-

tem invitarim, ingenue præ me ferens mihi satis esse facultatum ad hanc vitæ sobrietatem, cuius adeo me non pœnitet, ut citius sim aliquid detracturus quam additurus. Et tamen tantà est ultronea illorum liberalitas, ut si nulli sint reditus (sunt autem etiam præter Cæsaream pensionem aliquot) hæc sola meis studiis alendis sufficeret. Mediocrium dona semper reieci, quoties licuit incolumi amicitia: aut sic accepi, civilitatis gratia, ut abunde pensarim. Sunt, ut scribis, qui dicunt me nihil contulisse studiis, sunt qui clamitant me seminarium hæreseon. Et unde hic affectus tot & talium virorum, quos nemo non fatetur & acri iudicio præditos, & toto pectore pietati favere? At isti graculi studio infelices, decem iam annis nullum non moverant lapidem, & hodie movent in me, apud Principum aulas, apud Episcopos, apud Pontificem, apud Cæsarem, quid multis? apud maximos & minimos: ubique repererunt, qui Erasmum defenderent, patroni inopinati, sæpe etiam ignoti. Qui sunt isti qui sic favent impietati? qui

qui favent nihil conferenti studiis? Imo sapiunt & intelligunt ventriũ istorum maliciosam garrulitatem. Fateor esse multos qui me praecedunt in hoc argumento laudis: nec mirum est, quum ego primam invidiam exceperim, viamque munierim, quum novale repurgare cœperim: ac doleo non esse plures à quibus superer. In hoc enim à me sudatum est. Quod si quis conferat seculum quod fuit ante annos triginta sex apud nos, cum hoc quod nunc est, intelliget an aliquid literis contulerit Erasmus. Ante annos viginti nullus erat princeps qui teruncium impenderet instituendo filio: nunc nullus est, qui non magno conductum adhibeat formatorem peculiarem. Reclamabant initio Theologi, sed seniores modo, nec hi tamen omnes: iuniores nostra amplectebantur, nunc & casci mitescunt. Nec pauci iam Monachi quae prius damnarant incipiunt amplecti. Duo iuvenes Franciscani prosiliunt in theatrum, non minus impudentes quam indocti, nec intelligunt quantum malum suo (ut aiunt) iumento, suo accersant ordini. Sed hac de re ple-

re plenius scribam fratri tuo,(Petro.) *Nunc tantum ago gratias ut debeo maximas, quod non perinde mea ac studiorum causa non dubitaris certamen suscipere, non solum cum Franciscanis, verumetiam cum aliquot magnatibus. Cum Monachis, vir prudentissime, censeo non decertandum: Dodonæi lebetes sunt, si moves unum, moveris omnes. Sed per Magistratum typographus ille castigandus esset, qui contra Cæsaris edictum, contra R. D. Archiepiscopi Hispalensis voluntatem, indoctos ac famosos libellos excudit non addito suo nomine. Si primo suo ausu fuisset legitime punitus, non addidisset alterum facinus. Hoc si non putant dandum meritis Erasmi, dent Hispaniæ tranquillitati. Tales enim libelli nec pietati conducunt, nec eruditioni, tantum ad excitādas rixas utiles sunt. Veri principes, quoniam civiles sunt, & rerum periti, quanquam interdum artibus istorum pelliciuntur in errorem, præsertim quum mea non legerint, tamen commodis rationibus facile revocantur in meliorem sententiam: id*

si fieri

si fieri non potest, tamen non est deserenda virtutis via. Est aliquid nunc placuisse paucis, sed optimis: posteritatis erunt aequiora iudicia. Doleo, gregem illum Observantium, sic enim vocari amant, à simplicitate Francisci degenerare ad mundum: nec enim auderent ista duo loquaces iuvenes, nisi patrum ac fratrum applausu confirmati. Nunc hoc agitur ut citra magnam humani sanguinis effusionem hoc fatale dissidium moderatis rationibus componatur: & isti seditiosis libellis conantur nobis novum excitare incendium. Nusquam non obtrectant quibuslibet, suo arbitrio mentientes; vociferãtur apud imperitos, exemplo multum alieno à Francisco, cuius titulo sese venditant. Nec hactenus tamen aliud profecerunt, nisi quod eruditorum ac bonorum odium in se vel excitant vel exasperant. Quoniam autem insanabiles video, suo morbo relinquendi sunt. Vtinam detur aliquando Christophorum meum complecti coram & alloqui: id si fortuna negabit, animis posthac erimus semper coniunctissimi,

mi: nonnunquam & literis confabulabimur, quamvis magnis locorum intervallis disiuncti. Literas tuas Hispali datas postridie Nonas Ianuarias, accepi V *Calend. April. Bene vale. Datum apud Friburgum Brisgoiæ* III *Calend. April. M. D. XXX. à Christo nato.*

DESI-

DESIDERII

ERASMI

Epiſtolarum illuſtrium, & in magno volumine non comparentium,

LIBER.

D. ERASMI EPISTOLÆ SELECTIORES.

Des. Erasmi Roterodami epistola secretissima ad M. Conradum Goclenium Lovanii Latinæ linguæ professorem, cum ipsi vitæ suæ compendium (quod supra exhibuimus) mitteret, ex ipsius manu fideliter repræsentata.

M. CONRADO GOCLENIO S. P.

Ἀναγίνωσκε μόνος, καὶ λάθρα.

Estat extremus actus huius fabulæ, ad quem peragendum opus est Pylade, hoc est, tui simili. Nam hanc fiduciam cõcepi in te, neque quicquam addubito, quin sis eum animũ præstiturus, quem hactenus præ te tulisti. Sed hic inprimis opus

opus est profundo silentio, adeo ut nullum habeas tam intimum tibi, cui hoc credas arcani. Venissem ipse, sed & longa est via, & parum tuta, & arbitror hunc nuncium satis fidum. Henricus Epphendorpius, quem nosti, nebulo natus est ad omnem fucum ac maliciam. excitat nobis hic miras tragœdias, antehac admissus in intimam familiaritatem, quam fatetur sibi fuisse frugiferam. Certe, ut scribit Petrus Mosellanus, primum ex commendatione mea Dux Georgius dedit illi centum florenos, ut perficeret studia sua: Is per multa vagatus, tandem venit Friburgum. ibi scortis, vino, & alea, decoxit fortiter, & tantum æris alieni contraxit, ut nondum eo redire liceat. Commigravit Basileam, ac nobis se ingessit, versans interim in publico diversorio. Nemo hospes me invisebat, quin ille sese ingereret. Quum peterem Constantiam, ultro se ingessit comitem itineris. Fingebat meram familiaritatem, quum tamen aliquid moliretur tragœdiæ. Etenim iam tum apud Ioannem Botzemium, apud quem tum mea

causa

causa humanissime complures dies tractabatur, clam effudit aliquid sui veneni. Et hic ab amicis submonebar, quam aliquando parum amice de me loqueretur. Interim venit Huttenus. Hunc multi quidem Lutherani instigaverunt, ut scriberet contra me, sed Epphendorpius instruxit aliquot sycophantiis, & subito Hutteno mei reverentiam excussit. Nam semper Huttenus me fuerat reveritus. Argumenta partim sumpserat ex familiaritate nostra, partim isthic hauserat è tragœdia Alardica & Paschasiana, quæ tibi notissima. Hinc sunt illi tituli, Presbytero, * Theolo, Presbytero & Scribæ, *& crimen illud, quod minitatur* Otho *Epphendorpium mihi posse aspergere. Tam vero stultus est, ut quum hic nemo non sentiat illum esse auctorẽ huius fabulæ; tamen demirabatur se cuiquam esse suspectum, quum nemo viveret amantior Erasmi. Nec interim desinebat apud multos voces quasdam effundere, quibus prodebat animum suum. Et volebat uni mihi igno-*

* Forte *Presbytero Theologo*, vel *Presbyteriolo.*

tum

tum esse, quod nemo nesciebat. Tandem hic sparsa est quædam Epistola ridicula in me scripta, quæ tamen ad me non pervenit. Vbi Huttenus abisset hinc Milthusium, quo eum Epphendorpius deduxerat, reversus nunciavit Huttenum nescio quid scribere, fingens se magnopere dolere. Et hoc agebat, ut ab amicis extorqueretur pecunia, ne libellus ille prodiret. Mirum autem quibus technis hic agebat apud me, apud Frobenium, apud Bentium. Botzemium etiam hac gratia evocarat Cōstantia. Interim Huttenus miserat exemplar Epistolæ, sed iam in aliquot exemplaria propagatæ. Ego cogitans, ne, quod res erat, extorta pecunia; tamen post edendum libellum etiam virulentiorem, monui amicos ne quid darent. Egebant autem uterque misere, sicut hoc hominum genus solet. Debebat uterque animam. Huttenus hinc iussus est discedere. Milthusii tam erat invisus omnibus, ut, ni abisset, cives minarentur se perrupturos Monasterium Augustinensium, in quo latitabat, favore Secretarii. Media nocte dimissus, clancu-

clanculum aufugit Thuregium (quæ civitas addictissima est doctrinæ Zuingliana, quam Lutherus nunc damnat; incipiens sero meminisse à me toties cõmendatæ modestiæ:) & illic paucis diebus latitabat: post aliquot diebus, versatus est extra civitatem apud sacerdotem quendam. Vbique vero amicos mulctabat pecunia. Tandem demigravit in insulam lacus Tigurini. ubi mortuus est. Sed ante mortem epistola Huttenica etiam procul mittebatur ad Germanos, quod non possent invenire typographum. Nec invenisset, nisi scelerosus Epphendorpius, quum hic ob æs alienum ac suspiciones hominum non posset diutius vivere, sub prætextu quasi peteret Thermas Badenses, commigraret Argentoratum. Ibi vix ægre persuasit typographo, nihil esse amarulentiæ. Et Scotus ille misere invidebat Frobenio, quemadmodum ferme omnes. Vnde amicitia Frobenii mihi conflavit magnam invidiam. Tandem prodiit expostulatio sycophantæ, plena mendaciis, ut quisque in confabulatione suggesserat Lutheranus. Ego mox paraveram

*veram responsionem, sed adeo clam, ut nec Frobenius, nec Beatus sciret. Et propemodum decreveram premere. Sed instigantibus his emisi. Quum interea frequenter inter nos scriberemus, Huttenus & ego, venit una epistola, quæ palã prodebat Epphendorpii perfidiam. Itaque quum gravaretur suspicione Epphendorpii, impetravit epistolam ab Hutteno, qui tum erat Thuregii, quæ testaretur Epphendorpium semper dissuasisse, ne quid scriberet in Erasmum. Sed hoc adeo frigide scribebat, ut magis gravaret eum, quem purgabat. Atque interim Epphendorpius subornabat, qui mihi fictis nominibus redderent fucatas epistolas, ex quibus sciebat me suspicaturum quid sibi vellet, nec tamen haberem * cum illo expostulandi. Ego dissimulatis his omnibus, in Spongia illum civiliter tractavi, quando mentionem illius fieri necessum erat. Affinem scripsi Hutteno. Sic enim mihi persuaserat. At Petrus Mosellanus lecta Spongia rescripsit: Qui*

*Deest in Autographo vox *causam*, vel quæ alia.

affinis?

affinis? quum constet illũ esse plebeium. At tamen Chorebothrasonem nostrum offendebat, quod dictus esset Achates. Et edita Spongia expostulavit per literas, simulans mirum affectum, quum interim ageret sceleratam fabulam. Et ut perspicias insignẽ hominis maliciam, ex commendatione mea accepit Basilea quinquaginta aureos. Dicebatur Dux ad me misisse munus regale, quod tamen non perlatum est. Suspicatus sum Epphendorpium intercepisse. Nam fingebat, suum famulum perisse in itinere. Hoc præstruebat, si forte rescissem ad me missam pecuniam. Nondũ quidquid sit certum potui cognoscere. Hoc unum scio, nihil illo esse sceleratius. Habet ubique suos exploratores iuratos, ne quid agatur, quod illum fugiat. Iudicia Melanchthonis de Hutteno & Epphendorpio misi Nicolao Buscoducensi. Vide ut te serves integrum ab hac factione. Metuo cruentum exitum. Si novissem ingenia ac perfidia Germanorum, citius migrassem ad Turcas quam huc. De Capitone vehementer suspicor, quod deceptus fumis Epphendorpii

*veram responsionem, sed adeo clam, ut nec Frobenius, nec Beatus sciret. Et propemodum decreveram premere. Sed instigantibus his emisi. Quum interea frequenter inter nos scriberemus, Huttenus & ego, venit una epistola, quæ palã prodebat Epphendorpii perfidiam. Itaque quum gravaretur suspicione Epphendorpii, impetravit epistolam ab Hutteno, qui tum erat Thuregii, quæ testaretur Epphendorpium semper dissuasisse, ne quid scriberet in Erasmum. Sed hoc adeo frigide scribebat, ut magis gravaret eum, quem purgabat. Atque interim Epphendorpius subornabat, qui mihi fictis nominibus redderent fucatas epistolas, ex quibus sciebat me suspicaturum quid sibi vellet, nec tamen haberem * cum illo expostulandi. Ego dissimulatis his omnibus, in Spongia illum civiliter tractavi, quando mentionem illius fieri necessum erat. Affinem scripsi Hutteno. Sic enim mihi persuaserat. At Petrus Mosellanus lecta Spongia rescripsit: Qui*

* Deest in Autographo vox *causam*, vel quæ alia.

affinis?

affinis? quum constet illũ esse plebeium. At tamen Chorebothrasonem nostrum offendebat, quod dictus esset Achates. Et edita Spongia expostulavit per literas, simulans mirum affectum, quum interim ageret sceleratam fabulam. Et ut perspicias insignẽ hominis maliciam, ex commendatione mea accepit Basilea quinquaginta aureos. Dicebatur Dux ad me misisse munus regale, quod tamen non perlatum est. Suspicatus sum Epphendorpium intercepisse. Nam fingebat, suum famulum perisse in itinere. Hoc praestruebat, si forte rescissem ad me missam pecuniam. Nondũ quidquid sit certum potui cognoscere. Hoc unum scio, nihil illo esse sceleratius. Habet ubique suos exploratores iuratos, ne quid agatur, quod illum fugiat. Iudicia Melanchthonis de Hutteno & Epphendorpio misi Nicolao Buscoducensi. Vide ut te serves integrum ab hac factione. Metuo cruentum exitum. Si novissem ingenia ac perfidia Germanorum, citius migrassem ad Turcas quam huc. De Capitone vehementer suspicor, quod deceptus fumis Epphendorpii

communicarit illi nostra arcana. Nam sic purgat sese, ut auxerit suspicionem. Hoc erat consilium Luheranorum, ut me minùs absterrerent, ne quid scriberem in Lutherum. Nam hoc sparserat Iohannes Faber. At nunc Lutherus scribit in se ipsum, videns rem alio vergere quam putarat, & exoriri populum non Euangelicum, sed diabolicum, cum interitu omnium bonorum studiorum. Verum hisce de rebus iam plus satis. Certum est, hinc aliquo demigrare. In Galliam invitor, mirifico studio, magnisque promissis: sed terret hoc ver, quod vereor ne pareat cruentam stragem Gallis. Adeo est implacabilis Cæsaris animus, cui penitus infixum est τὸ Plus ultra. *Pontifex favet, & qui apud Pontificem valent plurimum. Sed vito gladiatoriam harenam. Et non video quid mihi tutum esse possit, ubi regnat Aleander, quantumvis dissimulat. Cuperem hyemem agere Patavii ac Venetiæ. Sed illinc avocarer Romam. Hærebimus hic ad octo dies; deinde statuemus. Interea apparebit, quo se res inclinent.*

NOTA

NOTA BENE.

Quum autẽ ſubinde pericliter de vita, ſupereſt ut tibi amicorũ ſinceriſſimo cõmendem id quod habeo cariſſimum, memoriam mei, quam ſuſpicor multis calumniis fore obnoxiam. Ita totius vitæ meæ compendium tibi mitto, hoc eſt, Ἰλιάδα κακῶν. *Nihil enim unquam me natum eſt infelicius. Sed fortaſſe futuri ſunt, qui multa affingent:* πῦντα καλῶς ἴσαι. *Tamen ſi quid mihi contingat humanitus, volo ut quadringenti floreni aurei ſint tui. Trecenti Renenſes cedant Iacobo Ceratino: Philippici centum triginta Melchiori Viandulo: Quinquaginta floreni aurei & quadraginta ſex Renenſes cum dimidiato Cornelio Grapheo; quem ſuſpicor egere, virum dignum meliore fortuna. De reliquis, hoc eſt, de vaſis & annulis, nondum ſtatui, ſed ſcribam brevi. Hæc oportet te clam habere, adeo ut nulli mortalium committas, ne is, cui tu credideris, habeat alterum, cui tantum credat, quantum ipſi creditum eſt, & ita res permanet ad plures. Id fieret duplici incommodo.*

Primum invaderent pecuniam veteres mei sodales. & sunt illorum mores avidi. Deinde si mihi opus fuerit ista pecunia ante mortem, (ut fortassis erit, nam video miras rerum vices,) tum contristarentur hi, quos sua spes esset frustrata. Nunc & tutius erit, & beneficium erit gratius, quod præter spem obtigerit. Et tamen adversus Harpyias, si forte olfecerint prædã, muniam te syngrapha, quam proferas post mortem meam, si res postulet. Et tamen ea nihil valebit, nisi me mortuo. Vide quã tibi fidam. Posses enim me fallere, sed nihil tale metuo. Rogabis quid officii à vobis postulem. Non onerabo psalteriis & anniversariis, sed obnoxie rogo, ut inter vos partiti operas, omnes lucubrationes meas evolvatis, & in ordinem digestas, & emendatas committatis Frobenio excudendas. Hoc sciebam te tua sponte facturum pro tua erga me pietate. Ducatos omnes velim committas Levino nostro, si modo videbitur huc tuto perventurus. in zona insuat, quemadmodum Hilarius. Quod si quid accidat tibi me vivo, quod omen aver-

avertant Superi, concerpes syngrapham, & pecuniam trades Dorpio, aut Ægidio Buslidio, aut D. Martino hospiti meo, aut si quem habes amicum magis fidum. Non hortabor te, mi Gocleni, ut huic affectui vere paterno in te respondeas, qui iam filii pietatem ubique præstiteris. De his quæ relinquam alibi, cognosces ex aliis, quid statuerim. Nã & in his tui meminero; certus, me, quicquid est hoc beneficii, penes hominem memorem & gratum collocaturum.

Iussi ut de mea pecunia numeres Ceratino florenos aureos xxv. Id si factum est, Graphei summam sarciam ex ea pecunia, quæ est Antuerpiæ. Scribam Petro Ægidio, ut tibi numeret illos xxv, si tu iam Ceratino numerasti; si non numerasti, numeret ille, aut tu, de pecunia Petri Ægidii.

Vellem, te committere iuveni cuipiam, ut relegat Adagia postremæ editionis cum collatione penultimæ. Nam Michael Bentius multa depravavit sua diligentia. Ex οἴῳ, soli, semper fecit οἴῳ. Et contulit quædam loca à me ci-

tata ex Græco Homero ab Aldo excuso, item ex Cicerone Aldino, quum Aldina sint depravatissima. Loca quæ notarit iuvenis, velim expendi per te, quum erit ocium.

De statu meo, scias, eum esse satis perplexum. Hic mihi res est cum deploratis, ac plane furiis, posteaquam Huttenus semel fregit glaciem, insaniens in me. Damnat Lutherus factum, sed Melanchthon mire odit Huttenum. Et isti stolidi iactant quasi bellum facinus. Buschius nescio quid cudebat in me, sed à Melanchthone cohibitus est. Si peto Italiam, sequentur me sexcentis libellis furiosi Euangelici, clamitantes me præda corruptum defecisse ab Euangelio, quum istud Euangelium nunquam sim professus. Si peto Galliam, quæ miro affectu est in me, calumniabuntur me confugisse ad hostem Cæsaris; & subodoror, regiam Aulam ὑπολουθρίζειν. *In Brabantia scis quibus monstris datus sit gladius. Brevi scies quid statuerim. Rex per literas credentiales significavit, sibi esse in animo instituere novum collegium trilingue*

Lute-

Lutetiæ. Eam præfecturam mihi obtulit, cum ingenti salario. Si recipio me in Galliam, & datur occasio commendandi tui, significabo tibi. Et tu interim scribes per Levinum, quid habeas animi erga Galliam. Et interea dum Levinus abest in Anglia, scribes per alium tribus verbis, an ille bona fide reddiderit literas.

In literis scribendis eris cautissimus. Nã intercipiuntur omnia. Et Epphendorpius nusquam non habet suos corycæos. Celabis tamen quod de illo scripsi, nec effuties nisi apud amicos eximios. Dorpius, ut videtur, mussat. Est aliquid monstri quod alitur apud Theologos, & ille natura timidus est. Scripsi D. Decano, & Ægidio Buslidio in cõmendationem tui. Carolus Harstus apud me vivit famuli loco. Nam videtur fidus amicus. Nec video quo modo sese explicet è labyrintho τȣ̃ γάμȣ, ut causam video. Hilarius mihi gratissimus est. Hovius agit Romæ, nunc demum amans mei. Hic me suis moribus intractabilibus pene adegerat ad insaniam. Nec illo multo commodior fuit

Levinus. Vterque tamen magno suo bono fuit apud me. Hovium solum Erasmi nomen alit Romæ. Levinus pulchre profecit in literis potius, quam in moribus. Cui tamen benefaciam, quanquam nolim illum quicquam harum rerum scire Levinum, nec omnino ullũ mortalium præter nos duos. De fide nihil dubito, tamen ob casus inexpectatos expedierit, ut per Levinum mittas syngrapham, qua testeris, syngrapham illam de pecuniis distribuendis nihil valere me vivo, sed ob certas causas id esse confictum.

Quum hæc scripsissem, reddidit Frobenius binas abs te literas. Risi nostrum Egmondanum. *Plane morionem agit. Nondum ex te scire potui, an receperis literas quas misi per Antonium Minoritam. Nam is cœpit mihi esse suspectus, posteaquam aiebat se velle invisere Paschasium. Nec temere scribas per quemlibet. Nam* Epphendorpius *est Argentorati, & per suos corycæos omnes literas intercipit, homo ad omne scelus natus. Bene vale. Basileæ, Sabbato post Pascha.*

Era-

Erasmus Roterodamus Cl. D. Mutiano Rufo, viro omni doctrinæ genere consummatissimo, S. P.

INcommode offendit me Eobanus noster, & ægrotum & occupatissimum. Alioqui nihil unquam vidi libentius. ὦ φίλαι μοῦσαι! qui carminum fluxus? quæ vena? quæ felicitas? ut dicas natum poëtam, non institutum. Eadem orationis solutæ Minerva est. Iam mores ii, quos optem Theologis esse. Felicem Germaniam, sed præcipue Erphurdiam, si modo norit sua bona. Delectavit me tuæ quoque epistolæ candor, animi tui candorem referens. Munusculum diu reieci, donec abs te profectum intelligerem. Nugarum mearum indicem subtexui, etiamsi ipse vix memini ineptiarum mearum. Bene vale. Lovanii, XVI. Kal. Novembr. CIↃIↃ XVIII.

Erasmus Rotterodamus Ioanni Draconi ex urbe Karoli, suo, S.

UT ad epistolam tuam paucis respondeam, humanissime Draco, primum post longam apud Basileam ægrotationem, denuo periculosissime relapso, deinde negociis ingentibus occupatiori, quam quisquam credat, Eobanus noster voluptatis attulit plurimum; tum lucri non parum, quod ipse vir & admiratione dignus, & amore, te novum amicum mihi conciliarit; licet hac certe parte satis opulentum; & vel unus Helius queat Germaniã nostram à barbariæ calumnia vindicare. Deum immortalem! quã felix felicitas, quam facilis facilitas in carmine! dicerem in hoc renatum Ovidium. Neque sui dissimilis est in oratione soluta. Nam in utroque specimen sui præbuit, idque ex tempore. Tum autem qui morum candor? quæ comitas? quæ facilitas? quã nusquam est affinis iis vitiis, quibus vulgo sunt obnoxii, præsertim aqud Italos, qui Poëticen deamant? quam

pia

pia Musa castaqueChristianas celebrat Heroidas? Felicem ter quaterque Germaniam, si plures huic simillimi Vates exorirentur. & exoriuntur iam aliquot. Sed longe plures exorituros video, si Principes ac primates ingeniis honorem habere cœperint. tametsi iam hoc facit inclytus ille SaxoniæDux Fredericus, Archiepiscopus Moguntinensis, vel citra Cardinalicium galerum maximus ac clarissimus. Vnum hoc me male habet, quod Hessus noster tantum itineris exanclarit frustra. Quid enim fructus erat? aut quod operæpretium, vel totum Erasmum vidisse? Meliorem mei partem, si quid in me boni est, iam in lucubrationibus meis conspexerat. Porro quid superest, quæso? quid habet visendum? Gratum fuit tuum munusculum, animi in me tui symbolum. Bene vale. Lovanii xvi. Kalend. Novemb. cIↃ IↃ XIX.

Erasmus Roterodamus Eobano Hesso, suo, S.

Iam arbitrabar mihi probe cognitã Germaniam, & quidquid esset insignium ingeniorũ, pervestigatum. Adamabam ingenium Beati Rhenani: exosculabar indolem Philippi Melanchthonis. suspiciebam Capnionis maiestatem: capiebar Hutteni deliciis. Et ecce derepẽte Hessus, quod antehac in singulis vel amabam, vel mirabar, unus universum exhibuit. Quid enim aliud Heroides tuæ quam Christianum Ovidium referunt? Cui vel in oratione soluta contingit ea facilitas, quæ tibi in omni carminis genere? Eloquentiam æquat eruditio; & utrumque decorat Christiana pietas. Iam in oratione prosa talis es, ut alienus à carmine videri possis O venam ingenii vere auream! Nec à stylo mores abhorrent, quibus nihil candidius, nihil simplicius, nihil potest esse purius. Rara avis, eximia doctrina sine supercilio. Quid superest optandum, mi doctissime Hesse,

Hesse, nisi ut egregiis tuis dotibus, quas partim tuis vigiliis, partim cœlo debes, Fortuna respondeat? Id fiet; si Germaniæ Principes ingeniis honorem habere cœperint; & bellicæ gloriæ hanc quoque meliorem laudis portionem adiunxerint. Tu mihi terra marique visendus eras; & ultro tam immenso, tãque periculoso itinere Erasmum petit Eobanus, homuncionem visurus, fama maligna, sed tamen hac ipsa, minorẽ. Mihi tam insigne lucrum gratuler, qui cum Hesso meo tot egregios amicos lucrifecerim; tuam vicem doleo, qui tam levi fructu tantum laboris susceperis. Bene vale, Germaniæ nostræ vel præcipuum decus. Lovanii xiv. Kalendas Novembr. CIↃ IↃ XIX.

Erasmus Roterodamus integerrimo doctissimoque viro Iudoco Ionæ, amico unice charo, S. D.

NÆ tu mihi, doctissime Iona, non epistolam, sed meros amores, meras flãmas amantissimi pectoris misisti. Deum

Deum immortalem, ut spirat, ut agit undique! In qua dum me depingere tentas, tui ipsius simulachrum effinxisti. Dumque meam eloquentiam laudibus vehis, tuam declaras eloquentiã. Doctrinæ aut facundiæ laudem nihil moror; unum illud me delectarit serio, si quis meis redditus sit melior, si meæ lucubrationes ad Christi gloriam faciant. Enchiridion proximis his diebus excusum est à Frobenio. Adiecimus præter alia quædam præfationem prolixam ad Abbatem Volzium. Sed utris accedã, optime Iona? tibi mea sunt aurea: rursus sunt qui clamitent, me nec sapere, nec fari: ex meis libellis pestem hauriri pietatis. Quot conviciis fratrum ac Theologorum lapidatũ Testamentum? Sed hactenus in absentem omnia, coram nemo verbum. Quod vos tribuitis, non agnosco; quod illi impingunt, abominor. Certum est igitur, neutrum credere: animoque infracto, per gloriam & ignominiam, per infamiam & bonam famam, pro nostra virili ad Christi scopum eniti. Dabis veniam brevitati nostræ. Scribo hæc cum valetudina-

tudinarius, tum plus quam obrutus scribendi labore. Bene vale. Lovanii xiv. Kalend. Novemb.

Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S. P.

A*Mo profecto Melchiorem, & precor illi Musas omnes propitias.* οὕτως βαλλέτω. *Sic innotescet bonis, ac fortunam sibi parabit. Nec est quod cogitet de suffugio, sed de progressu. Tantum caveat, ne det ansam improbis. Cum Ludovico civiliter exerce amicitiam. Neseno si quid scribis, caute scribe. Ille sane mihi fuit amicus infelicissimus. Nihil continet; nec dispicit, quid, quando dicendum. Nec prodest bonis literis, nec causa Lutherana, nec suis discipulis. Is demum sapit, qui novit hoc seculo sapere. Vix etiam fidas tibi ipsi. Spero, me isthic adfuturum in Quadragesima, nisi hi tumultus obstabunt, qui videntur imminere. Verdunii epistola mire delectavit, si tamen ille tantum potest. Additurus eram Operi nostro, sed erat, quur non fecerim. Miror quod Hilario dederis aureum;*

nam

nam erat illi ſatis viatici ex me, & ex Petro Ægidio, de meo. Scripſiſſem plura, ſed hic parum videbatur notus, per quem ſcribo. Campenſi gratulor. Decebat ut ego ſenex iam particeps eſſem veſtrarum felicitatum: ſed video, meos labores plane fuiſſe Herculanos. Bene vale. Baſileæ, poſtridie Non. Febr. Anno CIƆ IƆ XXI.

Eraſmus Roterodamus eidem M. Conrado Goclenio S.

Accepi tuas literas. Georgium, opinor, iam vidiſti. ex quo cognoviſti rem. Dic illi non ſacerdoti, ut, ſi decrevit abire, quod tamen ego non probo, δεῖ θαῤῥεῖν. *Prima coitio.* * *Nebulo magnus eſt. Veniat huc bonis avibus ſub proximis nundinis. Non deerit illi bona conditio. Sed tamen ego malim non ſolvi chorum, multis de cauſis. Alius erit exitus, quam putatur. Loquor de bonis litteris. Scripſeram de Ceratino. Saltem ille veniat.* σίγα, φρόνει, ὕφε, ἀπίσχι, ϰ θάῤῥει, καὶ ἔῤῥωσο.

* Aliquid deeſt.

Baſi-

Basileæ, Postridie Trinitatis. Anno cIc Ic xxii.

Erasmus Roterodamus eidem M. Conrado Goclenio S.

QVum per Hilarium expectem literas tuas, mi Gocleni, non est quod nunc magnopere scribam. Ne quid te cruciet aliorum successus, sed exspecta feliciora. Quamquam non video quur istius fortunæ te magnopere pœniteat. De Vive miror. Scripsit mihi se cogitare de reditu in Brabantiã. Quod si verum est, opinor sexaginta libras propositas esse pro sexaginta Angelatis. Aiunt etiam Parisiis exustum esse quẽdam. Sævit & Ferdinandus mire in Lutheranos: in eius aulam Faber meus Constantiensis Vicarius ascitus est ingenti salario. Gratum fuit, quod scripsisti de rebus novis. Non dubito quin Spongia iam ad vos perlata sit. Huttenus excessit è rebus humanis xxix die Augusti. Cuius morte periit magna ex parte mea Spongia gratia. Tumultus rerum undique cooriens cogit nos hic adhuc

adhuc ſedere hanc hyemem. Quod ſi literas nuper à Roma allatas maturius accepiſſem, iam iter ingreſſus fuiſſem. Hæc hyems, ut ſpero, dabit finem malis. Gallo male metuo. Faveo Principi meo, ſed nullum video finem, ſi procedat Imperii dilatatio. Ἐγέλασα τοῦ Ἀντωνίου *ſimplicitatem. Venit huc ut emeret libros, deponeret* τὸ σχῆμα, *denique & τοῦ γαμεῖν, nec habebat obolum. Admoneo te, ne cum hoc inauſpicato criminum genere multum habeas commercii. Admonui & olim, ne valde implicareris* τῶν Γερμάνων *amicitiis. Sunt equus Seianus. Bene vale, ac magno animo perage Muſarum negotium: fortuna aliunde affulgebit. De Franciſco rurſus admoneo, ne quid rerum mearum illi committas. Baſileæ, vij. Calend. Octobr. Anno* CIↃ IↃ XXIII.

Honorabili domino Ioanni de Hondt, Canonico Curtracenſi, S. P.

Q*Vum altera veſtra iam obſignata manſiſſent aliqua apud me, venerunt*

runt litteræ è Flandria scriptæ à Michaele quodam Bentino, quæ nunciabant, te inimicissimo esse in me animo, ac Iuvenem quendam, qui nescio quem meorum libellorum haberet, acriter obiurgasse, quod hæretica legeret, addens, meos libros esse pestilentiores Lutheranis, teque sperare brevi futurũ, ut ego cum meis libris comburerer. Non dubito quin hæc sunt conficta, nisi tu aut plane versus es in alium hominem, aut prorsus ignores quantum malorum hic sustineam à Lutheranis. Ego puto, mortem esse leviorem his, quæ patior. Et, si novissem statum huius coniurationis, maluissem ad Turcas demigrare, quam huc. Aliter iudicavit Adrianus Pontifex de libris meis, qui Theologis frustra de me blaterantibus imposuit silentium: aliter Cardinales, qui Stunicæ talia de me scribenti indixêre silentium. Quod nuper iterum fecit Clemens VII. Aliter Cardinalis Campegius, qui nullius operam magis implorat adversus Lutherum, quã meam. Aliter ipsi Lutherani, qui in neminem magis fremunt, quam in Erasmum.

Hoc

Hoc te scire volui, ne quid erres in nobis. Bene vale. Basileæ, post Pascha, Anno cIↃ IↃ xxiv.

Erasmus Roterodamus eidem D. Ioanni de Hondt, Canonico Curtracensi, S. D.

Vir optime, doleo te meis literis cōmotum fuisse. Nec in te quadrabat, nec Bentino fuit unquam apud me multum fidei. De suffragano quid dicat non laboro, qui Brugis bis in publica concione debacchatus est in nomen meum. Mitto ad te litteras Barbirii posteriores, nam priores non accepi. In his testatur se inscio factum, quod alii numerata est pecunia. Ex quibus fructibus reddet, si (quod metuendum est) non obtineat sacerdotium? aut quos illius hæredes ego persequar? patitur tantum iactura nostra amicitia, sed nūc non patitur fortuna. Cæsar debet sexcentos florenos aureos ex pensione. Neque quidquam accipiam, nisi redeam in Brabantiam. Et fortasse ne tum quidem numerarent. Et interim excusavi

cusavi me Regi Galliarum offerenti Thesaurariam, ut minimum quingentorum coronatorum. O aulam nostram semper famelicam! Hæc scribo, ne posthac iterum fiat, quod factum est, & pro tua humanitate adiuves, ut quamprimum redeat ad me data Molendino pecunia. Bene vale. Basileæ, postrid. Iacobi, Anno CIↃ IↃ XXIV.

Erasmus Roterodamus, ornatissimo D. Alexandro, Illustriss. Comitis à Nassouvven Secretario, S. P.

Cognatus hic meus mihi subinde recursans facessit negotium, ac tibi vicissim negotium exhibeo. Curare te rogo, si aut non est spes, aut spes est vehementer exigua, liberes eum inutili spe. Nam mihi est aliud, quod agam. Lutheri libros non legi: nihil est mihi rei cum homine, nisi quod est cum quovis Christiano. Certe correctum hominem mallem, quam exstinctum. Et si quid veneni serit in vulgus, nemo melius retrahet, quam qui infixit. Nec obsto,

obsto, si vel assum malint Lutherũ, vel elixum. Levis est unius hominis iactura. Sed tamen tranquillitati publicæ cõsulendum est. Qui hoc negotium agunt, calido magis quam salubri consilio, utinam tam prudenter faveant dignitati Romani Pontificis, quam videntur favere sedulo. Hic certe nemo magis officit Pontificiæ dignitati, quam qui odiosissime clamant in Lutherum: nemo magis illum commendat affectibus populi: tam stolide, tam seditiose res agitur per monachos quosdam, inter quos nullus est habitus vir bonus. Bulla iubet, ut prædicent adversus Lutherum, hoc est, ut opiniones illius refellant testimonio sacrarum litterarum, ac diversa melioraque doceant. Nunc nullus est, qui sumat calamum ad refellendum illum, quum id efflagitant omnes; nullus redarguit, tantum conviciantur, sæpe etiam mentientes. Aiunt illum tollere Confessionem, aiunt tollere Purgatoriũ, aiunt scribere blasphemias in Deum. Quidã Iacobita Antverpiæ dixit, illum scripsisse, quidquid miraculorũ egisset Christus, egisse magicis

gicis

gicis artibus. Apud Regem Galliæ Carmelita quidã dixit in cõcione, Vẽturum Antichristũ: iã quatuor esse Præcursores; Minoritam nescio quem, in Italia; Iacobum Fabrum Stapulensem, in Gallia; Reuchlinũ, in Germania; Erasmũ, in Brabantia. Brugis Minorita quidã, Suffraganus Tornacensis, in Tẽplo Divi Donatiani totã horã cõcionatus est in Lutherũ & in me. (Nã hoc cõsiliũ inter pocula cõdidere Monachi; ut me, qui nihil habeã cõmercii cũ Luthero, sẽper cũ illo coniungãt.) Nec tamẽ quidquã docuit: tantũ vocavit nos grues, asinos, bestias, stipites, Antichristos; adeo ut nullus in populo iudicaret, hominẽ esse sani capitis. In altera cõcione dixit, in libris Erasmi esse quædã Hæretica. A cõcione rogatus à docto quodam Magistratu, quænam essent illa? negavit se meos libros legisse; voluisse quidẽ legere Paraphrases, sed ob altã Latinitatẽ metuere, ne posset in aliquã Hæresim prolabi. Audis scurram Epicopum perfrictæ frontis. His etiam stultiora blaterant Iacobitæ Antverpienses; adeo seditiose, ut Magistratus haud quaquam stultus,

metuens

metuens populi tumultum, admonuerit eos, ut apud populum nec probarent Lutherum, nec incesserent, sed prædicarent Euangelium Christi. Mox exortus Minorita quidam, homo linguacissimus, nomine Matthias, dixit, Si vultis audire Euangelium, id audire licebit à Pastoribus vestris, etiamsi noctu concubuerint cum aliquo scorto. Lovanii Carmelita quidam Nicolaus Ecmondanus in ordinaria lectione Theologica dixit, Paulum ex persecutore Ecclesiæ factum bonum virũ; precandum ut idem eveniat in Luthero & Erasmo. Altera Lectione dixit, esse dissidium inter Erasmum & Iacobum Fabrum. nec mirum, inquit: nunquam pax est inter Hæreticos. Et hic est primus huius Academiæ Theologus, homo stultus ac furiosus, ac mire pertinax. E pluribus pauca narravi, è quibus licet aliorum facere coniecturam. Vtinam S. D. N. sciret, quibus modis hic res geratur. Crede mihi, Monachi non agunt illius negocium, sed suum. Quidquid meretur Lutherus, certe tẽpus est, ut Carolus prospiciat tranquillitati

litati

litati Christianæ. Id erit, si prorsus imponatur silentium apud populum utrique parti, & Lutherus desinat scribere libros huiusmodi; imo quos scripsit, repurget ab istis, quæ præbent seditionis materiam. Qui laudem aucupantur è publicis malis, malunt sævitia rem confici. Et utinam esset recte confecta in gloriam Christi. Sed nemo credat, quam late Lutherus irrepserit in animos multarum gentium, & quam alte insederit libris omni lingua quaqua versum sparsis. Mussant hic nescio quid de terrifico Mandato Caroli. precor, ut felix sit Orbi Christiano, quidquid agit Princeps optimus; sed vereor, ne non perinde succedat, ac quidam putant. Rogabis, humanissime Alexander, quur hæc tibi scribam? Non ob aliud, nisi ut occurratur pernicioso tumultui, quẽ video imminere, si Principes quorundam affectibus obsequi malent, quam Reip. consulere. Non ago Lutheri negocium, etiamsi refert, quo modo ille puniatur: publicæ tranquillitati metuo; & scis, rebus turbatis, pessimo cuique esse optime. Faveo Prædicatorum

Ordini, non odi Carmelitarum. Sed ex his novi quosdam tales, ut malim parere Turcæ, quam horum ferre Tyrannidem. Erit igitur prudentiæ Pontificiæ, erit providentiæ Principum, ne hoc hominum genus in fortunas & capita bonorum virorum immittatur. Bene vale, mi Alexander, meque illustrissimo Comiti diligenter commenda. Et, si inciderit commoditas, saluta Dominum Florentium Iselsteinium, cuius filius heri me visit, quod subinde facit, ac mira promptitudine reddit Græcum Homerum. Servet Deus puerum, magno ornamento futurum suæ patriæ. Lovanii, III. Idus Martias.

Honorabili viro D. Iohanni de Hondt, Canonico Curtracensi, S. P.

MInimum aberat, quin te liberarem onere pensionario. Et nunc ægre reviviſco, si reviviscere sit serrari in novos cruciatus, vel mortes potius. Sit Dominus benedictus, cui sic visum est purgare Erasmum, hic flagellans ut parcat

parcat in æternum. Bentinus, de quo scripseras, hic duxit uxorem. Expostulavi cum homine quod sic infecisset iuventutem: fassus est, hoc esse verum, & risit suaviter. Expectat ut aliquo vocetur in oppida Gallorum proxima, quemadmodum in montem Bellicardi vocatus est Pharellus ad prædicandum Euangelium hoc novum, cuius hic mirus est successus. Iam multi repudiarũt baptismum, & revocarunt circumcisionem. Missam abominantur plurimi: sunt qui publice doceant, in Eucharistia nihil esse nisi panem & vinum. Velum & Cuculla deponitur passim. Nubunt & ducunt uxores monachæ & monachi. Iam mihi tutum non est hic diutius vivere. Mores istorum qui hic docent magis mihi displicent, quam ipsa dogmata. Bentinus reviset suos in Quadragesima, ut cõfirmet suos in fide. Barbirius petiit Galliam in comitatu Alexandri nũc Archiepiscopi Brundusini, paupertate, ut autumo, coactus. Itaque decrevit nunc rapto vivere. Me certe nimium tractarunt familiariter. Olim detraxit è pensione Cæsaris

 XL, ni

XL, ni fallor, florenos. Id quoniam ob amiciciam, nunc invadit hanc quoque pensionem, fretus nova facilitate. Mitto syngraphã hanc more solito vacuam. Non gravaberis numerare pecuniam vel Petro Ægidio, vel Marco Laurino Decano, aut huic Francisco Canonico Antuerpiensi, si forte tibi ipse literas reddiderit. Bene vale. Datum Basilea, III Idus Februar. Anno cIↃ IↃ XXV.

Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S.

E Moriar, ni, quod tibi sic affulget undique fortuna, mihi iucundius est quam si mihi simile quippiam accidisset, idque non eo tantum quod tuis faveam commodis, quibus certe, ut par est, toto faveo pectore, verum etiam quod bene cupiam optimis literis, quas & tu & eruditione non vulgari, & profitendi diligentia, & ingenii dexteritate, sic vel ornasti, vel evexisti, ut vix alius felicius. Per Frobenium tantum scripsi Marvillano præsidi vestræ sodali-

ſodalitatis, quod propemodum Quirinus decreverat in miſeros ſuos. Vix credas, quam infeliciter acciderit, quod non ſaltem per Nicolaum miſeris Auguſtini libros de Trinitate apud Dorpium collatos. Iam enim Frobenio fervent quatuor prælа, quibus fortaſſis accedit unum aut alterum. Itaque te rogo, ne ſaltem nunc negligas per hunc mittere. Franciſcus Delphus apud nos agit, utinam tam felix noſtro convictu, quam illius mihi iucundus. Certe quod licebit in his occupationibus, adnitar, ne nullum ex noſtra conſuetudine fructum ferat. Vix oratione conſequar, quantopere ſuccenſeam his, qui tam generoſam indolem ad nugas averti conati ſunt. Hunc noſtro ſumptu conduximus, quum nihil aliud haberet negotii. Quare ne redeat inanis: verum ita tracta negotium cum illo, quaſi res ad Frobenium pertineat, ut revera pertinet. Ἐν τῷ Δέλφῳ τὰ λοιπὰ μὲν ἀρέσκει πάντα· τὴν φιλολογίαν δὲ, *abs te magnifice prædicatam, in eo deſidero verius, quam conſidero. Meditatur* συνοικεῖν τῷ Καρίνῳ. *Malim cum alio. Tu facile coniectas*

causam. Ego monendi officio nunquam sum defuturus. Frobenius cogitat excudere Terentium cum Commentariis. hic si quid potes, opitulare, sed propere. Sed omnino per hunc veniat ἡ Τριάς. Iam opus est. Non enim semper commodum est magno conducere, qui transcurrant. Delevi quæ missa sunt. Bene vale. Lovanii, Id. Octobr. Anno cIↃ IↃ XXVII.

Erasmus Roterodamus clarissimo Angliæ Baroni, Guilhelmo Monteiovio, in regia Angliæ, S. P.

ORnatissime Mecœnas, si singula spectentur epistola, λακωνίζω: si universæ, quas in omnes mundi plagas cogor mittere, plusquam Asiaticus sum. Hic tolerabili in statu sumus, excepta incredibili rerum caritate. tantum liceat effugere bellum. quod ut liceat vereor, prout hactenus habent huius fabulæ exordia. Sed in manu Domini sunt omnia nostra. Vtinam optimis votis æque per omnia respondeat fortuna, atque

que illius benignitas meis abunde re-
ındit. Apud Regem Ferdinandum
bebam patronum incomparabilem,
rnardum Episcopum Tridentinum.
, ut audio, se subduxit ab aula, of-
ısus, ut arbitror, his belli praludiis.
ius quando simus habituri finem, no-
t Deus. Quibus agatur consiliis Ca-
', nescio. Amissa Hungaria, miseris
ıdis vastata Austria, & rursus im-
nente Turca, nonnullis videtur ni-
um diu harere in Italia. Nec pauci
rantur, qualis sit illa pax inter Ca-
em & Gallum, quum duo filii ni-
'ominus detineantur in Hispania.
x Ferdinandus habet invictum ani-
ım, sed novus Princeps destituitur
'vus belli. Quod si Casar vi Luthe-
ıos aggreditur, hic prorsus de nobis-
'um fuerit. Quod optimi regis va-
: pietas semper molita est inter Casa-
ı & Gallum, hoc rex Polonia Sigis-
ındus magno studio molitus est inter
'dinandum, & Ioannem, regni com-
itorem. Sed fata superant hominum
ısilia. Officium meum erga Carolum
ım tibi non ingratum fuisse, mihi

fuit gratissimum, cuius indolem felicissimam precor ut Dominus Iesus tum servare, tum usque in maius meliusque provehere dignetur. Nescio qua mihi fortuna cibum offerat edentulo: certe Petrus Barbirius, sic mihi adamatus, sic à me literis celebratus, me pensione Curtracensi spoliavit inaudita perfidia. Et audio Cantuariensem deficere: cui si quid acciderit, nihil est quod sperem de pensionibus. Mihi sat animi est, si carnificem meum calculum queam excutere. Quanquam apud Gallos exoritur Budaica factio, stolidis modis in me velitans. Nec ipsi sciunt, quamobrem mihi succenseant. Thomæ Moro nihil gratulor, ne studiis quidem admodum; isti regno gratulor, cui non potuit sanctior meliorque iudex contingere. Consolaris me de tumultu obtrectatorum: at tu vix nosti decimam partem eorum, quæ in me ex insidiis diabolicis artibus moliuntur quidam scelerosi, sub Euangelii titulo latitantes. Scribam filio & præceptori, quorum utrunque tibi gratulor, si patietur valetudo. Nam inter epistolarum

tumul-

multus, cœpit esse vehementer mole-
; nec possum suspicari causam, nisi
citatem intestinorum. Ignosce, Mecœ-
us, non vacabat hæc relegere. Apud
riburgum v. *Kalend. Aprilis, Anno*
Iↄ Iↄ xxix.

Agnosce manum tui veteris
clientis.

Erasmus Roterodamus ornatissimo Viro D. Ioanni Cholero, Præposito Curiensi, S. P.

QVum Basiliæ res iam viderentur intolerabiles, ne viderer iis, quæ gerebantur, assentiri, demigravi Friburgum; sed ante diligenter commendatus per regem Ferdinandum venerabili huius urbis magistratui: qui mihi sua sponte detulerunt usum harum ædium, quas exstruxit D. Iacobus Villingerus, piæ memoriæ; parati etiam maioribus officiis honorare me, si passus fuissem. Has ædes tum occuparant Ottomarus Luscinius, & Augustinus Marius quondam ecclesiastes Basileæ. Mihi cum his cessit aliqua pars. Post octo fere menses migravit Marius, dedit-

I 5 que,

que, ut ait Luſcinius, florenos duos, civilitatis gratia. Luſcinius manſit diu. Ego, ne viderer incivilis, pro tot fere menſibus, quot hic egerat Marius, miſi honorabili domino D. Vdalricho Tribuno plebis coronatos quatuor; præter ea quæ inſumſeram in huius domus neceſſaria; ea redibant ad quinque coronatos. Aliquanto poſt, circa natalem Chriſti, Tribunus per Henricum Glareanum cœpit agere de conducenda tota domo, una cum area quadra, quæ eſt poſt ædes; ſignificans ſe poſſe locare in annum viginti florenis. Reſpondi & per Glareanum & ſcripto, ſi vidua non horreret nomen locatricis, me facile daturum duodecim coronatos, modo domus mihi traderetur libera: cæterum Luſcinium non libenter ceſſurum, nec me velle cum quoquam contendere, minime vero cum Luſcinio. Aliquanto poſt denuo miſi ſcriptum ad Tribunum, aperte teſtans animum meum, illo quadro mihi non eſſe opus. ibi Smotzerus & alii habebant equos, ibi operabantur fabri lignarii & lapidarii; quos ego nollem expellere: ſed ſi hanc

domum

domum mihi faceret liberam, tum si proponeretur aqua merces, responsurũ, nollem, ac vellem. Hoc scriptum sibi servavit Tribunus. Quum nihil aliud diceretur à Tribuno, arbitràtus sum, me hic habitare ea ratione, qua antéhac habitaram, hoc est, sine ullo pacto, exspectans si quid aliud denunciaret Tribunus. Sub hyemem cœpit migrare Luscinius in domum cuiusdam Abbatis, relicta tamen hic maxima parte supellectilis, & quotidie huc ventitans, velut in binis habitans ædibus. Sub hyemem abstulit fere totam supellectilem. Id ubi viderem, adii hominem: Serio, inquã, nunc migras? Arridens, annuit. Tandem quum admonerem, si molestum non esset, ut alicui traderet claves, quo locus posset purgari, si modo id sine ipsius incommodo fieri posset; contraxit se, responditque se post reditum ex Argentoratus cum Tribuno velle loqui. Post hæc verba de clavibus, ne videretur migrando ius suum amittere, reliquit quod supererat recularum. Totum una sporta componi poterat. Quum redisset, rursus egi de

 clavi-

clavibus, non ut conductor, nihil enim minus suspicabar, sed blande & precario, cum his exceptionibus, si id illi cōmodum esset, suoque iure incolumi posset. Multa tergiversatus, venit in colloquium: præfatus sum, si citra suum incommodum vellet mihi ea in re gratificari, fore pergratum; sin minus, me nolle super hac re contendere. Cum, ut fit, incalesceret sermo, magnifice respondit, id quod frequentissime dicere solet omnibus, se ab Iacobo Villingero & illius hæredibus esse institutum in hanc domum totam, nec posse eam possessionem cuiquam cedere, se compertum habere voluntatē illorum. Cum responderem, nihil illius deperiturum iuri, si traderet claves ut locus maneret purus, nunc occupari muribus & araneis, non acquievit, sed servavit claves, & diligentius locum clausit, quam antea. Tandem adieci, Tribunum mecum agere cœpisse de tota domo conducenda. Respondit, se ius habere in totum quadrū, meq; hic ex illius gratia vivere, quum posset solus occupare totam domum. Si ita est, inquam, cur Tribunus mecum

agit

agit de conducenda tota domo? Et ego, inquit, loquar cum Tribuno; & ego scio animum Tribuni. Multaque eiusmodi de iure suo, quod animo teneretur, non corpore. Remisi contentionem. Vbi vocasset Tribunum cum aliis ad convivium, gloriatus est apud Quirinum famulum meum, quod optime conveniret ipsi cum Tribuno, quod ille multa alia loquutus esset ipsi, quam mihi. Post hoc colloquium sensi hominem mihi parum æquum. Multa questus est apud Quirinum de me. Et Argentorati quidem asseverant eum in me dixisse plus quam hostilia; & credo, utcunque ille negat. Quid scribat suis, facile divino. Aliquanto post quum hic saviret pestis, quo plus esset spatii, si quid cui ex nostris accidisset, blande rogavi, ut sineret illum locum, quem habebat clausum & vacuum, nobis esse apertum. Quid responderit, cognosces ex epistola, quam mitto, in qua suum ius constanter asserit. Tandem blande epistola impetravi, ut ostium sineret apertum, quod absq; clavi clausum nec intus nec foris aperiri potest. Claves servavit sibi.

Dedi

Dedi scrinium, in quo reponeret tres chartas, non ob aliud relictas, nisi ne videretur emigrasse. eius scrinii clavem secum abstulit. Post fuerunt alcedonia, licet eo loco (gratia Superis) numquam sim usus. Tantum curavi, ut maneret purus. Iam sub finem Martii Tribunus vocat Glareanum, ostendit & epistolam cuiusdam procuratoris, clarissimi viri Ioannis Leblin, Regii Thesaurarii, qua scribit sibi mandatum à domino, ut ego iubear hinc migrare ad natalem Ioannis Baptistæ, hoc est, intra tres menses, simulque Tribunus petit à me viginti florenos pro anno retroacto à natali Christi usque ad natalem. Id mihi, qui nunquam somniaram me haberi pro conductore, tam novum fuit, quam si quis ostendisset cygnum nigrum. Nunquam recepi conditionem, semper excepi domum liberam. Luscinius constanter affirmabat, se habere ius in hanc domum totam. Habuit claves domus, ingressus est quãdocunque voluit. A Tribuno nunquam admonitus sum, me habitare in conducto, nunquam iussus sum à Luscinio

scinio petere claves. Vnde mihi potuisset in mentem venire, me esse domus conductorem? Tribunus principio dicebat, agat Erasmus cum Luscinio. Imo ne cum illo contenderem, expresse excepi libertatem totius domus, & testatus sum illum non libenter cessurum. Si quis dono dedisset hanc domum ea lege, ut Luscinium volentem nolentem excluderem, incunctàter recusassem munus, tanti abest ut ea lege voluerim conducere. Obiectum est & illud; posteaquam facta est mentio de pretio cōductionis, mansi in domo velut approbans. Imo scripto & verbis constanter affirmavi, me de domo nisi tota & libera nolle pacisci. Mansi autem ea conditione, qua antea, videlicet precario, paratus exire quandocunque iuberer. Nemo iussit. Secus fuisset, si habitan-
i in conducto diceretur, possum hanc
lomum locare pluris. *Is si admonitus*
naneret, videretur accipere pretium
uctum. Tam multi sunt his ædibus usi
ratis; putabam magistratum partim
sua benignitate, partim ob commentionem regis Ferdinandi mihi velle
hoc

hoc honoris habere; & quanquam nulla intercessisset pactio, plus dedissem, quam alios dedisse audio. Ea vox à me frequenter & dicta est & scripta, me malle pro hac domo libera dare viginti florenos, quam pro non libera, ut nunc est, quinque. Tribunus dicit se repetiisse claves à Luscinio, atque illum respondisse, reliqui in ædibus. *Verum dixit; reliquit in ædibus aliquas claves, sed non illas, de quibus Tribunus sentiebat. Claves primi ostii & domus, quam obtinebat, servavit sibi, & adhuc servat. Ita verba data sunt Tribuno. Non cuperem in his ædibus habitare vel precario vel cõductis: erat tamen hoc humanitatis, senem, valetudinarium vel ægrotum potius, tum hospitem, & Caroli Cæsaris & Regis Ferdinandi literis commendatũ, tempestivius admonere de migrando, præsertim cum mihi in novis ædibus sit extruendum fumarium, & apparandus huic corpusculo cõmodus nidus. Ad inveniendas ædes, conducendas aut emendas, ad ornandas, ad extruendum focum, perquam angustum spatium sunt*

tres

tres menses.. At ego sub finem Martii iubeor migrare ad Natalem Ioannis. Et interim, quum nec conduxerim ædes, nec conducere voluerim, nisi traderentur liberæ, idque constantèr & dictis & scriptis sim evidenter testatus, à festo Natalis Christi anni cIↄ Iↄ xxix *usque ad natalem Ioannis* cIↄ Iↄ xxxi *petuntur à me floreni* 30, *quasi totam domum conduxerim ac possederim. Sed confidoTribunum re diligentius expensa mutaturum sententiam.*

Splendidissimo domino Bilibaldo Pirckheimero, Cæsareæ Maiestatis consiliario, Senatori Norimbergensi, suo, Erasmus S. D.

IAm pridem ardebam desiderio tui, neque mediocrem amoris in te flammam è tuis conceperam lucubratiunculis, in quibus mihi visus sum Bilibaldi mei velut expressum simulacrum agnovisse, hominis, vel potius herois cuiuspiam incomparabilis, in quo vicissim & fortunæ splendorem ornarēt litteræ, & lit-

& litteras ornaret fortunæ ſplendor, utrumque commendaret morum integritas, & hæc pari ingenii comitate ſuavitateque cumulata. Accendit ardentem, & iuxta Græcorum proverbium, πῦρ ἐπὶ πῦρ addidit Beati Rhenani, quo non alius tui nominis ſtudioſior, prædicatio. Nam huius pene cotidiana conſuetudine, doctiſſima pariter & mellitiſſima, ſic delector, ut hac re me plane putem eſſe quod ille dicitur. Is mecum de nemine confabulatur vel ſæpius, vel honorificentius, vel amantius, quam de ſuo Bilibaldo. Super hæc acceſſit epiſtola tua, non illa quidem ad me, ſed tota de me ſcripta. Et tamen ad me quoque ſcripta, quandoquidem ad eum data eſt, quem ego vere μίαν ψυχὴν poſſim appellare. Ambis noſtram neceſſitudinem, & optas conſuetudinẽ, quorum utrumque iampridem ipſe magnis votis ſuſpirabam verius, quam ſperabam. Quanquam ſeiuncti ſumus, nihil vetat, quo minus arctiſſima neceſſitudine copulemur. Demus operam, ut mutuis item fruamur amplexibus. Eduntur Adagiorum Chiliades, ſic emenda-

emendata, sic locupletata, ut novum opus videri possit. Eduntur universa D. Hieronymi monumenta, argumentis & scholiis à me illustrata, nec sine summis sudoribus emendata, notatis ac semotis quæ notha fuerant admixta. Emendavimus totum Novum Testamentum, additis scholiis. Molimur obiter & alia. His laboribus sic obruimur iam sextum ferme mensem, ut vix valetudinem tueri possimus. Et tamen non mihi potui temperare, quin his plus quam extemporariis nugis Bilibaldum lacesserem. Sciebam quid tua postulabat dignitas, quid eruditio: sed boni consules, quod non suasit, sed imperavit amor tui. Præter expectationem nuntius hic oblatus est. Malui eum ineptis quam nullis meis litteris comitatum venire. Dabitur brevi plusculum otii, iamque non litteris, sed voluminibus tecum agam. Vtinam propius adesses! nam Mense Martio Britanniam repeto. Bene vale, præcipuum nostræ Germaniæ decus. Basileæ, non. Kal. Febr.

Eidem

Eidem Bilibaldo Picrkheimero, Senatori Norimbergensi, suo, Erasmus S. P.

Nec erat argumentum ad te scribendi, nec otium, utpote iam ad iter accincto: & tot iamiã mensium laboribus tantum non extinctus eram. Et tamen nactus, qui perferret, non potui non scribere ad meum Bilibaldum. Novum Testamentum utcunque est absolutum. Hieronymus iam ad metam anhelat, propemodum exiturus in manus hominum. Excuditur nunc libellus de Institutione Principis, una cum aliis aliquot. Nos humiles, quod licet, molimur, & rei litterariæ succurrimus pro virili. Tu, quo felicior es, hoc potes maiora. Quacunque regio nos habitura est, semper Bilibaldum animo circumferemus. Etiam atque etiam te rogo, ut Annotationes in Novum Instrumentum tuæ vocis praconio omnibus commendes. Scis enim, novitatem omnem obnoxiam esse invidiæ. Bene vale, literarum decus. Basileæ, postridie Pentecostes, Anno CIↃ IↃ XVI.

Era-

Erasmus Bilibaldo suo S. D.

Accepi libellum una cum litteris tuis, vir clarissime, ad quas ut paucis respondeam, quippe summis districtus laboribus, vivo utcunque, versorque Lovanii, cooptatus in consortium Theologorum, licet in hac Academia non sim insignitus titulo Doctoris. Id malui, quam Principem Carolum in Hispanias comitari, maxime cum viderem aulam, in tot sectarũ factiones, Hispanos, Maranos, Civericos, Gallos, Cæsareanos, Neapolitanos, Siculos, & quos non? Proximo vere cum Angliam ob privatum quoddam adissem negotium, Rex ultro me mira complexus est humanitate, atque itẽ Cardinalis, rex alter, ut ita loquar. Obtulerunt præter ædes magnificas sexcentos florenos in singulos annos. Sic egi gratias, ut nec acciperem conditionem oblatam, nec reiicerem. Hic licet maximo meo sumptu vivam, tamen certum est mẽses aliquot desidere, partim ut absolvam quod est in manibus, partim ut videam,

videam, quorsum evasura sint spes amplissimæ, quas Principis nomine mihi discedens hinc ostendit Cancellarius Burgundiæ Ioannes Sylvagius, vir ut eruditissimus, ita litteratorũ omnium patronus. Novum Testamentum, quod pridem Basileæ præcipitatũ fuit verius, quam editum, retexo ac recudo, & ita recudo, ut aliud opus sit futurum. Absolvetur, ut spero, inter quatuor menses. Perplacuit tuus libellus, ut illa tam amica Reuchlini defensio, in qua mihi videre solito facundior. credo quod, ut Fabius inquit, pectus quoque te reddiderit eloquentem, non tantum ingeniũ, aut eruditio. Sed ego nihil puto calamitosius, quam quocunque modo bellare. Tũ autẽ, nihil esse calamitosius, quam si res incidat cũ hoste sordido ac pudendo. Nam cum quibus tandem est confligtandum, Reuchline? Cum populo crabronum, quem & ipse Romanus Pontifex vereatur provocare, adeo, ut Alexander solitus sit dicere, se tutius sibi putare quemlibet è summis regibus offendere, quam unum quemvis è gregibus istorum mendicorum, qui sub abiecti

iecti nominis prætextu veram in orbem Christianum exercerent tyrannidem. Etiamsi hoc, quod paucorum vitio committitur, non opinor æquum in ordinem universum conferre. *Deinde vide, quæso, quonam organo utantur isti veræ religionis haudquaquam veri professores; homine prorsus idiota, frontis perfrictæ, & de quo peccãdo nullum omnino detrimentum fieri possit, cui non esset impingendum semiiudæi vocabulum, nisi factis sese declararet sesquiiudæum. Quod aliud instrumentum optaret sibi Diabolus, Christianæ religionis æternus hostis, quam istiusmodi angelum Satanæ transfiguratum in angelum lucis, & falsissima defendendo religionis prætextu, id ubique turbantem, quod nostræ religionis & caput est & optimum? nempe publicam orbis Christiani concordiam. Quid indignius, quam viros immortali memoria dignos cum istiusmodi portento digladiari? cuius ego solo nomine chartas pollui puto. Dispeream, nisi ille se non alio consilio tingendum aqua curavit, nisi ut maiore pernicie grassaretur in Chri-*

in Christianos, & nobis admixtus, universum populum suo Iudaico veneno inficeret. Quid enim lædere poterat, si Iudæus, ut erat, mansisset? Nunc demum verũ agit Iudæum, posteaquam Christiani personam induit: Nunc suo respondet generi. Illi Christum sunt calumniati, sed unum. Iste debacchatur in tot integros ac spectatos vita & eruditione viros. Nullum officium poterat suis Iudæis præstare gratius, quam ut perfugam simulans, rem Christianam hostibus proderet. homo ad cætera lapis, tantum ad calumniandum ingeniosus. Quòd sacrificium poterat Satanæ fieri acceptius, quam inter omnes Christianos istiusmodi dissidiorum iaci semina? Vnde Satanas dictus Hebræis? nimirum ab adversando. An non illius vices gerit, qui claris viris publicam utilitatem molientibus, nefariis modis obstat, & huic uni rei se natum putat? Vnde Græcis Diabolus dictus est? non à fœnerando, non ab adulterio, non à furto, non ab alio vitio, sed à calumniando dictus est. An non huius Apostolus est, qui totam vitam huic studio dedica-

dedicavit, ut apud imperitam plebem optimorum virorum nomina infamet ac traducat? ad rem omnium sceleratissimam religionis abutens titulo: quæ non cuiusvis Dæmonis, sed insigniter versuti cuiuspiam techna est. Scit, se doctis ac bonis viris placere non posse, nec his facile imponi. Atque ea gratia apud indoctam plebem quiritatur; inter mulierculas superstitiosas, & , ut Paulus inquit, oneratas peccatis, gannit; & pessimo semini terram captat habilem. His, magnificis titulis offundit fumos, his defensionem Christianæ religionis, his hæreses, & excommunicationes occinit. qui crassiores sunt, quam ut animadvertant grassatorem lupum sub ovilla pelle latentem. O sceleratum granum, & illi dissimillimum, quod cadens in terram, & mortuum, vitæ pabulum attulit! Hoc granum Diaboli manu iactum est, aconiti puto, aut si quod aconito pestilentius, quod, ni in tempre prospicietur, nocentissimum dissidiorum venenum in Christianorum invehit concordiam. Quid enim futurum est tandem, si sinetur

 netur

netur ille sycophanta sic in omnes sui dissimiles ad eundem debacchari modum, & impurissimæ belluæ docti viri cogentur libris respondere, qui indignus est, qui nominetur inter homines? Crede mihi, Bilibalde doctissime, latius spectant hæc orsa, quam fortasse vulgus hominum intelligit. Videmus ex quantula favilla quãtum aliquoties nascatur incendium. Proinde demiror, Episcopos hic non advigilare, ut istam hydram in tempore exurant, & malo venenum victori, & per omnia pervagato, occurrant. Scelestus ille maledicus vinci non potest, qui totus ex maledicentia conflatus est, & habet tot ἀλάστορας, qui defesso suggerant novas vires. Conviciis igitur ille nunquam vincetur. Hanc unicam laudem ille affectat; si omnium eruditorum libris quocunque modo decantetur apud posteros. Sic sane agitat ὀλέθροις ἔπος. Si paucis bonis ac doctis ero infamis, mihi sat est, quod maiori hominum parti placeam. Quod si detectis technis ac præstigiis evulgatis apud universos Christianos fiam execrabilis, certissimam glor am adi-

adipiſcor apud meos Iudæos, qui tum intellecturi ſunt, quod non inimico animo ab eis defecerim. Igitur eruditi non ſolum turpiter, verum etiam inaniter contra hunc congrediuntur, à quo præter infamiam nihil poſſunt contrahere, ſive vincant, ſive vincantur. Carnifex aliquis melius iſtam compeſcat rabiem. Id curare Epiſcoporum eſt? eſt iuſtiſſimi Cæſaris Maximiliani: eſt magiſtratuum inclytæ urbis Agrippinæ: non fovere viperam tam virulentam in certiſſimum Chriſtianæ religionis exitium, niſi paretur antidotus tali digna malo. Atque hæc dixerim nullo quidem privato ſtomacho; nihil enim me læſit unquam, aut ſi quid in me blateravit, nihil me movet, & cauſa ne tantillum quidem ad me pertinet: ſed tamen dolet, concordiam plebis Chriſtianæ ſic indigne diſciſſum iri, unius verpi prophani & indocti præſtigiis: idque illorum auxiliis, qui ſe Chriſtianæ religionis columen profitentur. Sed hiſce de rebus ſatis eſto. Ne nihil reprehendam, mi Bilibalde, in tuo libello alioquin doctiſſimo, mihi non admodum Catalogus

logus ille Reuchlino faventium probatur. Quis enim usquam illi non favet eruditus ac pius? quis non istam execratur beluam, nisi qui aut causam non intelligit, aut publico malo suis consulit commodis? Deinde dum in Dialecticos ac Philosophos expatiaris, maluissem te cæteris intactis hoc solum agere quod agebas. Bene vale, clarissime doctorum, & clarorum doctissime. Lovanii postridie omnium Divorum, Anno cIↃIↃ XVII.

Clarissimo Domino Bilibaldo Pirckheimero, Literarum & Germaniæ decori, suo, Erasmus. S. P.

EQuidem arbitror, fatali quadam propensione ingenii fieri, ut Bilibaldum meum tam unice deamem. Testis est mihi Beatus Rhenanus, cum vix dum gustassem libellum abs te versum, protinus flammam novi cuiusdam amoris erga te concepisse. Nunc & è litteris ad me tuis, & doctissimi ingenii tui monumentis, cotidie nonnihil adiungi-

iungitur. Prorsus rarissima es avis huius seculi, qui tam eximiam eruditionem cum tanto fortunæ splendore, rursum cum hoc, tantum comitatis & humanitatis copularis, ut qui me meique similes homunculos non graveris in tuorum amicorum numerum asscribere. Libellum quendam abs te versum Brugis exhibuit mihi Thomas Morus ex Anglia reverso. Nam is tum apud nos regis ac gentis suæ nomine legatione fungebatur. De litteris nulla mentio. Tantum adiecit obiter, ad me missum, nec explicuit, à quo. Suspicor te commisisse litteras tuas D. Roberto VVimphildo, qui cum me sæpius in Anglia salutarit, & quodam die diutius etiam fuerit collocutus, demiror, quam ob rem ne verbum quidem unquam super hac re fecerit. Quod mihi tantum tribuis laudum, quas ne si immodestissimus quidem sim, possim agnoscere, hoc certe effecisti, ut paulo minus mihi displiceam. Obruimur hic duplici sarcina, quarum vtravis Herculem, non Erasmum, requirat. Præter alia minutiora, sustinemus Hieronymum &

Novum Testamentum, quod nunc typis excuditur. Fœmina, quam tibi ex Mechlina commendavi, soror est eius cui Enchiridion dicavi. Id operis nuper excusum est Argentorati. Adieci commentarium in Psalmum, Beato Rhenano nostro dedicatum. Nihil enim hoc amico amicius. Missurus eram codicem, ni respondissent, iam isthuc esse deportatum. Scripsimus hæc, non solum incredibilibus obruti laboribus, verum etiam à cœna subito de tabellionis discessu admoniti. Vnum illud adiiciam, quantumvis eruditione & fortuna vincatur Erasmus, studio & amore nunquam cessurum licet invicto Bilibaldo. Vbi dabitur commoditas (dabitur autem, ut spero, brevi) totis voluminibus tecum agam, nedum epistolis. Beatus Rhenanus plane Pythagoricus amicus, hoc est, μία ψυχὴ, *salutem abs te libenter acceptam multo cum fœnore reprecatur. Bene vale, præcipuum rei litterariæ decus. Basileæ Natali divi Galli ad multam noctem.*

Erasmus

Erasmus Bilibaldo suo S. D.

ORnatissime Bilibalde, nuper mihi reddita sunt tua litteræ, quibus expostulas, quod tuis non responderim. Id adeo miror, cum mea responsio copiosa iam pridem excusa sit Basileæ. Demiror, te citatum esse Romam, cum sciam Pontificem hoc inprimis dedisse in mandatis, ne quem innoxium læderēt, imo conscios etiam ac fautores, ut ipsi vocant, hæreseos, modis omnibus allectarent. Sed aliter visum est furiosis Theologis aliquot. Cupio te quam optime valere, ac fugere postea feliciter. Ego hic in quotidianis concionibus lapidor à prædicatoribus, & Luthero copulor, quicum mihi nihil est negocii: sed ita stolide rem gerunt, ut populus etiam crassissimus intelligat. Non poterunt magis officere Romano Pontifici, neque magis Lutherum commendare affectibus hominum. Nunc demum incipiunt illi favere. Vtinam Leo sciret, quibus modis hic res agatur. In illos primum esset leo. Bene vale, vir optime. Lovanii, vij. Kalend. Febr.

Bilibaldo suo Erasmus S. D.

ORrnatissime vir, postremæ litteræ tuæ mihi redditæ sunt, confabulanti Aleandro. Nam cum forte agebamus Lovanii in eodem diversorio, is mihi sæpius de te verba fecit, & ita fecit, ut tibi videretur favere. Nam ostendit diploma quo liberareris ab ista molestia. Ista querela mi Bilibalde tibi cum multis est communis. In me non simplex exitium moliuntur. Equidem demiror, quis Deus Lutheri animum moderatus sit, ut tot amicis à provocando Pontifice deterrentibus semper acerbiora scripserit. Magis autem demiror malitiosum quorundã studium, qui volentes nolentes conati sunt aliquot in suam sententiam pertrahere: quasi cuperent perire cum multis. Quid enim aliud quæsiere talibus libellis, quam exitium? Qui sic scribunt, qui sic minantur, debebant habere paratas copias, si voluissent esse incolumes. Vide vero quantum promoverint. Bonas litteras depravarunt invidia, & optimus quisque

quisque, qui maxime favet Euangelicæ veritati, affinis est suspicioni periculosæ. Ingens orbis dissidium excitatum est inter omnes, fortasse duraturum in multos annos, & semper in peius progressurum. Pro sinistre tentata libertate duplicatur servitus. adeo ut ne vera quidem liceat tueri. Porrectum est telum sceleratissimis quibusdam, quo se ulciscantur adversus optimum quemque. Inusta est non levis nota Germaniæ; ut solet paucorum temeritas universitati imputari. Desiderabant in nobis prudentiam & consilium, & qui vel armis solemus esse formidabiles, cõtemnimur & à contemptissimis, ut qui nec mentem habeamus nec arma. Nobiles aliquot hic minitantur Sacerdotum opibus, quasi huc spectet finis Lutheranæ fabulæ: & ita Collegia omnia conciliant adversæ parti. In me nihil adhuc tentatum est palam, nisi quod Lovanii potissimum prædicatores quidam me mendacissimis concionibus infamant apud populum: apud Principes variis titulis deferunt. Quidam cogunt ut scribam adversus Lutherum,

Bilibaldo suo Erasmus S. D.

ORnatissime vir, postremæ litteræ tuæ mihi redditæ sunt, confabulanti Aleandro. Nam cum forte agebamus Lovanii in eodem diversorio, is mihi sæpius de te verba fecit, & ita fecit, ut tibi videretur favere. Nam ostendit diploma quo liberareris ab ista molestia. Ista querela mi Bilibalde tibi cum multis est communis. In me non simplex exitium moliuntur. Equidem demiror, quis Deus Lutheri animum moderatus sit, ut tot amicis à provocando Pontifice deterrentibus semper acerbiora scripserit. Magis autem demiror malitiosum quorundã studium, qui volentes nolentes conati sunt aliquot in suam sententiam pertrahere: quasi cuperent perire cum multis. Quid enim aliud quæsiere talibus libellis, quam exitium? Qui sic scribunt, qui sic minantur, debebant habere paratas copias, si voluissent esse incolumes. Vide vero quantum promoverint. Bonas litteras depravarunt invidia, & optimus quisque

quisque, qui maxime favet Euangelicæ veritati, affinis est suspicioni periculosæ. Ingens orbis dissidium excitatum est inter omnes, fortasse duraturum in multos annos, & semper in peius progressurum. Pro sinistre tentata libertate duplicatur servitus. adeo ut ne vera quidem liceat tueri. Porrectum est telum sceleratissimis quibusdam, quo se ulciscantur adversus optimum quemque. Inusta est non levis nota Germaniæ; ut solet paucorum temeritas universitati imputari. Desiderabant in nobis prudentiam & consilium, & qui vel armis solemus esse formidabiles, cõtemnimur & à contemptissimis, ut qui nec mentem habeamus nec arma. Nobiles aliquot hic minitantur Sacerdotum opibus, quasi huc spectet finis Lutheranæ fabulæ: & ita Collegia omnia conciliant adversæ parti. In me nihil adhuc tentatum est palam, nisi quod Lovanii potissimum prædicatores quidam me mendacissimis concionibus infamant apud populum: apud Principes variis titulis deferunt. Quidam cogunt ut scribam adversus Lutherum,

 cui

cui non est ocium ullum, ut vel legam illius libellos. Nihil ego video melius quam in hac re mussare. Tibi suaserim, ut pro tua causa scribas ipsi Leoni. Est ingenio mitissimo, & favet viris eruditis. Apud Aleandrum ea de re loquutus sum, quæ sint in rem tuam, quæque puto esse vera. Basileæ. Bene vale. Pridie Natalis S. Andreæ, Anno cIↃ IↃ XXI. *Raptim.*

In quibusdam Germanis, quibus toto pectore fidebam, minimum reperi fidei.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Nihil mihi fuit tuis litteris gratius, ornatissime Bilibalde. Nunc ut occupatissimus, paucis agam quod volo. Nemo nescit, quantum bonæ litteræ debeãt Frobenio, qui solus omnium suo damno nostris studet compendiis: sed ut sunt κερδαλέοι*, plerique insidiantur homini, propemodum coniurati ut illum perdant. Vbi quid novi operis prodit, quod putent fore vendibile, mox unus atque alter suffuratus ex ipsius officina exemplar,*

exemplar, excudit ac venditat minimo. Interim Frobenius immenſam pecuniam impendit in caſtigatores, frequenter & in Exemplaria. Huic iniquitati facile ſuccurretur, ſi fiat Imperatorium interdictum, ne quis librum primum à Frobenio excuſum, aut cui ſit aliquid ab auctore additum, excudat intra biennium. Tempus longum non eſt, & officina Frobeniana vel ob hoc favore digna eſt, quod nihil ex ea prodit ineptum aut ſeditioſum. Exc uditur nunc Paraphraſis in Euangelium Iohannis, Ferdinando dicata. cuius partem ad te mitto, ut oſtendas, ſi videbitur commodum. Non dubito, quin res facile poſſit impetrari. Referet tamen, ſi id fiat quam primum. Si non eſt commodum, ut fiat per te, poteris aliis mandare. Adeſt enim, ut audio, Iacobus Spiegel, mihi cum primis amicus, homo candidus: adeſt Epiſcopus ac princeps Teramnenſis, nuncius Apoſtolicus, qui pro ſua humanitate mihi ſemper favit unice. In hoc negocio mi Bilibalde mihi nec ſeritur nec metitur, & tamen Frobenii ac litterarum cauſa

 liben-

libenter & hic tibi debebo, qui multis aliis nominibus tibi sum obstrictissimus. Si diploma Cæsareum non statim poterit expediri, saltem sciamus, impetratum esse ut in his nundinis Frobenius possit uti titulo. Summus Pontifex ad me diploma plenum honoris ac benevolentiæ misit. Iurat illius Secretarius, non esse vulgare, sed vere omnia ab ipso Pontifice dictata. Bene vale, vir huius seculi decus. Basileæ v. *Kalend. Febr. Anno* cIↃ IↃ XXII.

Bilibaldo suo Erasmus S. D.

UTinam sicut alter alteri συμπαθοῦμεν, *& alter alterum consolamur, ita nobis invicẽ mederi liceret. Quanquam mihi sane minima dolorũ pars est corporis morbus. Ego mihi teste Christo conscius, me nihil ambire eorum, quæ sunt huius mundi, volens emigravero ex hoc domicilio, simul atque evocaverit ille noster Imperator, nque detractem tamen interim vel immori piis laboribus, si modo fructum aliquem adferre liceat Iesu Christo; sed videmus*

imbe-

imbecillitatem vel potius infelicitatem nostram, videmus hoc seculum prodigiosum, adeo, ut nesciam, cui parti me addicam: nisi quod conscientia mea satis confidit apud Iudicem Iohannē. Qui sub nomine Pontificis nescio quod agunt negocium, sic urgent omnibus laqueos veteris Tyrannidis, ut videantur addituri citius multa, quam quicquam detracturi. Rursus qui sub nomine Lutheri præ se ferunt vindicationem Euangelicæ libertatis, nescio quo spiritu rem gerunt. Certe multi se admiscent, quos malim non admiscere, si meum esset negocium. Interim exitialibus dissidiis ubique scinditur charitas Christiana. Interim in suspenso sunt hominum conscientiæ. Qui propensi sunt suapte natura ad licentiam, facile accipiunt occasionem è libris Lutheranis. Qui modestiores sunt, inter sacrum & saxum hærent. Hinc vident argumenta probabilia, & sensum naturæ; illinc vident auctoritatem Principū ac turbam innumerabilem. Quorsum autem res sit evasura, nescio; ego coactam & extortam fidem non magni facio. Gravis

vis est auctoritas bullarum, gravior diplomatum Cæsaris. sed ista fortasse cohibebunt ad tempus; linguas hominum an animos vertere possint, nescio. Vtinam Deus placatus nobis hoc immittat animis Principum, ut concordibus & synceris animis, nec alio spectantibus, quam ad gloriam Christi, scrutentur haud mali fontes, & remediũ aliquod efficax ac duraturum adhibeant, idque quam minimo orbis tumultu, hoc est, quam minimum cõvulso Reipub. statu. Quid multis? res eo delapsa est, ut omnino succurrendum sit populi Christiani libertati. Adeo multa irrepserunt paulatim in publicos mores, & ceu præscriptiones vim legis inevitabilis occuparunt. De conciliis non ausim aliquid dicere, nisi forte proximum concilium Lateranense concilium non fuit. Multum item sumpsit Scholarum auctoritas paulatim aucta, quæ nunc suas definitiones propemodum pro articulis fidei haberi postulavit. Iam sub umbra Romani Pontificis cauponantur, partim nimirum sibi vindicarunt, partim eo inso-

lentia

lentiæ progressi sunt, ut omnibus fuerint intolerabiles. Quæ paulatim collegere robur, non possunt subito convelli: & Magnatum auctoritatem palam contemnere nec tutum est, nec utile, mea sententia. Nunc ex una parte res agitur bullis & edictis, minisque: ex altera licentiosis, ne dicam seditiosis libellis. Quod si principes aliis rebus occupati, non possunt his animum advertere, demiror non existere bonos viros, qui prudenti consilio tantis malis occurrant. Mea res non admodum agitur. Instat vitæ meæ terminus. Sed morientis etiam est, bene velle rei Christianæ; Si modo recte persuasum est nobis, Christum esse caput immortale totius Ecclesiæ. Alius consulit suis privatis commodis: alius metuit, ne perdat quod habet: alius abhorret à tumultu, & quiescit: sed interim gliscit periculosum incendium. Me quorundam malevolentia tanta gravavit invidia, ut frustra sim conaturus, si quid tentem. Theologi quidam, sentientes, renascentibus per nos antiquis studiis suæ auctoritati paulatim aliquid decede-

decedere, etiam priusquam Lutheri nomen audisset orbis, nihil non moliebantur in me. His Lutherus telum porrexit, quo nos conficerent: tamen semper abstinui à Lutherano negocio, nisi quod hortabar sedulo, ut aliter scriberet, si vellet proficere. Successit Aleander, ut ante, Lutheri nomen hoc, Erasmo, quod figulus figulo natura excelsus, ferox, irritabilis, cui nihil neque lucri neque gloriæ satis est. Hunc quidam impleruntfalsissimis mendaciis, & sic instigarunt hominem, ut nihil curaret quid de me prædicaret, etiam apud summos viros, modo perderet. Et tamen apud me deierabat, non vivere quenquam amiciorem Erasmo, quam esset ipse. Discedens reliquit organa sua probe instructa, duos Theologos Lovanienses, D. Caracciolam Episcopum Laodiensem, hominem linguæ facilis, & Hispanum nescio quem in aula Cæsaris, suspicor esse apud Mottensem. Habet Romæ Stunicam, hominem omni iudicio insanum, & ad maledicentiam natum. Is exhibuerat Leoni libellum, qui continebat sex myriades

riades

viades hæreseon decerptas è meis lucubrationibus: & ea causa periclitabar, nisi mors intercepisset Leonem, alioqui non infensum Erasmo. Lutherani multi palam minantur libellos maledicos, & Cæsari propemodum persuasum est, me fontem & caput esse totius Lutherani tumultus. Atque ita magnifice periclitor utrinque; de omnibus bene meritus. Decreveram aliquid scribere, non adversus Lutherum, sed de concordia: verum video partes ambas sic ardentes, ut præstet quiescere. Quanquam vellem iam ante duos annos in me scripsissent Lutherani. Levassent me gravi invidia. Consului doctissimos Theologos si quid esset in nono cap. Epist. ad Rom. Negant quicquam esse mali; nisi hoc istis malum videtur, quod aliquid tribuam libero arbitrio; tam est perpusillum. Bene vale, vir clarissime, nosque, quod soles & facis, ama. Basileæ, III. Kal. April. Anno CIƆ IƆ XXII.

Non vacavit relegere epistolam. Quare ignosce.

Bilibal-

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

NEc ego poteram secus de tuo prudenti candore suspicari, mi Bilibalde, sed erant qui me litteris admonuerunt, ut te placarem. Vtinam Deus immittat animis principum orbis salutifera consilia. Pudet me horum tumultuum. Dicas Phaethontem admotum currui solis. Et interim nobis videmur Christiani, & agimus de Rhodo. Stunicam semper contempsi. Vellem autem quosdam Lutheranos negocium Euangelicum tractare prudentius. Nũc in summo tumultu sum, quod instent nundinæ. Post scribam copiosius. Bene valebis interim. Basileæ, sexto Id. Ianuarias, Anno cIↄ Iↄ XXII.

Bilibaldo Erasmus suo S. P.

DVrero nostro gratulor ex animo: dignus est artifex, qui nunquam moriatur. Cœperat me pingere Bruxellæ: Vtinam perfecisset. Nos eodem in statu fuimus quo ille; malo ex re nihili nato.

nato. Persentiebam animo voluptatem quandam, quod ex hoc turbulentissimo seculo migraturus essem ad Christum. Gliscit indies hæc pestis, nec ullum video exitum. Scripseram Pontifici consilium meum, sed Eccius scribit, suum consilium maxime placuisse, seque apud Pontificem valere plurimum. Ego me ab his contentionibus abduco, & ad tranquilliora. In paraphrasibus tractãdis videor mihi fieri melior: & nemo læditur. Gravamina reddidit mihi Sylvius Ægranus, sed nondum perlegi. Si tu recte vales, est quod magnopere gaudeam. Vt video, alius sibi sumpsit partes reddendi libros meos Ferdinando, ut aliquid ab eo extorqueret. Misi post, libellos inauratos. Ferdinandus & litteris humanissimis gratias egit, & centum florenos aureos dono misit. Emoriar, mi Bilibalde, si crediturus erã, in universis Germanis esse tantum inhumanitatis, impudentiæ, vanitatis, virulentiæ, quantum habet unus libellus Hutteni. Tot testimoniis ornatus est à me. Toties per me suo Cardinali ac cæteris Principibus cõmendatus est.

De

De nullo candidius sentiebam & loquebar. Nunquam à me verbo læsus est. Imo cum hic esset, obtuli colloquiũ, si quid esset rei seriæ: detuli ei officium, si quod à me præstari vellet. Nihil minus expectabam, quam hunc assultum ab Hutteno. Multis coniecturis adducor, ut credam Henricum Epphendorpium huius fabulæ artificem. Adeo ille subito factus est Huttenianus. Ego tamen non desinam esse similis mei. Nondũm statui, an velim illi respondere. Furit, nec habet, cuius iacturam faciat. Fugitat ac latitat nunc apud Helvetios, non absque periculo. Fovet illum Zvvinglius Thurregii, sed clam. Bene valeat meus Bilibaldus. Reliqua cognosces ex Ægrano. Basileæ, XIV. *Kalend. Aug. Anno* CIↃ IↃ XXII.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

V*Ehementer grata fuere tuæ litteræ, vel ob hoc, quod alacritatem quandam præ se ferebant. Nos his feriis natalicijs calculus dolori coniunctus, quem colicum vocant, penissime libera-*

erarat ab his vita malis. Et adhuc eo deiectum est hoc corpusculum, ut rear ne non perficiam, quod est in inibus, Actorum opus. Non metuo ortem. Satis enim diu vixi. Optarem ud mitius mortis genus. Nunc quot ortes habet unius calculi partus? Et oties regustanda mors? Sed Dei vo-ntati nos subiiciamus oportet. Cle-'s Septimus magnis promissis Romam cat. Illustrissima Domina Marga-ha, & Casar, in Brabantiam, alioqui iit pensio, qua iam plus quam bien-im non solvitur. Hic fremunt in me therani ingeniosiores. Et Lutherus suos scribit, nobis parum amicos. Ro-: quid sit futurum, satis divino: sunt im illic; qui gladiatoriis animis mihi tum exitium moliuntur. Ac iam e peregerant ante mortem Adria-Cui cum scripsissem consilii mei rtem, ab ipso rogatus litteris secretis, x sensi mutatos duos. In Braban-furiosis datus est gladius, qui me us oderunt quam Lutherum. Hic il aliud, quam agroto. Invitat iam e Rex Gallia. Sed videbor ad ho-

stem

ſtem fugiſſe. id inimici ſuadebant Cæſari; qui adhuc ſatis favet Eraſmo. Rex Agnlus ſic urget ut ſcribam adverſus Lutherum, ut videatur indigne laturus, ſi pergam negare. Quid hoc ſeculo turbulentius? Feceris pergratũ, ſi reliqua quæ iſthic aguntur, perſcripſeris, deque Lei noſtri geſtis. Vt Lutherus omnes inimicos ſuos nobilitat ac ditat! Demiror quis ſit exitus futurus huius conſilii & apparatus ad bellum, quod fit undique. Concurrent montes, opinor. Deus noſtros tumultus vertat in bonum publicum. De fuſili Eraſmo, recte coniecturas. Felicius provenire ſolet ex materia cupro ſtannoque temperata. Et Terminus, qui à tergo eſt, obſtat, quo minus facies feliciter exprimatur. Id velim iſtos tentare. Gaudeo Durero noſtro contigiſſe ſutorem ſuum. cui ex me multam dices ſalutem, & item Vatenbulio. Hoc ægre ſcripſi, manibus adhuc à morbo vacillantibus, in ipſo nuncii digreſſu ſubmonitus. Fabro noſtro precor omnia felicia. Scribe de ſingulis. Iodocus Orator Regis Poloniæ nondum accepit pre-

cationem

tionem Dominicam , quam opinor hic iam proſtare. Bene vale. Baſi-
: , tertia ab Epiphaniis die , Anno ↄ Iↄ XXIII.

Eraſmus Bilibaldo ſuo S. P.

Apito ſcripſit ad me , queri neſcio quid Vatenbulium ob librum ca- s emptum à Compergio. Iube illum bono animo. Efficiam , ut iſthuc, icquid eſt, bene penſetur. Miſi plum- m imaginem , videlicet ineptiens a- l amicum. Cupio ſcire , de ea quid ictum. Spero, Fabrum Conſtantien- Vicarium , ſic moderaturum au- itatem ſuam , ut non prodat Chri- n Phariſæis, Scribis , & Pontifici- . Vellem hos quoque plus ſapere in eratione ſua. Moneo ſedulo, & pro- nonnihil, minus tamen quam vel- . Tu nos amare perge. Nos noſtri diſ- les nunquam erimus. Bene vale tuis omnibus, vir clariſſime. Ba- , XI. *Kal. Decembr.* cIↄ Iↄ XXIII. *aluta noſtrum Apellem.*

Eraſmus

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

PRioribus litteris tuis iam respondi, quibus nunciabas, Leum adesse, ac de Dureri tabulis censuram egisse. An meas acceperis, non satis quivit ex tuis litteris intelligi. De rebus τῶν ἀρχόντων scito, te mihi quidem tuto scribere, si modo tuto commiseris litteras. quod antehac bene successit. Quod Clemens Septimus fœdus adversus Gallos renunciat, non satis intellexi. nam renunciat, quia nunciat; & renunciat, qui rescindit. Nihil minus decet quam Pontificem, qui pater est omnium, cum hoc aut illo ferire fœdus, sed æquam omnibus oportebat inter omnes componere concordiam. Et hoc omnibus bonis viris optandum est. Et Galli Christiani sunt. Imperii titulo minus faveo, quod video esse perennem fontem bellorum. Sed ista θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Verissimum est quod scribis, Lutherum plurimos evehere. Ille creat Canonicos, Episcopos, Cardinales, atque etiam ditat plurimos, velint nolint. Sed rursum

multos

ultos deiicit ac ſpoliat. Quorum de umero ſum ego. Cui per Margaretam : Cæſarem promittitur penſio conſilia- i, ſed in patriam reverſo. Verum il- : negat Egmondanus homo furioſus, matus gladio, qui me duplo peius o- t quam Lutherum. Habet collegam anciſcum Hulſtum, mirum hoſtem narum litterarum. Primum conii- int homines in carcerem: ac poſt quæ- nt, quæ obiiciant. Iſta Cæſar ne- t, quæ tamen operæ pretium eſſet il- n ſcire. Interim mihi debentur ingenti floreni aurei. Periclitatur & era penſio reſignatæ prabendæ. Ite- n atque iterum magnis promiſſis Ro- m invitor, ut advolem. Cancer vo- it, ego vix vivo, & hæc ſcribenti nciatur mors VVonaci ex calculo. manisſimo Varnbulio curabimus ut isfiat, cui & ipſe plurimum debeo. itifex hic deputavit ſex Cardinales ditiſſimos, qui de rebus Lutheranis ondeant. Addunt & illud: Ger- niæ Principes imploraſſe auxilium tificis adverſus Lutherum. Itaque ant rem brevi confectum iri. Nec

 dubito,

dubito, quin inter hos sex præcipuus sit Caietanus, etiamsi mox, ubi hæc scripseram, audio eum esse in Hungaria legatum. De fusili Erasmo scripseram, ex quo coniicio, litteras eas non fuisse redditas. Si artifex quispiam plũbeum archetypum expresserit purgatis angulis, felicior esset fusio. Deinde materia mixta ex ære & stanno felicius reddit imaginem. Postremo si solus Erasmus absque Termino funderetur, opinor melius cederet, nam densitas saxi, & aggeris, qui est à tergo, obstat, quo minus bene reddatur facies & collum. Licebit utrumque experiri. Si bene cesserit, fundat ac vendat suo bono. Si mihi miserit aliquot exemplaria felicia, quæ donem amicis, numerabo quod volet. Bene vale, patrone magne. Basileæ, postridie Dominicæ quinquagesimæ, Anno CIↃ IↃ XXIV.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Æ Granus solet exaggerare omnia, quanquam nihil adhuc accidit mihi indignius hoc facto Hutteni. Hanc technam

technam struxit Henricus Epphendorpius, qui omnia sua consilia miscuerat cum Hutteno, quum esset Basileæ. Vterque debebat animam. Visum est illis hac via posse extundi ducentos florenos ab amicis Erasmi. Et extorsissent aliquid, nisi obstitisses. Nam olfeci technam. Cum viderent nihil extorqueri posse, saltem à typographo voluerunt paululum abradere. Neuter fecit odio mei, quum de utroque sim bene meritus, sed amore prædæ. Nunc ab aliis quibusdam extorserunt sexcentos florenos & triginta. Huttenus habet ducentos: Iuvenis, cuius nomine bellum indictum, quadringentos: Epphendorpius legatus triginta. Favit alea, & hac sors attulit ei lucrum nonaginta. Isti habentur hic pro honestis viris. Spongiam meam, qua Hutteno respondeo, iam pene excudit Frobenius. Itaque sero mones: Quanquam responde contemptim. Emserum existimabam esse defunctum. Simile quiddam accidit mihi Lovanii. Scripseram Harmanno Gaudano, qui præter utriusque linguæ litteraturam non vulgarem Lute-

tiæ primam lauream meruit, familiariter de rebus ad ipsum pertinentibus, nec credebam fore, ut ulli suorum eas litteras ostenderet. Epistola circumfertur excusa. In ea, ut scribunt, taxantur Franciscus Hulstus & Egmondanus Carmelita, quibus Cæsar & Pontifex regnum commisit exurendi Lutheranos. Nondum vidi epistolam. Pontifex imposuit silentium Egmondano. Itaque mussant Theologi. Nescio an tibi scripserim de tragœdia exorta in Anglia. Iniecta erat regi suspicio, me adfuisse Luthero in novo ludicro libello. Ea de causa misi famulum. Is rediit omnibus felicissime gestis. Rex excusat sese: & item Cardinalis. Amicis veteribus accrevit & amor, & numerus. Donarunt famulo supra triginta florenos. Buschius, Hutteno furiosior, semper à me laudatus, & humaniter acceptus Basileæ, certe nullo verbo à me læsus, excudit nescio quid in me: quod fortassis exibit hisce nundinis. Huiusmodi conciliant non optimam famam Germaniæ. Nihil stolidius. Principes omnes hortantur in Lutherum. Ego

autem

utem non scribam, aut ita scribam, ut ui pugnant pro regno Pharisaico, ma- int me siluisse. Bene vale. IV. *Kal. eptemb.*

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

*CHarissime Bilibalde, adiit me Antvverpiæ iuvenis singulari ndole, tuæ sororis maritus, & mihi tuo omine salutem dixit, simulq; officium ium mihi attulit. Prodiit tandem ber Eduardi Lei, quo nihil unquam atum est neque virulentius, neque endacius, neque seditiosius, addo, ne- ue stultius, neque indoctius: & ta- en homo sibi placet, & invenit, quod ** applaudunt. Respondimus ex tẽ- re illius invectivis, ad quas si confe- ntur scripta Hoochstrati & Pefercor- , nihil sunt nisi merum mel. Nos, uod ad rem attinet, satis strenue nos ssimus in refellendo. Cæterum, quo- odo monstrum hoc, natũ in perniciem norum studiorum, sit à vobis ex- diendum, ex amicorum litteris co- oscetis; quibus hoc negocii dedimus.*

Nisi pestis nos deterrebit, fortassis hoc vere toto commigrabimus in Germaniam. Intera cura, ut quam optime valeas, amice magne & patrone incomparabilis. Lovanii, XIV. *Kalend. Aprilis.*

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Doleo tibi rem esse cum podagrâ. Si Luciano credimus, solent hoc tempore huius Deæ mystæ redire ad suas cantiones. Hoc magis irascor morbo tuo, quod nos privat dulcissimis tuis litteris. Nos aliquot dies expatiamur in Burgundiam, absterśuri situm, quem diutino otio latebrisque contraximus. Expectamus, quid isthic agatur, si quid tamen agitur. Qui has reddit, prædicat, sibi nescio quid affinitatis tecum intercedere. Alioqui non eram scripturus. Bene vale, vir optime. Basileæ, postridie Idus Aprilis. Anno CIↃ IↃ XXIV.

Bilibal-

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

VIr ornatissime, scripsi nuper per eum, qui fusiles imagines reddidit, simulque significavi, tuas litteras hactenus bona fide mihi redditas fuisse, quod videreris aliud suspicari. Clemens VII. misit ad me diploma honorificum, cum honorario munere ducentorum florenorum. quos non accepissem; nisi nominatim expressisset, se misisse ob Paraphrasim inscriptam. Pollicetur & in posterum magnifice. Cardinalis Campegius misit ad me proprios nuntios, quibus respondi, quæ mihi videbantur pro publica concordia facere. Quamquam, ut nunc agitur hæc fabula, ego nullam video catastrophen. Ita me Iesus bene amet. Res indies serpit latius. Neutra pars agit de componendo dissidio: Imo plerique nihil aliud agunt, quam ut oleum addant camino. In Hollandia mea passim fugiunt Monachæ, ac nubunt in Domino. Carmelita ille exautoratus est & à Cæsare & à Pontifice. Hulstus illius collega vix

effugit capitis supplicium. Studia felicissime procedunt, frustra frementibus Theologis. Me clamant hæreticum. Sed nemo credit illis. Scripsit ad me Martinus Lutherus per Ioachimum quendam satis humaniter. Cui non sum ausus pari humanitate respondere, propter sycophantas. Respondi tamen paucis. Melanchthon, ut audio, cupiebat colloqui nobiscum: sed non audebat me gravare invidia. Ego certe eam invidiam contempsissem. Est iuvenis ingenii candidissimi. Argentorati magnus est tumultus, etiam in senatu. Noster magistratus cœpit moderatius favere Lutheranis. Timent exemplum Argentinẽsium. Othonis libellus rursus exiit, per auctorem recognitus, & , ni fallor, auctus. Nondum vidi. Exiit & epistola Alberti omnium stultissima. Ea non dubito quin sit Buschii, tametsi stylum quantum potuit dissimulavit. Sed novi penitus illius ingenium. Is homo semper à me amanter cultus, ne verbo quidem unquam à me læsus est. Huiusmodi muscæ perdent unguentum & Euangelii & bonarum litterarum. Hisce præsti-

præstigiis delectatur Epphendorpius. Gaudet lædere, & vult me scire; sed sic, ut apud alios possit inficiari. Posthac non est animus, talibus naniis respondere. Romæ excusi sunt clam duo libelli Stunicæ. In quorum altero defendit Interpretem à solœcismis, quos illi impegeram: sed interim dissimulat innumeros, quos tueri non poterat. Et hos quadraginta, opinor, sic tuetur: Græce est ὀρθρίζειν; *igitur Interpres recte dixit*, manicare: *quia licet fingere nova vocabula. Aut reddidit figuram, aut Hebraicum: Igitur non commisit solœcismum. Nam in Græco est* ἐπὶ τρίς, *ergo bene vertit*, per ter, *in Actis. In altero prodit, quid ex ipsius Annotationibus castigarim tacito ipsius nomine, quasi parum fuisset, illi libro respondisse, nisi totum opus Annotationum inauspicato nomine contaminarem. Romæ ridetur ab omnibus. Et tamen homo sibi plaudit. Promittit enim, se non conquieturum, donec Erasmus agnoscat unum Stunicam pro cæteris extitisse, qui ipsum vincat non solum in sacris litteris, verum etiam in profanis. Pontifex*

tifex tamen vetuerat excudi. Nec audent vendere. Clemens VII. misit Legatum in Angliam quendam Minoritam Archiepiscopum, qui pacem indiceret Principibus. Sed nihil egit. Itaque magnam pecuniæ vim à Rege oblatam recusavit accipere. Arbitror Angliæ regem iam traiecisse. Sic imus in Turcas. Iusserat Cæsar mihi solvi pensionem: sed excusant belli onera. Promittunt tamen cum fœnore redeunti. Libens aliquo demigraro vel ob invidiã, qua me gravat amicitia Frobenii apud Typographos. Nondum statui. Sed statuam brevi. Quando rumor Libelli de libero arbitrio sparsus est, ne quid suspicentur atrocius, opinor esse satius edere. Nam ego rem ea moderatione tracto, ut sciam, nec ipsum Lutherum indignaturum. Invisimus Bisantium; sed affecti pituita vix revolavimus in nidum. Vbi revixissemus, sic adortus est calculus, ut nunquam antehac periculosius. Vtor nonnunquam terebinthino. Balneis, quoniam non assuevi, non audeo me credere. Bene vale, vir incomparabilis. Basileæ, XII. Kalend. August.

August. *Anno* cIↄ Iↄ XXIV.
Nosti manum cui mancipii.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

ARbitror omnes epistolas tuas mihi bona fide redditas, quarum nulla mihi non fuit iucundissima. De meis dubito. Nam de prima imagine anea mihi reddita, scio me bis scripsisse. Et nunc has accepi, quas promiseras litteris per civem quendam scriptis, una cum epistola, qua significas, quid post abitum Principum sit isthic gestũ. Ferdinandus fuit Brisaci ac Friburgi. Faber studiose me ad Principis colloquium evocavit: id mea magnopere interesse. Ego sedulo excusavi. Cupiunt conflatam invidiam mecum dividere. Vbi videro, partem utramque se prabere ad concordiam, non deero meo officio. Scripsit ad me Lutherus; sed suo more, pollicens, se ignositurũ imbecillitati mea, modo ne ex professo scribam adversus illius dogmata. Illi respondi, sed paucissimis, ac meo more civiliter. Non vacabat pluribus. nam aderat eodem

 tempore

tempore Hieroslaus Baro, Regis Poloniæ orator, homo candidus, & nostri amantissimus: sed Luthero vehementer infensus, quemadmodum & Rex ipse. Melãchthon invisit patriam suam, me, ut aiunt, invisurus, ni metuisset me gravare invidia. Misit ad me Ioachimum quendam, quem unice diligit, & scripsit de me ad Pellicanum amantissime. Scis, opinor, Petrum Mosellanum vita defunctum. Hedio noster penultimo Maii duxit uxorem Argentorati, bene dotatam. Ego & Cardinali, & Pontifici, atque etiam Fabro scripsi, ne rem tractarent sævitia, neve odio malorum læderent bonos. Et promiserunt, se facturos. Miscent se huic negotio quidam, qui nihil aliud videntur affectare, quam tumultum ac seditionem. Magistratus hic incipit minus favere Lutheranis. Hæc ægre scripsi, mi Bilibalde, misere gravidus calculo, quo iam menses aliquot carueram, postea quam desieram vesci piris assis, sed, ut hic sunt, sylvestribus. Quidam putant, fusionem felicius eventuram, si Cyprio æri misceatur stan-

num,

num, ex quali materia fundũtur campana. Eſt & aliud remedium, ſi caput Termini vertatur ad latus. Nunc utrinque reſpondens denſitas facit, ut vultus minus feliciter reddatur. Eſt inſuper & ars contrahendi imaginem: ſed longum id eſt, & laborioſum: ſi excipiatur argilla incluſo circulo areo, deinde ſicceſcat, idque fiat ſapius, tandem ex argilla excipiatur plumbea. Id commodius fieret, ſi haberetis fontem. Is eſt in plumbo, ſed apud artificem: quamquam is pollicitus eſt, ſe mihi illum redditurum. Nam habuit ex me ſupra triginta florenos opera ſua pretium. Tantum idem habuit pro pictura. Et rurſus nuper miſi in Angliam Eraſmum bis pictum ab artifice ſatis eleganti. Is me detulit pictum in Galliam. Rex me denuo vocat. Paratum eſt amplum Sacerdotium. Hic ob vinum ſubinde periclitor. Si qua pax affulſerit, fortaſſis eo me conferam. In Aprili contuleram me Biſantium. Magiſtratus ſimul & Canonici obtulerunt ampliter. Egi gratias, & reſpondi, mihi ſatis eſſe ad ſimplicem victum: me

malle

malle meo otio & illo libero favore uti, quam pacta munificentia. Expecto propediem famulum meum ex Anglia & Brabantia. Tum statuetur aliquid. Id quicquid erit, tu non ignorabis. Vtinam meus calculus coniugatus tua podagra simul exularent apud Indos. Experior; quod scribis, omnes fere litteras aut intercipi, aut resignari. Scripsi quidem Duci Georgio, ab ipso provocatus. Quum non responderet, idem argumentum per alium misi. Nec responsum est. Rursum nuper scripsi aliis de rebus. Eas suspicor suppressas, quamquam ibi nihil erat, quod ad Lutherum pertineret. Bene vale. Basilea, tertio die Iunii. Has non relegi. ignosces.

Nosti manum.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

V*Ir clarissime, iam bis scripsi, licet paucis. Primas suspicor non esse redditas. Erat Minorita, qui cucullum excusserat; sed improbitatem non excusserat. Dedi septem blaphardos, pollicitus largiora, si hic fidem hominis compro-*

comprobassem. Talibus erroribus nunc plena sunt omnia. Scripsi rursus per negotiatorem quendam. Annulum, & fusilem Bilibaldum, mox & pictum felicissima Dureri manu, accepi. His utrumque cubiculi mei parietem ornavi, ut quocunque me vertam, obversetur oculis Bilibaldus. Vtinam scripsisses, quid haberent argumenti nugaces isti libelli. Suspicor ex Argentorato venire. Nam Epphendorpius apud quosvis etiam iactat, se scripsisse in me. Otthonis furias nosti. Hoc tantum nunc licuit scribere, mi Bilibalde, vix à morte restituto, imo verius alteri carnificinæ servato. Parturii totos decem dies: tandem prodiit calculus ingens. Iam desperatus. Ita subinde se variat morbus, ne sit remedium. Scribam brevi copiosius. Scripsi pridem Roberto à Mosheym, & Ioachimo Camerario, quẽ audio nunc esse Bãberga. Si potes, isthinc cura ut epistolæ ad istos perveniant. Durero salutem plurimam. Basileæ, V Februar. Anno CIƆ IƆ XXV.

Erasmus

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Accepi meum Bilibaldum, primum fusilem, cum annulo & litteris: nunc etiam pictum ab Apelle. Respondi quidem per quendam impudētissimum planetā, qualibus nunc impletur mundus. Dedi blaphardos septem, quæ res illi vertat male, pollicitus largiora, si bona fide perferret. Is, ut video, verba dedit. Quæ isthic geruntur, ubique fient brevi, nisi quis Deus prospexerit. Huc omnino provocant Euangelici, vel reclamante Luthero. Plane quidem tendunt in exitium rerum & disciplinarum omnium. Cuperem huius tumultus felicem exitum. Lutherum plane contemnunt, postquam cœpit esse moderatior. A Durero cuperem pingi. quid ni à tanto artifice? Sed qui potest? cœperat Bruxellæ carbone. sed iam dudum excidi, opinor. Si quid ex fusili & memoria sua potest, faciat in me, quod in te fecit, cui addidit aliquid obesitatis. Pharmaco tuo nondum ausus sum uti. De meis scribam brevi.

Nam

Nam auriga qui tuas reddidit, postridie mane abiturus, post cœnam renunciatur abire. Et idcirco nolui multum scriptura periclitari. Bene vale. Octava Circumcisionis, Anno cIↃ IↃ XXV.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

Q*Vod semper ad moderatiora consilia votum pars altera vocavit timiditatem; altera collusionem cum Lutheranis: nunc cũ utraq; pars mordicus tuetur sua, & adeo nihil remittit de iure suo, ut prioribus & iam occupatis nonnihil etiam addat, res eo progressa est, ut solus Deus tempestatem rerum humanarum in tranquillitatem possit vertere. Nusquam non pervagatur fatale malum. Aiunt Archiepiscopum Hungariæ profligatum. Carolus Campegius sese recepit in Italiam, cessit & Ennius Episcopus Verulanus. Archiepiscopatus Salisburgium obsidetur. Hic rursus ruricolæ & nobiles in armis sunt, altera alterius internecionẽ minitantes. Basileenses conati sunt compositis*

sitis

sitis rebus sanguinis effusionem excludere; sed inanis sumpta est opera. Ferdinandus agit apud VVirtenbergenses. expectatur Friburgi, an venturus, nescio. Est civitas Brabantiæ satis ampla frequensque: Sylvam ducis appellant: hic populus eiecit Minoritas & Dominicanos omnes. Eam nunc obsidet Margareta Cæsaris amita. Antvverpiæ quidam ausi sunt extra civitatem concionari, nec veritus est illo populus confluere, contemptis omnibus Cæsaris, Margaretæ, & Magistratuum edictis. Itaque tota civitas illa fervet periculoso tumultu. Aguntur excubiæ nocturnæ diurnæque. Castigatis Buscoducensibus, vereor ne impetatur Antvverpia. Vtraque civitas est opulenta. Proceres invitabit prædæ magnitudo, cui nunquam non inhiant, sic ut sufficiat quævis levis occasio. Apud Hollandos meos aliquot damnati sunt hæreseos. In hos sævietur. Hulstius pridem exarmatus, denuo per Cæsarem armatus est. Is erat solus profanus Inquisitorum coryphæus. Maxima populi pars apud Hollandos, Zelandos & Flandros

scit

ſcit doctrinam Lutheri, & odio pluſquam capitali fertur in Monachos, Qui cum plerique ſint mali, tamen pro his nunc belligerabimur. Qui ſi vicerint, actum erit de bonis omnibus. Incipiunt nunc ferocire. Lambertus Campeſter Lutetiæ corrupit mea Colloquia, erro Dominicanus: Petrus Sutor Carthuſianus edidit libellum in me Parriſiis, ſimpliciter inſanum. Cui reſpondimus, non reſponſuri, ni præfatio Gallica teſtaretur, auctoritate Theologorum excuſum. Lovanii ſceleratiſſimus nidus eſt quorundam Dominicanorum. Vincentius, homo rudentibus aut ſtiva natus, nunc Theologiæ Doctor, ante annos aliquot ſcripſerat librū in me. eum ut liceret edere, profectus eſt ad ſuum Vicarium. Is omnino vetuit, ne tale facinus auderet. Conquievit, ſed ægre. Nunc tandem exiit liber. quo nil fingi poteſt barbarius, inſulſius, indoctius, mendacius, impudentius, inſanius. In eo laboratum eſt à quatuor: Vincentius addidit ſua venena: Cornelius Iuvelandus bonam operam partis confecit: Tertius quidam expolivit,

additis

additis aliquot flosculis : Godefredus Toxander famam operis in se recepit. Ad hæc connivent Theologi Lovanienses. Latomus tres emisit libellos, in quibus mirus strophis me petit. Huic respondit Oecolampadius. Aiunt titulum esse, Elleborum. Nondum enim vidi. Vereor ne hic tumultus citius in Italiam transvolet, quam expectet Pontifex. Nos interim non agnoscimus manifestam iram Dei, provocantis nos ad pœnitentiam, sed Ægyptiorum exemplo tot plagis admoniti, nihilo reddimur meliores. Multis in locis dure tractati sunt Monachi: verum plerique cum sint intolerabiles, alia tamen ratione corrigi non poterant. Tot privilegiis, tot exemptionibus, tot phalangibus armati sunt. Civitates aliquot moderatioribus consiliis utuntur. Permittunt exire. qui reddita ratione cupiunt mutare vitæ genus, his datur aliquid unde vivant ab ipsis monasteriis, etiamsi nil intulerunt, ceu longæ servitiæ merces. Iubentur abire, qui illic professi non sint. Nec licet illis suas colonias aliunde alio mittere, quemadmodum

modum solent. Nec fas est novitios sufficere, nisi permissu Magistratus. A curandis virginum collegiis arcentur. Nec permittitur illis concionari, nisi in suis monasteriis, idque consuetis duntaxat horis. Qui simul omnes volunt mutare cultum, permittitur. Qui nolunt, coguntur tamen obedientiam iurare Magistratui in his quæ pertinent ad reipub. commodum. Ita futurum arbitrantur, ut aut nullos habeant Monachos, aut habeant magis sobrios. Vacua monasteria vertentur vel in parochias, vel in pædagogeia. Nec posthac passuri sunt, ut à quoquam suscipiantur vota perpetua, quæ vocant, qui minor sit triginta sex annis. Tota cura transferetur huc, ut sint probi pastores. Quod si contingit, non erit magnus numerus monachorum. Aliquot monasteria relinquentur, sed insignia, & extra civitatum mœnia, immo procul in agris; quo sese gnaviter exerceant opere manuario. Cultuum infinitam varietatem omnino tollendam autumant. Nec ferunt anniversaria conventicula, quæ illi Ca-

pitula

pitula vocant, nec exemptiones, quibus abutuntur ad impune peccandum, sed erunt subditi suis Episcopis ac Magistratibus, quemadmodum cæteri sacerdotes & laici. Hæc an probanda sint, in præsentia non disputo: certe minore tumultu coërcebitur malorum monachorum tyrannis, & bonis monachis consuletur, immo iuvenibus omnibus, ne in talium servitutem posthac dedant sese. Quod populari tumultu geritur, infelicem habet exitum. Quod pro sua quisque libidine genus vitæ mutat, improbis fenestram aperit ad nequitiam. Si res ageretur Pontificis & Episcoporum auctoritate, rectissime fieret. Nunc certe proximum est, ut Magistratus auctoritas excludat confusionem, & ita consulat bonis, ut malis non detur peccandi licentia. Vtinam omnes essemus veri Monachi, hoc est, mundo mortui. Verum hos populos coniuratos, hos fomites mundus non videtur diutius laturus. Et quanquam immane videtur, quod rustici monasteria quædam diripuerūt, tamen huc istorum improbitas provocavit,

qui

qui nullis legibus corrigi possunt, ut ipsi inter sese conniventъ. Scripseras mihi de poculo, quod dono misisset Episcopus Olmucensis: cuius tamen in posterioribus litteris non memineras. Id autem datum est; mihi quidem inscriptum; sed quoniam Beatus acceperat litteras ab Olmucensi de phiala inaurata missa, & item à Velio, cum mihi nil esset scriptum, nec data esset Episcopo occasio cur mihi mitteret aliquid, tradidi poculum Beato, suspicans Compegium errasse in nomine. Si quid habes hac de re compertius, scribito. Ptolomæum tuum nondum vidi: sed tamen curabo ut habeam. Hic neminem invenio qui scit ex gypso fundere imagines. Itaque maluissem archetypum apud te manereъ. Linguam emisimus, ut fatearis posthac Erasmum elinguem foreъ. Calculus iam aliquando mitius me tractat, posteaquam assuevi vinum omne diluere aqua ex glycyrrhiza decocta. Sed tamen corpusculum hoc indies attenuatur & exarescit. Brevi, ni fallor, abiicietur hoc syphar, & exiliet nova cicada. Martinus Dor-

pius

pius nos antevertit; periit & Linacrus in Anglia: Longolius Bononia, & Baptista Casalius Roma, & Franciscus Deloinus Lutetia, magnus bonarũ litterarum patronus. Hic sesquimensem perpetua duravit pluvia, & quasi parũ sit commaduisse imbre cœlesti, stant in procinctu nobiles & agricolæ, congressuri, quo magis madescant mutuo sanguine. Saluta Durerum, artis Apelleæ principem. Et Paulum Rizium. Cuius catapotio sum usus hodie feliciter. Non sumo, nisi quantum est dimidium, nisi aut minus etiam, & tamen solvit alvum citra molestiam. Expectamus Erasmum, illa felicissima Dureri manu pictum, simulque litteras tuas. Bene vale. Datum Basileæ, quinto Kalend. Septembris, Anno cIↃ IↃ xxv.

Agnoscis manum tui, &c.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

OPinor iam redditum opus Chrysostomi Græcum, cui præfationem ad te præfiximus. Si has reddat Iacobus Ceratinus, rogo, ut hunc velut alte-

rum

rum Erasmum amplectaris. Vir est ita callens Græce, nec minus Latine, ut posset cum dignitate vel in quavis Italia parte profiteri; tum moribus plane niveis, sed adeo modestus, ut pene putidulus. Nec aliud habet vitium, si tamen hoc vitium est. Hunc iussu vel flagitatione potius Georgii Principis per litteras evocavi, non admodum sperans futurum, ut hanc conditionem non aspernaretur. Nam & apud suos amplis præmiis ad publicam professionem invitabatur. Succedit Petro Mosellano, sed decem Mosellanis eruditior; etiamsi Mosellani doctrinã & ingenium haud vulgariter adamabam. Alius fortassis indigne ferret, quod iuvenes præcurrũt senem. ego magnam capio voluptatem, quoties video minores eo profecisse, nonnihil etiam adiutos nostris lucubrationibus, ut his, quos habuere præceptores, possint ipsi vicissim præcipere. In Ceratinum itaque si quid officii collocaris, gratius mihi futurum est, quam si in me ipsum contulisses. Non deest illi viaticum, nec deerit, nisi contigerit obiter spoliari. Id si accidat, (quod

avertat Deus) me sponsorem accipe, si quid illi mutuaris. Plura scriberem, sed vehementer incertum erat, an Ceratinus esset isthac facturus iter, quod tamen ille videbatur cupere, vel tui videndi gratia. Saluta Ritium ac Durerum. Nuper rursum enixi sumus viperium partum, atque etiamnum anceps est valetudo. Bene vale, vir ornatissime. Basileæ, v. Id. April. Anno cIɔ Iɔ xxv.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

ORnatissime Bilibalde, volupe est te recte valere. Scripsi per Frobenium, per quem expecto tuas litteras. Nullus mundus vacat ab hoc tumultu. Quo sit evasurum hoc Euangelium, nescio. Mihi certe peperit certum exitium, quod ad huius mundi felicitatem attinet. De Ceratino doleo, & metuebam ne suum commendatorem pudefaceret, oblitus monitorum. Sic fere sunt novi Euangelici Professores. Christus omnia vertet in suam gratiam. Tuas mihi reddidit hic iuvenis,

mire

mire modestus ac placidus. Saluta Durerum, & medicum. Basileæ, pridie Matthæi cIↃ IↃ XXVI.

Bilibaldo suo Erasmus S.P.

DE Philippo facile satisfactionem accipio. Nesenus erat vehemens & constans amicus, sed mihi infelicissimus. Is, uti suspicor, instigavit Lutherum, ut sic scriberet in Regem Angliæ, & in Cochleum. Oecolampadio curavi protinus reddendas litteras tuas. Quid ille molitur, nescio. Quod meministi de litteris ac munere Ducis Georgii, littera jampridem reddita sunt ex Baden, ubi fuit disputatio. De munere nihil audio. Compergius misit duas pelles gabellinas, sed epistola Bonifacio missa mentionem facit vasciculi albarum pellium. Forte Polonius mutato consilio servavit per alium mittendas Alberto Durero. Quam gratiam referre queam, cogito. Dignus est æterna memoria. Si minus respondet effigies, mirum non est. Non enim sum is, qui fui ante annos quinque. Iam

M 2 *fere*

fere biennium est, quod sub Februarium laborans calculo sic concussus sum vomitionibus, ut ex hoc tempore semper decreverit corpusculum, quod ante solet post morbum sarciri. Aliquot menses sat cõmode valueram. Sed præter expectationem velut ex insidiis obortum est aliud malum. Mirus urinæ fluxus, primum sine dolore, mox cruciatus, velut ex locis exulceratis, cum fluxu materiæ, veluti gypsatæ, mira copia. Medici non plus adferũt spei quam muscæ. Aut vesicæ calculus, aut exulceratio mors erit. Dabit Dominus, ut spero, tolerantiam. Memoriam mei vobis amicis commendo. Alias copiosius: hoc nunc tantum licuit. Bene vale, Basileæ, III. Kal. August. Anno cIↄ Iↄ XXVI.

In quibusdam de Eucharistia ego velut parum eruditus subdubitarem, nisi me confirmaret auctoritas Ecclesiæ. Ecclesiam autem voco, consensum populi Christiani per universum orbem. Litteras quas scripsi Duci Georgio, cuperem quam celerrime ad eum perferri.

Era-

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Vir Clarissime, Libellum tuum de Eucharistia lecturo sæpe, nunquam hactenus licuit perlegere, tot obruor undique tragœdiis. Strages agricolarum sic in spem victoriæ erexit animos omnium. Sunt Romæ quidam Pegani, qui pessime volunt Germanis omnibus, sed duo præcipue mihi peculiariter infensi, qui nunc extrema moliuntur denuo, quum id facere nunquam cessarint. Pontifex bis misit mandatum ad Academiam Lovaniensem, ut blaterones illos coërcerent: & per Rhetorem totius Academiæ nomine fieri cœptum: reversus Latomus cum suo collega presserunt rem. Interim is, cui commissa fuerat executio, Theologus est persuasus à Latomi collega, quo nullum animal sceleratius vivit. scripsit clanculum Datario, quod mutaret consilium, excusaret se Pontifici. Datarius clam missis literis probavit factum, probavit prudentiam, & promisit silentium. Venit edictum Cæsaris

admodum severum: & hoc eluserunt. Impetrarunt ab aula edicti interpretationem, hoc est, irritationem. Habet Iodocũ præsidem Senatus Mechliniensis, hominem plusquam capitaliter infensum bonis litteris. Bedda misit ad me plusquam ducentos articulos damnabiles, ex libris meis collectos, nullius momenti. Lodovicum Berquinum præfectum & consiliarium regium iterum coniecerunt in carcerem, non ob aliud, nisi quod libellos quosdam meos vertisset Gallice. Mater bis scripserat, ut expectarent Regis reditum: delegati nihilo secius progressi pronunciaverunt eum hæreticum. Articuli sunt ad me missi, qui nihil aliud declarant, quam impudentissimas illorum sycophantias, & crassissimam inscitiam. Quibus respondi. Rex ubi rediit, & quid esset actum cognovisset, misit caduceatorem, denuncians illis, se velle cognitorem illius causa fieri. scripsit per alium, se vitam ac mortem Berquini ab ipsis reposciturum, si quid esset factum. Quid deinde factum sit, nescio. Iacobus Faber, qui metu profugerat, non ob aliud, nisi

nisi quod verterat Euangelia Gallice, revocatus est in aulam. Romæ Verpus quidam, quem nosti, qui misere invidet omnibus doctis Germaniæ, exhibuit libri partē olim in me scripti, nisi quod adiecit quædam ex hoc temporum statu. Furiose nomen suum dissimulat. Inter cætera dicit se mirari, quod in Germania tot hominum millibus cæsis, ego supersim, qui sic docuerim Germaniam. Deinde dicit, Lutheranos, quamquam impiissimos, ideo scribere in me, quod impietatem meam ferre non possint, qui Virgini Mariæ detraxerim suam virginitatem, Christo suam divinitatem, aliaque his furiosiora. In Hispania monachus quidam scripsit ad me librum plenum laudibus, sed virulentis aculeis respersum. Lutherus sic scripsit, ut nullum amicitiæ locum reliquerit, & tamen videtur sibi mire coercuisse stomachum. Dum adversus Lutherum pugno, scio me iuvare partes quorundam, qui me mallent extinctum, quam ipsum Lutherum. Liber tuus de Eucharistia vehemēter arridet Antilutheranis, Oecolampadianis mire

 displi-

displicet. Hoc dissidium, si tantum læderet nocentes, tolerabilius esset. nunc illis dissidentibus erigunt caput quidã, qui nulli bono bene volunt. Optassem eam materiam fuisse translatam in aliud tempus, aut saltem fuissent in vero concordes. Mihi non displiceret Oecolampadii sententia, nisi obstaret consensus Ecclesiæ. Nec enim video quid agat corpus insensibile, nec utilitatem allaturum si sentiretur, modo adsit in symbolis gratia spiritualis. Et tamen ab Ecclesiæ consensu non possum discedere, nec unquam discessi. Tu sic dissentis ab Oecolampadio, *ut cum Luthero sentire malis, quam cum Ecclesia. Citas autem illum reverentius alicubi, quam erat necesse, quum aliorum authoritatem potuisses adducere. Vbi extricaro me aliquantulum, perlegam totum librum tuum, deinde dilucidius intelliges quid sentiam, si tamen pateris, me de tuis ferre sententiam. Has litteras pro tua prudentia non communicabis quibuslibet, faciesque me de iis, quæ isthic geruntur, certiorem. Vale. Basileæ. postr. Non. Iunias* CIↃ IↃ XXVI.

Geor-

Georgius Saxoniæ Dux crebris litteris perpulerat me, ut mitterem, qui Mosellano succederet: misi Iacobũ Ceratinum egregie peritum utriusque litteraturæ. Res non optime successit. Fortassis incidit in suspicionem, quod non satis abhorreret à doctrina Lutheri. Si vacat isthic profitendi locus, fac ut sciam. Nam Sigismundo decretum est, hinc non discedere. Pro Ptolomæo tuo & Dureri libello iam gratias egi: nunc pictum Erasmum expecto.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

VIr Ornatissime, Huc me contuleram, ut adessem meis lucubratiunculis excudendis. Et statim ad nidorem hypocaustorum graviter ægrotare cœpi. Idem mali genus, quo laboravi quum hic essem proxime. Convalueram, sed ex intervallo repetiit nos morbus priore gravior. Iã dudum expecto, quem exitum sit habitura Lutherana tragœdia. Omnino spiritu quodam res geritur; an ex Deo sit, nescio. Ego, qui nunquam faverim Luthero,

nisi quomodo favet qui hortatur ad meliora, utrique parti sum hæreticus. Apud nostros pauci quidā aliis de causis inimici, etiam Cæsari persuadere conantur, me caput esse huius tumultus; non alio argumento, quam quod non scribo adversus Lutherum. A Lutheranis proscindor in professionibus quasi Pelagianus, quod plus tribuam libero arbitrio. Nonne belle mecum agitur? Absolvi Paraphrasin in Matthæum iussu Card. Sedunensis. Bene vale, vir clarissime. Saluta Sorores tuas, & si qui sunt, qui diligunt Euangelicam doctrinam. Basileæ, pridie Idus Febr.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

A *Tuo, mi Bilibalde, calamo, nunquam metui, iam pridem expertus & prudentem tuam civilitatem, & animum in amicitia tuenda constantissimum. Verum illud me male habebat; Oecolampadium meum nomen præter causam suis libris admiscere, eum ex me sciat, mihi ingratum esse*

ab eo

ab eo nominari: ingratius vituperari: ingratissimum laudari. Nec tamen ille finem ullum facit. Huius rei nihil unquam imputavi meo Bilibaldo. Nam multa dolent, quæ nulli possum imputare. De silentio tuo præter solitum, si nonnihil dubitavi, mirum videri non debet, quum & ipse scias, quantæ sint humanorum animorum mutationes: Euripum dicas: quot artes, quæ improbitas linguarum, præsertim hoc seculo? Huius tamen suspiciunculæ quamlibet levis non omnino me pœnitet, quæ litteras tuas desideratissimas extorsit. Quod me revocas ab apologiis, agnosco prudens & amicum consilium: nec id tui unius est, sed omnium fere cordatorum, qui mihi bene volunt. Verum hoc est fati mei. Pluribus tamen obticui, quam respondi: certe Sutori respondisse semper pœnituit, quod tamen magni amici impulsu feci. Dorpium toties ad ingenium redeuntem vici. Si Lectragicas molitiones, quæ parum succedebant, & Stunicæ fumos ex Hispaniis Romam translatos pernosses, minus improbares factum. At Luthero*

quietem agere, per Principes non licuit. Lutetiani Theologi quidam per Leum, quem nosti, olim orsi sunt suam fabulam: quam nunc eodem impulsore renovarunt subornato Bedda; cui respondi. Qua de re mihi omnes amici gratulantur, hæc esse prodita me vivo. Nam expectabant indies mortem meam: ubi vident vivaciorem quam vellent, impatientia victi prosilierunt in proscenium, impune, ut putabant, peracturi suam fabulam, Erasmo sepulto. Item quidam in Hispaniis conflato rursus libello sycophantico tantum tumultus ibi excitavit, ut res & Cæsarem & aulam, & Archiepiscopos & Academias exerceat. Tantum valet illud stolidum animalculum, ad dissidia natū. Quanquam nec hæc illi res succedet, licet habeat septem monachorum ordines ab ipso stantes. Nec ita nullum temporis operi in his rixis colloco. Longe plus datur epistolis, interdum nec iucundis, nec necessariis. Facile credo quod scribis de Ecclesiastis. Nam video populum exoriri, à quo vehementer meus abhorret animus. De catastrophe magnopere me-

tuo.

tuo. Perit concordia, charitas, fides, disciplina, mores, civilitas. Quid superest? Iuvenis ille gloriosus, de quo scribis, magnum malum accersit sibi, nec facit finem. Quum totius Huttenicæ tragœdiæ fuisset auctor, abusus familiaritate nostra, miratur si Principi scripsi, ut illud ingenium ab illis nugis ad honestam aliquam functionem avocarem. Calculum tibi meliorem gratulor. Meus mutatus est in aliud morbi genus perpetuum, sed tolerabilius. Ego, medicis valere iussis, Deo me commisi. De Alberti Dureri nomine celebrando, mea sponte cogitabam. Tamen admoneri gratum est. Iam isti podagræ mea quoque causa male precor, per quam tibi non licuit epistolam tuam absolvere, quum tuarum prolixissima quaque mihi soleat esse iucundissima. Cæsarem ornare te pro tuis meritis, sane gaudeo. Utinam & morbum queat auferre. Hæc ad tuas ad mel itteras. Nũc ad epistolam, quæ veluti ἐπίμετρον ἦν. *De Oecolãpadio, cuius negotii me iudicem esse noluisti, nihilo secius tamen licuit ex ea summam capere*

pere voluptatem, non tantum ob id, quod lepidissimis scateat iocis, sed quod te quoque hilariter vivere declaret. Ex ea didici, quod nesciebam, me rursus ab illo attractum. Opinionem illius longe meliorem nunquam dixi. Illud inter amicos dixi, me posse in illius sententiam pedibus discedere, si probasset eam auctoritas Ecclesiæ; sed adieci, me nullo pacto ab ea posse dissentire. Ecclesiam autem voco totius populi Christiani consensum. An idem dixerint hypocritæ, quorum meministi, nescio. A me certe sine fuco dictum est, & ex animo; nec unquam in Eucharistiæ veritate vacillavi. Quantum apud alios valeat auctoritas Ecclesiæ, nescio. Certe apud me tantum valet, ut cum Arrianis & Pelagianis sentire possim, si probasset Ecclesia quod illi docuerunt. Nec mihi non sufficiunt verba Christi: sed mirum videri non debet, si sequor interpretem Ecclesiam, cuius auctoritate persuasus credo Scripturis canonicis. Est fortasse plus vel ingenii, vel roboris in aliis. Ego nulla in re tutius acquiesco, quam in certis Ecclesiæ iudiciis.

ciis. Rationum & argumentationum nullus est finis. Agnoscit tua prudentia quibus epistolæ tuæ verbis per hæc responderim. Plura tecum libebat quidem, sed minime licebat. Excuditur totus Augustinus. Hoc oneris cum semper recusarim, tamen obtruditur humeris meis. Bene vale. Datum Basileæ, postridie Lucæ, cIↄ Iↄ XXVII.

Orsus eram de Eucharistia scribere adversus Oecolāpadii sententiam ante annum; & initium adhuc apud me est. Verum considerabam, me nihil aliud profecturum, nisi ut hic excitarem tumultum. Tum enim regnabat Oecolampadius, & adhuc plebem habet addictam. Præterea audiebam, Roffensem & Parisinos ad hāc provinciam accinctos. Nec mihi deest, quod agam, ut hoc non agam. Rursum vale. Durerum salutabis meis verbis amanter. Glareanus totus tuus est. Berus item & suffraganeus applaudunt.

Bilibal-

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

REddita sunt epistolæ tuæ, super alias aliæ, quæ mihi magno fuere solatio. Quid attinet Dureri mortem deplorare, quum simus mortales omnes? Epitaphium illi paratum est in libello meo. Allatus est huc rumor, qui mire doctos exhilaravit, sed præcipue Bonifacium Amerbachium, isthic sumptu & auctoritate Senatus excudi Pandectas: Optarunt & Græca Iustiniani excudi. Opinor Dilfum tibi narrasse de reatu meo. Ego hac in re obsecundavi consilio Beati Rhenani, & Lodovici Beri. Alioqui sciebam illum nihil acturum. Fumos hominis iam olim novi. Sed Beati ingenio semper abusus est ad huiusmodi dramata. Turbam amoliti sumus qualibuscunque conditionibus, pacem iniquam æquo bello præferentes. Nihil omissum est, compromissum est. Adhibiti duo testes. Arbitri datis dextris stipulati sunt obsequium. Pronuntiatum est de scripto arbitrium. Assensimus utrique. Subscripsi.

scripsimus manu utrique. Deinde bibimus ex eodem poculo: fracto inter nos pane, data dextra. Ominatus sum amicitiam fore perpetuam. Annuit ille, & comprobavit. Exhibitum est omnibus convivium φίλιον. In abitu petiit epistolam ad Ducem. Id præter pacta præstiti, ne quam darem occasionem. Petiit præfationem in librum ipsi dicandum. Id, quanquam absurdum & ineptum, tamen auctore Bonifacio feci. Quid consequutum est? Mox dicitur misisse famulum proprium, qui sub nundinas vulgaret atrocem rumorem, Erasmum esse damnatum Basileæ, conditionibus gravissimis, ut scriberet librum & epistolam contra se ipsum, deinde daret pecuniam: & hic ante abitum iactaret se adegisse Erasmum ad conditiones, ad quas ipse nollet descendere pro tribus milibus aureorum. Hic rumor mirum quantum exhilaravit pseudoeuangelicos. Qui triumphi? Quæ exultatio de nihilo? Hæc ego suspicabar futura; sed neque Beato, neque Bero potui persuadere, qualis esset artifex. Et eram plus quam occupatissimus, præ-

sertim

sertim in novis libellis. Quæ est hæc Germaniæ levitas? Omnes Euangelici iis κόρακας exultabant Erasmi auctoritatem sepultam, amici metuebant. Et hæ fabulæ de Hutteno, de Othone, de hac lite aguntur per quendam Euangelistam Argentinensem, qui se fingit amicissimum, & putat me non intelligere. ego cogor dissimulare. Semper provocavi Principes à sævitia, quo studio concitavi mihi quorundam iras. Posthac nec compescam illos nec incitabo, sed relinquam illos suo ingenio. Nec enim ullum finem fore video, nisi sævitiam. quam ad multos pervenire miserandum est. Sed hæc Christo relinquam. Mitto ad te postulationes illius, meam responsionem, & arbitrorum sententiam, ut rem omnem cognoscas, & amicis communices.

Libelli inscriptionem promitto, iam amico, & amicitiæ nomine. Nec est præscriptum tempus, nec semper natant libelli, & multi sunt, quibus hoc officium debeo pro meritis.

Epistolam ad Ducem promitto civilem, & quatenus licet cum tali principe agere.

agere. Fortaſsis odit Epph. ob alias cauſas mihi incognitas. Neque enim ſine cauſa eſt, quod ſeptem annis hic agens ocioſus, nunquam interim inviſit patriam. Arbitrium nominatim dicit, ad evitandam moleſtiam, & citra notam alterutrius. Ac praſcribit, ut utrinque offenſa & querela aboleantur. Primos duos articulos ita mihi praſtandos dixi, ut ſcripto pracepi. Scriptum vides, quod legit & probavit Epph.

De eleemoſyna non gravor. Nam arbitrium Iudicum facile cum meo conſentit; nec eſt praſcriptum tempus, & plus largior mea ſponte.

Fortaſsis negabit ſe ſparſiſſe hos rumores: quod ſi facit, quid hac perfidia deteſtabilius?

Dixit apud me, te ſibi ſcripſiſſe, Tuere famam tuam: ſtringe calamum in Eraſmum. Sciebam rem ſe aliter habere. Dixit Melanchthonem ſibi reſpondiſſe, quod ſcripſerat, de alio quodā ſcripſiſſe. At Melanchthon affirmavit; nec ſe ſcripſiſſe quicquā unquam Epphendorpio, nec illum ſibi. Optarim,

rim, mi Bilibalde, horum exemplar communicari amicis, atque etiam mitti in consilium ad amicos, præsertim ad Hermannum Novæ Aquilæ Comitem, & Iohannem Vlattenum omnium mortalium candidissimum. Tibi precor prosperam valetudinem. Nos tenuiter valemus, sed interim sufficientes immensis laboribus. Nam Augustinus quatuor prælis excuditur: Adagia duobus, præter alia. De Pandectis quæso ut nos reddas certiores. Basileæ, VIII. Kal. Maias, Anno cIↃ IↃ XXVIII.

Non relegi, ignosce.

Agnoscis tuum.

Erasmus Bilibaldo suo S. P.

Vir Clarissime, opinor Franciscum Dilfum apud te fuisse, talemque compertum, qualem depinxeram. Ab eius abitu redditæ sunt mihi tuæ litteræ, satis & alacres, & copiosæ, quæ mihi tristitiam omnẽ abstersere, quam ex prioribus illis litteris, quas oborta tibi paralysis interruperat, conceperam. De fide amicorum etiam, post illã meam queri-

querimoniam, talia comperi, ut totam anchoram sacram & non sacram fixerim in Christo, qui solus nec vult, nec potest fallere. Homines mirum quam interdum simulent & dissimulent, & si qui ex animo bene volunt, immane quam hoc est temporarium, quam levi occasione totus ille favor vertitur in odium! Ibi quam tenax offensæ memoria, quam profunda beneficiorum omnium oblivio! Sunt qui prodesse, si velint, nihil possint, quum lædere nemo non possit. Sunt qui dum imprudenter prodesse student, lædunt maxime. Cum talibus amicis nobis res est; quod quidem mihi tecum commune esse doleo, moderatius laturus, si mihi proprium esset incommodum. Mones autem & prudenter, & amanter, ut horum mores boni consulam, ni malim in solitudinem aliquam demigrare. Humana vitia facilime condono amicis; capitales perfidias ab iis, in quos fui cumulatissime beneficus, devoro quidem, sed non sine tædio. Absit autem, ut tale quicquam de te suspicer. Quanquam novi, quosdam huic rei natos, dirimendis

dis bonorum amicitiis. Facile boni consulo, quæ scribis de Oecolampadiano negotio, modo tu probes, quod in eo quietem ago. Fueram orsus, sed ilico sensi me nihil aliud profecturum, quam ut hic concitarem tumultum, rebus nimium suppuratis. Et iam nunc meditor fugam, nec video quo. In Hispaniis tantos tumultus excitarũt μοναχῶν παῖδες, ut nec Cæsaris, nec Archiepiscoporum auctoritas possit eos compescere. Lutetiæ Theologi quidã duce Bedda moliuntur extrema. Lovanii, qui princeps est huius carnificinæ, mihi capitalis dicitur inimicus, ut est bonis omnibus. In Anglia invitat amantissime tum Rex, tum Archiepiscopus Cantuariensis. Sed plurima sunt, quæ me deterrent ab ea insula. Verum, quorsum attinet hæc deliberatio? quum hæc valetudo non patiatur ullam profectionem, quum ægre domi tuear vitam, si tamen hoc est vitam, & non potius animam agere. An Philippus adfuerit Luthero adversus Diatribam, nec ne, mea quidem haud magni refert. Articulos rursus hic excuderunt. Videtur

Luthe-

Lutherus nonnihil adulari suo Principi. Vbicunque regnat Lutheranismus, ibi litterarum est interitus. Et tamen hoc genus hominum maxime litteris alitur. Duo tantum quærunt, censum & uxorem. Cætera præstat illis Euangelium, hoc est, potestatem vivendi, ut volunt. Regis Ferdinandi res sat pulchre habent in Vngaria, si liceat per Turcam. Vrsinus Velius iam conscripsit librum de rebus ab eo gestis. Anabaptistas potissimum suppliciis torret, qui tollere dicuntur omnem principatum. Calculus meus versus est in calcem, cuius magnam vim quotidie eiicio, sed tolerabili cruciatu. Divino malum cõceptum ex vino & saccharo. quorum utrumque venefici calce temperant. Vtinam tibi pro ista aqua, qua vitam, quemadmodum scribis, sustentas, contingat ambrosiæ succus, qui te reddat immortalem, ut patriæ quam diutissime prodesse queas. Dureri vicem vehementer doleo. Arbitror te legisse locum in quo mentionem illius facio. Totum opus nunc absolutum est. Fortasse dices esse coactius. Fateor, sed

non

non dabatur alia occasio: & arbitror, eum libellum, qualis qualis est, maxime volitaturum per manus hominum. Clebergus iam pridem hinc abest, nec scio, quid egerit. Me bis invisit, abiens non salutavit. Glareanus hic nunc solus habet discipulos frequentes. Deest homini sors, nunc cogitur in diem vivere. Hactenus ad tuas litteras, quas decimo quarto Februarii scripseras. Dilphum apud te fuisse puto. Scire cupio, quomodo tibi iuvenis placuerit. Caesaris epistola, quam ad me dedit proximam, exemplum ad te mitto. Ex Apologia, quae nunc prodit, cognosces aliquam Hispanicae tragoediae partem. Si Lutherani abstinuissent ab Eucharistia convellenda, Missa abroganda, imaginibus tollendis, ac suos inprimus provocassent ad vitae sinceritatem, sperari poterat laetior exitus. Nunc Lutherus tacet, Melanchthon mitigat; sed sero, ut ait proverbium, sapiunt Phryges. Bene vale. Basileae, Anno CIↃ IↃ XXVIII.

Bilibal-

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

Magnam voluptatem attulit mihi epistola tua, Bilibalde, tam alacris ac gestiens. declarat enim tibi à podagra & calculo ferias esse; quod utinam sit perpetuum. Quod mihi gratularis elapso, tu quidem & amanter facis, nec sine causa. Vt enim nonnihil fuerit periculi Basileæ, certe Friburgi magistratus me summa cum humanitate excepit. Cœlum autem comperio tam amicum meo corpusculo, ut hic propemodum videar repubescere. At antea mihi persuasum erat, hic Iovem esse tristem & incommodũ, semper nubilum ac nebulosum: & habuimus sane cœlum iam diu prodigiose pluvium: qua de re tetrasticho lusimus:

Obsecro, quid sibi vult, ingens quod ab æthere nimbus
Noctes atq; dies sic sine fine ruit?
Terrigenæ quoniam nolunt sua crimina flere;
Cœlum pro nobis solvitur in lachrymas.

 Verum

Verum hoc incommodum huius regionis non est proprium. Basileæ torrens quidam, qui sub terra labebatur, subito erumpens, tantam invexit calamitatem, ut negent iacturam centum millibus ducatorum sarciri posse. Tamen hoc quoque cœlo sat commoda valetudine sumus. Ceterum, quemadmodum gaudemus discessisse; ita vehementer inviti discedebamus. Ante annos quindecim cœpi cum ea civitate habere cõmercium, quam toties è Brabantia recurrens invisi, denique annos ferme octo, perpetuo illius hospitio sum usus, commodo sane bonoque. Ibi Iohannes Frobenius obtigerat amicus, quo synceriorem ne optare quidẽ à Superis poteram. Nec alius erat in me totius familiæ animus; unde & mea erga liberos benevolẽtia nihil illius morte est imminuta. Proinde civitatem illam propemodum adoptaram in patriæ locum. Nec ego, ni fallor, illi fui gravis aut incommodus hospes, id quod navim ingressurus tetrasticho sum testatus, quod aureus ille Bonifacius Ammerbachius, qui profectionis fuit

comes,

comes, suis tabellis excepit. Est autem plane nauticum, si libet audire:

Iam, Basilea, vale, qua non urbs altera multis
Annis exhibuit gratius hospitium.
Hinc precor omnia læta tibi: simul illud, Erasmo
Hospes uti ne unquam tristior adveniat.

Certe arbitror in ea civitate neminem esse, cui sit quod iure de me queri possit. Priusquam Lutheranismus eo demigrarat, eram & Ecclesiasticis, & Magistratui, & populo gratiosus. Mox ubi perspexerunt, à me nunquam impetratum iri, ut me tumultuoso negotio comitem præberem, nedum ducem, sordidi quidam & intẽperantiores cœperunt obgannire. Tandem epistolis, picturis, ac libellis incessere. Id facile devoratum est. Nec aliud illi profecerunt, nisi quod, quo vehementius adnitebantur, ut me vel invitum in factionem propellerent, tanto magis abhorreret animus. Tales enim vidi mores, ut etiamsi minus displicuissent dogmata, non placuisset tamen cum

huiusmodi fœdus inire. Quum perspicerem, rem paulatim ad summa tendere, iamque vix invidiam Principum & obtrectatorum apud meos sustinerem, qui iactabant, me non tot annos in ea civitate commoraturum fuisse, nisi tacitus probarem, quæ illic gererentur: subinde abiturientem me, nunc remorabantur orsa, quæ, nisi adessem, absolvi non poterant, nunc alia quædam alligabant, sed in primis periculum, ne mihi perniciosum esset, si nidum satis commodum, cui tot annis adsuevissem, magno salutis discrimine relinquerem. Sola enim vita recuperari non potest semel amissa. Cæterum ubi publicitus omnia templa cessissent ei factioni, cui me nunquam volui addicere, & sublatis aris sævitum esset in statuas ac picturas, tum nihilo secius his peractis, identidem novi quippiam exoriretur, resque videretur spectare ad seditionem, statui vertere solum, utcunque cederet profectio. Huc quum me magis etiam animaret Ferdinandi regis voluntas, qui tum Spirensi consilio præsidebat, nonnihil etiam stimulabant

bant

bant quadam non satis auspicata præsagia. Nunc stolidus ille Thraso minitabatur iudicia, nunc alter ille Viperinus simile quippiã moliebatur: quumque nihil haberent, quod obiicerent, tamen amicos videbam sollicitos, ne vel optimam causam sub talibus iudicibus perderem, quibus utcunque dedisse ansam, satis erat futurum. Ergo quum staret sententia discedere Basilea, consultatum est, utrum furtim subducerem me, an palam excederem. Alterum erat tutius, alterũ honestius. Nos honestum tuto prætulimus. Iam præmiseram duo plaustra scriniis & sarcinis onusta. Nam id clam fieri non potuit. Postridie nunciatum est mihi, Ecclesiastas omnes mihi vehementer infensos, duabus de causis. Altera, quod aditurus hortum Frobenianum, ipsis conspectis deflexissem ad dextram, ore veste obturato, quasi gestu significarem abominationem: quum os texerim ob ventos incommodos, qui admissi solent interdum dentium cruciatus gignere: & ad dextram ex more deflexerim, quod altera via esset, ut angusta, ita excre-

 mento-

mentorum fœtoribus molesta. Altera, quod in colloquio Cyclopem notaram quendam pralongo naso, qui ovem gestaret in capite, vulpem in pectore. Is iocus quum tortus esset in unum ex amanuensibus meis, qui sat bene nasatus, pileo ovillo uteretur, (nam tale pileum gestare Oecolampadium, nunquam audieram) existimabant eo notatum Oecolampadium. Ab his igitur ne quid forte mihi moveretur tragœdia, præsertim rebus ad eum modum exulceratis, per litteras excusavi me paucis Oecolampadio, invitans etiam ad colloquium, si pluribus vellet mecum agere. Is nihil cunctatus venit, eique facile satisfeci: negabat enim se fuisse offensum. Quod ad amicitiam attinebat, negavi me unquam inimico in illum fuisse animo, nisi quod in dogmatibus quibusdam dissentirem. Tandem cœpit suadere, ne discederem. Ad eam rem, quum multis argumentis uteretur, interrupi sermonem, Frustra (inquam) hic disertus esse laboras. Nam iam discessi, præmissa tota supellectili, etiam cum pecuniis. Egit, ne disce-

discederem nunquam rediturus. Respondi, me in proximum nidum evolaturum: Id ni succederet, observaturum quo me vocaret Deus. Postridie Tribunus arripit Beatum Rhenanum, rogavit num verus esset rumor me demigrare? ait esse verissimum. Sciscitatus est, num qua re offensus discederē: non arbitror, inquit, sed invidiam Principum ac Theologorum diutius ferre non potest: aliaque multa dixit Tribunus, quæ huc redibant omnia, ne discederem. Conducta est navis, quæ me cum aliquot veheret Neapolim oppidum plus satis adamatum Rheno flumini. Nam cæteri terra faciebant iter equis, apud Neapolim occursuri. Mihi, qui nec civis eram, nec cuiquam vel publice, vel privatim obnoxius, cum nemine quicquam erat negotii, & habebam litteras regias, quibus me ad se evocabat, si commode possem, tum diploma publicum, quo per universam Cæsaris ac Ferdinandi ditionem iter facerem immunis. Et tamen nescio quid remorarum invexerunt quidam, nunc hoc, nunc illud causantes; mecum tamen

men nihil actum est. Visum est amicis & nautæ, ut solverem, non iuxta pontem, qui locus est frequentissimus urbis, sed iuxta divum Antonium, qui & ipse portus est civitatis publicus. Nauta semel atque iterum revocatus est in Senatum. plus duabus horis consultatum est. Quid rei fuerit, nescio. Illud certum est, nauta vetitus est aliunde solvere quam à ponte. Nauta respondit, semper licuisse illic à quocunque portu publico solvere. Responsum est, illi nunc non licere. Id quum nullius referret, videtur non æquo animo in me fuisse, qui id vetuit. Quid facerem? parui magistratui, & à ponte solvi, meque populo spectandum aliquamdiu præbui. Præterea nihil accidit molesti. Reliqua omnia fuere prosperrima, nec multis annis ullius rei me minus pœnituit, quàm relicta Basilea. Discessi autem non modo summo cum dolore amicorum, verum etiam eorũ, qui favent novis rebus, si qui sunt inter eos paulo cordatiores. Sic abire malui, quam plerisque gaudentibus. Hic nihil accidit adhuc non ex animi mei

senten-

ſententia. Itaque patera tua ſane quam eleganti, quam dono miſiſti, libavimus σωτῆρι χειρός, non tertium, ut habet proverbium, ſed primum, ſecundum & ultimum: ſiquidem is eſt heri & hodie idem in ſecula. Munus ſcito mihi fuiſſe gratiſſimum, utpote ab animo profectum, qui poſſet etiam vitreo munuſculo gemmarum pretium addere. Terminus inſculptus admonebit me, non procul abeſſe diem ſupremũ. Et annulus pridem miſſus quotidie refricat mihi Bilibaldi mei memoriam. Tametſi altius infixus eſt animo noſtro Bilibaldus, quam ut eius generis mnemoſynis ſit opus. Ante paucos dies præter omnem exſpectationem vir egregius Antonius Fuggerus dono miſerat poculum mira forma, & pulcherrime inauratum, nihil præterea non offerens & humanitatis & benignitatis, ſi voluiſſem Auguſtam demigrare. Ac ne cauſari poſſem de viatico, deſignavit unde Baſileæ centũ florenos aureos acciperem. Video, mi Bilibalde, non omnes eſſe Sutores, Beddas, Leos & Stunicas. Ac plane malueram in celebri ci-

vitate vitam agere, ubi nihil non reperiatur; sed quidam apud me infamarunt cœlum Augustanum, & tam male tum de me ipse sentiebam, ut vix sperarem, corpusculum hoc dimidiati diei equitationem laturum. At illa profuit etiam. In Brabantiam crebris amicorum litteris revocor, cœlum ac terram obtestantium, quod alienas regiones illustrans, (sic enim loquuntur) solam patriam nullo digner honore. Et sane magis decebat in patria senescere. Sed quoties succurrit illius aulæ frigus, præsertim quum de numerando agitur; quoties meo cum animo reputo, quas digladiationes multis illis annis cum monstris quibusdam pertulerim, minus me tædet exilii. Vbi bene es, ibi patria est, habet proverbium. Libebit saltem ad annum hoc tam amico cœlo frui, nisi nos Mavors hinc propulerit. Scis quanto impetu nuper procursum sit ad arma; acies ferro ac machinis instructæ minimo spatio dirimebantur: feruntur fuisse viginti millia. Sed musca non periit. Tantum cerasorum magna fuit strages. O bellum incruentũ, &, ut

&, ut Græci dicunt, ἄδακρυς πόλεμος. De actis Spirensis Concilii nec admodum fui curiosus, ut scirem, &, si sciam, præstaret Harpocratem agere. Cum Iohanne Fabro semel hic duntaxat sum collocutus. Ex eius oratione divinavi nonnihil. quod utinam bene vertat, vanumque sit hic animi mei præsagium. De conciliandis regum animis, (quæ res tot annis florentissimas Reip. Christianæ partes, Italiam & Galliam, misere perdit) nihil bonæ spei ostendunt amicorum litteræ, quin potius significant ad veteres monarcharum iras quotidie novas accrescere: tantum abest, ut simultatem posituri videantur, quum nullum verius sit argumentum sublimis animi, quã quasdam iniurias negligere, quasdam ignoscere, &, si non promeretur is, qui læsit, certe Reipubl. condonare. Quid enim fieret de nobis, si Deus omniũ rerum verissimus Monarcha semel offensus nesciret iram ponere? Iam tot annis nulla fere Europæ pars vacat à tumultu, nec adhuc quicquam video, præter belli præludia. Fortassis hi rerum mo-

tus haud quaquã inutiles sunt Hispanis militibus. Verum quid facias? Hæc est rerum humanarum natura, sursum deorsum volvuntur ac revolvuntur in morem Euripi. Zasium plane beasti missis libris Digestorum, non enim aliter exiliit gestiitq; gaudio, quã si regnum obtigisset. Cæterum ut illi non invideo munus, ita vereor ne nobis tanta felicitate sit factus aliquanto ferocior. Miserat mihi cœnanti litteras tuas, indicans esse properandũ. Exemi syngrapham Germanicam, eique misi, duobus verbis rogans, rem suo curaret arbitratu, meis impendiis. Post biduum misit pateram, dedi puero asses duos; ac meis literis, quibus illi gratias agebam, inclusi coronatulum in viatici rationem. Ac ne dolo dicã, nonnihil metuebam litigatricem epistolam, sed non tam atrocem. Remisit aureũ inclusum litteris. in quibus videbatur me vocaturus in ius, nisi hoc honoris haberet cliens suo patrono. nosti hominis immodicam modestiam. negat sibi toto anno quicquam gravius aut magis invisum accidisse, & meam libera-

bera-

*beralitatem appellat insolentem. Mirabantur, ut ait, convivæ tam stupendam liberalitatem; ipse non stupebat modo, verum etiam expavescebat tantum proluvium.*Negat, *illic amicitiam esse sinceram posse, ubi numus mercator non patitur gratuita esse officia. Quãquam me Zasius ante multos annos, & multis & magnis officiis onerarit, quibus ne micam quidem gratiæ rependi unquam, nec in me tantum fuerit gratis officiosus, sed in alios quoque, vel notitia mei commendatos, tamen sua officia sic extenuat, sic deiicit, ut assis non æstimet. Postremo numina iurat, ac per principis salutem deierat, se quadrantem à me non recepturum. Hanc causam mira copia parique vehemẽtia sic agit, ut non ausus sim cum homine tam Iurisconsulto, tamque diserto experiri. cessi caussa, litemque cum adversario composui. Extra iocum, mi Bilibalde, nihil adhuc vidi in Germania, quod æque sim admiratus, atque huius viri ingenium. Non est candidus in amicos, sed ipse candor. Corpore consenescit; sed vix credas quam adhuc*

totus

totus vigeat animus: nihil decessit iudicio, nihil memoriæ: orationem vero, sic ex tempore bonis verbis bonisque sententiis, nec id sine lepore, scatentem, nec in Italo quoquam adhuc animadverti. Adde huc morum vere Christianam sinceritatem. Nullus ab illius colloquio non ad pietatem inflãmatior. Quidam, qui nihil aliud sunt, quam numeri, & fruges consumere nati, cornicum vivacitatem superant. Hic vir prorsus est immortalitate dignus. Verum quo minus sæpe liceat illius optatissima consuetudine frui, illud in causa est, quod cum ille surdaster sit, ego sum parum vocalis. Vt nihil est in rebus humanis, cui non aliquid admisceat incommodi Nemesis illa. Dominus te quam diutissime nobis servet incolumem, ornatissime Bilibalde. Datum Friburg. Id. Iuliis, Anno cIↃ IↃ XXIX.

Exem-

Exemplum codicillorum Erasmi ad Ioannem Oecolampadium, quorum mentio fit in præcedenti epistola.

ANte dies complures cupiebam te evocare ad colloquium: nam & tempus erat incommodum, & affligebat pituita tenacissima non sine febri. Sed verebar, ne quid hinc fabularum nasceretur in populo, quod res tum minus essent quietæ, quam nunc sunt. Hodie mihi narravit Hieronymus Frobenius, esse, qui nescio quid sinistri suspicentur de animo in te meo, quasi te scriptis meis perstrinxerim; deinde quasi nuper deflexerim ab itinere, ne te salutarem. Scito, utrumque esse vanissimum somnium. Nullam litteram scripsi, qua te perstrictum volui, aut quam scribens, de te cogitavi. Quum excuderetur colloquium Cyclops, quidam ex operis Frobenianis suspicati sunt, quod dicitur de ove in capite, vulpe in pectore, deque longo naso, ad te pertinere; quum constet, hoc lusum in Nicolaum

laum Cannium famulum meum, qui ambiebat in colloquiis celebrari. Is talem gestat pileum, & nasum habet longum, & colore est fusco, capillitio nigro. Te simili uti pileo, nunquam audieram, nisi hac occasione. Non sum tam ineptus, ut talibus nugis utar in viros. Ambiebat & Polyphemus celebrari, qui circumferebat codicem Euangelicum belle ornatum. quum ipsius vita nihil esset inquinatius. Sic res habet de scriptis. Iam ea via soleo fere semper adire hortum Frobenii, quum cœlum est commodius, quod altera sit angustior, & fœteat. Itaque si nullus adfuisset, illac tamen eram iturus. Nec te tum novi adversum, sed famulus admonuit. Itaque reflexissem iter ad te, nisi plures adfuissent mihi ignoti, quorum cœtum turbare nolui. Idque tum dixi famulo. Sic habet de suspicione. Quod si quid aliud est rei, hodie circa horam quartam usque ad sextam ero in horto Frobeniano: si dignaberis eo venire, uno comitatus, aut si mavis alio die, libenter tecum conferam. In libello quo respõdes Bilibaldo, notas me,

quasi

quasi dixerim, tuam de Eucharistia sententiam esse longe meliorem. Hoc fortasse Ioannes Danus ad te pertulit, sed perperam. Dixi tuam simpliciorem & expeditiorem, quod minus habeat quæstionum perplexarum. Alioqui si mihi certo persuaderem, tua dogmata esse meliora receptis, sic ut in ea persuasione conscientia mea possit acquiescere, hac ipsa hora profiterer eadem, qua tu profiteris, ulturus meo more furiosos quosdam monachos ac Beddaicos Theologos. Nunc quod unum possum, opto, & operam do, ut hi tumultus habeant lætiorem exitum. Bene vale. Reliqua in colloquio, si videbitur.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

Tandem vertimus solum, ex Rauracis facti Brisgoi. Dum promiscua fex plebis armata ac dispositis machinis versaretur in foro, nemo non timebat sibi, cui domi esset quod nolit perire. Aliquamdiu res videbatur spectare ad arma. Melior pars favebat Ecclesiastico negotio, sed numero minor.

nor. Nã altera multos habebat admixtos exteros, multos decoctores, multos palam infames. Hanc tragœdiam orsi sunt sub ipsam brumam, ne cui promptum esset vel fugere, vel accersere suppetias. Ecclesiastica pars, ubi videret, contra Senatus edictum, contraque iusiurandum fieri conventicula, induit arma; mox idem fecit altera, operas etiam educens in forum, ac bombardas. Auctoritate Senatus factum est, ut pars Ecclesiastica deponeret arma; quod ægre fecit & altera, sed ad tempus. Nam quum decretum esset sævire in divos ac divas, condensant sese in foro, dispositis tormentis æneis, & aliquot noctibus illic sub dio agebant, extructa pyra ingenti, magno omnium metu: in nullius tamen ædes irruperunt, neque cuiusquam corpus attigerunt, nisi quod consul mihi proximus vicinus, vir facundus & de Republica crebro bene meritus, noctu scapha subduxit sese, periturus ni id fecisset. Profugerunt & alii complures metu, qui tamen ex auctoritate Senatus revocati sunt, si vellent iure civium vivere: è Senatu vero

submoti

submoti sunt, quotquot faverent pristinæ religioni, ne qua esset illic suffragiorum dissensio. Hactenus tamen Senatus moderatus est tumultum, ut per fabros & artifices tollerentur è templis, quæ tolli placuisset. Tantis autem ludibriis usi sunt in simulacra divorum atque etiam crucifixi, ut mirum sit, nullum illic editum miraculum, quum olim tam multa soleant edere vel leviter offensi divi. Statuarum nihil relictum est, nec in templis, nec in vestibulis, nec in porticibus, nec in monasteriis. Quidquid erat pictarum imaginum, calcea incrustura oblitum est: quod erat capax ignis, in rogum coniectum est; quod secus, frustulatim comminutum. Nec pretium, nec ars impetravit, ut cuiquam omnino parceretur. Mox in totum abrogata Missa, ut nec privatim domi fas esset sacrificare, nec in finitimis pagis audire sacrum. Vbi summus ille metus ademtus est, ac propemodum spes esset, fore, ut in nullius facultates aut caput sæviretur, ad hanc clementiam adhortante Oecolampadio, quotidie tamē ex synodis illorum prodi-

prodibant nova plebiscita, cœpi de migrando cogitare, sed dissimulanter. Id quo minus fecerim ante Pascha, sceleratissima quadã pituita fuit in causa. Anxius vero metuebam, ne male mihi verteret, vertere solum; nonnihil etiam verebar, ne quam abituro remoram iniicerent. Itaque procuraram à rege Ferdinando duo diplomata, alterum quo me accersit ad sese, alterum quo tutus & immunis irem per ipsius ac Cæsaris totam ditionem. Primum omnium immitto clam nummos, annulos, & vasa argentea, quæ potissimum invitant prædonem. Aliquanto post palam onero duo plaustra scriniis & lectis. Hoc facto nuntiatur mihi Oecolampadium & Ecclesiastas infensos esse, idque duabus de causis, quas ex litteris adiunctis intelliges plusquam frivolas. Ego tamen reputans mecum quis esset rerum status, scripto placavi Oecolampadium, simulque ad colloquium evoco. Collocuti sumus diu, sed absque contentione. Obtulit ille sinceram benevolentiam: quam ego non recusavi, modo pateretur me in quibusdam dogma-

dogmatibus ab ipso dissidere. Tandem cœpit dissuadere, ne relinquerem Basileam. Respondi, me à mihi gratissima civitate multis nominibus invitũ discedere, sed me diutius invidiam perferre non posse; Viderer enim probare quicquid hic publice fit. Quum urgeret: respondi eam operam frustra sumi, quum tota supellex esset Friburgi. Instabat, ut saltem abirem rediturus. Friburgi, inquam, mensibus aliquot commorabor, illinc profecturus quo me Deus evocaverit. Sic datis utrinque dextris, discessum est. Hunc sermonem communicavit, ut suspicor, tribuno plebis, qui semper fuit huius negotii coryphæus, vir prudens sedatique ingenii. Egit cum Beato, ne discedam, multis argumentis. Mihi nemo verbum fecit. Si dixissem me offensum abire, promisissent satisfactionem; si ob id, quod non probarem ea, quæ illic instituerentur, vocassent me ad elenchum, eoque allegavi iram Principum, & invidiam Theologorum. Alioqui exceperam voces aliquot feroculas ac minaces eorum, qui plurimum valerent in hac factione.

Et

Et acciderant quædam præludia. Itaque non arbitratus sum esse consultum in ea civitate vivere, in qua nullus esset tam abiectus quin posset me lædere. Nec enim consentaneum est, magistratum ac plebem ex animo favere ei, qui dictis ac scriptis ab ipsorum dogmatibus dissentiret. Quum ipse conscensurus essem navim, nescio quas difficultates iniecerunt de sarcinis ancillæ. Cupiebam nautam solvere à portu secretiore, ne populo essemus spectaculo. Id constanter vetuit Senatus, quum antehac semper fuerit liberum à quovis civitatis portu solvere. Parui, & à ponte solvi, comitantibus aliquot amicis. Mihi nemo verbum. Hæc profectiuncula melius cessit, quam expectaram. Huius urbis magistratus obtulit omnem humanitatem sua sponte, priusquam me rex Ferdinandus suis litteris commendaret. Dederunt ædes regias, & Maximiliano extructas; sed imperfectas. Sedebimus hic aliquot menses, nisi bellum oriatur. Complures enim huc confluunt è Basilea,ferturque totum Canonicorum collegium huc commigratu-

migraturum. Ea res citius huc invitaret hostium sævitiam. Videor hic satis gratiosus omnibus. An tibi notus sit Ludovicus Berquinus, nescio. Is XV. Kalend. Maias Lutetiæ exustus est. pridie duodecim iudices pronuntiarant, ut exustis libris ac peracta palinodia, lingua illi pertunderetur; & mox æterno carceri dederetur. Quum is appellaret Regem ac Pontificem, irati iudices responderunt, se curaturos ne posthac quoque appellaret: ac postero die tradiderunt hominem incendio. Id si non commeruit, doleo; si commeruit, bis doleo: nec enim mihi causæ ratio sat cognita est. Nec Berquinum novi, nisi ex scriptis & quorundam commemoratione. Vitam hominis nemo non probabat, fortuna erat sat splendida, regi cum primis charus. Quod evenit, semper illi timui. nec ullas ad illum dedi litteras, nisi in quibus non anxie dehortarer ab hac contentione, cuius non posset non infelix esse exitus. Primam causam vicerat. Eam causam iactabat etiam scripto. Deterrui ne faceret, sed frustra. Admonui, ut titulo legationis

ali-

aliquo se subduceret, fugeret crabrones. Ille plenus fiduciæ iubebat me bene sperare. Retractus est paulo post in carcerem, & perierat, ni rex ab Hispaniis reversus illum eripuisset incendio. A carcere datus est aulæ, sub custode tamen. Tandem liber, causam agere cœpit adversus tres Priores, qui sua sententia illum damnarunt hæreseos adversus facultatem sacratissimam. Ego semper illi vaticinatus sum infelicem exitum, etiamsi causam haberet non omnino malam. ille contra sibi mihique pollicebatur indies speciosam victoriam. Quid facies eis, qui devoti sunt exitio? Hæc res mire tollat cristas Beddæ adversus linguarum ac politioris litteraturæ cultores. Proximis litteris scripseram Berquino, me à nullo hactenus fuisse infelicius adamatum, nec quenquam vidisse consiliis fortioribus, sed infelicissimis, nec alium cui spes essent æque pertinaces, sed falsissimæ. Dominus, ut spero, recepit illum in requiem suam. Bene vale. Friburgi VII. *Idus Maias, Anno* CIↃ IↃ XXIX.

D. Bili-

D. Bilibaldo Pirckheimero, Cæsa-
sareæ Maiestatis à Consiliis,
S. P.

Opinor tibi redditas litteras, quas ante dies aliquot misi, quibus instruxeram te adversus rumorem, quem Epphendorpius videtur per totam Germaniam sparsisse, non minus atrocem quam vanum. Nunc quid velim, paucis expediam. Opsopœus edidit epistolas Basilii & Gregorii Nazianzeni Græcas, quas in manus sumpsi versurus, quo Polono episcopo Cracoviensi, qui me ultro honorario munere sexaginta ducatorum provocavit, gratificarer. Sed comperi, depravatissime editas. In ipso statim titulo est, πατρῶν pro πατρός. Nam πατρῶν apud Græcos non dicitur. In prima epistola cõiicio fuisse scriptum βαθεῖ κάρῳ. Is fecit βαθακάρα, pro gravato crapula*, quod nec Græcum est, nec Latinum. Ex his coniectans cætera, abstinui à vertendo. Proinde te rogo, ut si exemplar manu descriptum est apud Opsopœum, iubeas mihi communicari*

Id si in tempore fiat, ante autumnum emittam. Sin minus, primo quoque tempore. Simul non est committendũ, ut tantus auctor ita depravatus maneat. Huiusmodi iuvenes audaciores quã eruditiores, & avidiores rei quam commodi publici, magnam pestem invehunt litteris. Opto te quam bellissime valere. Datum Basileæ, v. Kal. Iunias, cIↃ IↃ XXVIII.

Erasmus & nexu & mancipio tuus.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

EXistimo tibi redditas litteras, quibus rogabam, ut codicem calamo descriptum Epistolarum Basilii *&* Nazianzeni *ad me mitteres. Vehementer enim hoc cupio: nec levibus de causis. & fiet absque tuo detrimento. Sed expecto his nũdinis scripta tua. Ferdinandus honorificentissime scripsit ad me, invitans Viennam, salario quadringentorum florenorum, tantum ut illic vivam. Sed non est animus in alium migrare mundum. Si cognovero te recte valere, erit longe gratissimum. Bene vale,*

vale, vir ornatiss. Basil. VIII. *Kalend. Septemb.* cIↄ Iↄ XXVIII.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

CLarissime Bilibalde, Iussi ut Hieronymus ad te mitteret unũ volumen Epistolarum. In his reperies unam, qua tibi gratias ago pro patera tua: quod munus non minus gratum mihi fuit, quam si talentum auri penderet, quod quasi pignus esset constantissimæ tuæ erga me benevolẽtiæ, quam ego non in infima felicitatis meæ parte duco. De codice Græco, ignoscat tua humanitas mihi, quod non præsto fidem. Sub nundinas cœpimus conferre; quo sumus ingressi altius opus, hoc plus offendimus portentorum. Interdum toti versus omissi sunt, multa mutata, studio, ut videtur. Quin & epistolæ multæ omissæ. Postrema plusquam tertia pars voluminis abest. Collatio peracta est: sed cœpimus, quod nobis deest, describere. De Codice ne sis sollicitus. erit domino suo incolumis. Fortasse curabimus excudendum exemplar nostrũ.

Plura scribere in præsentia non vacabat. Nam & urget tempus, & autumnus me gravissimo dentium apostemate, non sine febri, parum humaniter salutavit. Cupio te quam optime valere, patrone & amice incomparabilis. Friburgi Brisgoiæ VIII. *Id. Septemb.* cIɔ Iɔ XXIX.

Bilibaldo suo Erasmus S. P.

NOs hactenus sub medicis ac chirurgis misere fuimus excarnificati, nec dum satis firmi, & tamen fugam adornamus, nec partem ullam video tutam ac tranquillam. Ab Italia deterret iter & prolixum & periculosum. In Galliis videtur quies à Beddis, vereor, ne & illuc se proferat bellorum incendium, imo vix audeo sperare à bello quietam fore Brabantiam. Iam enim bellum ardet cum Phrysiis. Suspicor autem hoc esse in capitulis fœderis, ut Gallus sibi vicinam Helvetiam invadat, si nolint ab hæresi resipiscere. Iam enim illos admonuit rex, precibusque minas regaliter addidit. Cæsar videtur

detur omnia facturus ex præscripto Pō-tificis. qua religiosa optimi principis obedientia magno malo est Florentinis; vereor ne & Germaniæ. Res agitur per Ioannē Fabrum & Eccium. Adest Episcopus Hispalēsis, homo severus, ut aiūt, qui tamen in monachorum Hispaniensium tumultu bonam navavit operam. Adest alter Hispanus genere, professione Theologus Sorbonicus, frater eius Dominicani, qui apud Hispanos vexilliferfuit adversum me. Adest Franciscanus Cæsaris à concionibus, male mihi volens Eccius, quod non expectaram: inter hæreticos ponit aliquot meas sententias, nisi quod pro Erasmo *ponit* quidam. *Te perstringit etiam, veteris odii memor. Multorum litteris invitatus sum Augustam, Cæsaris tamen nomine nondum. Decreveram hisce nundinis petere Brabantiam. Sed Faber & Episcopus Constantiensis suadent, ne quo moveam pedem ante perspectum Concilii exitum. Atqui tamen mihi serum erit moliri fugam bello cœpto, & urgente hyeme. Quidam G. N. è Brabantia profugus, & ex amicissimo sub-*

 ito

ito factus capitalis hostis, novam tragœdiam movit Argentorati; nebulo seditioni natus. Is est ficto nomine Vulturius. Quid rei sit, libelli te docebūt. Liber, qui prodiit titulo Ministrorum verbi Argentorati, dicitur esse Buceri, cui adfuit Novimagus. Nihil unquam legi seditiosius, nec fucatius. Quin & Albertus Pius rursum ingens volumen scripsit in me per conductos aliquot, omnibus locis è lucubrationibus Erasmi decerptis, quæ patent calumniæ. Aleander agit Venetiæ, diciturque quicquid est operum meorum diligentissime evolvere, in hoc, ut suspicor, quo Alberto suo suppeditet calumniandi materiam. Magna inter molles concordia. Brabantia habet Franciscū Titelmannum, iuvenem gloriosissime loquacem: apud Hispanos eiusdē sodalitii satis gladiatorie furit Carnaialus. sed talibus rabulis posthac ero mutus. Agnosco rusticitatem meam, ornatissime Bilibalde, qui toties liberalitate tua provocatus, nihil repono gratiæ. Debebam opera Augustini ad te mittere. Sed tamen non venit in mentem. Nunc iussi ut

mittant

mittant tibi Chrysostomum. Ex quo si quid habes abs te versum, velim communices. Habemus Commentarios eius in Epistolam ad Romanos, sed quibus dederamus vertendi negocium, nobis dedere verba. Curabimus tamen, ut ad Pascha accedant. Nonnullam spem præbuit & Baptista Egnatius. Opto te quam optime valere, vir immortalitate dignissime. Datum Friburgi IV. Kalend. Septembr. cIↄ Iↄ XXX.

Erasmum tuum agnoscis.

Erasmus Roterodamus egregio viro Ioanni Cholero Præposito Curiensi S.

M*Vlta mihi frequẽter scripta sunt & prædicata de Eccii vanitate, arrogantia, levitate, ac temulentia. in me tam virulentum animum gerere nunquam suspicatus sum, præsertim cum aliquoties iusserit me salvere: & amicos habeamus communes Ludovicum Berum & Ioannẽ Fabrum. Quam nihil sani habet illius responsio! ita loquitur, quasi articuli ad ipsum delati*

sint tanquam ad Imperatorem; non ipse legerit, nec scierit, cuius essent, antequam expostularem. Appellat σκανδαλώδεις, *quasi ob eiusmodi nanias coierit concilium. Notat quod vocarim eas Sententias, quasi profitear me ita sentire. tutius erat appellare Articulos. Quid impudentius, quam scripto damnare, quod nec legeris; nec scias, cuius sit. Iussi ut indicaret loca; ad hoc obticessit: admonui duos esse, qui nusquam sunt in scriptis meis; ad hoc nuper respondit, quum maxime debuerit; tantum promittit se indicaturum, quid in eis offenderit, si vacarit à comitiis, quasi ab ipso pendeant comitia; promittit se fore filium mei observantissimum, si pergam in Lutherum, quasi nihil audierit de Diatriba, de Hyperaspistis, aliisque libellis & epistolis.* Infantuli Theologi *convicium nescit utrum in me torserit, an in aliũ. Quid hic homo habet pensi? Nec queo coniectare, unde hoc pus in me conceperit, nisi quod nusquam in scriptis meis celebratus* Eccius *aureis literis. Suspicor hominem exasperatum per Henricum*

Epphen-

Epphendorpium; qui videtur hac potissimum de causa venisse Augustam, ut in ea celebritate hominum seminaret sua mendacia, quæ non aliter ex se gignit, quam aranea filum. Demiror si ad te non penetrarit, quum nusquam non irrepserit tantus mendaciorum artifex, ut oratio nusquam inveniat fidem, nisi apud expertos. Homo tressis existimat sibi valde gloriosum, si dicatur habere controversiam cum Erasmo. Expetiit colloquium Ducis Georgii. Dux respondit se deliberaturum. Post multos dies rediit eandem canens cantilenam. Dux non admisit hominem, negans se velle eum agnoscere, qui non agnosceret patrem suum. Iactavit enim se nobilem, quum sit plebeius. Sed audiendi negotium reiecit in Simonem Pistorium, cui causam omnem perscripseram. Ibi Thraso, Non est mihi, *inquit*, negotium cum Simone. Apud ipsum Ducem volo me purgare. *Atque ita magno cum stomacho abiit. quievit, donec Pistorius rediret in patriam una cum Carlevico. Tandem improbitate sua perfecit, ut*

Dux causam delegaret Iulio Pflug, cuius aures Epphendorpius noster explevit innumeris mendaciis. quod erat illi bonum atque commodum, quod Iulius nec Epphendorpium nosset, nec causam. Itaque scripsit ad me Dux, ut Iulii literis fidem haberem. Iulius scripsit amantissime doctissimeque multa, quorum hæc erat summa, ut præfationi adderem libellum Epphendorpio dicatum, veluti ex fœdere, quoniam ille multis modis violarit fœdus, priusquam exiret Basileam, nec post destiterat de me hostiliter & scribere & loqui, subinde recitans furiosum librum, quem in me scripsit. Nec in aliud quærebat librum, nisi ut iterum gloriaretur, ad quas conditiones adegisset Erasmum. Sperabat ex arbitrorum sententia nonnihil prædæ. id quoniam fefellit, factus est ex inimico inimicior. Et quum nemo nesciret, illum omnia fecisse contra pacta, tamen perinde petit suum ius, quasi omnia præstiterit, nec pudet quicquam. Decreveram omnia perpeti potius, quam levissimi hominis nomine meas chartas contaminare: sed postea-

posteaquam ille nullum facit mentiendi finem, causæ summam perstrinxi excuso libello, ne toties fatigem amanuenses meos. Temperavi stylum, ut non Epphendorpium læserim; & tamen, qui audierant hominem, agnoscant, quam ille impudenter mentiatur. Curavit, ut epistolæ Ducis & Iulii id tēporis ad me venirent, ut non esset respondendi spatium. Respondi per præfectum Brisacensem, cui commiseram & ad alios epistolas, ad quarum nullum accepi responsum. Metuo, ne artifex ille interceperit. De Eccio solet semper pessime loqui, eius tamen mentione voluit abuti. Tantum portentorum esse in Germania! Pro hospitio humanissime oblato & tibi & D. Antonio habeo gratiam. Sed qui convenit, ut me invites Augustam, quum & metuas, & verisimillimum sit istic post abitum Cæsaris graves tumultus exorituros? Nihil est Cæsare mitius ac religiosius, sed vereor ne quorundam malitia illius abutatur bonitate. Video nugas agi serio, in seriis nugas. In pontificiis ceremoniis nihil prætermissum est,

& nunc agitur de titulo Regis Rom. Vtinam supputēt quantum annui census hi magnifici tituli illis adferant! Sed desino, quando hoc seculo nec gemere tutum. D. Antonio meis verbis agito gratias, orans, ut literas ad Brassicanum curet perferendas Viennam, & si dimissum est concilium, perveniant ad Polyphemum, aut Ioannem Henchellum. Bene vale vir in Domino charissime. Friburgi, postridie Martini cIↃ IↃ xxx. *Hac in sinum tuum effusa, ne spargantur.*

Erasmus Roterodamus eruditissimo ac πολυγλωττοτάτῳ Viro P. Vulcanio S.

V*Vlcani charissime, si hac epistolate inventura est apud D. Montiovium, rogo ut hunc Simonem Grynaum, hominem in utraque lingua absolutum, & in philosophia non vulgariter doctum, velis cognoscere, & si quibus in rebus potes commodare. Mihi ob egregias virtutes cum primis charus est. Catera ex ipso cognosces. In prasentia*

tia non vacabat pluribus tecum agere. Scribe per hunc: nam ad nos rediturus est. Bene vale. Friburgi XV. *Kalend. April.* cIↃ IↃ XXXI.

Erasmus Roterodamus Clarissimo Viro D. Ægidio Buslidio S. P.

CLarissime Vir, Goclenius me literis suis admonuit Campensem deposuisse profitendi munus, id quod doleo. Sed Goclenii littera ad Idus Iulias scripta, ad Idus demum Novembres mihi reddita sunt. Hic neminem novi, quem ausim vobis commendare. Adeo lues hæc opinionum corrupit studia. Vestigabo tamen diligentius & perscribã. Nisi diligentia professorum advigilet, metuo ne tandem frigeat hoc collegium. Mirum est humani ingenii fastidium; obdormiscit, nisi subinde vel voluptate, vel novitate excitetur. Hac de re professores admonui per literas. Opto te cum tuis quam optimè valere. Datum Friburgi XV. *die Decēb.* cIↃ IↃ XXXI.

Adest isthic rursus orator furiosus, qui

qui pro uno incendio multa nobis excitabit. Nihil hoc seculo furiosius.

Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S. P.

Censuris Sorbonicis iam respondi, libellus propemodum excusus est, cuius mitto gustum. Quamquam ad pleraque iam responderam. Sunt proposita Beddaica fere omnia. Sciebam, quid mereretur illa coniurata sodalitas, sed tamen coercui styli impetum, ne plus satis irritata exurat libros meos, id quod illi fuerit bonum atque commodum, quum illic regnet Bedda cum aliquot coniuratis, habeatque regii Senatus præsidem faventem, ut scribunt. Non tamen erant proditura Censura, nisi quidam oleum camino addidissent. Lutetia fuit Eccius, &, ut suspicor, Aleander; quem suspicor hac de causa pracipue venisse, ut Erasmo moliatur exitium. Iulii Scaligeri libellum, tam scio illius esse, quam scio me vivere. Id tamen dissimulandum est, ne magis insaniat prodito fuco. Beddaicos scio nun-

nunquam cessaturos. Quamquam Bedda quantumlibet hostis non probavit, ut ederetur Scaligeri furiosum nugamentum. Furtim excusum est, & aliquandiu pressum; donec impetrarent veniam qualemcunque à nescio quo Lieutenanto. De fisco nihil habeo quod respondeam, nisi illud Iurisconsultorum, Abundans cautela non nocet. *Scio mihi rem esse cum fucatissimis beluis. Iam & Euangelici quidam, quorum magister scelerosus ille Gelrius, miris technis hoc agunt, ut Cæsaris ac Ferdinandi animum in me irritent. Argentorati excuderunt libellum Teutonice contra Cæsaream maiestatem, in quo subinde citant auctoritatem Erasmi, locis aliquot, ut suspicor, decerptis è proverbio* Scarabæus aquilam, *& præfatione in Suetonium. Non dubito, quin hæc agant Capito & Bucerus, fortasse adiuvante clam Epphendorpio. Librum nondum vidi, sed rem hodie cognovi ex litteris Cardinalis Tridentini, qui Ferdinando caput est Secreti consilii, mihi singulariter amicus. Argentorati nemo quicquã in me molitus est,*

est, priusquam commigrasset Novimagus, qui nunc agit Augustæ, profiteturque poeticam salario, ut aiunt, sexaginta florenorum. Bene habet, quod duo Coryphæi perierunt, Zuinglius in acie, Oecolampadius paulo post febri & apostemate. Quod si illis favisset ἀνοάλιος, actum erat de nobis. De professore nihil habeo, quod pollicear. Hic unicus erat Erasmi nostri præceptor. Is clam demigravit Argentoratum amore sectæ. Omnia studia hic deficiunt, excepta Iurisprudentia. Titulos tantum vidi constitutionum. Hoc agunt, ne nihil egisse videantur χρηματολόγοι. Quid ego audio? Evenit nobis illud, πρὸ τῆς νίκης ἐγκώμιον. Equidem mirabar, sed non audebam tibi tam claro affirmanti ἀπιστεῖν. Hic est ludus Curtisanorum. Commēdavi te Valdesio non indiligenter, quanquam nondum etiam scio apud quos agatur causa. Libenter & Campegio te commendarem, nisi vererer, ne per occasionem officerem tuo negotio. Sed brevi expecto fore, ut vigilans audiam, Vicimus.

Caminga totos quatuor? Atqui summa

ma deerant plures quatuordecim, ni fallor. Nihil unquam vidi illo iuvene vanius aut morosius. Suspicor offensum proximis litetris meis, quibus significavi me nihil fugere, de adita Italia, quum interim ad me scriberet velut è Frisia. Et hæc quidem ioco. Hortatus autem sum hominem, ut cum amico simplici simpliciter ageret. Nec alter Hayo Hermannus scribit quicquam, Alardi, ni fallor, opera. Qui nuper scripsit Hieronymo Frobenio, se venturum Basileam cum commentariis suis in opera Rodolphi Agricolæ, si vellet mittere viaticum, & de cæteris æqua mercede pacisci. In me concepit odium capitale, quod in Ciceroniano sit præteritus. Quæ portenta gignit hæc ætas? Caminga nec irritandus est, nec curandus. Quatuor illi floreni tui sunto, qui tuo sumptu miseris huc medicum Theodrincki famulum, nec quicquam dedit Hieronymus, licet tota res ad illum pertineret.

Quas appelles proximas literas, nescio. Non enim omnes ad me perferuntur. In quibus hoc petis, quum fuerint

scripta

scripta XVI *Kal. Augusti, sub finem Novembris mihi sunt reddita. Ad quas respondi per Galterumquondam Canonicum Traiecti superioris & Leodii. Valdesio non scripsi, quod non videbatur aditurus aulam brevi. Per eum & Martino Lypsio scripsi, &, quando ipse hoc flagitabat, Hezio, qui quumRomæ me impotenter amaret, reversus in patriam videtur factus alius. Demiror, quur Levinus tantopere ambiat cubicularii locum apud Reginam Mariam, quum magis illi congruat secretarii munus: obsecutus sum illius animo, sed meo reclamante animo. Primum adhæsit Sceppero, cui, ut audio, dedit* L *coronatos mutuo. Nunc Scepperus eum mihi tradit, scribens se illi nulla in re posse prodesse. Levini ingenio nondum satis fido. Maluissem dare bonam pecuniæ summam, quam eam commendationem. Miseret me Erasmi nostri, qui tantum vulnerum passus pro literis, nunc meditatur esse negotiator, ut sit aliquando famulus eorum, quorum poterat esse dominus. Hieronymus constabilivit rem suam. Opto ut feliciter*

ter discat linguam, qui sic hæsitat, & bonus fiat negociator, qui duo verba recte scribere ne tot quidem annis discere potuit. Levinus scribit hunc rusticum ab se conducendum. at is prima vice statim questus est, sibi non esse obolum. Agnosco Levini mores. Scribere debebat quanti, & quibus conditionibus, ab eo pactus esset. Alioqui mos est illis geminam solutionem flagitare. Per illum duas epistolas, alteram tuam, alteram Arnoldi, misi Hieronymo, si quid forte vellet in Brabantiam. Interim dum ille abest Basilea, ego adorno litterarum fasciculos. Effutivi apud Camingam, quod Hayo Hermannus in Italia laborasset scabie Gallica. Hoc ille fortasse narravit odiosius apud plures. Fieri potest, ut ea res offenderit illius animum. Viglius hic nos invisit, Italiam petens. Nihil hoc Iuvene vivit amabilius. Fasciculum universum iussi tibi tradi, ut ipse reddas, si voles, qua videbuntur. Vale. Friburgi XIV. *die Decemb.* CIↃ IↃ XXXI.

Iulius Cæsar Scaliger scripsit Orationem

tionem pro Cicerone adversus Dialogum Erasmi Ciceronianum. Eius orationis auctorem negat Erasmus Iulium Scaligerum esse in quadam epistola, quam ad amicos scribit, qui eam Scaligero miserunt Scaliger ea lecta, statim secundam orationem scripsit adversus Erasmi epistolam, ut se prioris auctorem esse assereret. Ea epistola excusa est simul cum posteriore oratione apud Vidoveum Parisiis. Sed Erasmus per emissarios omnia exemplaria colligi & cremari curavit. Itaque hodie nuspiam ea oratio reperiri potest.

Comitabantur porro superiores ad Goclenium litteras sequentia hæc, Theologis Lovaniensibus inscripta, cum hoc initio:

IESUS, MARIA.

Detur Theologis Lovaniensibus.

QVum res rumore tantum, sed probabili, ad me delata est, solum in hoc respondebo nunc, ne quid per calumniam temere fiat, me non audito.

Iactitat

Iactitat quidã, in novis Colloquiis esse tria aut quatuor loca, in quibus sentiam cum Luthero, videlicet de Confessione & Ieiunio. Id secus esse intelliget, qui libellum integer legerit.

Id priusquam efficiam, tria præfari visum est. Primum, non posse mihi obiici contemptum Edicti Cæsarei, quod audio publicatum sexto die Maii anno 1522, quum hic libellus multo ante fuerit excusus Basileæ: ubi tamen nullum adhuc Cæsaris edictum, vel publice vel privatim, fuit exhibitũ. Secundo, quod in eo libello non trado dogmata fidei, sed formulas loquendi Latine; tametsi quædam admixta sunt obiter, quæ faciunt ad bonos mores. Quod si Grammaticus præscripto themate Gallico, sic docet hunc sensum Latine reddere: Utinam nihil edant præter allia, qui nobis hos dies pisculentos invexerunt; *non opinor deferretur hæreseos, qui sententiam improbam doceret emendate reddere. Tertio, videndum esse, qualis sit persona, cui sermonem tribuam. Non enim illic facio Theologum concionantem, sed pueros aut bellos homunculos inter se nugan-*

nugantes. Quod si nolint, mihi suffragari personæ qualitatem, mihi igitur imputent, quod illic Augustinus (opinor) quidam contemnit Honestum Stoicorum, & præfert Sectam Epicureorũ, quod summum bonum posuerunt in voluptate: mihi imputent, quod illic miles quidam inter multa, quæ militariter loquitur, ait se velle quærere sacerdotem, cui quam minimum sit bonæ mentis. Hæc si mihi absurde tribuerentur, quur in cæteris non debet respici personæ qualitas? Nisi forte, si Turcam loquentem facerem, mihi imputandum putent quicquid ille dixerit.

Nunc de locis pauca. In primo loco (puto) quidam sedecim annorum, ait se cõfiteri peccata duntaxat certo mortalia, aut vehementer suspecta: Lutherus docet non esse necesse confiteri peccata mortalia omnia, sed tantum manifesta. Proinde sermo pueri multum dissonat à dogmate Lutheri. Deinde puer rogatus, an ipsi sufficiat confiteri Christo, respondet, satis futurum animo suo, si idẽ visum fuisset Ecclesiæ proceribus. Ex hoc colligũt, me affirmare, hanc

re, hanc Confessionẽ, qua nunc utimur, non esse institutam ab ipso Christo. Et istorum collectio posset esset probabilis, si Christus non esset unus primatum Ecclesiæ, quum sit princeps pastorum. Ergo qui proceres Ecclesiæ dicit, non excludit Christum, sed complectitur & illum cum Apostolis & Apostolorum successoribus. Iam ut ex superfluo demus, hoc dictũ de puris hominibus Pontificibus, an puero non est satis, quod in confitendo sequitur auctoritatem illorum, etiamsi non habeat certum, an Pontifices hoc potuerint instituere de suo, an tradiderint ex institutione Christi, quum illi sit animus parere, quocumque modo tradiderint? Mihi nondum ad plenum constat, quod Ecclesia definierit, hanc Confessionem, ut nunc fit, esse ex institutione Christi. Sunt enim multa argumenta mihi insolubilia, quæ suadent contrarium. Et tamen hunc animi mei sensum ubique submitto iudicio Ecclesiæ, libenter sequuturus, ubi claram illius vocem audiero. Quod si maxime hoc expressisset Bulla, & ego vel nescirem, vel non meminissem,

minissem, sufficeret interim obsequi auctoritati Ecclesiæ, cum animo parendi, si etiam illud constaret. Non sequitur, hæc Confessio est ex institutione hominum, ergo non est ex Traditione Christi. Et tamen quod confitemur semel in anno, quod tempore Pascha, quod tali aut tali sacerdoti idoneo, certum est esse ex constitutione Pontificum.

Non fit ibi mentio de Ieiunio, quod nobis per Euangeliũ & Apostolicas literas commendatum est, sed de delectu ciborum, quem contemnit Euangelium, & sæpe damnant Paulinæ litteræ: præsertim superstitiosum. Nec illic quisquam dicit hoc quod docet Lutherus, constitutiones Pontificum non obligare nos, nisi accesserit contemptus: imo concedit Põtificem hoc posse: tantum quærit, an hic fuerit animus Pontificis, obligare ex æquo omnes ad carnium abstinentiam, sub pœna gehennæ, nisi adsit perversus animus. Et qui hoc dicit, ait se non aliter odisse pisces, quam angues.

Si omnis constitutio Episcoporum obligat ad pœnam gehennæ, dura est conditio Christianorum. Si quædam obligant,

gant, quædam non obligant, nemo melius declarabit mentem suam, quã ipse Pontifex. Veluti si Pontifex statueret, ut sacerdotes incederent cincti, an hoc animo statueret, ut, si quis ob dolorem renum deponeret cingulum, esset obnoxius gehennæ. Itidem, si quis cum ægrotante uxore vesceretur carnibus, quo lubentius illa comedat, an Pontifex velit illum obnoxium esse gehennæ. Hoc tantum ibi quæritur, neque quicquam asseveratur.

Nec illic nec alibi damno Indulgentias, quamquam hactenus plus satis indultum est eis, tantum quidam ridet congerronem suum, qui quum alias esset nugacissimus nugator, tamen præsidio Bullæ putabat se posse pervenire in cœlum. Hoc ideo non arbitror hæreticum esse, ut existimem, nihil esse sanctius, quam admonere populum, ne Bullis confidant, nisi studeant mutare vitam & pravos affectus.

Hæc ad rumorem delatum. ubi certiora cognoro, respondebo accuratius. Nunc vide, an ferendus sit is, qui lymphatus odio fratris, in conviviis & con-

cionibus vocat Erasmum hæreticum ex huiusmodi lemmatis.

Erasmus Roterodamus ......
.... S. P.

AGunt hic duo illi Hollandi qui te adierunt, sed uterque zonam perdidit. Minor mire ambiebat esse famulus. Nam meorum alter inviserat suam Burgundiam. Sed rediit. Expecto reditum Bebellii ex Anglia, qui nisi adfert certa, consilium est unum è meis in Angliam amandare. In literis hoc aberat, quod expectabam maxime; ut certum vigilans audirem te esse Canonicum. Tanta enim vulturum turba facit, ut non vacem omni sollicitudine. Cum Aleandro per litteras expostularam de libello Iulii Cæsaris. Is, quo se liberet stolidissimi facinoris invidia, excusat se literis accurate scriptis, sed utitur lemmatibus multo frigidissimis. Exemplar ad te mitto. Vt video, tibi propemodum persuasit: at ego, qui è domestico convictu, ac lectuli quoque contubernio, totum intus & in cute novi,

tam

tam scio esse ovum illius, quam scio me vivere. Sed huic tempori serviendum. Pro verbis dabuntur verba. Accitus est in aulam Alfonsus Vervesius monachus, qui scripsit ad me septem collationes, ut multa paucis dicam, valde monachales. Eas aiunt iam excudi Lutetiæ. Ipse scripsit ad me ex aula amice, sed (quod est monachorum proprium) non absque minis. Episcopus Augustensis promisit se per proprium nuncium scripturum, quid agatur in Synodo. Non dubito, quin Aleander futurus sit sui similis per omnem occasionem. Ioannes Campensis agit motoriam fabulam. Nunc Norenbergæ excudit opus, nescio quod. Ioannes Danus offendit Episcopum Culmensem ob iactatam epistolam meam. De Collegio, non sine causa sollicitus est P. Ægidius. Sed in admittendo Rescio cum uxore, dormitatum est. Principiis obstandum erat. Hic quotquot callent bonas literas, amant Euangelium. Alioqui non deessem officio meo. Bene vale. III. die Maii CIↃ IↃ XXXII. *Adhuc ædifico sepulchro proximus. Tu fac ut litem absolvas.*

solvas. Fortassis Aleander nihil tibi profuit in causa tua. Et τεχνῶν δεινῶν δεινὸς artifex. Ignosce, non relegi. Saluta D. Iodocum præsidem, & Rescium. Expostulat mecum Resendus ob editum carmen. Atqui putabam hominem esse liberum: Alioqui nunquã eram editurus. Demiror autem, quare me hoc nescire volueris. Rursum vale, ὦ φιλτάτη μοι κεφαλή.

Erasmus Roterodamus ornatissimo Viro D. Ioanni Cholero, Præposito Curiensi S. P.

NEc ex tuis, nec ex aliorum literis hactenus scire potui an fasciculus ille, qui continebat epistolas ad Ioannem Baumgartnerum, ad filium illius, ad Antonium Fuggerum, ad Anselmum, & Viglium, & alios nonnullos, sit redditus. Magna autem in hisce rebus perfidia. Nuper Basileæ Monachus quidam septuagenarius duxit uxorem monacham, & paulo post famulam fecit. In civitate quadam, Zorst opinor dicitur, æqualis Argentorato, di-

tionis

tionis Ducis Iuliacensis, Lambertus Campester, qui olim Lutetiæ edidit Colloquia mea velut à me emendata, persuaso typographo rem esse vendibilē, & sub nomine meo præfatus, & admixtis per totum opus miris emblematibus, quibus me ipsum accusabam, omnia plena scurrilis cuiusdam stoliditatis; quo peracto fugit Lugdunum; & simulans se summum Erasmi amicum, reperit patronum, cui mox suffuratus trecentos coronatos fugit, & in fuga deprehensus est inter aliquot puellas, suffigendus in crucem, nisi sacra cuculla Dominici servasset eum: Is, inquam, multis aliis flagitiis ac sceleribus designatis, tandem in ea civitate excussa cuculla docet Euangelium, hoc est, meras seditiones. Dux petiit, ut hominem eiicerent. Responderunt, se non posse carere suo ecclesiasta. Et ista pestis serpit indies: Ac minimum abfuit, quin in Angliam irrumperent, hoc est, tyrannidem occuparent. Basileæ in locum Oecolampadii surrogatus est Myconius, homo ineptus, & quondam ludimagister frigidus. Demiror, quid sperent,
 rent,

rent, aut quid sibi proponant magistratus. Ego nihil video, nisi funestum exitum. Moliuntur manifestam ἀναρχίαν, ut improbis liceat, quod libet. Principes tandem cogentur extremis uti remediis. Sed opinor Morum meum impetrasse ab humanissimo Rege, ut gravissimo Cancellarii munere exoneraretur. Lutherani iactant illum vere depositum, & suffectum illi quendam nobilem, qui statim quadraginta Euangelicos liberarit à carcere, quo Morus eos detruserat. Habent suos veredarios, per quos nihil non explorant. Sperabam illos, clade Lutetiana doctos, revocaturos sese ad statum aliquem tolerabilem. Sed moliuntur duriora prioribus. Basilea renovarunt suas constitutiones. negant se quenquam velle cogere. sed si quis alibi acceperit Eucharistiam, mulctabitur libra: si iterum, duabus: si tertio, quatuor: si quarto, exilio. & hoc non est cogere.

Quid Luscinio acciderit, nescio, sed nuper apud Cartusianos in convivio dixit, Erasmum esse nebulonem, & omnes qui legunt ipsius libros fieri nebulones.

lones. Instigatus est, ut opinor, à Pelargo Dominicano, qui multis beneficiis à me affectus, quum dare desiissem degustato hominis ingenio, tentavit mecum agere iniuriarum, quod in epistola quadam Floridarum ad Morum inessent hæc verba: Hunc tumultum nobis excitarunt duo monachi, quorum alter concionabatur apud summam Ecclesiam, alter apud Dominicanos. Et illi quidem fugerunt, nos autem malo ferimur. *&c. Quum omnes deterrerent ab agendo, supplex petiit eleemosynam, & dedi.*

Si saccharum vobis petitur è Francfordia, iam illius mihi providi. Sed est quale solet mitti in Germaniam.

De famulo ne sis anxius, nisi forte obtigerit idoneus. Nam Gallum habeo fidelem, & alterum æque fidelem amandavi in Angliam, in Novembri rediturum. Sed neuter bene scit Germanice. Polyphemus, quum isthinc discederet, noluit quenquam scire, quo iret. Ivit autem recta ad Lutherum & Melanchthonem, ac literis commendatitiis onustus, venit ad Ioannem Sa-

xoniæ Ducem, fingens se esse famulum & intimum amicum Erasmi. Magnifice tractatus est aliquot menses. Tandem abeunti Dux dedit elegantem equum & aureos quadraginta. Inde Coloniam. Illic apud Tielmannum summum amicum meum potavit aliquot menses. Post huc venit futurus custos domus meæ. Ego extrusi illum in Legationem ad Ratisbonam.. Illic bibit sex hebdomadas, & extorsit multum pecuniarum. Ratisbona rediens obiter invisit ipsum Augustensem. Ab eo extorsit equum & coronatum. Decreverat cum suo claudo equo commorari in meis ædibus. Equum exclusi, ipsum exceptum decem ferme dies dimisi non admodum volentem. Voluit adire Angliam. Dissuasi. Deinde Poloniam. Ita rediit Coloniam, unde decessit cum pessima gratia Tielmanni hospitis, qui dicit multa fœda illic de eo spargi. Venit Francfordiam cum literis meis, petiturus Poloniam. At ego curaram, ut literæ committerentur negotiatori. Hoc ubi videt Polyphemus, rediit in Hessiam, & petiit commendationem Cancellarii

cellarii Ducis, qui ſynceriſſime me amat. Res illi nebuloni rediit ad incitas, nec dubito, quin brevi ſit habiturus miſerum exitum.

Non dubito, quin Conradus Hereſbachius fuerit apud te, per quem ſcripſi paucis. Is per quem promiſeram ſcripturum fuſius, mutato conſilio repetiit Flandriam: Iuvenis doctus ac veri ſtudioſus; ſed vereor, ne ſectarum contagio infectus. Hoc iſti agunt, ut literæ cum ſecta aut ſtent aut cadant. Baſileæ inſtaurant Academiam ſcilicet.

Gumpenbergius mihi videtur homo ſedulus ac ſimplex. Suſpicor eſſe negotiũ, de quo mihi ſcripſit Card. Caietanus, ut pauca quædam in ſcriptis meis explicarem. Reſpondi, me hoc agere, & ſi qua oſtendat vera errata, me non defuturũ officio hominis Chriſtiani. Eſt quidam mirificus artifex ſcelerum, qui molitur Eraſmo exitium: & tamen ſe ſimulat ſummum amicum. Et ſi quem ad Gumpenbergium mitterem: quid tum poſtea? Si tibi communicavit arcana, per te ſcire poſſum: res eſt non magni impendii. Fautores pii moliun-

tur vindictam. Nam Sepulveda fatetur in suis ad me literis, se per illos fuisse compulsum addere quædam libello suo atrociora, quam vellet. Moliantur quæ velint, non tamen efficient, ut me sectis adiungam. Scripsi libere; an hic nuncius certus sit, nescio. Vale. v. *die Octobris,* cIↃ IↃ XXXII.

Erasmus Rot. tuus ex animo.

Erasmus Roterodamus, eruditissimo Viro Quirino Talesio, inclytæ civitatis Harlemensis Pensionario, S. P.

QVod bonis avibus uxorem nactus ex animi sententia, mi Quirine, mirandum in modum gaudeo: qui mihi hoc nomine videre felicior, quod, iuxta Poëtam Epigrãmaticum, quod es, esse velis. Precor autem, ut quemadmodum hic Iunonem habuisti propitiam, ita faveat & Ilithya. Quod viduam duxisti, non est, quod te pœniteat. Id malunt, qui uxorem ad usum rei domesticæ ducunt potius, quam ad voluptatem. Et qui equos ad usum quærunt,

quarunt, malunt domitos, quàm indomitos. Quod si illa genuit priori marito, tu magni mali metu liberatus es, ne sterilem duxeris. Morus mihi sæpenumero narrare solet, se, si centum uxores esset ducturus, nullam ducturum esse virginem; nunc habet vetulam nimium vivacem; qua si migrasset, potuisset ille opulentissimæ clarissimæque fœminæ maritus esse. Hoc incommodi est, quod Episcopus nunquam esse poteris, nisi prius fias Monachus. Nactus & Levinus meus uxorem, verum ut neglectis amicorum monitis, ita parum feliciter. Res calide peracta est magis, quam callide. Noster Hilarius Lugduno migravit cum uxore sua, sed nondum liquet quo. Quidam aiunt in Italiam. Non refert, ubicunque erit, Hilarius erit. Pro munusculo tuæ coniugis gratiam habeo maximam; libenter relaturus, si detur occasio. Scripsisti noctu, reclamante uxore. Hic risum non tenui. At Montioius, omnibus pedissequis male precantibus, solet post medium noctis venire ad lectum. Saltem ibi gustasti servitutem, sed illa ius suum

 merito

merito postulat. Quod adhuc spiras Galliam amore studiorum, ubi sic pupugeris τλὼ σωώοικόν σ8, *ut illi turgescant ilia, facile impetrabis à Magistratu, ut menses aliquot agas Aurelii. Quod si Magistratus ille haberet aliquid negocii, eadem opera studiis & illis servieris. Versor nunc in molestissimo pistrino Proverbiorum, quæ denuo excuduntur. Apophthegmatum opus auximus duobus libris. Auximus & declarationes nostras. Colloquia rursus efflagitantur, opus ut mihi vehementer invidiosum, ita typographis bene lucrosum. Hieronymus excuditur Lutetiæ, vix credendis vigiliis à me recognitus. Itaque non vacarat accuratius scribere, quibus tunc volebas. Nonnihil etiam metuo captantis notam: verum eam notam tu dilues, qui huc perpuleris. Scis opinor Leum esse factum Archiepiscopum Eboracensem. Morum magnis precibus à Rege impetrasse, ut Cancellarii munus liceret deponere. Fortasse metuebat invidiam repudii, quod semper dissuasit. Cantuariensis concessit in fata mense Augusto, ubi mihi periit vere sacra anchora.*

chora. Aleander gemina mitra insignitus. Nam Brundusinus & Oretinus est. Apud Cæsarem agit legatum Anglicum. Amici mei decrescunt; inimici crescunt. Scripsi, quibus volebas. Tu improbitatem excusa; ego excusabo cætera. Tibi cum dulcissima coniuge, parentibus ac sororibus precor omnia læta. Datum Friburgi prid. Kalend. Non. cIↄ Iↄ xxxii. *Salutat te Gilbertus meus. Nam Iacobum obtrusi Sapientiæ. Hic cum noua famula orsus fuerat miram comœdiam. Si diutius potuisset* οἰκονομεῖν *cum illa, fecisset vacua dolia, scrinia, denique totam domum. Recepta est Margareta furax, rapax, bibax, mendax, loquax.*

Erasmus Roterodamus ornatissimo Viro D. Petro Vulcanio, inclytæ Reipub. Brugensi à pensionibus S.

P*Ro isto tuo candore verius, quam iudicio de me, mi Vulcani, gratiam habeo plurimam; nec minorem, quod meas ærumnas amica consolatione mitis-*

ne mitigare studes. Sic est ut scribis, hoc seculum prodigiose ingratum est. In altero quaerenda merces. Amicorum alii moriuntur, alii mutant animum. Christus se ipsum abnegare non potest. Istam fortunam tibi gratulor, nec minus isti Reipub. quae sibi virum tot dotibus instructum atque ornatum asciverit. Nam profiteor me civitati vestrae plurimum debere. Carolus Blontus à tuo discessu mutavit stylum, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ βέλτιον. Aberat enim ὁ Θησεύς. Sapiunt Brugenses, qui tibi compedes inicere cupiunt, utinam gratas & aureas. Precarer Vulcanio Venerem, ni me terreret Martis omen. Sed extra iocum, ubi contigerit te digna, quod opinor iam esse factum, non gravabimur epithalamium canere: nec est quod tu de praemio cogites. Non sum Simonides, praesertim erga doctos & candidos amicos. Leonardum Casimbrotum ipsius caussa semper amavi plurimum, idque me fecisse mutuo credo. Quare per Quirinum meum nihil scripserit, demiror. Vir est multis virtutibus perpolitus. Cupio scire, an fortuna meritis ipsius respon-

respondeat. Bene vale. Friburgi, Octava Pascha, Anno cIɔ Iɔ xxxiii.

Erasmus Rot. mea manu ex tempore.

Erasmus Roterodamus D. Conrado Goclenio S.

Quo modo te saluto? ὅπου ἡ βασιλεία? *Terret me omen exusti templi Antuerpiæ, si verus huc rumor advolavit. Ioannes Dātiscus Episcopus scribit, oppidum, cuius erat dominus, & ubi habebat arcem, sic conflagrasse, ut præter rudera & mœnia nihil supersit. Antea conflagravit Culmum* μητρόπολις *illius. Narrantur diversis locis diversa ac prodigiosa incendia. Hoc quid sibi velit, nescio, nisi quod, quemadmodum olim Africa, ita nunc Euangelium hoc quotidie adfert aliquid novi. Ioannes Campensis iam, ut opinor, reliquit Poloniam, per ambages visurus Venetiam, ut colloquatur cum Iudæo quodā, cuius copiam illi promisit Aleander, qui nunc Venetiæ plane vivit Epicureum, non sine dignitate tamen. Campensis mentionem*

nem feci in proximis ad Dantiscum literis honorificam. Eo nomine mihi gratias agit ingentes, non dissimulans se suspicatum me implacabili in illum odio teneri, quod toto quinquennio nunquã iusserim illum salvere. Hic risi satis, quum de odio in illũ ne somniarim quidem unquam. Sentio Parisiis esse sodalitium Germanorum, cui præsidet Carinus, declamans quam atrocia commissa mihi condonarit ob Christum. Est illic Guinterius Andernacus, è cuius literis intelligo Paschasium frequenter ad ipsum scribere. Tibi prudenti non est opus monitore. Obruent te tandem, si frequenter ad illos scripseris.

Melanchthon vocatus est in Poloniã. Id ad me scripsit Episcopus Plocensis, qui eum vocavit. Et ipse Melanchthon in Commentario Epistolæ ad Romanos, & in privatis ad me literis, satis declarat se suorum pigere. Sub finem mensis Septembris accepi literas Delfi, mense Maio scriptas in Hispania, una cum literis Ioannis Vergaræ. Vterque promittunt pecuniam ab Archiepiscopo Toletano. Neuter tamen summam exprimit.

mitꝰ. Ad me ne umbra quidem pecuniæ pervenitꝰ. Quirino famulo, quum isthic esset, nihil dixit Delfus, nec per eum scripsit verbum. Imo ablegavit, pollicitus se per proprium famulum missurum litteras ad teꝰ. Hic succurrit illud è tragœdia, πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων. Quæ per Levinum scripsi, puto tibi bona fide esse reddita. Redeundi propositum non deposui. Qui rumor sparsus est, secus quam volebam. Facile sentiuntur animi quorundam. Doleo Collegium istud tam cito frigescere, & periturum video, nisi Præsidis & Exequutorum cura vigilet, ut Professorum adsit diligentia. Campensis abest. Tu litigas, quamquam celebs. Rescius varias personas sustinet. Hæc scripsi per Viglium, qui mihi apud te prolixæ epistolæ instar eritꝰ. Vale Friburgi VII. *die Novembris* CIↃ IↃ XXXIII.

Erasmus

Erasmus Roterodamus ornatissimo viro Domino Ioanni Cholero, Præposito Curiensi, S. P.

DVas eodem die & per eundem abs te epistolas accepi, quarum altera scripta est decimo Ianuarii, altera Kalendis Februarii. Ad utramque respondeo, & paucis & aliena manu, nam dextram iam dudum totam occupat chiragra, sic ut ne chartam aut calamum possim tenere manu. Quod scribis meam Concordiam Romæ Cardinalibus quibusdam displicuisse, demiror sinistra quorundam hominum iudicia. Sed, ut videtur, illis decretum est hoc publicum orbis malum suis remediis curare. Ego autem sperabam auctoritate Synodi rem minoribus incommodis posse sanari. Ad hoc meus libellus videbatur satis appositus. Quid Lutherus scripserit in Missas, nescio: nam audio illius libellum ante meum prodiisse: quod si contumeliose tractat Missam, qui potuit ex meo libello sumere ansam, quum

quum ille nullum articulum tractet aut diligentius aut reverentius, quam de Missa? Sed hæc fatalia sunt, nec dubito quin Anti-Ciceronianus, de quo scribis, plurimum habeat veneni. Stunica periit, sed illi successurus videtur Sepulveda, Alberti Pii alumnus, & Stunicæ sodalis, Hispanorum omnium gloriosissimus, cuius libellum in me opinor te vidisse, insigniter stultum & cõtumeliosum. Itali quum insaniunt, insaniunt luculenter. Augustinus Eugubinus respondet Epistolæ meæ, sed furiose & indocte. Equidem putabam, me cum homine philosopho rem habere. Nauseam unico tantum colloquio & aliquot epistolis novi. Is de offensis Romanis mea Concordia pertulit in aulam Ferdinandi, ut coniicio ex epistola Ioannis Fabri, Episcopi Viennensis. Demiror autem, quæ negotia commiserit illi Cardinalis Tridentinus, quum, quantum ego possum ex libris & epistolis ipsius cognoscere, non admodum præcellat sapientia. Nam priusquam vocaretur ad aulam regiam, per literas à me petiit, ut aliquod opus dicarem Cardinali,

dinali, & in præfatione testarer, neminem esse, cui negotia ardua rectius committerentur. Videtur tamen nostri studiosus. Video res Principum ac Regum suppuratas, si vera narrant de Comite Mirandulano cum liberis in Italia necato, de arce Mediolanensi Gallorum insidiis impetita, de Vayvoda contra fœdus multa moliente, de classe Turcarum à Venetorum triremibus per ignorantiam male vexata, præter ea, quæ literis tu tuis commemoras. Lutetiæ terribili edicto proposito sævitur in Lutheranos, aliquot in carcerem coniectis, nonnullis metu profugis, quorum de numero quidam suspicantur esse filium Copi, qui nunc agit Basileæ, quum esset Rector Academiæ Parisiensis. Hoc an verum sit, nescio; sed Basileæ esse certum est, nam ad Berum scripsit è Basilea. Bedda cum collegis suis revocatus est, ac triumphat serio. Ante menses aliquot hic rumor fuit, aliquot certas lucubrationes meas Parisiis fuisse vetitas distrahi auctoritate cum Theologorum, tum Senatus: sed hoc mihi non fit verisimile, neque quisquam

quam amicorum tale quiddam ad me perscripsit. Regnum Franciscanorum floret sub hoc Cæsare. De me quid sit futurum, Dominus viderit; nihil enim nunc curæ est, nisi ut synceram conscientiam præstem Christo, brevi hinc migraturus. Romæ est quidam Franciscanus, nomine Nic. Herborn, amplissimæ ditionis, quippe commissarius Cismontanus. Is Antuerpiæ emisit librum Sermonum Quadragesimalium, quasi eos habuerit apud populũ, quum scribat Latine, nec in his quicquam sit populare, tantum autem ineptiarum, ut nullus populus laturus fuerit talia deblaterantem. In eo libro nulla mica est nec ingenii, nec facundiæ, nec ullius eruditionis, ac ne piæ quidem mentis ullum vestigium. Videtur in hoc tantum ea coacervasse, ut sub religioso titulo haberet occasionem effundendi sua venena. Ex officina miserunt ad me tres pagellas, in specimen gustumque magnifici operis. In una, præter alia convicia, hæc scribit: Lutherus magnam Ecclesiæ partem ad se traxit; nonnullam Zuinglius & Oecolam-

colampadius; maximam Erasmus. *Et addit*, bonum esset; si natus non fuisset homo ille. *In altera vocat Lutherũ, Zuinglium & Oecolampadium, milites Pilati, qui crucifixerunt Christum, me illis annumerans; addens, me eodem spiritu, eodemque consilio scripsisse, quo scripserunt illi; nihil interesse, nisi quod ego iocer, illi rem serio agant. Adiicit dictum de Monachorum dictis melioribus*, me posuisse ova, Lutherum & cæteros exclusisse pullos. *Nec dubito, quin totum opus eiusmodi flosculis resperſum sit. Scribunt amici synceriores, hoc genus animantium nihil non posse in aula Cæsaris. Maria nihil aliud est, quam alumna nostræ patriæ. Montegnius, qui plurimum valet, totus est à Franciscanis. Card. Leodiens. anceps est amicus; acerrimus inimicus, si quid offendatur. Archiepiscopus Panormitanus* χρηστολόγος *est, præterea nihil. Quod si tumultus oriantur in Germania, ego hic pulchre sedeo inter sacrum & saxum. Sed de me non admodum sum sollicitus, ego enim iam propemodum in portu navigo. Si licebit isthic*

commo-

commodum commorari, etiam mutata religione, non suaserim migrationem. De Fuggero ex animo doleo, quod ipse sibi plus nocet, quam fortuna aut inimici. Debebat animum erigere in hac rerum tempestate, spe fortunæ melioris. Equidem libens adhortarer hominem, sed quum non novi morbi circumstantias, periculum esset, ne, ut imperitus chirurgus, vulnus sinistra curatione magis exacerbarem. Rogas, ut per hunc nuncium rescribam: verum qui duas epistolas reddiderit, fatebatur se non eas accepisse Augustæ, sed alicubi in propinquo. Puto in hoc oppido. Ex Anglia nihil omnino affertur novi: ne ex Brabantia quidem, nisi quod rumor est nimis verus, summum ibi templum magna ex parte conflagrasse. Si quid hisce nundinis novarum rerum afferetur, faciam te participem. De valetudine mea utinam possem latiora scribere, adeo crebro me repetit hac sive podagra, sive chiragra, sive panagra, omnes tentans artus, & aliunde alio migrans: ubi satis priorem locum excarnificavit, dolor intolerabilis durat fere quatriduum;

duum; deinde tumore oborto, fit aliquantum mitior; sed more ducum, qui multas arces occupant, relicto præsidio occupat aliud membrũ; ibi de integro sæviens, rursus inde in aliud levissima occasione vel redit vel incrudescit. Ne levem quidem contactum patitur, ut dicas anagyrim esse, quam Græcorum proverbia vetant moveri. Vereor autem, ne tam crebris cruciatibus hoc senile corpusculum, ac tot malis tortum, non diu sufficiat. Quirinus meus, de quo quæris, hic vivit, auditor Zasii, pulchre vestitus pecuniis Britannicis: habet suos consusurrones: de quo alias per otium plura, quæ partim ridebis. Hæc ad primam tuam epistolam, Kalend. Febr. scriptam.

Venio ad alteram prius scriptam, sed eodẽ die redditam. In literis ad Baumgartnerum nullam facio mentionem epistolæ, qua illius laudes prædico, tamen mitto librum De præparatione ad mortem. Civilius enim arbitror, ut se laudatũ ex te cognoscat potius, quam ex me. Quoniam autem significas te languere desiderio eius libri, statim

aman-

amandavi hunc puerum meum ſuapte ſponte propenſum ad iter, ne tu deſiderio moriaris. Tantum vereor, ne dicas tibi pro theſauro repertos carbones. Novi Baumgartneri benignitatẽ ſemper paratam: tamen curabis, ne huic puero præter literas aut ſimilia aliquid committatur, niſi forte velit uno aureolo augere viaticum. Nam quemadmodum apud me non diu fuit, ita non videtur diu manſurus. Si Epiſcopus adeſt Auguſtæ, cura ut recipiat ea, quæ per hunc mitto; ſi iam conceſſit Dilingam, iube puero, ut illac faciat iter rediens; ſi obambulat per varias arces, tu recipe à puero omnia, & cura ut primo quoque tempore ad eum perferantur. Idem ſi forte Baumgartner abeſt longius, non eſt opus, ut eum ſequatur puer, ſed per Chriſtophorum Geringum famulum illius ad eum perferantur. Multi negant hoc malum eſſe podagrã, ſed ſui generis eſſe morbum, quem vulgo Souch *appellant. Eo dicuntur multi hic laborare. Doleo tibi mecum tam multa mala eſſe communia. Verum ſic eſt, non minima felicitatis pars homini*

fidus & aptus famulus. Fatale est, mundus impletur sceleratis hominibus sub Euangelii titulo: Et ego præter hunc duos famulos receperam, sed mature me ab illis absolvi. Curabis, ne libellus isthic excudatur, ne ea res fraudi sit Frobenio. Spero fore, ut hic puer mihi læta referat de tua valetudine. Amicos, si qui isthic resident, meo nomine saluta. Si dextra manus fuerit reddita, scribam ad te copiosius. Vale. Datum Friburgi Brisgoiæ XIX. *die Februarii, Anno à Christo nato* cIↄIↄ XXXIV.

Erasmus Rot. tuus voce propria, manu aliena.

Erasmus Roterodamus eruditissimo Viro Cornelio Grapheo S. P.

D*Amianus exhilarat me, nuncians te & animo & corpore melius habere, atque etiam fortunam esse commodiorem. Me discruciat novum malum podagra, seu panagra verius. Adeo pertentat omnes artus, aliunde alio migrans, ut vix unquam detur respirare. Negant esse podagram, sed sui generis*

neris esse malum, quo nunc hic laboret complures. Vulgo Souch *appellant. Tot cruciatibus, tot modis fractum senile corpusculum non poterit diu esse par. Maxime opus esset aliquo fideli famulo nostrate. nam Germani, sicut poëta,* Εὔθυνον ἦθος. *Mallem provectiorem, quam adolescentem: eruditionem nihil moror, modo sciat Latine, & scribat utcunque; dein nulli morbo sit obnoxius, scabiei aut comitiali. Non superstitiosum ferre possum: addictos sectis non fero. Dabitur salarium quantum tu praescripseris, viginti aut viginti quatuor floreni Carolei in singulos annos. Pro vestitu hinc ut ex liberalitate spontanea aliquid accedat, in ipso situm erit. Quod si mihi aliquid acciderit humanitus, efficiam, ut non male collocarit officia sua. Veniat sumtu meo, &, si illi forsitan displicebunt omnia, remittetur sumtu meo. Hac de re poteris communicare cum Scheto. Damianus videtur recusato officio, quod Rex offert, ad nos reversurus. Spero illum prudenti usurum consilio. Tu cura valetudinem tuam, cui cum uxo-*

re & liberis precor omnia læta. Datum Friburgi III. *Id. Martias, Anno à Virginis partu* cIↃ IↃ XXXIV.

Erasmus Roterodamus clarissimo Iuveni Damiano à Goës Lusitano S. P.

P*Randenti oblatæ sunt tuæ litteræ, vir amicissime. Mox à prandio scripsi præter solitum, properante nuncio. Quod tam magnifica reliqueris, precor, ut sit felix faustumque. Ego totus sum tuus. Valetudo est afflicta, cui servire cogor. Tradam tibi partem domus satis elegantem ac semotam, ubi vivas vitam Anachoreticam. Quod si mea non placebit, Comites à Renneborg fecerunt partem domus vacuam, in qua prius habitavi. Habebis Erasmum paratum ad omnia. De vestibus non magni refert, isthic noves an hic. Cætera coram. Vale vir amicissime. Friburgi* XI. *die April.* cIↃ IↃ XXXIV. *Bibemus de poculo tuo, quod perendie advehetur.*

Quandocunque venies, invenies paratum locum. Opinor, te nolle alere equos.

equos. Stabulum habemus elegans, sed occupatum. Etiam atque etiam vale.

Erasmus Roterodamus nobili Viro D. Damiano à Goës Lusitano S. P.

DOleo tibi istud iter parum ex animi sententia succedere. Tua causa nihil non alacriter facturus est Erasmus. Scio, quid tibi debeam. Si tuus Matthæus caret contagiosa scabie Gallica, à qua ego semper non secus atque à morte abhorrui, tota hæc domus illi serviet: sin secus, nec illi expedierit hic esse, nisi haberet famulum propriũ. Melius fuerit, ut donec convalescat sit apud chirurgum. Non sinam illum egere pecunia. Vtcunque fuerit, dabitur opera ut bene curetur. Has duas epistolas ad me misit Thomas Blaurerus, quẽ salutabis Constantiæ, si illuc appuleris. Est vir probus, & unus è senatu. Quod literæ diu hæserunt in itinere, in causa fuit is, cui Melanchthon eas commisit. Ad me venerunt XXII die Augusti, quum tu quatriduo ante discessisses.

Volitarunt per manus multorum, fortaſſis reſignata, ut fit. Mihi reddita ſunt per publicum nuntium Schapphuſienſem. De domo paranda Patavii, nemo tibi melius conſulet, quam Anſelmus Ephorinus, & fortaſſis non gravabitur tecum ire Patavium. Bononiæ roga, num vivat Paulus Bombaſius. Conſultiſſimum eſt, ut de ſectis neque bene neque male loquaris, quaſi iſta non cures neque intelligas. Variæ ſunt hominum ſimulationes. Nec multum erit in rem tuam, ſi crebræ epiſtolæ inter Melanchthonem aut Grynæum & te commeent. Bene vale, patrone & amice incomparabilis. Poſtridie Bartholomæi.

Eraſmus Roterodamus nobiliſſimo Viro D. Damiano à Goës, Luſitano, S. P.

A*Ccepi tres epiſtolas tuas per Lucam Remium, quod tamen ignoraturus eram, niſi tu ſignificaſſes. Quid actum ſit de cæteris epiſtolis, quas tibi commendaram abeunti, non liquido novi.*

novi. Botzemus accepit suam. Sed an Io. Comes primus & Alciatus acceperit suas, nescio. Miror è Lusitania nihil venire responsi. Nescio an expediat Lazarum grandævum magnæque auctoritatis onerare domesticis professionibus. Magis conveniret tibi iuvenis, qui te domi exerceret, tuaque scripta corrigeret. Debes honorare studia, ut illa vicissim honorent te. In Italia turpe non est etiam canos audire publice profitentes. Si mihi capitalis esses inimicus, non potes quicquam facere inimicius, quam si schedas, quas uni tibi notavi, patiaris excudi. Quare cura ne fiat, magno mei nominis dedecore. Petro Bembo salutem plurimam: cui profecto te charum esse gaudeo. A Natali Domini gravissime decumbo, nec per cœli inclementiam possum respirare. Hæc ægre scripsi in lecto semivivus. Fiburgi XI. *die Ianuarii.*

colampadius; maximam Erasmus. *Et addit*, bonum esset; si natus non fuisset homo ille. *In altera vocat Lutherũ, Zuinglium & Oecolampadium, milites Pilati, qui crucifixerunt Christum, me illis annumerans; addens, me eodem spiritu, eodemque consilio scripsisse, quo scripserunt illi; nihil interesse, nisi quod ego iocer, illi rem serio agant. Adiicit dictum de Monachorum dictis melioribus*, me posuisse ova, Lutherum & cæteros exclusisse pullos. *Nec dubito, quin totum opus eiusmodi flosculis respersum sit. Scribunt amici synceriores, hoc genus animantium nihil non posse in aula Cæsaris. Maria nihil aliud est, quam alumna nostræ patriæ. Montegnius, qui plurimum valet, totus est à Franciscanis. Card. Leodiens. anceps est amicus; acerrimus inimicus, si quid offendatur. Archiepiscopus Panormitanus* χρυσολόγος *est, præterea nihil. Quod si tumultus oriantur in Germania, ego hic pulchre sedeo inter sacrum & saxum. Sed de me non admodum sum sollicitus, ego enim iam propemodum in portu navigo. Si licebit isthic commo-*

commodum commorari, etiam mutata religione, non suaserim migrationem. De Fuggero ex animo doleo, quod ipse sibi plus nocet, quam fortuna aut inimici. Debebat animum erigere in hac rerum tempestate, spe fortunæ melioris. Equidem libens adhortarer hominem, sed quum non novi morbi circumstantias, periculum esset, ne, ut imperitus chirurgus, vulnus sinistra curatione magis exacerbarem. Rogas, ut per hunc nuncium rescribam: verum qui duas epistolas reddiderit, fatebatur se non eas accepisse Augustæ, sed alicubi in propinquo. Puto in hoc oppido. Ex Anglia nihil omnino affertur novi: ne ex Brabantia quidem, nisi quod rumor est nimis verus, summum ibi templum magna ex parte conflagrasse. Si quid hisce nundinis novarum rerum afferetur, faciam te participem. De valetudine mea utinam possem lætiora scribere, adeo crebro me repetit hæc sive podagra, sive chiragra, sive panagra, omnes tentans artus, & aliunde alio migrans: ubi satis priorem locum excarnificavit, dolor intolerabilis durat fere quatri-

duum;

duum; deinde tumore oborto, fit aliquantum mitior; sed more ducum, qui multas arces occupant, relicto præsidio occupat aliud membrū; ibi de integro sæviens, rursus inde in aliud levissima occasione vel redit vel incrudescit. Ne levem quidem contactum patitur, ut dicas anagyrim esse, quam Græcorum proverbia vetant moveri. Vereor autem, ne tam crebris cruciatibus hoc senile corpusculum, ac tot malis tortum, non diu sufficiat. Quirinus meus, de quo quæris, hic vivit, auditor Zasii, pulchre vestitus pecuniis Britannicis: habet suos consusurrones: de quo alias per otium plura, quæ partim ridebis. Hæc ad primam tuam epistolam, Kalend. Febr. scriptam.

Venio ad alteram prius scriptam, sed eodē die redditam. In literis ad Baumgartnerum nullam facio mentionem epistolæ, qua illius laudes prædico, tamen mitto librum De præparatione ad mortem. Civilius enim arbitror, ut se laudatū ex te cognoscat potius, quam ex me. Quoniam autem significas te languere desiderio eius libri, statim aman-

amandavi hunc puerum meum suapte sponte propensum ad iter, ne tu desiderio moriaris. Tantum vereor, ne dicas tibi pro thesauro repertos carbones. Novi Baumgartneri benignitatẽ semper paratam: tamen curabis, ne huic puero præter literas aut similia aliquid committatur, nisi forte velit uno aureolo augere viaticum. Nam quemadmodum apud me non diu fuit, ita non videtur diu mansurus. Si Episcopus adest Augustæ, cura ut recipiat ea, quæ per hunc mitto; si iam concessit Dilingam, iube puero, ut illac faciat iter rediens; si obambulat per varias arces, tu recipe à puero omnia, & cura ut primo quoque tempore ad eum perferantur. Idem si forte Baumgartner abest longius, non est opus, ut eum sequatur puer, sed per Christophorum Geringum famulum illius ad eum perferantur. Multi negant hoc malum esse podagrã, sed sui generis esse morbum, quem vulgo Souch *appellant. Eo dicuntur multi hic laborare. Doleo tibi mecum tam multa mala esse communia. Verum sic est, non minima felicitatis pars homini*

fidus & aptus famulus. Fatale est, mundus impletur sceleratis hominibus sub Euangelii titulo: Et ego præter hunc duos famulos receperam, sed mature me ab illis absolvi. Curabis, ne libellus isthic excudatur, ne ea res fraudi sit Frobenio. Spero fore, ut hic puer mihi læta referat de tua valetudine. Amicos, si qui isthic resident, meo nomine saluta. Si dextra manus fuerit reddita, scribam ad te copiosius. Vale. Datum Friburgi Brisgoiæ XIX. *die Februarii, Anno à Christo nato* cIↃIↃ XXXIV.

Erasmus Rot. tuus voce propria, manu aliena.

Erasmus Roterodamus eruditissimo Viro Cornelio Grapheo S. P.

D*Amianus exhilarat me, nuncians te & animo & corpore melius habere, atque etiam fortunam esse commodiorem. Me discruciat novum malum podagra, seu panagra verius. Adeo pertentat omnes artus, aliunde alio migrans, ut vix unquam detur respirare. Negant esse podagram, sed sui generis*

neris esse malum, quo nunc hic laborēt complures. Vulgo Souçh *appellant. Tot cruciatibus, tot modis fractum senile corpusculum non poterit diu esse par. Maxime opus esset aliquo fideli famulo nostrate. nam Germani, sicut poëta,* Εὔθυνον ἦθος. *Mallem provectiorem, quam adolescentem: eruditionem nihil moror, modo sciat Latine, & scribat utcunq; dein nulli morbo sit obnoxius, scabiei aut comitiali. Non superstitiosum ferre possum: addictos sectis non fero. Dabitur salarium quantum tu praescripseris, viginti aut viginti quatuor floreni Carolei in singulos annos. Pro vestitu hinc ut ex liberalitate spontanea aliquid accedat, in ipso situm erit. Quod si mihi aliquid acciderit humanitus, efficiam, ut non male collocarit officia sua. Veniat sumtu meo, &, si illi forsitan displicebunt omnia, remittetur sumtu meo. Hac de re poteris communicare cum Scheto. Damianus videtur recusato officio, quod Rex offert, ad nos reversurus. Spero illum prudenti usurum consilio. Tu cura valetudinem tuam, cui cum uxo-*

re & liberis precor omnia læta. Datum Friburgi III. *Id. Martias, Anno à Virginis partu* cIɔ Iɔ XXXIV.

Erasmus Roterodamus clarissimo Iuveni Damiano à Goës Lusitano S. P.

PRandenti oblata sunt tua litteræ, vir amicissime. Mox à prandio scripsi præter solitum, properante nuncio. Quod tam magnifica reliqueris, precor, ut sit felix faustumque. Ego totus sum tuus. Valetudo est afflicta, cui servire cogor. Tradam tibi partem domus satis elegantem ac semotam, ubi vivas vitam Anachoreticam. Quod si mea non placebit, Comites à Renneborg fecerunt partem domus vacuam, in qua prius habitavi. Habebis Erasmum paratum ad omnia. De vestibus non magni refert, isthic noves an hic. Cætera coram. Vale vir amicissime. Friburgi XI. *die April.* cIɔ Iɔ XXXIV. *Bibemus de poculo tuo, quod perendie advehetur.*

Quandocunque venies, invenies paratum locum. Opinor, te nolle alere equos.

equos. Stabulum habemus elegans, sed occupatum. Etiam atque etiam vale.

Erasmus Roterodamus nobili Viro D. Damiano à Goës Lusitano S. P.

Doleo tibi istud iter parum ex animi sententia succedere. Tua causa nihil non alacriter facturus est Erasmus. Scio, quid tibi debeam. Si tuus Matthæus caret contagiosa scabie Gallica, à qua ego semper non secus atque à morte abhorrui, tota hæc domus illi serviet: sin secus, nec illi expedierit hic esse, nisi haberet famulum propriũ. Melius fuerit, ut donec convalescat sit apud chirurgum. Non sinam illum egere pecunia. Vtcunque fuerit, dabitur opera ut bene curetur. Has duas epistolas ad me misit Thomas Blaurerus, quẽ salutabis Constantiæ, si illuc appuleris. Est vir probus, & unus è senatu. Quod literæ diu hæserunt in itinere, in causa fuit is, cui Melanchthon eas commisit. Ad me venerunt XXII *die Augusti, quum tu quatriduo ante discessisses.*

novi. Botzemus accepit suam. Sed an Io. Comes primus & Alciatus acceperit suas, nescio. Miror è Lusitania nihil venire responsi. Nescio an expediat Lazarum grandævum magnæque auctoritatis onerare domesticus professionibus. Magis conveniret tibi iuvenis, qui te domi exerceret, tuaque scripta corrigeret. Debes honorare studia, ut illa vicissim honorent te. In Italia turpe non est etiam canos audire publice profitentes. Si mihi capitalis esses inimicus, non potes quicquam facere inimicius, quam si schedas, quas uni tibi notavi, patiaris excudi. Quare cura ne fiat, magno mei nominis dedecore. Petro Bembo salutem plurimam: cui profecto te charum esse gaudeo. A Natali Domini gravissime decumbo, nec per cœli inclementiam possum respirare. Hæc ægre scripsi in lecto semivivus. Fiburgi XI. *die Ianuarii.*

Erasmus Roterodamus doctissimo ac ornatissimo patri D. Petro Curtio, Rhetori in Academia Romana clarissimo, amico singulari, S. P.

CVm Reverendissimus in Christo pater & dominus, D. Matthaus, tt. S. Angeli Cardinalis, Roma in Germaniam revertisset, nihil mihi prius fuit, quã ut ex suis familiaribus, inter quos nonnulli sunt, quibus-cum trecentos salis modios, ut est in proverbio, consumpsi, intelligerem, quid nam bona spei de componendis dissidiis, & resarcienda concordia Christiana afferrent: eamque ob causam ad quarendum prastantissimum mihique charissimum illius aula principem virum literas è vestigio dedi, ut mihi hunc scrupulum eximeret: eram enim inter sacrum & saxum, quod aiunt, dum spe ac metu huc illucque iactarer, constitutus; verebarque, ne causa publica in privatis affectibus omnino desereretur. Qui cum primum epistolam aperuisset, & manum

num meam iam diu suis oculis familiarem agnovisset, ad Cardinalem statim accurrit, nunciatque literas esse ab Erasmo. Quo audito Cardinalis suaviter subridens, egregie, inquit, nobiscum agitur, quod Erasmus literis suis invisat; nam annus mihi esse videtur, ex quo ne apicem quidem ab eo literarum conspexi. Quid multis? recitari eas iussit: & sub finem earum magna mea cum laude, quod de pacando religionis statu sollicitus essem, plane regia & tali principe digna verba in frequētissimo illius aula theatro protulit, nihil se usquam habere, quod doctorum virorum proprium esse nolit; multaque alia de me adiunxit, quæ molestiæ causa prudens omitto. Sed unum tamen hoc præterire non possum, quod aureum poculum artificiosissime cælatum, quod tum congerronibus suis forte ostentabat, transmitti ad me, veluti μνημόσυνον animi erga me sui, voluerit, ut declararet gratam sibi fuisse sollicitudinem meam. Quo ego profecto ita fui ob Phidiacum plane artificium delectatus, ut professus sim inter doctissimos & scitissi-

mos compotores meos, qui tum aderant, inter quos fuit D. Rhenanus, & Henricus Glareanus, hic poëticæ, quæ bibax esse solet, ille historiæ deditus, me non alio poculo vel pharmacum adversus calculum, vel ad extinguendam sitim liquorem sumpturum esse. Nam operculum, quod paulo infra crepidinem Æsculapium tornatilem habebat, medicinæ propinandæ fabrefactum data opera, videbatur: Cyathus ipse non mediocris capacitatis, σκιρτῶντας circum habebat Satyros, & in eorum medio Bacchum ebriosulum, tanta (ita me Deus amet!) elegantia, ut iam Praxitelis opera mihi sordere perfacile possint. Sed hæc præter rem. Perlectis literis meis, responderi mihi iussit, Paulum III. Pont. Max. ab ipsa statim electione pollicitum esse sibi, & Reverendissimo in Christo patri & Domino D. Bernardo Cardinali Tridentino, concilium se congregaturum, ut infinita malorum examina apud Germanos funditus extirpentur. Reliquum esse, ut ipsi homines, eruditos & cordatos passim in Germania cohortentur, ut Religioni

ferre

ferre ſuppetias velint. E quibus pluſquam monogrammũ ampliſſimus Præſul me primum nominare decrevit. Sed tamen committere non voluit, quin me de nonnullorum impudentia, de quibus Romæ intellexerat, admoneret, qui Theoninis dentibus famam meam arroderent & lacerarent. Idque eo conſilio fecit prudentiſſimus & hoc prope facto illuſtriſſimus princeps, ut labes mihi aſperſas prius abſtergerem, quam huic ſtudio me præpararem. Equidem non ignorabam Romæ eſſe, qui nomen meum ſugillarent; ſed tamen, qui mihi tam manifeſtam calumniam impingeret, quam à te fieri audiebam, hominem eſſe natum, ne nunc ſomniare quidem potui. Aiunt enim, te detorquere neſcio quam voculam impreſſorum incuria depravatam, ad meam ignominiam, adeoque fulmina quædam orationum ſcribere, & miſellum Eraſmum in ſacerrimis ſtudiis deſudantem ita traducere, ut nunc omnia fora, omnia templa, omnia compita, omnia convivia, nihil aliud crepent, quam ſacrilegum Eraſmum, & ſexcentis tauris Phalaridis

 dignum.

dignum. Quo audito mirari principio, deinde obstupescere, postremo etiam obstipescere cœpi, quid te induxerit, ut mihi non alia ratione, quam iniuria notus esse velis, nomen enim tuum alioqui nunquam audieram. Age, mi Petre, te oro obtestorque per viscera Christi, cogitemus, quãto in discrimine versemur, quot hæresium diluvia, quot bellorum tumultus, quot dissidiorum incendia Christianum orbem inundent. Missas faciamus has tam insignes calumnias, cuiusmodi multas obiicere etiam diligentissimis & sanctissimis Doctoribus possis. Nam, ut tandem ad rem veniamus, quid obsecro flagitii commisi, quod Attalum ceu imbellem notaverim, quem Hecatæus in Dionysium ἀπόλεμον καὶ ἄμαχον appellat. An mihi dependendum est, quod typographorum ignavia commisit? At si non eram ego in Anticyram relegandus perpetuo, qui bellicosissimæ omnium nationum Italiæ auferre hanc gloriam conarer; certe nominis mei oblitus esse videri possem, si Latinorum Græcorumque hominum scripta omnia Italiæ laudi-

bus

bus amplissimis scatere non meminissem: præcipue vero his, quæ ad literarum & militiæ gloriam spectant. Verum adeo nullam in me suspicionem inferendæ iniuriæ extare nunc, aut extitisse unquam, testis est mihi animus meus, cum haud recte meminerim, ubi de Attalis ista scriptis meis prodiderim, neque eram id unquam animadversurus, nisi amanuensis meus recordatus fuisset, in Proverbio, Myconius calvus, *tale quippiam esse, ubi statim deprehendi, formularios, quibus non satis familiare erat* Attalorum *nomen, ex eo* Italum *fecisse. Atque utinam mihi non quotidie huiusmodi tragœdiæ excitarentur! Nuper enim cum inter imprimendum excusores aliquot conquesti fuissent me sibi xenia nondũ persolvisse, exortus est inter eos quidam cæteris vinolentior, qui profiteretur se pœnas à me exacturum, ni darem: atque id profecto veterator tam egregie effecit, ut aureis nummis trecentis redimere eam ignominiam voluissem. Cum enim in Vidua mea, quam Serenissimæ Hungariæ Reginæ dedicaveram, ad laudem*

laudem cuiusdam sanctissimæ fœminæ inter alia liberalitatem illius in pauperes referrem, hæc verba subiunxi: Atque mente illa usam eam semper fuisse, quæ talem fœminam deceret. *Vnde scelestus ille animadvertens sibi vindictæ occasionem oblatam esse*, ex mente illa, mentula *fecit. Itaque volumina mille fuere impressa. Quid igitur mirum, si istorum hominum quispiam vel per errorem vel sciens volensque fefellerit? Hoc profecto constat in archetypo meo*, Attalum *scriptum esse. Sed, nescio quo fato, bis iam hæc vox magnos mihi tumultus peperit. Reprehensum enim à Lovaniensibus Theologis in me fuit, quod Actor.* 14. *ex* Italia *mutarim ad fidem Græcorum codicum* Attalia, *atque ob eam causam me prope impium esse proclamabant, quod negarem Paulum unquam in Italiam venisse, quasi vero non tota fere Apostolorum historia id pertractet. Nunc vero rursum, quod librarii* Attalum *in* Italum *commutarint, me omnino inscio, novum à te mihi bellum indicitur, adeoque ἄσπονδος, ut aiunt, πόλεμος. Vix arbitror*

bitror usquam alias calamitosissimam Aten infestiorem mihi sese exhibuisse, quam in Attalia *cognata sibi voce, vel ipso etiam sono metuenda. Cæterum, clarissime frater, admonitum te velim, ne vel tuo ipsius iudicio vel instinctu aliorũ te ipsum in huiusmodi præcipitia abiiceres, in quibus prope semper plus inest incommodi, quam gloriæ. Si hac via adgrediaris aucupandæ gloriolæ rationem, nihil efficies aliud, quam ut totum te deridendum propines aliis. Respondere debes tuis, qui nomini tuo isthic officiunt, conãturque tenebras offundere. Comperi enim postea te Archilochum habere, quem in nomẽ tuum proprio rabies armavit Iambo. In eo tu conficiendo olei plus debes consumere, quam in appetendo Erasmo, qui iam, depontanus senex tot exantlatis molestiis, nihil aliud est, quam asinus non omnino iners inter simias. Illi rursum, qui mihi insultant, canes videntur esse in præsepi, qui armenta à fœno invidis latratibus abigunt, quo ipsi non vescuntur. Quod si cognovero, quod equidem non spero, te vel tantillum contra me publi-*

publicare, experieris (ni fallor) Erasmum, iam LXX annos natum, neque edentulum esse omnino, neque exunguẽ. Si vero modestus (ut spero) fueris, tibi gratias quoque sum habiturus, qui me librariorum ignavia commonefeceris. Sunt enim Chiliades meæ, auctæ multis decuriis, quæ tamen ad centuriam non perveniunt, revocatæ sub prælum: ubi literulas has mutari curabo, quæ mihi, ni mature pervenissem, magnæ tempestatis causa futuræ fuissent. Quod reliquum est, dare operam debemus, ne bonæ literæ apud imperitos male audiãt propter inanes digladiationes, quæ tandem, nisi dimicare in frivolis rebus desierimus, non modo putribus ovis à plebe promiscua dirimentur, sed etiam catenis, quibus vesaniam nostram coërceant. Deus Opt. Max. faxit, ut submissis animis nostris suscipere illius gratiam possimus, cuius præsidio nefarios Ecclesiæ hostes prosternere valeamus. Vale, & nomine meo Genesium Sepulvedam, & Augustinum Eugubinum, viros insignes, cohortare, ut studiis suis labefactis rebus succurrere po-

tius

tius velint, quam pantalobi esse. Datum Friburgi Brisgoiæ, v. Id. Ianuarias, cIↃ IↃ xxxv.

Mitto amicis aliquot meis urbanis unum atque alterum huius epistolæ exemplum, ut alienati à me accusatione tua, eo celerius atque facilius fiant de innocentia mea certiores.

Erasmus Roterodamus clarissimo D. Damiano à Goës Lusitano S. P.

UTinam in rem tuam esset, Damiane charissime, his ædibus vel nunc tuo uti arbitrio. Nunquam mihi visa sunt neque tutiores, neque ornatiores, quam te hospite. Sæpius tamen scripsi quam semel, sed non semper perfertur quod traditur. Negotiatores gravatè recipiunt literas studiosorum. Lucæ Remo gratias egi, & ille pollicetur operam suam prolixe. Non dubitabam, an tu bona fide commisisses literas meas famulo tuo, sed an ille omnes reddidisset, dubitabam, & adhuc subdubito. Scripsi per eum ad Schetum & Vtenhoviũ.

Nulla

Nullo vestigio deprehendere possum, eas esse redditas. E Lusitania nihil ad te redire, valde miror. Mea valetudo semper vergit in peius. Animus meditatur ex hoc misero domicilio emigrare: quod utinam fiat favente Christo! Aliquot amici nos praecesserunt in Brabantia; Viandulus egregie doctus, Martinus Davidis, hospes quondam meus, Bruxellae; Petrus Ægidius Antuerpiae, & Franciscus Delfus; hic Botzemus: perierunt & senes aliquot mense Aprili. Multae gravidae abortierunt. Ego graviter discruciatus sum, ita ut iam vultures aliquot excitarim. Arbitror vertiginem tuam iam abisse. A lectione temperandum est. Multum discitur litteratis confabulationibus. De schedis supprimendis, habeo gratum, & ut pertendas rogo. Sigismundus Gelenius tuo nomini dicavit Annotationes in Plinium iam tertio ab ipso castigatum. Sed mire imposuit illi codex manu descriptus, in quo sciolus aliquis è suo capite mutavit quicquid libuit, & quodam modo novum Plinium nobis dedit. Admonui, ne fideret illi exemplari, sed audi-

auditus non sum. Hermolaus non ausus est mutare lectionem Plinianam. Gelenius se putat rem mirificam præstitisse, ego censeo crimen esse inexpiabile. Ecclesiastes meus iam excuditur, nōdum dedolatus, sed quum flagitaretur, hoc malui, quam posthumum esse partum, non ignarus qua fide tractentur Opera defunctorū. Libris quatuor absolvitur. Itali passim in me debacchantur maledicis libellis. Romæ excusa est Defensio Italiæ adversus Erasmum, *dicata Paulo* III. *Rixa nata è duobus verbis meis non intellectis. Ea sunt in proverbio,* Myconius calvus. Veluti si quis Scytham dicat eruditum, Italum bellacem. *Hoc interpretantur, quasi notarim Italos quod sint imbelles, quum his verbis Italia laudata sit, non vituperata.* Edere, bibere, loqui, *verba sunt media:* edacem, bibacem *ac* loquacem esse, *sonant in vitium. Ita* bellacem esse, *non est laudis, sed vituperii. Scytha ob barbariem & naturæ immanitatem contemnunt omnes disciplinas liberales, ad arma tantum intenti. Itali colunt philosophiam, disci-*

ſciplinas, & eloquentiam, quæ pacis alumnæ ſunt, Scytharum ex diametro diſſimiles. Vides egregiam apologiæ materiam. Prodiit & alius libellus, cui titulus, Cicero relegatus, & Cicero ab exilio revocatus, *qui tamen me non magnopere petit. In eo Cicero odioſiſſime laceratur, frigide defenditur. Et alius paratus, cui titulus,* Bellum civile interCiceronianos & Eraſmicos. *quaſi ego ſim hoſtis Ciceronis. Aiunt & Doletum quendam in me ſcribere. Minitatur neſcio quid & Iulius Scaliger. Sunt aliquot iuvenes male feriati qui conſpirarunt in Italia & Ciceronis hoſtem. Nec deſunt artifices, qui inſtigẽt, partim odio mei, partim ut aliena fruantur inſania. Romæ ſparſerunt epiſtolam, quaſi à me ſcriptam, plenam iocis ſcurrilibus. Auguſtini Eugubini monachales nænias arbitror te vidiſſe. Ego iſta nec lego. Lutherus iam nihil edit, in quo non perſtringit Eraſmum papiſtam & Chriſti adverſarium. Homo ſimpliciter furit, concepitque parricidiale odium. Salutem dixi quibus iuſſeras, excepto Bero, qui Romæ agit:*

cuius

cuius reditum expectamus hoc mense. De Bombarba scribet ipse Gilbertus. Mihi si vivere velim in totum abstinendum est à scribendo, imo à studiis omnibus. Quanquam mihi sane non videtur vita, vivere sine commercio studiorum & in assiduis cruciatibus. Sed Dominus est, in cuius manu sumus omnes. Ex literis Beri cognovi te lustrare Italiam. Cupio te quam prosperrime valere, Damiane charissime. Friburgi XXI. *die Maii* cIↃ IↃ XXXV.

De Plinio depravato ideo admonui, ne sinas eum auctorem edi rursus ad hoc exemplar: alioqui bene volo Gelenio, ut promeretur.

Erasmus Rot. mea manu.

Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S. P.

B*Althasar Austriacus tuus discipulus affirmat se proprium famulum missurum Lovanium: ei commisi literas ad te, & ad Iodocum Sasboutum, apertas, ut, si videtur, cures ad illum perferendas. Illud ne te fugiat, Canium*

nium nihilo esse synceriorem Hagio furioso. Quicquid veneni hauserat ex Avilardo, in sinum huius effudit, aspis vipera. Idem fecit scurra Polyphemo. Miror unde aut quo Cannius, quum istac faceret iter. Hagii colloquio & Quirinus Talesius infectus est, & vicissim suum virus in huius sinum effudit. Nihil enim reticuit Hagius, nec posset. Suspicor quod & Gandavi Carolum Vtenhovium alienarit. Nihil enim scribit, solitus crebro me litteris appellare. Delphus nihil ad me scripsit, nec puto illum esse syncero in me animo. Quemadmodum nec Morillonū. Ex quo repetiit Hispanias, verbum ad me non scripsit. Hic paulo melius habeo. Itaque fortassis hybernabo, proximo vere, volente Deo, Burgundiam vicinam petiturus. Quod tibi narravit Theobaldus de pensionibus per Bodyllum ad me missis, puta ἀνεμώλιον εἶναι. Mitto epistolam ad Sasboutum apertam, ut, si videtur, illi transmittas. Bene vale.

Placet Lambertus, quem misisti: iam alterum eram nactus Antuerpiensem.

Tres

Tres habebo, donec Gilbertus abeat, iam factus Canonicus. Cum neutro famulorum novorum pactus sum. Si opus eo, quem commendas, significabo. Pro officio tuo habeo gratiam. Est Friburgi quidam fucatus amicus, per quem non licuit nec famulam nec famulum habere frugi. Eius nomen tibi prodam alias, ut caveas. Nam post Nundinas forte mittam proprium nuncium. Aleander denuo emisit librum furiosum sub nomine Doleti: quo & Morum, quem acceperat esse in carcere, ulciscitur; & Villeno vanum mendicum mortuum facit imperiosum, Morum timide loquentem. Furia Romæ subordinavit Cursium, qui scripsit in me. Excuditur nescio quid Mediolani. Romanenses velim nolim pertendunt me censu onerare, quo mox fiam Cardinalis. Nam id serio fuit agitatum. Pontifex est mire propensus in me, & sex Cardinales cum oratore. Lusitaniæ sedulo moliuntur. At ego scripsi, me nec sacerdotia, nec pensiones recepturum. Breve Pōtificis ad te mitto. Iterum vale. Postridie Kal. Sept. CIↃ IↃ XXXV.

Saluta

Saluta Rescium, & Hebrææ linguæ Professorem. Balthasar à Khieveringe tuus discipulus apud me fuit. Visus est iuvenis perhumanus, ac bene Latinus, tuique amantissimus.

Erasmus Roterodamus nobili cum primis & omni Virtutum genere perpolito Viro, D. Damiano à Goës, Lusitano S. P.

VLtra mensem iam perpetuo lecto sum affixus, cruciatu vix credibili, certe intolerabili. Nec spes est recreandæ valetudinis eius, ob urgentem hyemem. Non horreo mortem, sed opto magis, si Domino placeam. Ad vetus malum, quod ex intervallis solet recurrere, accessit exulceratio extrema spinæ, cui cogor incumbere, sive iaceam, sive sedeam. Huic crudelissimo dolori nullum est remedium, quod oporteat ipsi vulneri semper incumbere. Vtinam cruciatus sint tolerabiles! sed Dominus est; heic secet atque urat, modo parcat in æternum.

Erasmus

Erasmus Roterodamus Nobili viro Damiano à Goës S. P.

Amice magne, Scheda addita literis meis suppeditabit causam iustiorem, quam vellemus, qua me excuses egregiis illis literarum heroibus, Bembo, Bonamico, & Cœlio, quos ego toto pectore suspicio veneror que. Epistolam tuam accepi per Lucã Remum, sed serius, xv *die Decembris: non ipsius culpa, sed nuncii. De Rensendo, non possum satis mirari. Valeat ille, tam rustice ingratus. Ecclesiastes iam opinor isthic prostat. Excusa sunt duo milia voluminum & sexcenta. Nunc denuo excusus est minore forma. De Commentariis Iacobi Sadoleti, mihi tale quiddam præsagiebat animus. Admonui illum literis, quatenus licuit tantum admonere Præsulem. Insumpsit in hoc opus inmensos labores. Audio nec à Sorbonicis probari. Gelenio, viro bono ac docto, optarim fortunam aliquanto cõmodiorem. Divitias vix optarim. Nunc Penia adigit illum ad honestos labores.*

Adolescens, quem mihi commendas, nondum me adiit: curabo, ut accipiat epistolam suam. Gilbertus me reliquit, iam Canonicus. Cantabit missam. Ædes vendidi, ac supellectilem distraxi, non magno lucro meo, nec tamen prorsus infeliciter. Italice non intelligo, sed curabo vertendum, quod vertit Polus. Mitto vicissim historiam bonæ fidei; in qua qui ex Anglia redeunt, & actis interfuerunt, negant quicquam esse falsi; nisi quod pauciores Carthusiani fuerunt affecti supplicio. Cupiebam tecum pluribus agere, amicorum dulcissime, sed vix credas quam hæc ægre pararim. Vale, & saluta amicos. Basileæ, XV. *die Decembris*, cIc Iɔ XXXV.

Erasmus Roterodamus Consiliario cuidam S. P.

OMnes boni publice tibi debētplurimum, Vir clarissime, qui in ista constitutus dignitate, constanti animo stamen usque rerum teneas. Nam synceri iudicis præcipuæ partes sunt, ut malos coërceat, bonos ab improborum

iniuria

iniuria vindicet. Ego vero privatim etiam tibi debeo, quod olim in Goclenii causa effeceris, ut ille iusta consequeretur, & post eodem animo conatus sis manifestam iniuriam ab eo depellere. Huiusmodi rixas nobis suscitant Harpyiæ Romanenses, ut nec apud Gallos, nec apud Scotos, nec apud nos ullum sit sacerdotium, pro quo non sit annis aliquot litigandum. Optarim Anglos cum Pontifice concordes esse. Illud tamen iam olim bene provisum est ab illis, ne quid litium apud ipsos excitet Romana Curia. Etiamsi Goclenii causa aliqua ex parte laboraret, tamen vir ille, qui sua doctrina & iuvat & ornat Cæsaris ditionem, dignus erat, qui iudicis favore sublevaretur. Nunc quum causa sit iustissima, quam indignum est, talem virum à publica utilitate ad istas turbas avocari, cum summo studiorum detrimento, nec sine iactura auctoritatis, qua Concilium istud semper polluit apud Brabantos? Spero Goclenium bonorum virorum auxilio iam tranquillitati studiisque redditum esse. Quod si nondum contigit, etiam atque etiam

rogo, ut illi eum animum præstare pergas, quem hactenus præstitisti. Hoc officio tibi devincies omnes, qui vel liberalibus studiis, vel istius Concilii favent auctoritati. De me nihil dicam, qui iam olim sum in ære tuo totus. Vale. Datum Basileæ, IV. *Kalend. Iunias, Anno* cIↄ Iↄ XXXVI.

Erasmus Roterodamus M. Conrado Goclenio S. P.

SCribe *inquis* Cancellario. *quasi habitem Mechliniæ! Hic vix intra quatuor menses contingit, cui literas recte committamus, si tamen contingit ullus. Si literæ tuæ venissent ad nundinas, potuissem per nundinas respondere. Nunc quando hæc epistola ad te perveniet? Interim spero, tua causa feliciter catastrophen sortita fuerit. Scripsi tamen. Quum epistola tua mihi redderetur, sic eram afflictus, ut nunquam in vita gravius. Itaque per dies aliquot, ne legere quidem potui. Mihi nunquam arrisit Antuerpiensis præbendæ negotium. Id posteaquam evice-*

ras,

ras, credebam nihil non successurum. Quod si nunc quoque successerit, suaserim tamen, ut aliqua commoda conditione te submoveas ab illo grege. Ad absentem non multum redibit emolumenti; si præsens, erit tibi vivendum in loco pestilenti, serviendum conviviis, desidendum totos dies in Capitulo, simulandum ac rixandum. Si qua te urget necessitas, scito meam pecuniam esse tuam. Suspicor harum molestiarum τεχνίτην esse eum, qui Scaligeros, Doletos, & Merulas in me subornat. Non sat habet homo, Iudaice vindex, impetere me, nisi & meos impetat. In furioso Dialogo Doleti vexatur Morus: habet Leodii, qui suffundit frigidam, & hominem ad maliciam instruit. Heroinam à Nassauvven Hispanus quidam huc venientem suis literis commẽdarat. Me iubes ad illam scribere, & ego nescio ubinam agat. Significabat enim, discessuram. Si mea bene novisses, debebas illi respondere, me necessario valetudinis causa reliquisse Friburgũ, hoc animo, ut Ecclesiasta absoluto Besontium peterem; ne non essem in ditio-

ne Cæsaris: sed hic ingravescens valetudo cogit hybernare. Hic enim quamquam sum apud amicos sincerissimos, quales Friburgi non habebam, tamen ob dogmatum dissensionem malim alibi finire vitam. Vtinam Brabantia esset vicinior. Nescio an mihi fuit commodum causam tuam Cancellario commendare, ob Panormitanum, quem alienare non expedit. Opinor tibi redditas litteras, quas per nundinas superiores misi, tibi, Rutgero, Andreæ, Lypsio, & Scheto.

Quid necesse fuit, Rutgerum interpretari Græcas Institutiones è Latino versas? Conducibilius erat interpretari Demosthenem, Lucianum, si quid habet casti, Tragœdias gravibus sententiis refertas, ac similes auctores, unde discitur Græci sermonis elegantia. Sed ille totus ad quæstum spectat, & graviter perdit istud Collegium. Vale, Basil. IV. *Kal. Iul.* cIc Iↄ XXXVI.

Erasmus Rot. ægra manu.

Episto-

Epistolæ Erasmianæ Fragmentum.

VTraque pars sic tendit funiculũ, ut utriusque malo rumpatur: & hinc hic orbis tumultus. Tollunt omnes imagines, rem cum primis & elegantem & utilem. Tollatur colendi superstitio, tollantur imagines templis indecora aut immodica, idque paulatim, & sine tumultu. Volunt eiicere sacerdotes; dent operam, ut sint sacerdotes docti & pii, nec temere admittatur ad hoc honoris, nisi probatus & dignus. Erunt pauciores: quid tum? Præstat habere tres bonos, quam trecentos inutiles. Non placet illis cultus Ecclesiasticus. *Multa canuntur ac fiunt in templis inepta; corrigantur vitia, idque paulatim, maneat cultus. Execrantur Missas, odio sordidorum sacrificulorum, qui nihil aliud didicerunt quam missare, cætera Laïcis prophaniores. Submoveantur illi conductitii: ac more veterum unum sacrum celebretur in templo: aut in festis diebus duo: mane unum privatum, ob famulos & hospites; alterum circa*

decimam. Indulgētiæ iam explosæ sunt, quibus aliquot seculis impositum est mundo, adiuvantibus monachis, conniventibus Theologis. Qui putant Missas & parentalia nihil prodesse defunctis, erogent in pauperes vivos, quod vulgus à morte iubet fieri. Ne molesti sint iis, quibus persuasum est vivorum bona opera prodesse defunctis, quæ vivi curarunt ut fierent. Quibus persuasum est, sanctos nihil agere apud Christum, invocent bona fide Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Divos colant ac venerentur imitando: ne obstrepant qui pio affectu colunt & invocant eos. Superstitio reprehendatur, affectus probetur, quem puto Christo non esse ingratum, etiamsi sit erroneus. Non sentiunt Sancti vota nostra: at Christus sentit, ac pro illis donat quod petimus. Quibus persuasum est, Confessionem non esse partem Sacramenti, nec à Christo institutam, servent tamen eam ut rem salutarem, à patribus inductam, & multorum seculorum consensu probatam, donec aliud de ea statuat Ecclesia. Et in confitendo adsit synceritas,

absit

absit superstitio. Non multum gravabitur Confessione, qui deligit idoneum sacerdotem, qui non confitetur nisi manifesto mortalia, & qui cavet ne quod facinus capitale admittat. De Purgatorio in suo quisque sensu abundet: non est quod ob hæc scindatur Christiana Charitas. De Libero Arbitrio disputent in Sorbona Theologi, Laïci simpliciter ambulent & confidenter. Sive iustificent Bona opera, sive non, nihil refert, modo conveniat, ad salutem non sufficere Fidem sine Bonis operibus. De Baptismo servetur, quod tot seculis servavit Ecclesia. Posset tamen unicuique parenti relinqui liberum, utrum malit statim tingi infantem suum, an differri usque ad adolescentiam, modo interim diligenter instituatur in dogmatibus orthodoxis & sanctis moribus. Anabaptistæ nullo modo ferendi sunt. Apostoli iubent nos obedire magistratibus, & isti gravantur obedire Principibus Christianis. Communio bonorum sit ex charitate, possessio & ius dispẽsandi maneat penes proprietarium. Si de Eucharistia sic inter se ambigũt, ut quotidie pariant

novas

novas & absurdas opiniones, quanto consultius erat manere in vetere sentẽtia, donec vel Synodus universalis, vel revelatio divinitus aliquid aperiat certius? De adorãdo scrupulus facile solvitur. Nemo adorat Eucharistiã, nisi ibi sit totus Christus. Nec quisquam tam demens est, ut humanam Christi naturam adoret pro divina. Divina autem nusquam non est præsens. Abusus huius sacramenti possent corrigi. Olim non ostentabatur, sed servabatur inclusum in loco mundo. Nec circumferebatur in ludis, aut per agros ab equite sacerdote. Volentibus sumere, porrigebatur. Nunc in Anglia nulla est domus, nulla caupona, pene dixeram Lupanar, ubi non sacrificetur. Hæc vendunt Cortisani. In cæteris item si utrinque adhiberetur moderatio, fortassis hi tumultus paulatim redirent in aliquem tranquillum statũ. Hoc consilium sequutus est Dux Iuliacensis, & fatetur prospere cedere. Nec dubito, quin idem futura sit vestra civitas, si per Ecclesiastas liceret. Vereor, ne illi suum agant negotium, ut sint in tuto.

FINIS.

